

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova

RAPORT
privind respectarea drepturilor omului în
Republica Moldova în anul 2010

Chișinău, 2010

CAPITOLUL I

Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova

1. *Non-discriminare și principiul egalității de șanse și tratament*
2. *Accesul liber la justiție*
3. *Viața intimă, familială și privată*
4. *Dreptul de vot și dreptul de a fi ales*
5. *Libertatea întrunirilor*
6. *Libertatea conștiinței*
7. *Dreptul la educație*
8. *Ocrotirea sănătății*
9. *Respectarea dreptului la muncă și la protecția muncii*
10. *Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia*
11. *Dreptul la asistență și protecție socială*
12. *Protecția persoanelor cu dizabilități*
13. *Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică*
14. *Respectarea drepturilor omului în stânga Nistrului*

CAPITOLUL II

Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova

1. *Interesul superior al copilului*
2. *Drepturile copilului care locuiește separat de părinți*
3. *Răspunderea familiei pentru copil*
4. *Dreptul la educație*
5. *Protecția drepturilor copilului în instituțiile educative speciale*
6. *Dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecția împotriva violenței fizice și psihice*
7. *Justiția pentru copii*
8. *Protecția socială*

CAPITOLUL III

Informarea și promovarea drepturilor omului în comunitate

CAPITOLUL IV

Alte aspect ale activității Centrului pentru Drepturile Omului în anul 2010

1. *Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în cifre*
2. *Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în materie de cooperare internațională și parteneriat pentru drepturile omului*
3. *Alte aspecte ale activității Instituției avocaților parlamentari*

În aplicarea dispozițiilor articolului 34 din Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349, Centrul pentru Drepturile Omului prezintă Parlamentului Republicii Moldova Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2010.

Raportul oferă o analiză a situației privind respectarea drepturilor omului în țară și evidențiază domeniile vulnerabile în care sunt atestate cele mai grave sau mai frecvente încălcări ale drepturilor și libertăților constituționale prin prisma tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Raportul remarcă, de asemenea, progresele înregistrate. Analiza a fost efectuată în rezultatul examinării cererilor și audienței cetățenilor de către avocații parlamentari, în baza consultării rapoartelor și informațiilor oferite de către instituții și autorități publice, a rapoartelor, studiilor și sondajelor făcute publice de către organizații naționale și internaționale, a informațiilor din mass-media și din alte surse.

Ținând cont de faptul că în anul 2008 a fost instituită funcția de avocat parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, raportul conține și un capitol consacrat situației privind respectarea drepturilor copilului.

Într-un paragraf distinct este supusă analizei situația privind respectarea dreptului la viață și la integritate fizică și psihică, din perspectiva activității avocatului parlamentar în calitate de Mecanism național de prevenire a torturii.

Totodată, raportul conține constatări privind colaborarea avocaților parlamentari cu autoritățile publice, propuneri în vederea perfecționării legislației în vigoare și recomandări de ordin general referitoare la asigurarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului. Raportul include și recomandări privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ.

Avocații parlamentari își exprimă recunoștința pentru toți cei care au sprijinit activitatea Centrului pentru Drepturile Omului prin oferirea informațiilor care au stat la baza analizei situației privind respectarea drepturilor omului, prezentate în acest raport.

Anatolie MUNTEANU
Avocat parlamentar,
Directorul Centrului pentru Drepturile Omului

CAPITOLUL I

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

1. Non-discriminare și principiul egalității de șanse și tratament

„De fapt, unde încep drepturile universale? În locuri mici, aproape de casă – atât de apropiate și mici încât nu pot fi văzute pe nici o hartă a lumii. Ele reprezintă lumea fiecărei persoane în parte... unde fiecare bărbat, femeie și copil urmărește o justiție echitabilă, egalitate de șanse, demnitate egală fără discriminare. Însă dacă aceste drepturi au un înțeles acolo, ele au un înțeles oriunde. În lipsa acțiunii cetățenilor interesați de a menține aceste drepturi acolo unde ei locuiesc, vom aștepta degeaba un progres la un nivel mai larg. Dar pentru păstrarea acestor drepturi, cetățenii interesați au nevoie mai întâi să le cunoască. Progresul pe plan mai larg trebuie să înceapă cu educația pentru drepturile omului chiar în acele locuri mici, aproape de casă”. Eleanor Roosevelt

Tematica dedicată Zilei Drepturilor Omului din 10 decembrie 2010 a fost „Apărătorii drepturilor omului acționează pentru a pune capăt discriminării”. Ziua Drepturilor Omului din 2010 a reiterat și a promovat realizările apărătorilor drepturilor omului și a subliniat din nou responsabilitatea primară pe care o au Guvernele în prevenirea și combaterea discriminării.

Comisarul pentru Drepturile Omului, Thomas Hammarberg, a remarcat că realizarea drepturilor omului este o chestiune de voință politică. Nu este suficient doar să fie aprobate normele europene și internaționale: aceste standarde trebuie, de asemenea, traduse într-o realitate practică la toate nivelurile – național, regional și local.

Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Consiliului Europei la 13 iulie 1995, iar scopul primordial al Consiliului Europei este crearea unui spațiu democratic și legal comun pe întreg continentul european, asigurând respectarea valorilor fundamentale, precum drepturile omului, democrația și statul de drept. În prezent, Republica Moldova este parte la 72 de Convenții ale Consiliului Europei.¹

Aplicarea Convențiilor este susținută prin instituirea mecanismelor internaționale de supraveghere. Astfel, statelor semnatare le revine datoria de a prezenta rapoarte, în anul imediat următor adoptării, la fiecare patru ani, sau/și la cerere, asupra măsurilor de ordin legislativ, judiciar, administrativ sau de alt ordin, pe care le-au adoptat în aplicarea dispozițiilor Convențiilor și asupra progreselor realizate.

Articolul 14 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale statuează că exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de Convenție trebuie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii

¹ <http://www.mfa.gov.md/consiliul-europei/>.

politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau în orice altă situație.

În consecință, ținând cont de obligația primordială a Republicii Moldova, ca stat democratic și de drept, de a asigura exercitarea progresivă a tuturor drepturilor, precum și exercitarea fără nici o discriminare a drepturilor recunoscute de instrumentele internaționale, la care statul este parte, este necesară adoptarea în termeni cât mai restrânși a măsurilor legislative, administrative, judiciare, politice, economice, sociale și educative întru ralierea la standardele europene existente.

Cadrul legal național versus non-discriminare

Republica Moldova nu are deocamdată o lege generală și comprehensivă care să interzică toate formele de discriminare. Dispozițiile și prevederile referitoare la principiul non-discriminării sunt stabilite în cadrul unei serii de acte normative, începând cu Constituția, în speță art.16, care garantează principiul egalității.

Pe de altă parte, Republica Moldova este parte la mai multe Convenții ONU privind Discriminarea (CEDAW, ICERD), aceste tratate internaționale fiind direct aplicabile și, în caz de conflict, prevalând asupra legislației naționale.²

În perioada redactării prezentului raport, în cadrul ședinței Guvernului Republicii Moldova din 17 februarie 2011, a fost examinat proiectul Legii privind prevenirea și combaterea discriminării, prezentat de către Ministerul Justiției. Acest fapt a fost precedat de adoptarea de către Guvern a Hotărârii pentru aprobarea proiectului de Lege și prezentarea acestuia către Parlament spre examinare. Avocații parlamentarii salută progresele notabile în implicarea Guvernului în materie de prevenire și combatere a discriminării și încurajează autoritățile să-și continue eforturile în acest sens.

Proiectul de Lege privind prevenirea și combaterea discriminării cuprinde îmbunătățiri semnificative în comparație cu proiectul anterior, elaborat în 2008, astfel încât domeniul de aplicare al proiectului de lege este în prezent mai bine specificat și dispozițiile sale axate pe interzicerea discriminării în domeniul public, cum ar fi ocuparea forței de muncă, educația, furnizarea de bunuri și servicii, securitatea socială, astfel cum stipulează Directivele Europene în domeniul non-discriminării și al principiului egalității de tratament.³

² Art.4 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova.

³ Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică. Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă.

Cu toate acestea, reprezentanți și experți din societatea civilă și organizațiile internaționale susțin că în noul proiect mecanismele legale pentru a asigura respectarea drepturilor sunt încă neclare și detaliate insuficient. Astfel, nu este clar care sunt instanțele judecătorești competente și când un act de discriminare determină sancțiuni penale, civile, administrative sau disciplinare. Mai mult decât atât, interacțiunea dintre proiectul de lege și legislația de procedură civilă în vigoare nu este suficient detaliată și clarificată astfel încât dispozițiile proiectului de lege să fie puse în aplicare în mod eficient de către instanțele judiciare.⁴ În consecință, experții și-au exprimat îngrijorarea că noul proiect de lege, dacă va fi adoptat în varianta actuală, fără ajustări/îmbunătățiri suplimentare în partea ce țin de remediile legale, nu ar răspunde așteptărilor pentru punerea în aplicare eficientă și un nivel adecvat de protecție împotriva încălcărilor dreptului la tratament egal.⁵

Totodată, avocații parlamentari reiterează faptul că adoptarea unei legislații anti-discriminatorii comprehensive constituie un pas important în implementarea recomandărilor organismelor convenționale ale ONU și ale instituțiilor de monitorizare a tratatelor ale Consiliului Europei, cum ar fi Comitetul pentru Drepturile Omului (HRC), Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD), Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI).⁶

În același context, avocații parlamentari pledează în continuare pentru necesitatea ratificării de către Republica Moldova a Protocolului 12 la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, care constituie o prioritate și un instrument important în vederea eliminării tuturor formelor de discriminare și de ameliorare a cadrului legislativ național aplicabil.⁷ Mai important, însă, este ca Republica Moldova să fie dispusă să ratifice acest instrument internațional, astfel încât să asigure o egalitate autentică. Acest fapt presupune crearea condițiilor favorabile formării unei mentalități de natură să elimine de facto orice discriminare.

Minoritățile naționale

Anul 2010 a fost marcat de prezentarea de către Republica Moldova, în februarie, a celui de-al 8-lea și al 9-lea Raport Periodic compilat al Republicii Moldova privind Convenția Internațională privind Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare Rasială.

⁴ Raportul experților Comisiei Europene pe Blocul 4 al Dialogului privind liberalizarea regimului de vize.

⁵ Ibidem.

⁶ Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2008 și 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

⁷ Ibidem.

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, în calitate sa de Instituție Națională de Promovare și Protejare a Drepturilor Omului, a adresat Comitetului Națiunilor Unite pentru Eliminarea Discriminării Rasiale (CERD) informația alternativă, care urma a fi examinată la cea de-a 78-a sesiune a CERD, în perioada 1-2 martie 2011, la Geneva.⁸ Informația respectivă oferă informații cu privire la implementarea Convenției Internaționale privind Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare Rasială.

Totodată, la 26 iunie 2009, Comitetul Consultativ privind Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale a emis cea de-a III-a Opinie asupra Moldovei. Aceasta a fost precedată de adoptarea, la 5 mai 2010, de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, în cadrul celei de-a 1084-a reuniuni a Viceministrilor, a Rezoluției CM/ResCMN (2010)6 privind implementarea prevederilor Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale de către Moldova. Documentul conține concluziile și recomandările ciclului trei de monitorizare de către Consiliul Europei al implementării Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale în condițiile Republicii Moldova.

Comitetul Consultativ a constatat evoluții pozitive ale Moldovei, cum ar fi *inter alia* faptul că autoritățile au aplicat în practică abordarea complexă în relațiile cu reprezentanții minorităților naționale,. De asemenea, au fost realizate acțiuni pozitive pentru perfecționarea legislației privind combaterea discriminării, iar o activitate semnificativă a fost desfășurată de către avocații parlamentari în domeniul prevenirii și monitorizării manifestărilor de discriminare. Comitetul a remarcat și faptul că autoritățile au continuat să susțină activitatea întru protecția și dezvoltarea patrimoniului cultural al minorităților naționale, în timp ce televiziunea și radioul public au continuat difuzarea emisiunilor în limbile minoritare. La fel, a fost oferit un teritoriu special pentru înmormântări la cimitirul din municipiul Chișinău credincioșilor musulmani și au fost extinse posibilitățile de studiere a limbilor minoritare. Totuși, au fost identificate și câteva probleme nesoluționate.

Comitetul Consultativ a constatat:

- Rezultatele recensământului populației din 2004 referitor la originea etnică și apartenența lingvistică nu sunt complet veridice; mai mult ca atât, informația privind situația social-economică și nivelul de educație al persoanelor aparținând minorităților naționale rămâne a fi limitat; de asemenea, lipsește o colectare sistematică a cazurilor de discriminare.
- Persoanele care aparțin unor grupuri, precum imigranții non-europeni și persoanele de etnie romă, deseori se confruntă cu o atitudine de intoleranță, care este preluată câteodată

⁸ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/cerds78.htm>

de mass-media, cu ofense și acțiuni discriminatorii. De asemenea, parvin mai multe informații privind comportamentul indecent și agresiv al poliției față de aceste persoane.

- Adoptarea Legii privind cultele religioase și părțile lor componente nu a contribuit la soluționarea problemelor organizațiilor musulmane privind înregistrarea cultului islamic în Moldova; aceasta împiedică realizarea eficientă a drepturilor lor la exprimarea apartenenței religioase și crearea instituțiilor, organizațiilor și asociațiilor religioase.⁹

În contextul celor enunțate, Comitetul a statuat că autoritățile trebuie să întreprindă următoarele măsuri în vederea îmbunătățirii în continuare a procesului de implementare a Convenției-cadru și anume:

- Adoptarea în mod prioritar a legislației complexe anti-discriminatorii.
- Realizarea monitorizării periodice a manifestărilor de discriminare, ostilitate rasială și acțiuni antisemite.
- Asigurarea examinării efective și aplicarea sancțiunilor pentru toate cazurile de comportament indecent al poliției.
- Adoptarea unor decizii mai eficiente de asigurare a implementării Planului de acțiuni pentru susținerea romilor și anume obținerea unei ameliorări importante și de durată a situației romilor în toate domeniile, inclusiv prin intermediul alocării surselor necesare pentru realizarea lor; întreprinderea măsurilor pentru extinderea reprezentării romilor la toate nivelele.
- Asigurarea organizării următorului recensământ al populației în corespundere deplină cu recomandările internaționale.
- Asigurarea dreptului la libertate confesională credincioșilor musulmani și persoanelor aparținând altor religii și crearea instituțiilor, organizațiilor și comunităților religioase.
- Realizarea măsurilor eficiente pentru extinderea participării în administrația publică și funcțiile publice pentru persoanele aparținând minorităților naționale, inclusiv grupurile puțin numeroase.

De asemenea, este importantă menționarea faptului că în Recomandarea de Politică Generală nr.7 privind legislația națională referitoare la combaterea rasismului și a discriminării rasiale, Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) recomandă guvernelor statelor-membre să adopte o legislație împotriva rasismului și a discriminării rasiale, în eventualitatea în care o asemenea legislație nu există încă sau este incompletă. ECRI consideră că o legislație adecvată de combatere a rasismului și a discriminării rasiale trebuie să includă dispoziții din

⁹ *Cauza Mașaeu vs Moldova*, 12 mai 2009.

toate ramurile dreptului, și anume dreptul constituțional, dreptul civil, administrativ și dreptul penal.

Minoritățile sexuale și identitatea gender

Recomandarea 1474 (2000), adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, invită statele-membre să includă orientarea sexuală printre motivele de discriminare interzise de către legislația națională și adoptarea măsurilor disciplinare împotriva celor care ar discrimina homosexualii, precum și acțiuni pozitive pentru combaterea atitudinilor de homofobie, în special în școli, instituții medicale, în armată, poliție, prin intermediul instruirii inițiale și continue.

Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr.1465 din 16 septembrie 2005 despre funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova recomandă asigurarea deplină a respectării drepturilor fundamentale ale minorităților sexuale.

Sistemul internațional a realizat pași mari spre egalitatea între sexe și protecția împotriva violenței în societate, comunitate și în familie. În plus, mecanismele-cheie pentru drepturile omului ale Organizației Națiunilor Unite au afirmat obligația statelor de a asigura protecția eficientă a tuturor persoanelor împotriva discriminării bazate pe orientarea sexuală sau identitatea de gen. Cu toate acestea, răspunsul internațional la încălcările drepturilor omului bazate pe orientare sexuală și identitatea de gen a fost fragmentat și inconsistent.

Un distins grup de experți în domeniul drepturilor omului a elaborat, dezvoltat și discutat aceste principii. În cadrul întâlnirii experților, desfășurată la Universitatea Gadjah Mada din Yogyakarta, Indonezia, în perioada 6-9 noiembrie 2006, 26 de experți renumiți din 25 de țări cu diverse medii de proveniență și expertize relevante pentru problemele drepturilor omului au adoptat în unanimitate Principiile Yogyakarta privind aplicarea dreptului internațional asupra drepturilor omului în legătură cu orientarea sexuală și identitatea de gen.

Principiile Yogyakarta afirmă obligația primară a statelor-membre pentru implementarea drepturilor omului și fiecare principiu este însoțit de recomandări detaliate adresate statelor ce vizează *inter alia* dreptul la egalitate și non-discriminare, dreptul la viață, dreptul la securitatea persoanei, dreptul la libertatea opiniei și exprimării, dreptul la libertatea de întrunire pașnică și asociere, dreptul la libertatea circulației etc.¹⁰

Anul 2010 a fost marcat de Recomandarea CM/Rec(2010)5, adoptată la 31 martie 2010, de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, adresată statelor-membre privind măsurile de combatere a discriminării pe criteriu de orientare sexuală și identitate gender.

¹⁰ www.yogyakartaprinciples.org

În preambulul său, Recomandarea recunoaște că „lesbienele, gay-ii, bisexualii și persoanele transgender în decursul secolelor au fost supuse și mai sunt supuse și până în prezent unor astfel de fenomene, precum homofobia, transfobia și alte forme de intoleranță și discriminare, chiar în sânul propriilor familii, inclusiv au fost și mai sunt urmăriți penal, sunt marginalizați, respinși din punct de vedere social și supuși violenței din cauza orientării sexuale sau a identității gender și în acest context sunt necesare acțiuni speciale cu scopul garantării pentru acești oameni a drepturilor fundamentale”.

Comitetul de Miniștri a recomandat statelor-membre ale Consiliului Europei să întreprindă măsuri reale pentru eliminarea oricărui tip de discriminare, directă sau indirectă, în bază de orientare sexuală sau identitate gender.¹¹

Anexa la Recomandarea CM/Rec (2010)5 conține o listă detaliată a aspectelor discriminării minorităților sexuale, dar și măsurile de redresare de către stat. Acestea vizează dreptul la viață, securitate și protecție împotriva violenței, libertatea de asociere, libertatea de expresie și reuniuni pașnice, dreptul la respectarea vieții private și de familie, dreptul la muncă, dreptul la educație, la asistență medicală, la locuințe, dreptul de a solicita azil.

În anul 2010 nu au fost înregistrate modificări esențiale vizavi de situația minorităților sexuale în Republica Moldova. Având în vedere faptul că problemele cu care se confruntă minoritățile sexuale sunt încă percepute ca fiind neimportante, avocații parlamentari sunt de părere că va fi nevoie de mai mult timp pentru a înțelege mai bine drepturile persoanelor aparținând minorităților sexuale și că este necesară dezvoltarea unei noi culturi a toleranței și înțelegere în acest sens.

Problemele majore cu care se confruntă minoritățile sexuale în Moldova, atestate de Centrul pentru Drepturile Omului, includ imposibilitatea modificării actelor de identitate de către persoanele transgender aflate în stadiul terapiei hormonale de corecție sexuală și imposibilitatea realizării de către comunitatea homosexualilor a dreptului la libertatea de întrunire și asociere, consfințit de art. 40 din Constituția Republicii Moldova și garantat de art. 11 din Convenție.¹² De fapt, problema imposibilității realizării dreptului la libertatea de întrunire a fost abordată și în Rapoartele precedente ale Centrului pentru Drepturile Omului.¹³

Anul 2010 nu a fost o excepție în acest sens. Instituția avocaților parlamentari a reiterat în repetate rânduri importanța deosebită a libertății la întruniri a cetățenilor și a subliniat faptul că libertatea reuniunilor este garantată tuturor persoanelor, indiferent de rasă, naționalitate, origine

¹¹ <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1606669>.

¹² Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

¹³ Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2008 și 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială sau oricare alt criteriu.

Totuși, prevederile legale existente (în speță, Legea privind întrunirile nr. 26 din 22 februarie 2008) pentru promovarea dialogului și a concilierii într-un cadru legal, identificarea problemelor și soluționarea divergențelor pe o cale amiabilă nu au fost capabile să garanteze dreptul la libertatea întrunirilor a reprezentanților minorităților sexuale (Centrul de Informații „GenderDoc-M”). În acest context, renunțarea ultimilor la realizarea manifestației pașnice din 2 mai 2010 relevă eșuarea dialogului între actorii implicați în realizarea și asigurarea realizării libertății de întrunire¹⁴ și nu exclude condamnarea Republicii Moldova în plan internațional, având în vedere existența normelor și standardelor internaționale enunțate aici.

Interzicerea oricărei discriminări pe criteriu de orientare sexuală este consolidată de precedentele Curții Europene a Drepturilor Omului, care a estimat, în cadrul examinării unor cazuri (*cauza Plattform Ärzte für Das Leben contra Austriei, 1985; Lustig-Prean și Beckett c. Regatului Unit, și Smith și Grady contra Regatului Unit, 1999*), că participanții trebuie beneficieze de dreptul de a organiza o demonstrație fără teamă de violență fizică din partea celor care se opun ideilor lor, altminteri vor fi împiedicați să-și exprime propriile opinii. Or, într-o democrație, dreptul la contramanifestație nu se poate extinde până la afectarea exercitării dreptului de a manifesta.

Avocații parlamentari reiterează că este necesară asigurarea recunoașterii și garantarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Doar caracterul declarativ al acestora poate constitui obiect de abordare în eventuale procese împotriva Republicii Moldova în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.

Cu referire la problema imposibilității modificării actelor de identitate de către persoanele transgender aflate în stadiul terapiei hormonale de corecție sexuală, cadrul normativ în vigoare nu oferă posibilitatea recunoașterii juridice a noii identități sexuale a unui transsexual operat, fapt care îi creează numeroase obstacole.¹⁵ În lipsa existenței unui mecanism de corecție a sexului în Republica Moldova, persoanele transgender care se află în terapie hormonală de corecție a sexului se deplasează peste hotarele țării pentru efectuarea etapelor chirurgicale de corecție a sexului, iar lipsa documentelor ajustate generează impedimente în realizarea drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de circulație.

Potrivit informației furnizate de către Serviciul Stare Civilă al Republicii Moldova, „procedura administrativă prevăzută, actualmente, în vederea schimbării sexului în rubrica

¹⁴ <http://www.ombudsman.md/md/news/1211/1/4646/>.

¹⁵ Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

corespunzătoare a actului de naștere și respectiv a modificării numelui și/ sau prenumelui, se realizează în condițiile prevederilor pct.201, lit.m), pct.204 ale Instrucțiunii cu privire la modul de înregistrare a actelor de stare civilă. Solicitățile respective sunt examinate, la cerere, de către oficiul stare civilă din raza teritorială în care își are domiciliul solicitantul sau de oficiul care a înregistrat actul de naștere al acestuia. În rezultatul schimbării sexului, fapt confirmat prin prezentarea certificatului medical, are loc rectificarea informației cuprinse în actul de naștere, ce vizează atât sexul, cât și prenumele persoanei. Prevederile legale în vigoare, însă, nu stabilesc modificări asupra conținutului altor acte de stare civilă (căsătorie, divorț) ale persoanei, drept consecință a schimbării sexului, precum și impactul acestor circumstanțe asupra copiilor”.

Totodată, Serviciul Stare Civilă nu dispune de o evidență centralizată a solicitărilor parvenite de la reprezentanți ai minorităților sexuale în vederea modificării literei ce indică genul/ sexul în documentele de identitate.

Raportul Centrului de Informații „GenderDoc-M” asupra cazurilor de discriminare vizavi de comunitatea homosexualilor în Republica Moldova pentru 2010 confirmă existența cazurilor de incitare la violențe, amenințări și incitare la ură în raport cu reprezentanții minorităților sexuale: crearea grupului „Stop Gay!” în cadrul unei rețele de socializare care lansa mesaje cu conținut agresiv, violent, intolerant și incitare la ură; comportamentul neadecvat și homofob al unor angajați ai punctului de control din cadrul Aeroportului Chișinău, manifestat vizavi de doi reprezentanți ai minorităților sexuale; inacțiunile unor colaboratori de poliție asupra cazurilor de intimidare, amenințare și insultare admise în raport cu unii reprezentanți ai minorităților sexuale etc.¹⁶

Avocații parlamentari condamnă vehement și fără echivoc homofobia, precum și orice manifest și/ sau discurs care incită la discriminare și nerespectare a drepturilor omului, garantate atât de Constituția Republicii Moldova, cât și de actele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Amendarea art.16 din Constituția Republicii Moldova și racordarea redacției acestuia la prevederile Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale / alte acte internaționale.*
- 2. Ratificarea de către Republica Moldova a Protocolului nr.12 la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.*

¹⁶ Raportul Centrului de Informații „GenderDoc-M” privind cazurile de discriminare vizavi de comunitatea LGBT în Republica Moldova pentru 2010.

3. *Adoptarea în mod prioritar a proiectului de Lege privind prevenirea și combaterea discriminării.*
4. *Implementarea standardelor internaționale ale drepturilor omului fără discriminare pe motiv de identitate de gen în legislația națională ce vizează non-discriminarea, inclusiv Recomandarea CM/Rec (2010)5 a Comitetului de Miniștri adresată statelor-membre cu privire la măsurile de combatere a discriminării pe motiv de orientare sexuală și identitatea de gen (adoptată la 31 martie 2010), Principiile de la Yogyakarta privind aplicarea legislației internaționale privind drepturile omului în legătură cu orientarea sexuală și identitatea de gen, care ar trebui utilizate pentru a oferi îndrumare pentru aplicarea lor la nivel național.*
5. *Adoptarea legislației care ar oferi o protecție specifică pentru persoanele transgender împotriva crimelor și incidentelor de transfobie.*
6. *Elaborarea unei proceduri rapide și transparente pentru schimbarea numelui și sexului unei persoane transgender în certificate de naștere, acte de identitate, pașapoarte, certificate de învățământ și alte documente similare.*
7. *Elaborarea și punerea în aplicare a politicilor de combatere a discriminării și a excluziunii cu care se confruntă persoanele transsexuale pe piața forței de muncă, în educație și sănătate.*
8. *Consolidarea dialogului între autorități și reprezentanții religiei musulmane privind înregistrarea cultului islamic în Moldova.*
9. *Asigurarea desfășurării următorului recensământ al populației în corespundere deplină cu recomandările internaționale.*
10. *Ridicarea nivelului participării în administrația publică și funcțiile publice pentru persoanele aparținând minorităților naționale, inclusiv grupurile puțin numeroase.*
11. *Implementarea proiectelor orientate spre perfecționarea activității reprezentanților autorităților publice în procesul de prevenire și combatere a fenomenului discriminării.*
12. *Sporirea gradului de conștientizare a populației asupra existenței fenomenului discriminării în societate.*

2. Accesul liber la justiție

„Independența externă a judecătorilor nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor, ci în interesul statului de drept și al persoanelor care solicită și așteaptă o justiție”. Recomandarea CM/Rec (2010)12 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile

Articolul 6 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale stipulează că orice persoană are dreptul „la judecarea în mod echitabil a cauzei sale”. Această expresie îmbină numeroase aspecte ale unei bune administrări a justiției: dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială constituită prin lege, respectarea dreptului la apărare în cursul procesului, principiul egalității de arme, principiul contradictorialității procesului, dreptul la o audiere publică, dreptul la un interpret, dreptul la o hotărâre motivată și într-un termen rezonabil, dreptul la un recurs efectiv, executarea promptă a hotărârilor.

În anul 2010 problema accesului liber la justiție și realizarea eficientă a dreptului la un proces echitabil au rămas a fi acute, înregistrându-se aceleași impedimente ca și în anii precedenți.¹⁷ Nici numărul sesizărilor nu s-a schimbat, persistând constant media de 25% din totalul adresărilor către avocații parlamentari.

Astăzi se constată mai multe deficiențe de ordin instituțional și administrativ, care împiedică realizarea eficientă a actului de justiție. Pe parcursul mai multor ani sunt semnalate, însă rămân fără remediere și abordare consecventă, un șir de probleme cu care se confruntă instanțele

Conform raportului statistic despre activitatea primei instanțe privind judecarea cauzelor penale pentru 12 luni ale anului 2010, prezentat avocaților parlamentari de către Departamentul de administrare judecătorească, 302 cauze penale s-au aflat pe rol mai mult de 12 luni, 38 cauze penale – mai mult de 24 luni, 17 cauze penale – mai mult de 36 luni.

Situația privind judecarea cauzelor civile este următoarea: 16 dosare civile s-au aflat pe rol mai mult de 12 luni, 8 dosare civile – mai mult de 8 luni și 4 dosare civile – mai mult de 36 luni.

judecătorești. Astfel, sarcina de lucru excesivă în unele instanțe judecătorești, în special în Curtea de Apel Chișinău și în judecătoriile din municipiul Chișinău, influențează asupra calității actului de justiție, apreciat de Curtea Supremă de Justiție sub nivelul așteptărilor, și asupra termenului de examinare a cauzelor, apreciat la limita cerințelor articolului 6 din Convenția

¹⁷ Rapoartele privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, www.ombudsman.md.

pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.¹⁸ Imposibilitatea formării completelor de judecată în unele curți de apel din cauza vacanței funcției de judecător¹⁹ nu permite remiterea cauzelor la rejudecare în aceste instanțe. Drept rezultat, sunt supraîncălcate alte instanțe de apel și, în mod inevitabil, cresc termenele de examinare a dosarelor, se măresc cheltuielile suportate de justițiabilii care participă la examinarea acestor cauze.

Lipsa asistenților (referenților) în judecătorii și curțile de apel, implicarea nemijlocită a judecătorilor în efectuarea lucrului tehnic afectează în mod direct calitatea actelor procesuale și termenele de realizare a actului de justiție.

Fluctuația de personal în instanțele judecătorești (lucrători ai cancelariilor, grefieri, traducători și alți angajați) are repercusiuni negative asupra organizării eficiente a activității instanțelor și asupra calității serviciului public prestat de această categorie de funcționari.²⁰

Insuficiența sălilor de judecată și amenajarea inadecvată a celor existente (cuști metalice) sunt caracteristice întregului sistem judecătoresc. Desfășurarea ședințelor de judecată în birourile judecătorilor, deseori supraaglomerate, prejudiciază solemnitatea actului de justiție și imaginea sistemului judecătoresc.

Astfel, autoritățile responsabile pentru organizarea și funcționarea sistemului judiciar sunt obligate să creeze judecătorilor condiții care să le permită să-și îndeplinească misiunea și pot pretinde eficiență, protejând și totodată respectând independența și imparțialitatea judecătorilor.

Durata rezonabilă a proceselor penale și civile constituie una din garanțiile principale ale exercițiului efectiv al dreptului fundamental al omului privind liberul acces la justiție. Uneori, amânarea și tergiversarea examinării cauzelor au loc din motive obiective, cum ar fi supraîncărcarea judecătorilor, complexitatea dosarelor, efectuarea expertizelor, neprezentarea părților pe dosar la ședință etc. Alteori, întârzierile și amânările proceselor de judecată au loc din cauza organizării ineficiente a lucrului de către judecători. Un factor important pentru soluționarea cauzelor în termene lungi și pentru diminuarea calității actului de justiție îl reprezintă și volumul tot mai mare de lucru în comparație cu numărul de judecători, care pe parcursul ultimilor ani rămâne constant. Pentru ameliorarea situației create și pentru sporirea eficienței justiției este necesară majorarea numărului judecătorilor în instanțele judecătorești.

Unul dintre aspectele care influențează desfășurarea procesului în termen rezonabil, abordat de avocații parlamentari anterior²¹, ține de buna organizare a activității instanțelor

¹⁸ Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 28 ianuarie 2011 privind activitatea Curții Supreme de Justiție în anul 2010, www.csj.md.

¹⁹ Conform informației prezentate avocaților parlamentari de către Departamentul de administrare judecătorească, la 1 ianuarie 2011, rămâneau vacante 45 de funcții de judecători în judecătorii și 10 funcții de judecători în curțile de apel.

²⁰ La 1 ianuarie 2011 rămâneau vacante 28,5 funcții publice și 30 de unități de alți angajați în judecătorii; 9 funcții publice și 28 de unități de alți angajați în curțile de apel.

judecătorești și de colaborarea cu instituțiile care asigură executarea pedepselor penale. Avocații parlamentari au constatat lipsa de conlucrare între Curtea Supremă de Justiție și Departamentul Instituțiilor Penitenciare în partea ce se referă la citarea condamnaților pentru participare la examinarea recursurilor înaintate. Pentru a asigura transferul deținuților dintr-o instituție penitenciară în alta, prin Ordinul Directorului Departamentului Instituțiilor Penitenciare nr. 55 din 14 martie 2008, a fost aprobat graficul deplasării gărzilor feroviare și auto planificate pe itinerarele de escortare stabilite. Potrivit acestuia, etaparea deținuților se efectuează de trei ori pe lună, la date strict stabilite. În condițiile în care la numirea recursului spre judecare, agenda de lucru a judecătorului nu este coordonată cu graficul deplasării gărzilor feroviare și auto, ședințele de judecată se amână în repetate rânduri pentru câteva zile, termen în care nu este posibilă asigurarea participării deținutului la ședința de judecată, ținându-se cont de graficul deplasării gărzilor feroviare și auto. Pentru asigurarea gestionării corecte a întregului proces și pentru evitarea amânării în repetate rânduri a ședințelor de judecată în legătură cu neasigurarea participării deținuților la examinarea recursului, avocații parlamentari au recomandat Curții Supreme de Justiție instituirea unui mecanism eficient de conlucrare cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare. Conform informației oferite de Departamentul Instituțiilor Penitenciare, pentru asigurarea participării la examinarea recursurilor în anul 2010 în penitenciarul nr. 13 din Chișinău au fost transferați din alte instituții penitenciare 456 de condamnați (în anul 2009 – 523 de condamnați), iar pentru participarea la examinarea cauzelor civile și penale – 799 de condamnați (în anul 2009 – 631 de condamnați). Informația privind sursele financiare cheltuite din bugetul de stat pentru transferarea condamnaților în cazurile specificate nu este generalizată. Analizând problema evocată sub două aspecte – administrarea eficientă a justiției și eficiența utilizării banilor publici – avocații parlamentari propun responsabililor de domeniu să examineze posibilitatea implementării, în perspectivă, a sistemului de video-conferințe între instituțiile penitenciare și instanțele judecătorești. Implementarea acestui sistem implică cheltuieli financiare considerabile și operarea unor modificări esențiale în legislația procesuală.²² Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și-a manifestat disponibilitatea de a acorda sprijin financiar pentru dotarea câtorva încăperi speciale în unele instituții penitenciare cu echipament pentru video-conferință.

Avocații parlamentari au fost sesizați de mai multe ori privind încălcarea de către instanțele judecătorești a unor norme procesuale ce garantează dreptul la un proces echitabil –

²¹ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md.

²² În cauza *Sakhnovskiy versus Rusia*, CtEDO a statuat că „în ceea ce privește video-conferința, deși nu contravine prin dreptului la un proces echitabil, trebuie de avut în vedere că participarea reclamantului trebuia să fie efectivă în cadrul procesului, adică să poată fi în măsură să urmărească evoluția lui, să poată fi înțeles fără obstacole tehnice și să poată comunica cu avocatul său de o manieră efectivă și confidențială”.

nerespectarea termenului de redactare a hotărârii motivate și tergiversarea comunicării acesteia, nerespectarea termenului de înmânare a copiei de sentință, tergiversarea traducerii și/sau expedierii actelor judecătorești în limba pe care o posedă unii participanți la procesele judiciare.

În vederea asigurării respectării drepturilor procesuale ale părților, ordonării activității de desfășurare a justiției, legislativul a stabilit anumite condiții imperative și termeni restrictivi de redactare a hotărârilor judecătorești, fiind instituită inclusiv răspunderea disciplinară a judecătorilor pentru neredactarea în termene legale a hotărârilor judecătorești pronunțate.

Pentru neadmiterea încălcărilor prevederilor alin. (1) art. 343 din Codul de Procedură Penală²³ și art. 242 din Codul de Procedură Civilă²⁴ privind redactarea sentințelor și hotărârilor, Consiliul Superior al Magistraturii a dispus președinților instanțelor judecătorești să exercite săptămânal controlul asupra activității cancelariei privind transmiterea de către judecători a cauzelor examinate cu discutarea rezultatelor controlului la ședințele operative ale colectivului instanței, să nu admită plecarea în concediu a judecătorilor și grefierilor fără transmiterea în cancelaria instanței a cauzelor examinate, să informeze în mod obligatoriu Consiliul Superior al Magistraturii despre redactarea hotărârilor și sentințelor peste termenii prevăzuți de lege.

De altfel, în Republica Moldova respectarea termenului rezonabil de examinare a cauzei rămâne a fi o problemă acută pentru justiție și se pare că măsurile întreprinse nu sunt prea eficiente. Din cele 425 de cereri parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului în anul 2010, având ca subiect accesul liber la justiție, în 62 dintre ele a fost invocată tergiversarea examinării cauzelor.

Dezvoltarea democrației în statele europene înseamnă că cetățenii ar trebui să beneficieze de informații adecvate privind organizarea autorităților publice și condițiile în care sunt elaborate legile. Mai mult, este important ca cetățenii să știe cum funcționează instituțiile judiciare. Asigurarea transparenței în activitatea justiției este unul dintre obiectivele de bază ale Strategiei de consolidare a sistemului judecătoresc, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 174 din 19 iulie 2007. Pentru îmbunătățirea dialogului dintre societatea civilă și justiție au fost create paginile web pentru toate judecătoriile din Republica Moldova, pentru Curțile de Apel și

²³ În cazul în care a fost pronunțat doar dispozitivul hotărârii, acesta se redactează integral, în cel mult 10 zile de la pronunțare, de către unul dintre judecătorii care au participat la judecarea cauzei și este semnată de către toți judecătorii completului de judecată.

²⁴ (1) Hotărârea este pronunțată imediat după dezbaterile pricinii. Redactarea hotărârii motivate poate fi amânată pe un termen de cel mult 15 zile, însă partea ei introductivă și dispozitivul trebuie să fie comunicate de instanță în aceeași ședință în care s-au încheiat dezbaterile judiciare. Dispozitivul hotărârii pronunțate trebuie semnat de toți judecătorii din completul de judecată și anexat la dosar.

(2) Dacă unul dintre judecătorii completului de judecată nu are posibilitatea de a semna hotărârea redactată, în locul lui semnează președintele ședinței, iar dacă și acesta este în imposibilitatea de a semna, în locul lui semnează președintele instanței. În toate cazurile, în hotărâre este menționată cauza imposibilității de a semna.

pentru Curtea Supremă de Justiție. Aici pot fi găsite informații despre structura instanței judecătorești, programul ședințelor de judecată, lista dosarelor pe rol, o bază de date cu hotărâri și date statistice, informații pentru public, posturi vacante și date de contact. Informația plasată ajută părțile, avocații lor, publicul în general și mass-media să înțeleagă mai bine activitatea judecătorilor. Paginile web ale majorității instanțelor judecătorești oferă informații privind listele ședințelor de judecată curente, listele dosarelor și baza de date a hotărârilor. În același timp, directoriul „Informații de interes public” rămâne necompletat sau informațiile plasate nu sunt utile justițiabililor. Drept exemplu, conform punctului 49 din Regulamentul-model de ordine internă a judecătorilor și curților de apel, programul zilnic de lucru este adus la cunoștință prin afișare la un loc vizibil și prin plasarea informației pe site-ul fiecărei instanțe. Această cerință nu este respectată de mai bine de jumătate dintre judecători și curți de apel, printre care Judecătoria Centru, mun. Chișinău, Curtea de Apel Chișinău, Curtea de Apel Economică. Majoritatea instanțelor judecătorești care și-au făcut public programul de lucru s-au limitat la afișarea orelor de începere și de încheiere ale acestuia (informație care ține mai mult de durata timpului de muncă al salariaților instanțelor), ignorând importanța orelor de audiență în cancelariile²⁵ și în arhivele instanțelor judecătorești, modul de depunere a cererii de chemare în judecată.²⁶ Totodată, programul de muncă al instanțelor judecătorești, orele de audiență în cancelarii și în arhive diferă de la instanță la instanță, creând incomodități cetățenilor. Această situație este deosebit de sensibilă pentru justițiabilii din municipiul Chișinău, unde activează cinci judecătorii.

În vederea facilitării accesului cetățenilor la instanțele judecătorești, avocații parlamentari recomandă Consiliului Superior al Magistraturii, președinților instanțelor judecătorești și curților de apel să examineze oportunitatea unificării programului de lucru zilnic al instanțelor judecătorești, orelor de primire în cancelarii și în arhive.

Împreună cele expuse aici, merită a fi evidențiate și alte aspecte legate de administrarea eficientă a justiției.

Justiția este unul dintre pilonii care susțin orice societate democratică și, în același timp, este și un serviciu public al cărui principală misiune este satisfacerea intereselor membrilor societății. Pentru ca judecătorii să asigure supremația legii și să-și îndeplinească în mod corect responsabilitățile, ei au nevoie de un statut și garanții speciale: *independență și imparțialitate*.

²⁵ Conform punctului 25 din Regulamentul-model de ordine internă a judecătorilor și curților de apel, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 401/16 din 20 decembrie 2007, timpul orelor de audiență în cancelarii este stabilit de către președinții instanțelor, însă acesta nu poate fi mai puțin de patru ore în fiecare zi lucrătoare.

²⁶ În unele instanțe judecătorești cererile de chemare în judecată sunt depuse în cancelarie, în orele de primire (Judecătoria Botanică), în alte instanțe judecătorești – la judecătorul de serviciu (Judecătoria Buiucani).

Independența și imparțialitatea sunt sau ar trebui să fie oglinda membrilor corpului judecătoresc în egală măsură cu competența profesională, asigurând în acest mod încrederea celor care caută o protecție a drepturilor ce le-au fost încălcate. Independența individuală a fiecărui judecător este garantată de independența sistemului judiciar în ansamblul său. Pentru aplicarea lor în practică, documentele internaționale consacră mai multe garanții – criterii obiective de selectare pentru funcția de judecător; mecanism independent și puternic responsabil pentru recrutarea și sancționarea magistraților; durata și stabilitatea mandatului; inamovibilitatea judecătorilor în cursul mandatului; protecția judecătorilor; siguranța financiară; formarea și educația; răspunderea judecătorilor.

Subliniind rolul important al puterii judecătorești independente și menționând faptul că securitatea inamovibilității este componenta majoră a acestei independențe, Comitetul pentru Drepturile Omului s-a arătat îngrijorat²⁷ de faptul că în Republica Moldova judecătorii sunt inițial numiți în funcție pentru o perioadă de cinci ani și numai după acest segment de timp numirea lor în funcție are caracter permanent. Conform *Observațiilor finale ale Comitetului pentru Drepturile Omului*, Republica Moldova „trebuie să revizuiască legislația pentru a asigura ca inamovibilitatea judecătorilor să fie suficient de lungă pentru a le garanta independența, în conformitate cu prevederile articolului 14 din Pactul cu privire la Drepturile Civile și Politice”. Avocații parlamentari reiterează necesitatea revizuirii procedurii de numire în funcție a judecătorilor judecătoriilor și curților de apel și excluderii termenului inițial de cinci ani, ce ar constitui unul din primii pași în instituirea unui sistem judecătoresc eficient, profesionist și independent, conform practicilor europene.

Principiul independenței justiției presupune independența fiecărui judecător în parte în exercitarea funcțiilor judiciare. Judecătorii trebuie să ia decizii în mod independent și imparțial, să poată acționa fără nici un fel de restricții, influențe nepotrivite, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, fie chiar autorități judiciare. În acest sens, introducerea unor temeuri suplimentare pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare²⁸ judecătorilor prin modificările operate în anul 2010 la art. 22 din Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20 iulie 1995 poate fi apreciată ca un atentat la libertatea judecătorilor

²⁷ *Observațiile finale ale Comitetului pentru Drepturile Omului*, adoptate după studierea celui de-al doilea Raport periodic prezentat de Republica Moldova în cadrul ședințelor 2559 și 2560 din 13 și 14 octombrie 2009, care include informații cu privire la măsurile adoptate de către stat pentru implementarea Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.

²⁸ Constituie abatere disciplinară emiterea unei hotărâri care ulterior a fost recunoscută de Curtea Europeană a Drepturilor Omului drept hotărâre prin care au fost încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului; interpretarea sau aplicarea neuniformă a legislației, intenționat sau din neglijență gravă, dacă acest lucru nu este justificat de schimbarea practicii judiciare.

de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor. Desigur, în caz de incapacitate profesională și pentru comiterea de abateri disciplinare, împotriva judecătorului pot fi luate anumite măsuri. Însă, potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri *Rec (2010) 12 către statele-membre cu privire la judecători: independență, eficiență și responsabilitățile*, judecătorii nu trebuie să fie responsabili personal în cazul în care decizia lor este infirmată sau modificată într-o cale de atac. Nu poate fi antrenată răspundere civilă sau disciplinară a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință și gravă neglijență. Fiind protectorii independenței și cei care interpretează legea, judecătorii nu pot face obiectul unor acțiuni disciplinare în baza simplei exercitări a funcțiilor lor judecătorești, cu excepția cazului în care comportamentul nedemn al unui judecător este dovedit. Mult mai important este faptul că judecătorii nu pot fi constrânși să activeze sub amenințarea unei sancțiuni, inclusiv financiare, a cărei existență poate influența, chiar înconștient, hotărârile lor. Erorile judiciare trebuie soluționate pe calea apelului, în spiritul respectării jurisdicției și a procedurii, interpretând, aplicând legea sau evaluând probele. Celelalte erori judiciare care nu pot fi îndreptate prin acest nod trebuie să conducă, cel mult, la o acțiune a părții nemulțumite împotriva statului.

Trebuie să se țină cont de faptul că hotărârile judecătorești se bazează, în primul rând, pe legile adoptate de către Parlament. Această sursă a dreptului stabilește nu doar drepturile de care dispun justițiabilii și acțiunile pedepsite de legea penală, ci definesc, de asemenea, cadrul procedural în care se iau hotărârile judecătorești. Prin urmare, opiniile Parlamentului condiționează genul și volumul cauzelor care vor fi duse în fața instanțelor judecătorești, precum și felul în care vor fi soluționate acestea. Astfel, calitatea hotărârilor judecătorești poate fi afectată de schimbările prea dese ale legislației, de o redactare prea puțin satisfăcătoare sau de un conținut neclar al legilor ori de un cadru procedural insuficient. În același timp, judecătorii au de rezolvat o multitudine de probleme teoretice și practice, determinate de dinamica schimbărilor ce au loc în relațiile economice și sociale. Până la formarea unei practici unitare în problemele de drept controversate este posibil ca soluțiile pe care le pronunță magistrații să difere. Pentru considerentele expuse au susținut necesitatea efectuării controlului constituționalității temeiurilor suplimentare pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare.²⁹

O justiție puternică influențează, determină și menține o stare economică sănătoasă, o societate în care ordinea socială se manifestă pe deplin. Atunci când din anumite motive funcția

²⁹ Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 14 decembrie 2010 au fost declarate drept neconstituționale prevederile art. 22 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului”, conform cărora constituie abatere disciplinară interpretarea sau aplicarea neuniformă a legislației, intenționat sau din neglijență gravă, dacă acest lucru nu este justificat de schimbarea practicii judiciare.

și rolul puterii judecătorești sunt diminuate, statul pierde calitatea de stat de drept cu toate consecințele și implicațiile socio-economice ce decurg din aceasta. De principiu, dacă separația puterilor în stat nu este bine conturată, atunci realitatea socială este incertă, neclară, iar puterea judecătorească nu mai este putere în stat, ci doar o funcție în stat și separația nu mai este a puterilor, ci a funcțiilor în stat. Componenta actuală a Consiliului Superior al Magistraturii³⁰, organ de autoadministrare judecătorească, nu corespunde standardelor internaționale și regionale în domeniu: Cartei Europene privind statutul judecătorilor, Recomandării CM/Rec (2010)12 a Comitetului Miniștrilor către statele-membre cu privire la judecători: independența, eficiența, și responsabilitățile, Avizelor Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE).

În anul 2007, conform împuternicirii Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni a adoptat Avizul nr. 10 privind structura și rolul Consiliului Superior al Magistraturii sau al unui alt organ independent echivalent în calitate de element indispensabil într-un stat de drept, al unui echilibru între puterile legislativă, executivă și judecătorească.³¹ Consiliul Superior al Magistraturii, dincolo de funcțiile de gestionare și administrare a corpului judecătoresc, ar trebui, de asemenea, să reprezinte guvernarea autonomă a puterii judecătorești și să permită judecătorilor să-și exercite funcțiile în afara controlului puterilor executivă și legislativă și a oricărei presiuni nepotrivite, din interiorul puterii judecătorești. Astfel, Consiliul poate fi format fie în exclusivitate de judecători, fie alternativ din judecători și nejudcători. Atunci când structura este mixtă, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni consideră că pentru a evita orice manipulare sau presiune inadecvată, Consiliul trebuie să cuprindă o majoritate substanțială de judecători aleși de egali lor. O asemenea componență mixtă are avantajul, pe de o parte, de a evita corporatismul și, pe de altă parte, de a reflecta diferitele curente de opinie ale societății și de se prezenta astfel drept o sursă suplimentară de legitimare a puterii judecătorești. Chiar având o componență mixtă, „Consiliul Superior al Magistraturii trebuie să funcționeze fără cea mai mică concesie acordată jocului majorităților parlamentare și presiunilor executivului, în afara oricărei subordonări logicilor de partid, pentru a putea fi garantul valorilor și principiilor esențiale ale justiției. Indiferent dacă sunt judecători sau nejudcători, viitorii membri ai Consiliului Superior al Magistraturii nu ar trebui să fie lideri politici, membri ai Parlamentului, ai executivului sau ai administrației publice.

³⁰ Consiliul Superior al Magistraturii este constituit din 12 membri. În componența Consiliului Superior al Magistraturii intră judecători și profesori titulari, precum și Președintele Curții Supreme de Justiție, Ministrul Justiției, Procurorul General, care sunt membri de drept. Cinci membri din rândul judecătorilor sunt aleși prin vot secret de Adunarea Generală a Judecătorilor din Republica Moldova. Patru membri sunt aleși de către Parlament din rândul profesorilor titulari, cu votul majorității deputaților aleși, la propunerea a cel puțin 20 de deputați în Parlament.

³¹ Avizul nr. 10 (2007) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei în serviciul societății, adoptat cu prilejul celei de-a 8-a reuniuni (Strasbourg, 21-23 noiembrie 2007).

Aceasta înseamnă că nici șeful statului, nici șeful Guvernului și nici un alt ministru nu poate fi membru al Consiliului. Fiecare stat ar trebui să emită reguli juridice pentru a se asigura că va fi așa”.

Anume valoarea, autoritatea și rolul Consiliului Superior al Magistraturii în instituirea sistemului de garanții, care, la rândul lor, determină calitățile inerente de independență, imparțialitate și inamovibilitate ale statutului de judecător, determină necesitatea modificării componenței actuale a organului de autoadministrare judecătorească – Consiliul Superior al Magistraturii. Or, natura și destinația Consiliului Superior al Magistraturii asigură caracterul specific apolitic al activității instanțelor de toate nivelurile și monitorizează calitatea actului decizional, corespunderea lui unui sistem legislativ democratic și constituțional.

Dacă Republica Moldova este un stat de drept, cum prevede art. 1 alin. (3) din Constituție și dacă Legea Supremă statuează expres în art. 6 că „puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției”, este necesar de reamintit în mod răspicat că respectarea independenței și inamovibilității judecătorului nu poate face obiectul nici unei negocieri și nici nu poate fi supusă unor limitări dictate de conjuncturi politice, economice sau de altă natură. Semnificația puterilor în stat constă în obligația uneia sau celorlalte două puteri, împreună sau separat, de a nu interveni și a nu interfera în sfera atribuțiilor constituționale și legale ale oricărei alte puteri. Independența justiției, a instanțelor și a judecătorilor, precum și inamovibilitatea judecătorilor nu trebuie să facă obiectul negocierilor dintre puteri.

Pentru înțelegerea justiției în societate, sistemul trebuie să se deschidă și să învețe să se facă cunoscut, astfel contribuind la transparența procesului judiciar. Desigur, o transparență totală este imposibilă, mai ales din cauza necesității de a proteja eficiența investigațiilor și interesele persoanelor implicate, însă o înțelegere a modului în care funcționează sistemul judiciar este, fără îndoială, valoroasă din punct de vedere educativ și ar trebui să ajute la sporirea încrederii cetățenilor în funcționarea sistemului judiciar.

Imaginea populației despre sistemul judiciar este conturată de impresiile cetățenilor care participă la procese și este influențată de mass-media. Aceste impresii vor rămâne negative dacă sistemul judiciar, prin actorii săi, va părea a fi părtinitor sau inefficient. De altfel, percepțiile negative de acest gen se răspândesc foarte repede și cu ușurință. Pentru a încuraja o înțelegere mai bună a rolului justiției, este important de a se asigura pe cât posibil că ideile pe care le au cetățenii despre sistemul judiciar sunt corecte și reflectă eforturile judecătorilor și personalului auxiliar al instanțelor pentru a le câștiga respectul și încrederea referitor la capacitatea lor de a-și îndeplini funcțiile.

Mass-media beneficiază de acces la informațiile judiciare și la ședințele de judecată, în modul stabilit de legislația națională. Profesioniștii din mass-media sunt liberi să decidă ce reportaje ar trebui aduse în atenția publicului și în ce mod vor fi realizate acestea. Nu pot fi admise încercările de a împiedica mass-media să critice organizarea sau funcționarea sistemului judecătoresc. La rândul său, sistemul judecătoresc trebuie să accepte rolul mass-media care, în calitate de observator, poate evidenția lacunele și poate avea o contribuție constructivă la îmbunătățirea metodelor de lucru ale instanțelor și a calității serviciilor pe care acestea le oferă justițiabililor.

Consiliul Superior al Magistraturii ar trebui abilitat nu numai să-și exprime public punctul de vedere, ci și să facă toate demersurile utile pe lângă public, autorități publice și, atunci când este necesar, instanțe pentru a apăra reputația instituției judiciare și/sau a membrilor săi. Consiliul ar putea deveni organul capabil să joace direct un rol mai amplu în protecția și promovarea imaginii justiției, acest rol implicând găsirea unui echilibru între, pe de o parte, drepturile și libertățile aflate în conflict, actorii sociali și politici și mass-media și, pe de altă parte, interesul publicului pentru o funcționare independentă și eficientă a sistemului judiciar. Astfel, pornind de la ideea că justiția independentă reprezintă elementul-cheie al statului de drept și al unei guvernări democratice și este instrumentul care trebuie să asigure suportul necesar pentru celelalte reforme, Guvernul trebuie să promoveze reforme de ordin legislativ, structural și procedural în justiție. Aceste reforme vor spori gradul de integritate și de profesionalism al corpului judecătoresc, vor garanta instituirea unui sistem judecătoresc independent, imparțial, funcțional și transparent, caracteristic unui stat cu aspirații europene, vor asigura un sistem stabil și eficient de finanțare a justiției și vor iniția revizuirea legislației pentru a asigura inamovibilitatea și independența judecătorilor.

3. Viața intimă, familială și privată

„Dreptul la respectarea vieții private constituie sfera fiecărei existențe în care nimeni nu se poate amesteca fără a fi invitat”. I. Rivero

Conceptul dreptului la viață privată a fost explicat mai întâi ca „dreptul de a fi lăsat în pace”, însă acesta a evoluat până în zilele noastre într-un concept mai larg, care ar putea fi definit ca dreptul unei persoane fizice de a decide câtă informație personală să divulge, cui și pentru ce anume.

Prin dezvoltarea unei vaste jurisprudențe în domeniu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că prin protecția familiei se înțelege protecția legăturilor familiale, chiar dacă acestea nu sunt oficializate prin căsătorie, adopție, recunoaștere a unui copil natural etc. Prin dreptul la viață privată sunt recunoscute dreptul la relații sociale, dreptul la intimitatea vieții private, dreptul la un mediu sănătos (drept nerecunoscut ca atare, însă protejat indirect dacă prin poluarea mediului este prejudiciată integritatea fizică și morală a subiecților).

Republica Moldova se află, deocamdată, la etapa de promovare a semnificației dreptului de viață privată. Acest drept nu este perceput încă în suficientă măsură ca un drept inerent ființei umane, care solicită statului nu numai datoria de neimixtiune, dar și obligațiuni pozitive care cer în mod concret de la autorități să întreprindă măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului.

Interceptarea convorbirilor telefonice

Nevoia de a dezvolta protecția împotriva imixtiunilor în viața privată se datorează și dezvoltării tehnologice din ultimii 50 de ani. Faptul că o persoană poate fi urmărită atât de stat, cât și de persoane private datorită utilizării telefonului mobil, a GPS-ului, a internetului sau a cardului bancar, prin alte sisteme ieftine, ușor de folosit și accesibile pentru majoritatea populației, poate conduce la ingerințe serioase în viața privată a oamenilor.

Este incontestabil faptul că interceptările și înregistrările audio sau video reprezintă mijloace deosebit de importante de combatere și prevenire a infracțiunilor, având în vedere nivelul avansat al tehnologiilor actuale. Deși statul se bucură de o competență discreționară în ceea ce privește modalitățile de funcționare a acestui sistem de supraveghere, puterile sale în domeniu nu trebuie să fie nelimitate, urmând să existe garanții adecvate și suficiente contra abuzului.

Legislația națională „nu oferă un mecanism de control asupra procedurii de interceptare a convorbirilor telefonice și nu conține garanții suficiente împotriva eventualului abuz din partea

autorităților în sensul articolului 8 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale”.³²

Într-adevăr, deficiențele cadrului legislativ influențează funcționarea sistemului de supraveghere secretă care există în Republica Moldova și acestea trebuie abordate urgent de către autorități în partea ce ține de asigurarea protecției adecvate împotriva abuzului puterii de stat în domeniul interceptării convorbirilor telefonice. În acest context, este de menționat că amendamentele propuse la începutul anului 2010 de către Ministerul Justiției la unele acte legislative (Legea cu privire la activitatea operativă de investigații nr. 45 din 12 aprilie 1994, Legea comunicațiilor electronice nr. 241 din 15 noiembrie 2007, Codul de Procedură Penală), menite să pună capăt sistemului măsurilor operative de investigații, considerat de CtEDO abuziv datorită garanțiilor inadecvate conținute în lege, nu au fost promovate deocamdată.

În situația în care în anul 2010 Procuratura Generală a remis spre examinare instanței de judecată o cauză penală privind interceptarea și înregistrarea ilegală a convorbirilor telefonice de către angajații serviciilor operative din cadrul Ministerului Afacerilor Interne³³, iar numărul autorizațiilor judecătorești de instrucție pentru interceptarea comunicărilor este anual în creștere, este regretabilă constatarea că autoritățile nu au depus efortul

Cereri privind autorizarea interceptării comunicărilor

anul	examine	admise	respinse
2005	2609	2578	31
2006	1931	1891	40
2007	2372	2354	18
2008	2366	2355	11
2009	3848	3803	45
2010	3890	3859	31

³² În Hotărârea „Iordachi și alții contra Moldovei” Curtea a considerat că simpla existență a legislației implică, pentru toți cei care ar putea intra în domeniul de aplicare, o amenințare de urmărire; această amenințare în mod necesar atentează la libertatea de comunicare între utilizatorii serviciilor poștale și de telecomunicații, astfel constituie „o ingerință din partea unei autorități publice” în exercițiul dreptului de respectare a corespondenței reclamanților. Totodată, Curtea a atenționat că înregistrarea convorbirilor telefonice este o ingerință foarte serioasă în drepturile individului și doar niște motive solide bazate pe o bănuială rezonabilă că persoana este implicată într-o activitate criminală gravă poate servi ca temei de autorizare.

³³ Convorbirile telefonice ale deputaților în Parlament Veaceslav Untilă și Serafim Urechean, precum și ale altor 9 persoane au fost interceptate și înregistrate ilegal de către mai mulți angajați ai serviciilor operative din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. La finele anului 2010, Procuratura Generală a mai remis spre examinare instanței de judecată cauza penală în care angajații sunt învinuiți de violarea dreptului la secretul convorbirilor telefonice, depășirea atribuțiilor de serviciu, abuz de serviciu și fals în acte publice. Din materialul probator administrat de procurori rezultă că un inspector al MAI a introdus date vădit false într-un act de serviciu operativ. Potrivit documentului, liderii unei grupări criminale foloseau în schemele lor mai multe telefoane mobile. Astfel, polițistul este învinuit că ar fi inventat că în aceste grupări erau implicați și alți cetățeni, printre care și unii politicieni, găsind astfel pretext pentru a le intercepta convorbirile telefonice. Prin urmare, inspectorul a întocmit o ordonanță ilegală, în baza căreia a obținut mandat de la judecătorul de instrucție, prin care, în perioada 6 iulie – 5 septembrie 2009, a fost dispusă interceptarea convorbirilor telefonice. Persoanele publice menționate nu aveau tangență cu cauza instrumentată. <http://www.datepersonale.md/md/newslist/1211/1/4058/>.

necesar pentru a soluționa problema interceptării comunicărilor prin prisma respectării dreptului la viață privată.

Astfel, potrivit constatărilor Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza „Iordache și alții contra Moldovei” și comunicatelor de presă ale Procuraturii Generale privind ilegalitățile constatate în procesul interceptării convorbirilor telefonice ale mai multor politicieni, alegațiile grave ale unui grup de persoane privind prelucrarea datelor cu caracter personal de către reprezentanții organelor de drept prin metoda interceptării ilegale a convorbirilor telefonice și culegerii informației de la furnizorii serviciilor de comunicații electronice „Orange” SA și „Moldcell” SA au servit temei pentru inițierea de către Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal (în continuare CNPDCP) a controlului legalității prelucrării datelor cu caracter personal ale persoanelor vizate.

CNPDCP, generalizând conținutul răspunsurilor prezentate de către furnizorii serviciilor de comunicații electronice „Orange” SA și „Moldcell” SA în adresa grupului de cetățeni care au invocat interceptarea ilegală a convorbirilor telefonice, a constatat încălcarea de către acești deținători de date cu caracter personal a dreptului de acces la informare, garantat prin articolul 10 al Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal.³⁴

Operatorii de telefonie mobilă au refuzat să prezinte Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal materialele și informațiile relevante, făcând nemotivat trimitere la prevederile articolului 212 din Codul de Procedură Penală³⁵ și la faptul că, potrivit prevederilor Instrucțiunii privind modul de organizare și desfășurare a măsurilor operative de investigații în rețelele de comunicații electronice, aprobată prin Ordinul comun al Serviciului de Informații și

³⁴ Articolul 10 alin. (1) din Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr. 17 din 15 februarie 2007 afirmă că orice subiect al datelor cu caracter personal, în procesul prelucrării datelor cu caracter personal, are dreptul: a) de acces la datele sale cu caracter personal, la obținerea informațiilor privind deținătorul de date cu caracter personal, privind locul aflării acestuia, scopul și personalitatea deținătorului; b) de a solicita informație privind datele sale cu caracter personal, care au fost supuse prelucrării, privind originea informațiilor despre aceste date, inclusiv unde au fost acestea transmise sau unde urmează a fi transmise; d) la obținerea informației ce conține confirmarea faptului prelucrării datelor cu caracter personal de către deținătorul acestor date, scopurile și metodele unei astfel de prelucrări, data operării ultimelor modificări în datele cu caracter personal ale subiectului datelor cu caracter personal, precum și a informațiilor cu consecințe juridice pentru subiectul datelor cu caracter personal generate de prelucrarea acestora.

³⁵ Art. 212 din Codul de Procedură Penală: (1) Materialele urmăririi penale nu pot fi date publicității decât cu autorizația persoanei care efectuează urmărirea penală și numai în măsura în care ea consideră că aceasta este posibil, cu respectarea prezumției de nevinovăție, și ca să nu fie afectate interesele altor persoane și ale desfășurării urmăririi penale; (2) dacă este necesar de a se păstra confidențialitatea, persoana care efectuează urmărirea penală previne martorii, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă sau reprezentanții lor, apărătorul, expertul, specialistul, interpretul, traducătorul și alte persoane care asistă la efectuarea acțiunilor de urmărire penală despre faptul că nu au voie să divulge informația privind urmărirea penală. Aceste persoane vor da o declarație în scris că au fost prevenite despre răspunderea pe care o vor purta conform art.315 din Codul Penal; (3) divulgarea datelor urmăririi penale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra activității de urmărire penală, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate și reprezentanților acestora sau a prejudiciat procesul de urmărire penală, are ca urmare răspunderea penală prevăzută în art.315 din Codul Penal.

Securitate, Ministerului Afacerilor Interne și Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției nr. 44, 249, 91 din 14 iulie 2008 nu controlează și nu mențin evidența operațiunilor de interceptare efectuate de reprezentanții Serviciului de Informații și Securitate (în continuare, SIS). Ministerul Justiției, de la care au fost solicitate informații necesare pentru a fi colectate cu implicarea judecătorilor de instrucție, a remis adresarea CNPDCP în adresa Procuraturii Generale fără a furniza date suplimentare. SIS a refuzat oferirea informațiilor pe motiv că acestea ar fi din categoria celor secrete, iar Procuratura Generală a declarat categoric că în rezultatul controlului efectuat de această autoritate nu a fost constatat faptul efectuării unor operațiuni de interceptare a convorbirilor telefonice.

Acest exercițiu, în coroborare cu caracterul controversat al informațiilor acumulate de CNPDCP, a demonstrat nu numai gradul nesatisfăcător de implementare în plan național a principiilor enunțate în Convenția nr. 108³⁶ și în Protocolul adițional la această Convenție, cu privire la autoritățile de control și fluxul transfrontalier al datelor cu caracter personal, dar și absența mecanismelor care ar asigura eficient echilibrul între dreptul indivizilor la confidențialitate și măsurile luate în vederea „apărării securității statului, siguranței publice, în interesul sistemului monetar al statului sau represiunii infracțiunilor penale”. Mai mult, s-a constatat că Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, în calitate sa de autoritate competentă la capitolul protecția datelor cu caracter personal, nu poate exercita controlul corespunderii prelucrărilor datelor cu caracter personal în domeniul comunicațiilor electronice cerințelor Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr.17 din 15 februarie 2007.

Pentru depășirea situației, considerată de către avocații parlamentari ca fiind problematică, sunt necesare: reexaminarea Instrucțiunii privind modul de organizare și înfăptuire a măsurilor operative de investigații în rețelele de comunicații electronice, aprobată prin Ordinul comun al Serviciului de Informații și Securitate, Ministerului Afacerilor Interne și Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției nr. 44, 249, 91 din 14 iulie 2008 și evaluarea compatibilității acestui act departamental cu actele normative întru executarea cărora a fost elaborată, precum și cu reglementările legislației comunitare. Este necesară, de asemenea, urgentarea procedurilor legate de promovarea proiectului Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal în redacție nouă și a proiectului Legii pentru completarea Codului Contravențional.

³⁶ Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 483 din 2 iulie 1999.

În acest context, este de menționat că atribuțiile Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal sunt specifice oricărei instituții de control, având sarcina de a investiga prelucrările de date cu caracter personal care cad sub incidența legii. Astfel, legiuitorul a investit organul de control în domeniul prelucrării datelor cu caracter personal cu atribuții specifice de asigurare și apărare a dreptului la viața privată al persoanelor fizice în legătură cu prelucrarea și transmiterea transfrontalieră a datelor cu caracter personal, fără a pune la dispoziție reglementări și mecanisme eficiente de asigurare a exercitării atribuțiilor instituției în partea ce ține de suspendarea sau încetarea prelucrării datelor, procedura întocmirii proceselor verbale, aplicării sancțiunilor și monitorizării procesului îndeplinire de către deținătorii de date cu caracter personal a măsurilor legale dispuse de Centru. Lipsa mecanismelor de sancționare pentru încălcarea principiilor de protecție a datelor cu caracter personal și absența reglementărilor care ar concretiza rolul și statutul Centrului la acest compartiment fac imposibilă realizarea plenară a misiunii ce-i revine acestei autorități.

Pornind de la principalul obiectiv al Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal – apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor fizice, în special a dreptului la viață privată în legătură cu prelucrarea și transmiterea transfrontalieră a datelor cu caracter personal – autoritățile Republicii Moldova trebuie să întreprindă toate măsurile legislative și organizatorice necesare asigurării bunei funcționări a acestei autorități autonome cu atribuții specifice.

Verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice

Un alt subiect privind respectarea dreptului la inviolabilitatea vieții private la prelucrarea datelor cu caracter personal vizează imperfecțiunea cadrului legislativ în vigoare.

La 18 decembrie 2008, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice, care stabilește principiile, scopurile, procedura, formele și metodele de verificare a informațiilor referitoare la cetățenii Republicii Moldova care dețin funcții publice sau care candidează la ele.

Verificarea este efectuată cu consimțământul scris al titularului sau al candidatului la funcția publică după completarea formularului ce consemnează acordul pentru prelucrarea datelor cu caracter personal care-l vizează și a unui chestionar, al cărui conținut este prevăzut în Anexa nr. 1 și, respectiv, nr. 2 la Legea privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice nr.271 din 18 decembrie 2008. Conform prevederilor legii, titularul sau candidatul la funcția publică este obligat să indice în chestionar informații ce vizează cetățeniile deținute, veniturile pe care le-a obținut împreună cu soțul/soția pe parcursul ultimului an; bunurile mobiliare ale căror valoare depășește 5000 de lei și bunurile imobiliare de toate tipurile pe care

le-a acumulat împreună cu soțul/soția la data completării chestionarului; numele, prenumele, patronimicul, IDNP, anul, luna, ziua și locul nașterii, cetățenia soțului/soției, părinților și copiilor, funcția ocupată și adresa organizației în care aceștia activează ori învață; activitățile anterioare în organizațiile social-politice etc.

Avocații parlamentari au obiecții împotriva caracterului excesiv al volumului informațiilor solicitate, care reprezintă date cu caracter personal, afectează dreptul la respectarea vieții private atât a titularilor și candidaților la funcții publice, cât și a membrilor familiilor acestora.

Prelucrarea datelor cu caracter personal, în afara excepțiilor indicate exhaustiv în art. 6 și 7 din Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal, poate fi efectuată doar cu consimțământul subiectului acestor date. Contrar acestei reglementări legale, Legea privind verificarea titularilor și candidaților la funcții publice nu reglementează modul prezentării de către membrii familiei titularului sau candidatului la funcția publică a acordului pentru prelucrarea datelor cu caracter personal care îi vizează nemijlocit și care se referă la veniturile și proprietățile obținute. Mai mult, această lege nu reglementează modalitatea asigurării dreptului la informare a acestor subiecți în conformitate cu art. 10 din Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal, iar consimțământul, al cărui model este prevăzut în Anexa nr. 1 a Legii nr. 271 vizează doar manifestarea de voință în privința autorizării accesului organului de verificare și al șefului autorității publice la datele cu caracter personal care se referă în exclusivitate la titular sau la candidatul la funcția publică.

Semnând declarația de verificare, titularul/candidatul la funcția publică proclamă autenticitatea informațiilor furnizate în chestionarul completat. Însă nu pot fi excluse situațiile de conflict, de prezentare a informațiilor inexacte, neveridice sau neactualizate privind veniturile și proprietățile membrilor familiei persoanelor supuse verificării, astfel survenind încălcarea principiilor stabilite în Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal³⁷. În același sens sunt relevante și prevederile art. 372 din Codul Civil, care stipulează că bunurile ce au aparținut soților înainte de încheierea căsătoriei, precum și cele dobândite de ei în timpul căsătoriei în baza unui contract de donație, prin moștenire sau în alt mod cu titlu gratuit, sunt proprietate exclusivă a soțului căruia i-a aparținut sau care le-a dobândit. Prin urmare, aceste bunuri nu pot fi considerate bunuri comune ale soților și informațiile referitoare la ele pot fi furnizate exclusiv de către persoana în proprietatea căreia se află.

³⁷ Art. 5 lit. d) din Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr. 17 din 15 februarie 2007: Datele cu caracter personal care constituie obiectul prelucrării trebuie să fie exacte și, după caz, actualizate la timp.

Instrumentele internaționale și avizele GRECO recomandă statelor să creeze un mecanism propriu și valabil de prevenire și contracarare a faptelor de corupție, în special în sistemul public. Totuși, combaterea corupției nu trebuie transformată într-un mecanism legal de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului. Este clar că în momentul acceptării unei funcții de demnitate publică sau a unei funcții publice de conducere, o persoană fizică se conformează anumitor constrângeri, aducând benevol limitări protecției dreptului la respectarea vieții sale private (acceptă un anumit regim de lucru, i se interzice practicarea anumitor activități, devine subiect al controlului veniturilor ș.a.). În același timp, aceste limitări nu trebuie să-i afecteze pe membrii familiei lui.

Conform jurisprudenței Curții de la Strasbourg, colectarea informațiilor cu privire la individ de către funcționarii statului fără consimțământul lui afectează viața privată și decurge din prevederile articolului 8 din Convenție. În acest context, imixtiunea autorităților publice în viața privată a membrilor familiei titularului sau candidatului la funcția publică prin intermediul colectării datelor cu caracter personal, specificate în Anexa nr. 2 la Legea nr. 271/18 decembrie 2008, nu satisface, în opinia avocaților parlamentari, condițiile impuse de paragraful 2 al art. 8 al Convenției și anume: dacă imixtiunea urmărește unul sau mai multe scopuri legitime, dacă este proporțională și dacă este necesară într-o societate democratică.

Totodată, normele legale care vizează colectarea acestor informații sunt discriminatorii și plasează pe poziții de inegalitate persoanele care sunt membri ai familiei titularului sau candidatului la funcția publică față de alți cetățeni ai Republicii Moldova, deoarece autorizează restrângerea dreptului la viața lor privată doar din considerentul că sunt rude apropiate cu persoanele supuse verificării în condițiile Legii privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice. Astfel, aceștia beneficiază de un tratament diferențiat fără să existe o motivare obiectivă și rezonabilă, încălcându-se principiile constituționale ale universalității drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale și egalității persoanei în fața legii.

Pentru considerentele expuse, avocații parlamentari au solicitat Curții Constituționale controlul constituționalității unor prevederi din Anexa nr. 2 la Legea privind verificarea titularilor și candidaților la funcțiile publice nr. 271 din 18 decembrie 2008, care vizează unele date cu caracter personal aflate sub protecția legii.

Protecția datelor cu caracter personal în sistemul informațional judecătoresc al Republicii Moldova

Situația privind respectarea vieții private și a principiilor privind protecția datelor cu caracter personal în sistemul informațional judecătoresc al Republicii Moldova, constatată de

către Centrul Național pentru Protecția datelor cu Caracter Personal, a devenit un motiv de intervenție a avocaților parlamentari.

Documentarea juridică a cetățenilor este un aspect foarte important, dezvoltat în detaliu în Recomandarea Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei R (95)11 din 11 septembrie 1995 cu privire la selectarea, prelucrarea, prezentarea și arhivarea hotărârilor judecătorești în sistemele automatizate de documentare juridică. După modificările efectuate în Legea privind organizarea judecătorească nr.514 din 6 iulie 1995, judecătoriile au fost obligate să-și plaseze hotărârile pe paginile web. Ca rezultat, Consiliul Superior al Magistraturii a aprobat prin Hotărârea nr. 472/21 din 18 decembrie 2008 Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe paginile web. Acest Regulament, de altfel, nici nu a fost publicat în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, în conformitate cu prevederile articolului 8¹ din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii.³⁸

Conform prevederilor pct. 10 al Regulamentului menționat *supra*, instanța de judecată, ținând cont de caracterul informației din textul hotărârii ce vizează patrimoniul părților, dreptul succesoral, viața intimă și alte informații ce necesită a fi protejate, poate redacta hotărârile în sensul înlocuirii numelor complete ale părților și altor participanți la proces cu inițialele numelui și prenumelui; excluderii informațiilor despre părți și alți participanți la proces privind: data, luna și anul nașterii, locul de muncă și funcțiile deținute, adresa domiciliului, adresa juridică, date despre patrimoniu, numărul de înmatriculare a mijlocului de transport etc.

Avocații parlamentari apreciază înalt eforturile întreprinse în vederea dezvoltării sistemului informațional judecătoresc și aducerea lui la standardele europene, însă, la moment, pe site-urile instanțelor de judecată sunt plasate integral și în regim de acces nerestricționat hotărâri judecătorești care conțin un volum impunător de date cu caracter personal, cum ar fi: nume, prenume, patronimic, anul nașterii, originea, domiciliul, naționalitatea, cetățenia, studiile, informații ce se referă la elementele fizice, fiziologice, psihice, economice ale persoanelor etc. Aceasta este în contradicție cu prevederile Convenției pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr.17 din 15 februarie 2007 și Recomandării R (95)11.³⁹

Practica Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal relevă că unii deținători de date cu caracter personal își motivează operațiunile de prelucrare și difuzare ilegală

³⁸ Art. 8¹ alin. (1) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii: Regulamentele aprobate de Consiliul Superior al Magistraturii sunt publicate în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”.

³⁹ Recomandarea R (95)11 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la selectarea, prelucrarea, prezentarea și arhivarea hotărârilor judecătorești în sistemele automatizate de documentare juridică: orice aspect al vieții private și a protecției datelor personale care apare atunci când este vorba de sisteme de informatică juridică trebuie să fie reglementat în conformitate cu dreptul național și cu principiile Convenției pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal.

a datelor cu caracter personal, făcând trimitere la faptul că acestea, fiind plasate pe paginile web ale instanțelor judecătorești, reprezintă date accesibile publicului larg și în acest caz nu este necesar consimțământul persoanelor vizate.⁴⁰

Conform legislației în vigoare, prelucrarea datelor cu caracter personal este permisă în absența consimțământului persoanei în cazul în care aceste operațiuni sunt efectuate în scopul îndeplinirii justiției sau în cazul în care datele sunt colectate pentru exercitarea atribuțiilor de autoritate publică. Totuși, includerea hotărârilor judecătorești personalizate în sursele de date accesibile publicului larg se face nu în scopurile enunțate, ci în vederea asigurării realizării obiectivelor indicate în Concepția Sistemului informațional judiciar. În acest caz consimțământul subiecților este obligatoriu în virtutea faptului că hotărârile judiciare consemnează nu doar informații referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă, cum ar fi numele, anul nașterii, domiciliul, studiile, locul de muncă etc., dar și aspecte concrete ale vieții private intime și familiale, inclusiv privind starea de sănătate ori condamnările penale.

Avocații parlamentari susțin că ingerința forțată a reprezentanților autorității judecătorești nu poate continua în afara limitelor proceselor judiciare prin metoda includerii hotărârilor judecătorești personalizate în surse de date accesibile publicului larg.

În situația în care utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicație pentru diseminarea jurisprudenței este în creștere, iar instanțele judecătorești, sectorul public și cel privat tind să dezvolte serviciile electronice de difuzare a informației judiciare, o astfel de evoluție ridică temeri mari privind protecția datelor cu caracter personal. Din acest considerent sunt necesare modificări cantitative și calitative de administrare a informațiilor și a datelor cu caracter personal și urmează a fi abordată necesitatea asigurării echilibrului între dreptul de informare a publicului și obligația statului, semnatar al Convenției nr. 108, de a asigura dreptul la protecția datelor cu caracter personal, inclusiv în cazul prelucrării datelor la difuzarea electronică a deciziilor judecătorești. Acest echilibru poate varia în funcție de diversele criterii legate de natura litigiului ori categoriile persoanelor implicate.

Este oportună revizuirea Regulamentului privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe pagina web și includerea liniilor directorii pentru publicarea deciziilor judecătorești, care ar stabili anumite reguli de prelucrare a datelor cu caracter personal – înlocuirea numelui părților și participanților la proces cu inițiale în toate hotărârile pronunțate pe

⁴⁰ Un exemplu elocvent în acest sens servește cazul S.A. „Termocom”, care a plasat la 9 iunie 2010 pe site-ul oficial în regim de acces nerestricționat lista consumatorilor datornici față de prestatorii de servicii comunale. Agentul economic și-a justificat acțiunile, făcând trimitere la Legea privind organizarea judecătorească și la Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe pagina web, motivând că hotărârile judecătorești irevocabile în privința celor 403 consumatori datornici, din care au fost selectate datele cu caracter personal relevante, le-au preluat de pe site-ul www.justice.md.

cauzele penale și contravenționale, precum și în cauzele care vizează litigii de drept ce se nasc din raporturi juridice familiale și de muncă, adopția, minorii, limitarea capacității de exercițiu sau declararea incapacității, încuviințarea spitalizării forțate și tratamentului forțat, încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie.

O altă soluție ar fi ca părților în proces să li se propună completarea unui formular, prin care și-ar da expres consimțământul la prelucrarea datelor cu caracter personal prin metoda introducerii hotărârilor judecătorești personalizate care îi vizează în surse de date accesibile publicului larg ori publicării acestora.

Instituția avocaților parlamentari a solicitat Curții Supreme de Justiție și Consiliului Superior al Magistraturii să întreprindă măsurile de rigoare, în limita competențelor de care dispun aceste instituții, pentru neadmiterea ingerinței în dreptul la respectarea vieții private și de familie.

Președintele Curții Supreme de Justiție a informat avocatul parlamentar despre imposibilitatea de a decide unilateral asupra publicării de mai departe a deciziilor sale pe pagina web, deoarece problema conține și aspecte ce urmează a fi reglementate normativ de Consiliul Superior al Magistraturii și Parlament. Totodată, Curtea Supremă de Justiție a dat asigurări că va realiza acțiunile necesare pentru neadmiterea publicării actelor judecătorești ce conțin informații despre minori, adopție, precum și sentințele privind infracțiunile sexuale.

La rândul său, organul de autoadministrare judecătorească a comunicat că problemele ce țin de modificarea Regulamentului privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe pagina web, aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 472/21 din 18 decembrie 2008, vor fi soluționate după adoptarea noii Legi privind protecția datelor cu caracter personal.

Această poziție a Consiliului față de problema abordată, prin care se acceptă tacit încălcarea dreptului la viața privată a cetățenilor, este neînțeleasă, pornind de la dezideratul constituțional, conform căruia Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate, iar Consiliul Superior al Magistraturii este organul de autoadministrare judecătorească.

Percheziția corporală și examinarea intimă a persoanelor care sosesc la întrevederi cu condamnații

Pe parcursul anului 2010, avocații parlamentari au fost sesizați în repetate rânduri despre încălcarea dreptului la viața privată prin efectuarea percheziției corporale și a examinării intime a persoanelor care sosesc la întrevederi de lungă durată cu condamnații.

Avocații parlamentari au constatat că, în lipsa unui cadru normativ distinct, persoanele sosite la întrevederi de lungă durată pot fi supuse controlului minuțios, inclusiv prin efectuarea procedurii de tact-vaginal și controlul altor cavități ale corpului, în vederea prevenirii intenționării transmiterii către deținuți a unor obiecte, articole sau substanțe interzise pentru păstrare în instituțiile penitenciare.

Cu referire la Recomandarea Comitetului de Miniștri către statele-membre referitoare la regulile penitenciare europene Rec (2006) 2 și unele prevederi din Statutul executării pedepsei de către condamnați, Ministerul Justiției și Departamentul Instituțiilor Penitenciare au comunicat că perchezițiile corporale, inclusiv perchezițiile diferitelor cavități ale corpului, sunt efectuate pentru depistarea obiectelor interzise, cum ar fi telefoane mobile, droguri, bani etc. și sunt necesare pentru prevenirea reducerii nivelului securității, asigurarea ordinii de drept și bunei funcționări a instituțiilor penitenciare, respectarea regimului de detenție de către condamnați.

Avocații parlamentari susțin totalmente ministerul de resort și pledează pentru fortificarea măsurilor care ar asigura menținerea regimului, ordinii și securității în penitenciare, cu condiția că acestea vor fi realizate într-un cadru performant cu minim de ingerințe în dreptul la viața privată a persoanelor care vin la întrevederi cu condamnații.

Chiar dacă perchezițiile corporale, inclusiv examinările zonelor intime, efectuate pe motive de securitate, sunt în general considerate ca fiind compatibile cu articolul 8 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, asemenea măsuri constituie în mod normal o ingerință în dreptul la respectarea vieții private.

Conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, *„ingerințele de acest tip sunt în general admisibile, ținându-se cont de exigențele rezonabile și ordinare ale vieții de carceră: un mediu specific poate justifica, în scopul prevenirii criminalității și a dezordinii, ingerințe mai grave decât cele tolerate pentru persoanele aflate în libertate”* (cauza *McFeely contra Regatului Unit*). Din acest considerent, în Statutul executării pedepsei de către condamnați sunt expres prevăzute cazurile în care deținuții pot fi supuși percheziției corporale, percheziției complete.⁴¹ Modul de desfășurare a percheziției condamnaților în penitenciare este reglementat în Regulamentul serviciului de luptă al Departamentului Instituțiilor Penitenciare, aprobat prin ordinul Ministrului Justiției nr. 106 din 6 martie 2003. Totodată, persoanele care

⁴¹ Noțiunea de „percheziție completă” este utilizată în Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583 din 26 mai 2006, fără a fi specificate cerințele specifice necesare pentru desfășurarea acestei proceduri.

intră pe teritoriul penitenciarelor, inclusiv persoanele sosite la întreveneri, pot fi supuse percheziției sau le pot fi supuse controlului lucrurile personale.⁴²

Astfel, la nivel național nu există nici un act normativ care ar prevedea expres percheziția corporală, inclusiv examinarea intimă a persoanelor care sosesc la întreveneri cu condamnății, precum și condițiile de desfășurare.

Avocații parlamentari reiterează că pentru a fi conformă cu prevederile articolului 8 din Convenție, ingerința trebuie să fie prevăzută de lege, care, la rândul ei, trebuie să satisfacă două criterii: să fie accesibilă tuturor, ceea ce impune un minimum de publicitate, și previzibilă, adică cel față de care ea se aplică trebuie să-i înțeleagă sensul și, mai ales, să se simtă vizat de ea.

Din aceste considerente, Ministerului Justiției și Departamentului Instituțiilor Penitenciare li s-a recomandat inițierea procesului de modificare/completare a cadrului normativ în vigoare în vederea reglementării stricte a modul de desfășurare a percheziției corporale a vizitatorilor care sosesc la întreveneri cu condamnății, care să corespundă prevederilor Regulii 54 din Recomandarea Comitetului de Miniștri către statele-membre referitoare la regulile penitenciare europene Rec (2006) 2⁴³. Din partea autorităților sesizate nu a urmat nici o reacție pertinentă.

Pentru a nu admite ingerința în viața privată a cetățenilor, materializată prin percheziția corporală și examinarea intimă a persoanelor care sosesc la întreveneri cu condamnății, efectuate în afara cadrului legal în vigoare, Ministerul Justiției urmează să adopte o abordare conceptuală a acestei probleme la nivel legislativ, pentru a evita eventualele condamnări la Cătea Europeană a Drepturilor Omului.

În același context, conform Statutului executării pedepsei de către condamnăți, deținuții sunt supuși unei percheziții complete la sosirea în penitenciar, la luarea în primire pentru a fi escortați dintr-un penitenciar în altul sau în instanța de judecată, iar lucrurile și produsele lor sunt supuse unui control minuțios. Înainte și după întrevenerile cu persoanele sosite în vizite, condamnății sunt supuși unei percheziții amănunțite pentru depistarea obiectelor, articolelor sau

⁴² Punctul 297 din Statutul executării pedepsei de către condamnăți: Dacă există temeiuri suficiente pentru a considera că persoana sosită la întreveneri intenționează să transmită deținutului obiecte, articole sau substanțe a căror păstrare în instituție este interzisă ori să primească în mod ilegal de la deținut bunuri, șeful instituției declară acestei persoane că întreveneria îi va fi permisă numai în cazul în care acceptă controlul obiectelor și îmbrăcăminteii lui înainte și după întreveneri. Dacă persoana sosită la întreveneri refuză controlul obiectelor și îmbrăcăminteii, întreveneria de lungă durată cu condamnatul este interzisă, însă poate să i se permită o întreveneri de scurtă durată, în cazul în care condamnatul are dreptul la ea.

⁴³ 1. Se vor stabili proceduri detaliate, pe care personalul trebuie să le respecte atunci când percheziționează: spațiile în care muncesc, locuiesc și se întrunesc deținuții; deținuții, vizitatorii și obiectele acestora; membrii personalului. 2. Situațiile în care aceste percheziții sunt necesare și natura lor trebuie să fie definite în legislația națională. 4. Persoanele percheziționate nu vor fi umilite în procesul de percheziționare. 5. Persoanele vor fi percheziționate doar de către membrii personalului de același sex. 6. Personalul penitenciar nu poate efectua percheziții asupra cavităților corporale ale deținuților. 7. În cadrul unei percheziții, numai medicul poate efectua examinări intime. 9. Obligația de a proteja securitatea și siguranța trebuie să fie pusă în echilibru cu respectarea intimității vizitatorilor.

substanțelor interzise pentru păstrare în instituția penitenciară. În timp ce perchezițiile frecvente provoacă nemulțumirile deținuților, circuitul obiectelor interzise în penitenciare continuă să persiste. Astfel, în decursul anului 2010 în penitenciare au fost efectuate 15681 de percheziții corporale ale condamnaților și în încăperi, fiind depistate circa 2950 de telefoane mobile, 7 aparate foto, 1217,46 grame de droguri, 1142 litri de băuturi alcoolice de producție industrială și casnică, 7818,5 litri de bragă, 1934 de obiecte tăioase, 1272 de obiecte spongioase. Această realitate relevă caracterul învechit al perchezițiilor/controalelor făcute în instituțiile penitenciare și evidențiază necesitatea utilizării mijloacelor tehnice performante. Pentru eficientizarea măsurilor de menținere a regimului, ordinii și securității în penitenciare și pentru redresarea situației la acest capitol, avocații parlamentari recomandă Guvernului să întreprindă măsuri organizaționale pentru a dota instituțiile penitenciare cu mijloace tehnice performante și dispozitive de detectare, chiar dacă acestea implică cheltuieli financiare considerabile.

Viața privată versus libertatea exprimării și accesul la informație

Furnizorii de informații au responsabilități deosebite în contextul situației sociale actuale a Republicii Moldova. Pe de o parte, se exercită o adevărată „bombardare” cu informații din partea instituțiilor publice, a agențiilor de știri, a purtătorilor de cuvânt, un asalt căruia furnizorii de informații trebuie să îi reziste din punct de vedere deontologic și din care trebuie să aleagă ceea ce prezintă publicului. Pe de altă parte, goana după senzațional și audiență aduce tot mai multe cazuri de încălcare a dreptului la viață privată. În aceste condiții, un jurnalist care respectă etica profesională și legea se află mereu în situația unui echilibru fragil între prezentarea corectă și, în același timp, profitabilă a unei știri și încălcarea, nepremeditată, a legii. În esență, ceea ce protejează dreptul la viața privată și îngrădește, într-un anumit fel, dreptul la informare, este „hotarul” dintre public și privat, dintre aspectele intime, protejate de lege din viața unei persoane și cele care pot fi aduse la cunoștința consumatorului de media. Această linie de demarcare nu este fixă, ea suportă modificări generate de evoluția socio-politică a comunității în general sau, în particular, chiar de evoluția unei persoane luată ca reper.

În context, avocații parlamentari în repetate rânduri s-au arătat îngrijorați⁴⁴ vizavi de maniera în care unele posturi TV difuzează informații din comunicatele organelor de drept despre infracțiunile în curs de investigare, imagini cu persoane reținute, informații ce țin de datele cu caracter personal ale persoanelor reținute, aflate sub urmărire penală sau cu alte calități procesuale.

⁴⁴ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2004.
Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2006.
Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007, www.ombudsman.md.

Avocații parlamentari susțin intențiile organelor de drept orientate spre asigurarea transparenței și accesului societății și al mass-media la informațiile despre activitatea lor, însă consideră că este absolut necesar ca în declarațiile oficiale, în comunicatele de presă ale autorităților competente, în reportajele difuzate de posturile de televiziune să fie respectat dreptul la viață privată, indispensabil, în aceste cazuri, de principiul prezumției nevinovăției.

Conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, dreptul la imagine îl atinge pe individ în modul său de viață, de aceea el face parte integrantă din dreptul la respectarea vieții private, ceea ce are drept corolar controlul utilizării sale. Oricare ar fi suportul – desen, pictură, fotografie, film, înregistrare televizată – imaginea unei persoane nu poate fi oferită publicului fără acordul său. Din acest considerent, Instituția Națională pentru Promovarea și Protejarea Drepturilor Omului s-a adresat cu apeluri⁴⁵ către directorii posturilor TV din țară, atenționând asupra neadmiterii cazurilor de difuzare a informațiilor în forma în care acestea aduc atingere drepturilor fundamentale ale omului. Centrul pentru Drepturile Omului a făcut apel și către Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în calitatea lui de autoritate responsabilă pentru implementarea și respectarea Codului Audiovizualului și garant al apărării interesului public în domeniul comunicării audiovizuale, să reacționeze prompt în situațiile vizate. Cu regret, însă, situația nu se schimbă, dimpotrivă, fenomenul se extinde.

Rolul decisiv în furnizarea informațiilor sigure, obiective, corecte și calitative către jurnaliști revine subdiviziunilor distincte din cadrul organelor de drept, care trebuie să dezvolte relațiile cu mass-media și să utilizeze eficient metodele de comunicare a informației. Jurnalistul, la rândul său, are sarcina de a informa publicul de o manieră care nu prejudiciază drepturile omului.

Fiecare persoană dispune de imaginea sa și de utilizarea acesteia în virtutea unui drept absolut, care îi permite să se opună fixării, reproducerii și difuzării acesteia fără permisiunea sa. Această formulă trebuie să devină „regula de aur” a fiecărui jurnalist atunci când aduce la cunoștința publicului noutățile și evenimentele zilei. Și dacă pentru dreptul la informație jurnalistul are o răspundere mai mult morală, dar stabilită inclusiv în Codul principiilor de etică profesională (Codul deontologic) al jurnalistului din Republica Moldova, dreptul la viață privată îl pândește cu capcane întinse atent și susținute de lege.

Această situație este valabilă și în cazul difuzării informațiilor ce vizează persoane publice. Fără îndoială, dreptul la imagine poate fi interpretat mai restrictiv pentru protecția unei persoane anonime decât cea a persoanelor publice, inclusiv a personalităților politice, deoarece substanța acestui drept depinde direct de titular. Cel care a ales o activitate publică se expune

⁴⁵ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2004, www.ombudsman.md.

obiectivelor camerelor de luat vederi și aparatelor foto ale jurnaliștilor și dreptul său la imagine are o protecție redusă în raport cu cel al unei persoane care dorește să rămână în umbră.

Totuși, respectarea dreptului la imagine cunoaște limite numai în exercitarea aspectului public al vieții sale: din momentul în care o imagine făcută unei personalități „publice” într-un mediu privat, de exemplu, în cadrul familial, în timpul vacanțelor sau tratamentului, respectarea dreptului la imagine reîntră în forță. Numai persoana care oferă acordul pentru publicarea imaginii sale pierde dreptul la protecție. Un exemplu elocvent din acest punct de vedere este decizia unei persoane de a se implica în administrația publică. Trecerea la această categorie nu implică doar drepturile câștigate aproape automat (remunerare, sporuri și facilități de orice fel), ci și o serie de obligații. Dintre acestea se remarcă transferul unei părți importante din viața persoanei la care se face referire în sfera atenției opiniei publice. Un prim pas este prezentarea declarației de avere, operațiune prin care orice persoană poate lua act de nivelul de trai al alesului. Aproape concomitent, o serie de informații din viața acestuia – poate necunoscute până atunci, poate ascunse sau poate încadrate la categoria celor care privesc viața privată – devin publice.

Reiterând importanța respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului într-o societate democratică, în general, și a dreptului la respectarea vieții private, în particular, avocații parlamentari fac apel către mass-media să dea dovadă de maximă responsabilitate și corectitudine față de fiecare persoană, indiferent de statut social, atunci când informează consumatorii de media asupra evenimentelor zilei.

Confidențialitatea informațiilor cu privire la sănătate

Respectarea caracterului confidențial al informațiilor cu privire la sănătate constituie un principiu esențial al sistemului juridic al tuturor părților contractante la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Confidențialitatea este esențială nu doar pentru protejarea vieții private a bolnavilor, dar și pentru menținerea încrederii în corpul medical și serviciile de sănătate în general. În lipsa unei asemenea protecții, persoanele care necesită îngrijiri medicale ar putea fi descurajate să furnizeze informații cu caracter personal și intim, necesare pentru prescrierea tratamentului adecvat și chiar pentru consultarea unui medic.

Recunoscând standardele internaționale, Republica Moldova s-a angajat să asigure fiecărei persoane dreptul la confidențialitatea informațiilor privind secretul medical și să interzică orice amestec în viața privată și familială a pacientului fără consimțământul acestuia. Astfel, cadrul normativ în vigoare solicită medicilor, altor lucrători medico-sanitari și farmaciștilor obligațiunea de a păstra secretul informațiilor referitoare la boală, la viața intimă și familială a pacientului de care au luat cunoștință în exercițiul profesiei, cu excepția cazurilor

de pericol al răspândirii maladiilor transmisibile, la cererea motivată a organelor de urmărire penală sau a instanțelor judecătorești.⁴⁶

Unul dintre principiile generale ale exercitării profesiei de medic este respectarea drepturilor și intereselor pacientului, precum și ale rudelor lui. Legea⁴⁷ obligă medicii să păstreze secretul profesional și să nu divulge informațiile despre solicitarea asistenței medicale, despre starea sănătății, diagnostic și alte date obținute la examinarea și în tratamentul pacientului.

Persoanele cărora le-au fost transmise informații ce constituie secret profesional poartă răspundere pentru divulgarea informației transmise lor, în condițiile legii.

În acest context, avocații parlamentari au supus criticii unele prevederi ale Regulamentului cu privire la expertiza medico-militară în Forțele Armate ale Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 897 din 23 iulie 2003, care nu asigură confidențialitatea diagnosticului.⁴⁸ Apreciind circumstanțele în care a fost divulgată informația privind starea sănătății cetățeanului X. drept ingerință în exercitarea dreptului protejat de articolul 8 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, avocații parlamentari au înaintat Guvernului propunerea de operare a unor modificări în actul normativ enunțat. Este regretabilă constatarea că funcționarii Cancelariei de Stat și ministerelor de resort nu au luat atitudine față de propunerea avocaților parlamentari mai mult de un an de zile, făcând trimitere la situația politică din țară și la inundațiile care au avut loc în vara anului 2010. Între timp, actul normativ viciat continuă să fie aplicat, iar cetățeanul X. s-a adresat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Cu referință la același subiect, este de menționat că odată cu apariția pe piața mediatică națională a televiziunilor de știri și odată cu lansarea unor talk-show-uri și emisiuni de analiză politică, au devenit frecvente discuțiile despre viața privată a oamenilor publici. Astfel, avocații parlamentari s-au arătat îngrijorați pentru mediatizarea excesivă a alegațiilor unei persoane publice despre răpirea și maltratarea sa și au reiterat că statul este obligat să reiasă din constatarea cât mai obiectivă a circumstanțelor invocate de persoana care se plânge, precum și să omită unele concluzii nejustificate și premature.

Dincolo de asigurarea unei anchete eficiente, statul este obligat să asigure confidențialitatea urmăririi penale și inviolabilitatea vieții private la efectuarea acțiunilor procesuale. În situația în care la posturile TV a fost organizată dezbaterea publică a acestui subiect, în special discuții privind starea sănătății cetățeanului R., cu invitarea în studioul medicului curant, a medicului care a internat victima, a reprezentanților organelor de urmărire

⁴⁶ Art. 14 din Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995.

⁴⁷ Art. 13 din Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic nr. 264 din 27 octombrie 2005.

⁴⁸ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md

penală, avocații parlamentari au calificat ca inadmisibile acțiunile reprezentanților instituției medico-sanitare, care au divulgat informațiile despre solicitarea asistenței medicale, despre starea sănătății, diagnostic și alte date obținute în examinarea și la tratamentul pacientului.

Impedimente la încheierea căsătoriei

Condiția încheierii căsătoriei o constituie consimțământul liber și deplin al viitorilor soți. Existența consimțământului liber, reciproc, neviciat, exprimat personal și necondiționat la încheierea căsătoriei este o condiție dirimantă, astfel cum rezultă din dispozițiile articolului 48 din Constituție și articolul 11 din Codul Familiei. Importanța acestor condiții rezultă și din Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice. Astfel, ocrotirea familiei în dreptul internațional are loc prin promovarea dreptului la căsătorie și respect pentru viața de familie. În acest context, este important de menționat că, de fapt, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a interpretat dreptul la respect enunțat de articolul 8 din Convenție - „*nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept*”.

În privința exercitării dreptului la căsătorie, Convenția face trimitere, în principiu, la legea națională, dar jurisprudența de la Strasbourg urmărește foarte îndeaproape atingerile susceptibile să fie aduse de legiuitorul național, stabilind că „*legile naționale ce reglementează exercitarea dreptului de a se căsători pot reglementa această exercitare, dar nu pot să-i aducă atingere în mod substanțial*”.

Avocații parlamentari au sesizat Curtea Constituțională privind controlul constituționalității unor prevederi din legislația în vigoare⁴⁹, care impun obligativitatea supunerii unui examen medical a persoanelor care doresc să înregistreze căsătoria, lipsa acestuia constituind, de fapt, o barieră pentru întemeierea familiei.

Documentarea persoanelor transgender

Conform *Observațiilor finale ale Comitetului pentru Drepturile Omului, adoptate la 29 octombrie 2009 în urma studierii celui de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova cu privire la implementarea Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice*, au trezit îngrijorare informațiile despre faptul că discriminarea bazată pe orientarea sexuală este pe larg răspândită la toate nivelele societății.

Anterior, avocații parlamentari au abordat unele probleme cu care se confruntă persoanele transgender, care nu pot beneficia de asistență medicală necesară și nu au

⁴⁹ Art.13 alin. (1) din Codul Familiei nr. 1316 din 26 octombrie 2000; Art. 46 alin. (2) din Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995; Art. 15 alin. (1) din Legea privind drepturile copilului nr. 338 din 15 decembrie 1994.

posibilitatea să modifice actele de identitate⁵⁰, deoarece cadrul normativ în vigoare nu oferă oportunitatea recunoașterii juridice a noii identități sexuale a unui trans-sexual supus intervenției chirurgicale. Astfel, avocații parlamentari au solicitat autorităților Republicii Moldova să abordeze problemele cu care se confruntă această categorie de cetățeni, în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților garantate de Legea supremă a statului. Prioritare în acest sens sunt elaborarea de către Ministerul Sănătății a unui mecanism de corecție a sexului și revizuirea cadrului normativ existent pentru a asigura eliberarea actelor de identitate corespunzătoare înfățișării dobândite în urma terapiei hormonale.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Urgentarea elaborării cadru legal viabil și capabil să asigure funcționarea sistemului de supraveghere secretă, limitând la maxim ingerința în exercițiul dreptului la viața privată.*
- 2. Întreprinderea măsurilor legislative și organizatorice necesare bunei funcționări a Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, capabile să contribuie la îndeplinirea adecvată a atribuțiilor instituției pe acest segment.*
- 3. Asigurarea protecției datelor cu caracter personal în sistemul informațional judecătoresc al Republicii Moldova.*
- 4. Inițierea procesului de modificare/completare a cadrului normativ în vigoare în vederea reglementării modului de desfășurare a percheziției persoanelor care sosesc la întrevederi de lungă durată cu condamnății.*
- 5. Sensibilizarea opiniei publice și a mass-media privind necesitatea respectării vieții private în cadrul realizării dreptului de acces la informație și libertății de exprimare.*
- 6. Operarea modificărilor în Anexa nr. 8 la Regulamentul cu privire la expertiza medico-militară în Forțele Armate ale Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 897 din 23 iulie 2003 în vederea excluderii cerinței de a se indica paragraful baremului medical care servește temei pentru scoaterea de la evidența militară.*
- 7. Atenționarea personalului medical și a conducătorilor instituțiilor medico-sanitare asupra obligativității păstrării secretului profesional, nedivulgării informațiilor despre solicitarea asistenței medicale, despre starea sănătății, diagnostic și alte date obținute în examinarea și tratamentul pacientului.*
- 8. Revizuirea cadrului normativ în vigoare care reglementează obligativitatea examenului medical la încheierea căsătoriei.*

⁵⁰ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md.

9. *Elaborarea de către Ministerul Sănătății a unui mecanism de corecție a sexului și revizuirea cadrului normativ existent întru asigurarea eliberării actelor de identitate corespunzătoare persoanelor transgender.*

4. Dreptul de vot și dreptul de a fi ales

„Dreptul la alegeri libere, cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului, constituie baza oricărei societăți democratice”. Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizie din 5 noiembrie 1969, în cauza Danemarca, Norvegia, Regatul Unit și Suedia împotriva Greciei

Dreptul de vot este unul din drepturile politice fundamentale, inerent pentru o societate democratică, și simbolizează puterea poporului. Acesta este unul dintre drepturile considerate a fi esențiale pentru stabilirea și menținerea fundamentelor unei democrații efective și complete, guvernată pe principii legale.

Indubitabil, alegerile sunt unul dintre cele mai importante instrumente cu ajutorul căruia cetățenii pot influența procesul decizional public. Mai mult, dispozițiile constituționale statuează că voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.⁵¹

Dreptul la vot este un drept complex, deoarece conține atât elemente constituționale, cât și elemente de nivelul legii. Prin Codul Electoral, adoptat de Legea Republicii Moldova nr.1381 din 1997, cu modificările la zi, legiuitorul creează mecanismul de realizare a dreptului la vot, reiterând prin articolele 2-7 trăsăturile constituționale ale votului, astfel:

- Votul este universal atunci când el aparține tuturor cetățenilor cu anumite condiții minimale, care țin de vârstă și de exercițiul drepturilor civile și cetățenești. Codul electoral prevede că *„cetățenii Republicii Moldova pot alege și pot fi aleși fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială”*(art.2, Cod Electoral).
- Egalitatea votului presupune că fiecare cetățean are dreptul la un singur vot pentru alegerea aceluiași organ de stat și că fiecare vot are putere juridică egală (art.3 Cod electoral).
- Caracterul direct al votului presupune că alegătorul poate și trebuie să-și exprime opțiunea direct și nu prin reprezentant. O atare prevedere se regăsește în art. 5 al Codului Electoral.
- Votul exprimat este secret, ceea ce urmează să excludă orice posibilitate de a vicia voința alegătorului (art.6 Cod Electoral) și în final.
- Votul urmează a fi liber exprimat, ceea ce presupune, pe de o parte, liberul arbitru în a decide de a participa sau nu la vot, iar pe de altă parte, în cazul participării – de a-și manifesta liber opțiunea pentru candidatul său.

⁵¹ Articolul 38 din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.

Conform articolului 3 al Protocolului 1 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, alegerile trebuie să fie libere, adică trebuie să se desfășoare într-un cadru constituțional și să asigure libera exprimare a opiniei poporului.

Pe de altă parte, articolul 3 nu garantează desfășurarea alegerilor conform unui sau altui scrutin, singura condiție înaintată este ca alegerile să asigure un tratament egal față de cetățeni⁵².

Anul 2010 a fost marcat de desfășurarea referendumului republican constituțional din 5 septembrie 2010 și a alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010.

Prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.3337 din 16 iulie 2010 a fost aprobat Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale la referendumul republican constituțional din 5 septembrie 2010 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova. Acest Regulament avea drept scop asigurarea reflectării echitabile, echilibrate și imparțiale a referendumului constituțional de către instituțiile mass-media, protejarea libertății de exprimare, stabilirea unor norme obligatorii pentru aplicarea în practică a acestor principii de către mass-media, pe de o parte, și participanții la referendum, pe de altă parte.⁵³

De altfel, alegerile libere și libertatea de exprimare, în special libertatea de dezbatere politică, formează împreună piatra de temelie a oricărui sistem democratic.⁵⁴ Aceste două drepturi sunt interdependente și operează pentru a se consolida reciproc: de exemplu, după cum Curtea a constatat în trecut, libertatea de exprimare este una dintre „condițiile” necesare „pentru a asigura libera exprimare a opiniei poporului în alegerea legislatorului”.⁵⁵

În conformitate cu prevederile art.7 alin.(3) din Codul Audiovizualului, pentru încurajarea și facilitarea exprimării pluraliste a curentelor de opinie, radiodifuzorii au obligația de a reflecta campaniile electorale în mod veridic, echilibrat și imparțial. Concepțiile radiodifuzorilor privind reflectarea campaniilor electorale sunt aprobate de Consiliul Coordonator al Audiovizualului și sunt prezentate Comisiei Electorale Centrale, în strictă concordanță cu legislația în vigoare.⁵⁶

Astfel, în cadrul ședinței din 15 septembrie 2010, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a adoptat decizii de sancționare a unor posturi de televiziune, calificate de către organizațiile de media din Republica Moldova „drept o sfidare a democrației și a valorilor democratice, precum și un precedent periculos pentru libertatea presei și a rolului pe care acestea îl au în campaniile electorale”⁵⁷:

⁵² Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizie din 9 decembrie 1987, în cauza *Fournier v Franța*.

⁵³ „Monitorul Oficial” nr.138-140/496 din 6 august 2010.

⁵⁴ Cauza Mathieu-Mohin și Clerfayt vs Belgia din 2 martie 1987 / Cauza *Lingens vs Austria* din 8 iulie 1986).

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ „Monitorul Oficial” nr. 131-133/679, 18 august 2006.

⁵⁷ http://www.ijc.md/Publicatii/Declaratii/2010/Declaratie_M1_CCA.pdf

- Decizia nr.99 din 15.09.2010 cu privire la examinarea contestației privind încălcarea legislației electorale de către postul public de televiziune „Moldova 1”.⁵⁸
- Decizia nr.100 din 15 septembrie 2010 cu privire la examinarea contestației privind încălcarea legislației electorale de către postul de televiziune „Publika TV”.

Conform acestor decizii, ambele posturi de televiziune au fost sancționate, prin avertizare publică, pentru nerespectarea prevederilor art.64¹ (1) din Codul electoral și pct. 23 al Regulamentului Comisiei Electorale Centrale cu privire la reflectarea campaniei electorale la referendumul constituțional din 5 septembrie 2010 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova, conform căruia „în ziua referendumului și cea precedentă referendumului instituțiile de informare în masă nu vor difuza decât comunicate recepționate de la Comisia Electorală Centrală și informații privind desfășurarea votării”.

Mai multe organizații de media, precum Centrul pentru Jurnalism Independent, Asociația Presei Independente, Centrul „Acces-Info”, Centrul de Investigații Jurnalistice, Asociația Presei Electronice, au semnat o declarație prin care și-au exprimat dezacordul față de decizia CCA din 15 septembrie 2010 prin care unele posturi tv au fost sancționate pentru că au difuzat spoturi de educație civică în ziua referendumului constituțional din 5 septembrie. Iar Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte a insistat asupra diferenței dintre termenii de „agitație electorală” și cel de „educație electorală”, stipulate de Codul electoral al Republicii Moldova, exprimându-și convingerea că valorile democratice trebuie să constituie temelia desfășurării oricărui proces electoral.

Aici este de constatat că în cauza *Bowman vs Regatul Unit* din februarie 1998, Curtea de la Strasbourg a considerat că procedurile inițiate pentru comiterea unei infracțiuni la legea electorală, urmare a distribuirii de către reclamant – în perioada electorală – de broșuri în care se prezentau opiniile fiecărui candidat cu privire la avort și la experimentele pe embrioni, au constituit o încălcare a articolului 10 din Convenție. Conform Curții, dispoziția în litigiu nu restricționa în mod direct libertatea de exprimare, dar ducea la o limitare a acesteia. În ceea ce privește alegerile, articolul 10 trebuie interpretat în lumina drepturilor protejate prin articolul 3 al Protocolului nr. 1 la Convenție, pentru că în opinia Curții, „*cele două drepturi sunt interdependente*”. În ceea ce privește faptele în speță, Curtea a considerat că dispozițiile legale naționale „*au constituit, ca finalitate, o bariera absolută*” la publicarea anumitor informații care serveau scopului reclamantului. În opinia Curții, „*...libertatea individuală de exprimare, ca*

⁵⁸ „Monitorul Oficial”, nr.194-196 /667 din 5 octombrie 2010.

*element esențial al unei societăți democratice, trebuie considerată a fi indisociabilă alegerilor libere și nu poate fi exclusă fără o justificare convingătoare”.*⁵⁹

O altă decizie de sancționare a unui post de televiziune datează din 29 octombrie 2010.⁶⁰ Astfel, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a examinat demersurile reprezentanților unor partide politice vizavi de reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 de către postul de televiziune „NIT”, prin care s-a susținut că postul de televiziune nu a respectat principiul de informare din mai multe surse, evenimentele au fost comentate tendențios de către realizatori și a fost deformat sensul realității prin tertipuri de montaj, comentarii, mod de formulare și titre. Mai mult, postul a fost calificat ca favorizând doar un singur partid politic.

În consecință, postului de televiziune „NIT” i-a fost aplicată o sancțiune sub formă de suspendare a dreptului de difuzare a publicității comerciale pentru o perioadă de 3 zile, pentru încălcarea prevederilor art. 7 alin.(1) și (4) lit.b) și lit.c) și în temeiul art.38 alin.(1), (2) lit.f), alin.(3) din Codul Audiovizualului.

Libertatea de exprimare, ca ideal și principiu de bază al societății democratice, este inseparabilă de fenomenul mass-media, astfel încât mass-media prin însăși activitatea ei simbolizează în democrație dreptul la libera exprimare și informare.

Prin urmare, o presă liberă, pluralistă și independentă este o componentă esențială a unei societăți democratice autentice.

Iar protecția libertății de exprimare este o condiție esențială pentru garantarea unui regim politic democratic și pentru dezvoltarea fiecărei persoane.

Libertatea de opinie, libertatea de a primi informații și idei, precum și libertatea de a comunica informații și idei, drept componente ale libertății de exprimare, trebuie exercitate în mod liber fără amestecul autorităților publice, cu excepția exigențelor expres stipulate de legislația în vigoare. Or, statul este obligat să justifice orice ingerință în orice fel de exprimare.

Libertatea de opinie „este valabilă nu numai pentru informațiile sau ideile primite binevoitor sau considerate inofensive ori indiferente, dar și pentru cele care offensează, șochează sau neliniștesc statul sau o parte a populației. Astfel doresc pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere fără de care nu există societate democratică” (*cauza Handyside v Regatul Unit, 1976; cauza Sunday Times v Regatul Unit, 1991*).

În *cauza Dalban v România, 1999*, Curtea a hotărât că „libertatea în domeniul presei include, de asemenea, și recurgerea la o anumită doză de exagerare, chiar de provocare”.

⁵⁹ Cauza *Bowman vs Regatul Unit* din 19 februarie 1998.

⁶⁰ „Monitorul Oficial”, nr.227-230/851 din 19 noiembrie 2010.

Din acest motiv, statul nu trebuie să încerce să îndocctrineze cetățenii aflați sub autoritatea lor și să opereze distincții între indivizi în funcție de opiniile împărtășite. Mai mult decât atât, promovarea informațiilor unilaterale de către stat poate constitui un obstacol serios și inacceptabil pentru exercitarea libertății de opinie.

Este semnificativ și faptul că libertatea de a comunica informații și idei are o importanță primordială pentru viața politică și structura democratică a unei țări. În absența acestei libertăți, este imposibilă organizarea unor alegeri cu adevărat libere. În plus, o exercitare deplină a libertății de a comunica informații și idei permite critica liberă a guvernului, care constituie indicatorul principal al unui sistem de guvernare liber și democratic. Libertatea de a critica guvernul a fost confirmată în mod explicit de către Curte în 1986 în cauza *Lingens v Austria*: este de datoria presei „să comunice informații și idei dezbătute în arena politică, la fel ca și cele privind alte domenii de interes public. Presa nu are doar datoria de a comunica astfel de informații și idei, dar publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi”.

În aceeași hotărâre, Curtea a argumentat că libertatea presei este unul dintre cele mai eficiente mijloace prin care publicul află și își formează opinii despre ideile și atitudinile conducătorilor politici și, prin urmare, că libertatea dezbaterii politice este esența conceptului de societate democratică.

În cauzele *Groppera Radio v Elveția, 1990* și *Casado Coca v Spania, 1994*, Curtea a declarat că amestecul autorităților naționale în relațiile dintre postul de difuzare și telespectatorul/ ascultătorul nu este permis, deoarece ambele părți au dreptul de a avea contact reciproc direct.

Protecția exprimărilor, care implică un risc de prejudiciere sau, de fapt, prejudiciază interesele persoanelor terțe, este caracteristică domeniului de aplicare al art.10 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Din acest motiv, protecția conferită de art.10 se extinde și asupra informațiilor și opiniilor exprimate nu doar de majoritate sau grupuri mari, ci și cele exprimate de grupuri mici sau de un individ, chiar dacă o astfel de exprimare șochează majoritatea. De altfel, tolerarea punctelor de vedere ale unui individ constituie o componentă importantă a sistemului politic democratic.

Devenind membru al Organizației Națiunilor Unite și aderând la Consiliul Europei, precum și la alte organisme internaționale, Republica Moldova s-a angajat să respecte standardele internaționale privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale. De asemenea, Moldova și-a exprimat atașamentul profund față de valorile democrației, păcii și justiției, iar prin intermediul lor față de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor.

În acest context, instituția avocaților parlamentari a lansat un apel către Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în calitate sa de garant și reprezentant al interesului public în

domeniul audiovizualului și autoritate responsabilă pentru implementarea și respectarea legislației naționale, precum și a tratatelor internaționale în domeniul audiovizualului la care Republica Moldova este parte, să asigure consolidarea tuturor garanțiilor necesare de respectare a dreptului la libertatea expresiei, astfel cum prevede articolul 10 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, precum și practica Curții Europene pentru Drepturile Omului, și dreptul la informare al tuturor cetățenilor, pledând pentru diversitate prin dialog și mizând pe potențialul mass-media de a promova dialogul, înțelegerea reciprocă și reconcilierea, precum și informarea corectă a cetățenilor.

Prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.536-V din 28 septembrie 2010, a fost dizolvat Parlamentul de legislatura a XVIII-a și a fost stabilită data de 28 noiembrie 2010 pentru desfășurarea alegerilor în noul Parlament. Având în vedere acest fapt, la 7 octombrie 2010, a avut loc întrevederea avocatului parlamentar cu membri ai Comisiei Electorale Centrale.⁶¹ Discuțiile s-au axat asupra problemelor identificate de către Centrul pentru Drepturile Omului cu referire la realizarea dreptului de vot, în speță: cum va fi asigurată realizarea acestui drept vizavi de grupurile marginalizate de cetățeni (persoanele cu dizabilități fizice, nevăzătorii, minoritățile naționale, persoanele internate în instituții psihoneurologice care nu au fost recunoscute incapabile prin hotărâre definitivă a instanței de judecată); a fost/nu a fost asigurată tipărirea buletinelor de vot în alfabetul Braille; au fost/nu au fost întreprinse măsuri în vederea asigurării interpretării în limbajul mimico-gestual al emisiunilor consacrate dezbaterilor electorale în vederea participării în cadrul acestora a persoanelor cu deficiente de auz; câte propuneri cu privire la oportunitatea operării unor modificări în legislația electorală au fost înaintate Guvernului și Parlamentului în perioada vizată; au fost/nu au fost implementate programe de educație civică în rândul persoanelor aparținând grupurilor marginalizate; problemele identificate în asigurarea dreptului de vot a cetățenilor din stânga Nistrului, precum și soluțiile de remediere pentru acestea.

Subiectele nominalizate au fost abordate de către Centrul pentru Drepturile Omului și în Raportul anual precedent, avocații parlamentari formulând recomandări pentru a remedia deficiențele semnalate.⁶² Cu regret, constatăm că acestea nu au înregistrat modificări substanțiale pe parcursul anului 2010.

Astfel, potrivit CEC, alegătorul care nu este apt să completeze de sine stătător buletinul de vot este în drept să invite în cabină o altă persoană, cu excepția membrilor biroului secției de

⁶¹ <http://www.ombudsman.md/md/news/1211/1/4888/>.

⁶² Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

votare, reprezentanților concurenților electorali și a persoanelor autorizate să asiste la operațiile electorale.

În acest context, avocații parlamentari țin să remarce că Legea supremă a statului, cât și actele internaționale la care Republica Moldova este parte, garantează exprimarea voinței libere a cetățeanului prin vot secret.

Concomitent, neadaptarea infrastructurii fizice la necesitățile persoanelor cu deficiențe locomotorii, de asemenea, constituie un impediment în realizarea dreptului de vot a acestor persoane. Astfel, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să beneficieze de o viață independentă și să participe plenar la toate aspectele vieții, statul trebuie să realizeze acțiuni necesare pentru a asigura accesul lor, în egală măsură cu alți cetățeni, la mediul fizic, la transport și alte utilități la care are acces publicul larg.⁶³

La fel în Raportul anual pentru 2009, avocații parlamentari au subliniat că pentru a exclude orice inegalitate între persoanele cu dizabilități de vedere și cele sănătoase este necesară tipărirea buletinelor de vot în alfabetul Braille. Aceasta le-ar permite nevăzătorilor să voteze fără însoțitori, astfel fiindu-le asigurat dreptul constituțional la vot.⁶⁴

Comisia Electorală Centrală a comunicat că implementarea votării prin buletine de vot cu caractere Braille nu putea fi realizată la moment, deoarece este dificilă și costisitoare. Totodată, CEC consideră că este necesară reglementarea la nivel legislativ a acestei posibilități.

Totuși, avocații parlamentari salută intenția Comisiei Electorale Centrale de a remedia această deficiență. Astfel, pentru a asigura persoanelor cu dizabilități de vedere posibilitatea de a-și exercita pe deplin drepturile politice și oportunitatea de a beneficia de aceste drepturi în măsură egală cu ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova și în conformitate cu art. 16 și 38 din Constituția Republicii Moldova, Legea nr.821-XII din 24 decembrie 1991 privind protecția socială a invalizilor, Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată prin Legea nr. 166-XVIII din 9 iulie 2010 și publicată în „Monitorul Oficial” la 23 iulie 2010, precum și cu art.18, 22 lit. a) și 26 alin. (1) lit. a), b) și j) din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997, CEC a aprobat Hotărârea nr.3854 din 19 noiembrie 2010 cu privire la desfășurarea testării votului direct și secret pentru persoanele cu dizabilități de vedere la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în secția de votare nr.151.⁶⁵

Astfel, nu trebuie omis faptul că prin ratificarea de către Republica Moldova a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, statul s-a angajat să întreprindă

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ <http://www.cec.md/index.php?pag=legislatie&ids=hotarire&id=4339&y=2010&start=120&l=>.

măsuri adecvate pentru a le asigura persoanelor cu deficiențe drepturile politice și oportunitatea de a beneficia de aceste drepturi, în măsură egală cu alți cetățeni, inclusiv dreptul de a vota și de a fi ales, prin asigurarea procedurii de vot, spațiilor și materialelor corespunzătoare, accesibile și ușor de înțeles și de utilizat; prin protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități la votul secret în alegeri publice și referendumuri, fără a fi intimidare, și de a candida în alegeri, de a fi alese și de a deține funcții publice la toate nivelele de guvernare etc.

În contextul celor enunțate, avocații parlamentari, luând act de subiectele abordate de unele grupuri marginalizate de cetățeni vizavi de impedimentele existente în realizarea dreptului constituțional de vot, în speță, constatarea lipsei interpretării în limbajul mimico-gestual a emisiunilor consacrate dezbaterilor electorale care împiedică persoanele cu deficiente de auz în libera formare a opiniei față de un candidat sau altul, au sesizat Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în calitate sa de reprezentant și garant al interesului public în domeniul audiovizualului, pentru a examina oportunitatea elaborării unei decizii în acest sens. Decizia viza radiodifuzorii publici și privați și urma să conțină soluții de remediere și să asigure interpretarea în limbajul mimico-gestual a emisiunilor consacrate dezbaterilor publice.⁶⁶

În consecință, în cadrul ședinței din 29 octombrie 2010, CCA a adoptat Decizia nr.131 asupra sesizării avocatului parlamentar privind limbajul mimico-gestual în dezbaterile locale, publicată în „Monitorul Oficial” nr.227-230 (3760-3763) din 19 noiembrie 2010, prin care a recomandat postului public de televiziune „Moldova 1” să interpreteze în limbajul mimico-gestual principalele dezbateri electorale pentru perioada campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, în scopul respectării drepturilor și libertăților constituționale ale persoanelor cu dizabilități, accesului la informare și libera formare a opiniilor.⁶⁷

În cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a fost înregistrată o creștere a ratei de participare a alegătorilor la vot față de ultimele patru scrutinuri desfășurate. Astfel, în secțiile de votare constituite în afara țării în alte localități decât cele de pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, au fost înregistrate 3 cazuri în care alegătorii s-au prezentat la vot într-un număr mai mare decât capacitatea de absorbție a unei singure secții de votare, potrivit legislației electorale (Italia: Roma – 3061, Padova – 3202; Federația Rusa, Moscova – 3147).⁶⁸

⁶⁶ <http://www.ombudsman.md/md/news/1211/1/4914/>.

⁶⁷ „Monitorul Oficial”, nr.227-230 (3760-3763) din 19 noiembrie 2010.

⁶⁸ Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, aprobat prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.3951 din 6 decembrie 2010.

De asemenea, în secția de votare din Franța, Paris, s-au prezentat la vot un număr mai mare de alegători (2525) decât numărul de buletine solicitate (conform informației prezentate de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene), pentru secția de votare respectivă – 2000. Comisia Electorală Centrală constată crearea unui precedent în istoria desfășurării alegerilor și consideră că birourile electorale ale secțiilor de votare menționate au acționat în condiții de „extremă necesitate”, atunci când au decis să permită exercitarea dreptului de vot de către alegatorii aflați în străinătate pe foi A4.⁶⁹

Conform proceselor-verbale de la secțiile de votare din Paris, Roma, Padova și Moscova, au votat pe pe foi A4 956 de alegători, iar 27 de buletine de vot au fost declarate nevalabile. Totodată, Comisia Electorală Centrală a constatat că în cadrul procedurii de vot excepționale, aplicate în unele birouri din afara țării în lipsa buletinelor de vot de modelul aprobat, organele electorale au acționat în conformitate cu norma constituțională, care garantează fiecărui cetățean dreptul la vot, în aceste condiții respectând spiritul Legii supreme. Ținând cont de aplicarea legii speciale, art.57 alin.1 din Codul Electoral, CEC a fost pus în condiția declarării invalabilității a 929 de voturi exprimate de cetățenii Republicii Moldova pe foi A4.⁷⁰

Centrul pentru Drepturile Omului a fost sesizat de către cetățeni ai Republicii Moldova domiciliați actualmente în Franța, care au invocat lezarea dreptului constituțional de vot prin adoptarea, la 6 decembrie, a Hotărârii de către Comisia Electorală Centrală, care a admis excluderea de la calculul numărului de alegători care au participat la votare, a celor 929 de alegători care au votat pe foi A4.

Potrivit informației furnizate de către petiționari, aceștia și-au exercitat dreptul constituțional de vot la 28 noiembrie 2010 în cadrul secției de votare nr.1/316 din Paris (Franța). Ca urmare a insuficienței numărului de buletine de vot, secția de votare nominalizată le-a distribuit foi A4 cu titlu de buletin de vot, considerate ulterior (prin Hotărârea CEC din 6 decembrie 2010), ca fiind nevalide.

În consecință, cetățenii au invocat lezarea unui drept fundamental, garantat de art.38 din Constituția Republicii Moldova, și au solicitat includerea voturilor lor la calculul numărului de alegători care au participat la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010.

Din prevederile Constituției Republicii Moldova (art.4 alin.2), precum și din Hotărârea Curții Constituționale nr.55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova” rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

legal intern și, respectiv, urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova, cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Textul Convenției, însă, nu poate fi interpretat separat de jurisprudența sa. Astfel, Hotărârile Curții constituie precedente obligatorii, ale căror statut juridic este cel al normelor juridice obligatorii.

Avocații parlamentari consideră că soluționarea corespunzătoare a problemei abordate de către cetățenii Republicii Moldova vizavi de realizarea dreptului de vot presupune implicare activă și onestă a autorităților publice vizate, întru a evita premise pentru ca acesta să constituie obiect de examinare în instituțiile de jurisdicție internațională.

De asemenea, avocații parlamentari sunt de părere că deficiențele existente trebuie să constituie obiectul unor preocupări serioase ale Guvernului, asigurarea exercitării dreptului de vot fiind asumată drept una din priorități pentru autoritățile competente.

Având în vedere faptul că activitatea avocaților parlamentari este menită de a asigura garantarea respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului de către autoritățile publice centrale și locale, instituții, persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile, și că organizarea alegerilor în străinătate pentru cetățenii noștri este pusă în sarcina Comisiei Electorale Centrale și a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, avocații parlamentari au sesizat autoritățile vizate întru excluderea oricăror situații ce ar constitui o ingerință în/lezare a dreptului constituțional de vot al cetățenilor. Avocații au solicitat, de asemenea, elaborarea unui mecanism de asigurare și facilitare a exercitării dreptului de vot de către cetățenii Republicii Moldova aflați peste hotare.

Potrivit răspunsului Comisiei Electorale Centrale, organizarea secțiilor se votare este stabilită în baza înregistrării prealabile a cetățenilor aflați în străinătate. În cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, doar 1488 de cetățeni aflați în străinătate au solicitat înregistrarea prealabilă, chiar în condițiile în care Comisia Electorală Centrală a extins acest termen de la 15 la 25 de zile (pct.11 din Regulamentul privind înregistrarea prealabilă a cetățenilor Republicii Moldova aflați în străinătate, aprobat prin Hotărârea CEC nr.3354 din 20 iulie 2010). Comisia Electorală Centrală precizează că a stabilit, în colaborare cu alte autorități publice implicate în acest proces, organizarea secțiilor de votare din străinătate într-un număr maxim posibil, în pofida faptului că rata solicitărilor de înregistrare prealabilă a cetățenilor aflați în străinătate a fost foarte mică.

La fel, în răspunsul CEC se menționează că, în conformitate cu prevederile art.49 alin.(2) și (3) din Codul Electoral, buletinele de vot sunt tipărite pe o hârtie opacă (mată), cel mai târziu cu 3 zile înainte de ziua alegerilor într-o cantitate corespunzătoare numărului de alegători. Comisia Electorală Centrală expediază buletinele de vot birourilor electorale ale secțiilor de

votare constituite în afara Republicii Moldova cu cel puțin 3 zile înainte de ziua alegerilor, pornind de la numărul estimativ de alegători stabilit în baza informației prezentate de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene și a celei acumulate de Comisia Electorală Centrală, dar nu mai mult de 3000 de buletine de vot pentru fiecare secție de votare.

Atât Comisia Electorală Centrală, cât și Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene au statuat că votarea pe hârtie A4 a creat un caz neprevăzut în istoria desfășurării alegerilor, iar baza estimării numărului necesar de buletine a constituit factorul experienței.

Totodată, CEC a precizat că odată cu înaintarea procesului-verbal și al raportului privind totalizarea rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 Curții Constituționale, Comisia Electorală Centrală a notificat Curtea asupra problemei nominalizate și urma să înainteze Parlamentului Republicii Moldova propuneri identificate în vederea operării modificărilor de rigoare și excluderii unor astfel de situații pe viitor.

Realizarea dreptului de vot și de a fi ales în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia

La 28 noiembrie 2010, Reprezentanța Centrului pentru Drepturile Omului în UTA Găgăuzia a realizat monitorizarea privind punerea în aplicare a dreptului de vot în regiunea vizată, fiind constatate următoarele:

Consiliul electoral de circumscripție nr. 36 a fost format cu 50 de zile înainte de alegeri în temeiul art.27 din Codul Electoral al Republicii Moldova. În conformitate cu art.27 alin.(4) din Codul Electoral, Consiliul electoral de circumscripție a fost constituit din nouă membri, trei au fost prezentați de Adunarea Populară a Găgăuziei, doi membri – de Camera de Apel Comrat și cinci – reprezentanți ai partidelor politice parlamentare la momentul alegerilor.

Potrivit art.29 alin.(11) din Codul Electoral al Republicii Moldova, au fost formate birouri ale secției de votare. Ulterior, 1/3 din membrii confirmați ai biroului au solicitat excluderea lor din componența acestuia, fiind omisă notificarea acestora. Acest fapt sugerează că atât consiliile locale, cât și oficiile teritoriale ale partidelor politice nu dețin aprobarea de nominalizare a candidaților pentru birou de la candidații. De altfel, nivelul de profesionalism al unor membri ai biroului (în special, din partea partidelor politice) este departe de a fi perfect.

În plus, în timp ce art.29 alin.(11) din Codul Electoral al Republicii Moldova prevede că membrii biroului electoral al secției de votare nu pot fi consilieri în consiliile locale și membri de partid, au fost înregistrate frecvent încălcări ale acestei reguli. Aceste nerespectări au fost stabilite în raport cu PLDM, PL, AMN, consiliul local Chirsova etc. PCRM a înregistrat, la momentul referendumului, de asemenea, 2-3 cazuri de includere a membrilor săi în componența biroului.

În conformitate cu prevederile art.39 alin.(1) din Codul Electoral, listele electorale sunt întocmite de către primărie, în două exemplare, pentru fiecare secție de votare și includ toți cetățenii cu drept de vot care, la momentul întocmirii listelor, au domiciliu în raza acestora. După ce au fost întocmite, listele sunt verificate la domiciliul alegătorilor înscrși în ele, sunt semnate de către primarul localității și sunt aduse la cunoștință publică cel mai târziu cu 20 de zile înainte de ziua alegerilor. Și la acest capitol au fost depistate anumite curențe.

Centrul Resurselor Informaționale de Stat „Registru” a pregătit și a distribuit prin intermediul autorităților locale extrase din registrul electronic al alegătorilor, astfel încât primăriile să poată elabora liste calitative.

Totuși, au fost înregistrate deficiențe. Astfel, în perioada desfășurării referendumului, în baza de date electronică în UTA Găgăuzia erau înregistrați 129 000 de cetățeni, iar în listele întocmite de primării un număr de 114 000 de cetățeni. La alegerile parlamentare a fost estimată o cifră de 108 176 alegători. La alegerile Bașcanului Găgăuziei, care au avut loc la doar două săptămâni după alegerile parlamentare, la 12 decembrie 2010, era deja aprobată cifra de 106 000 de alegători.

Totodată, trebuie menționată calitatea defectuoasă a listelor electorale întocmite de primării. Listele alegătorilor înregistrate în municipiul Comrat au determinat un număr foarte mare de plângeri atât din partea alegătorilor, cât și din partea candidaților electorali: date de identificare incorecte, referințe eronate la prescrierea la o anumită adresă de domiciliu. La consiliul electoral de circumscripție au fost depuse în ziua alegerilor trei plângeri ce vizau listele electorale ale alegătorilor din Comrat. Pe acest fapt, a fost formată o comisie din membri ai consiliului local, care a confirmat, în cadrul verificărilor efectuate, admiterea încălcărilor. Cu toate acestea, s-a constatat, de fapt, că consiliul electoral de circumscripție nu are nici o autoritate legală de a urmări în justiție autoritățile locale pentru munca de calitate deficientă cu privire la organizarea secțiilor de votare și elaborarea listelor de alegători.

Concomitent, a fost constatat că persoanelor cu dizabilități care au depus cereri pentru a vota la locul de trai în ziua alegerilor și au anexat certificatele de stabilire a gradului de invaliditate li se refuza acceptarea acestora pe motivul lipsei certificatului medical. Astfel, în consiliul electoral de circumscripție au fost înregistrate 6 plângeri din partea alegătorilor cu dizabilități. În conformitate cu rapoartele birourilor electorale, în ziua alegerilor 969 de voturi au fost înregistrate la domiciliu, această cifră reprezentând 0,89% din totalul alegătorilor din Găgăuzia și 1,68% din cei care au votat în acea zi. De altfel, doar 8,57% din numărul total al persoanelor cu dizabilități din UTA Găgăuzia și-au exercitat dreptul de vot.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Respectarea necondiționată a tuturor normelor și standardelor în materie electorală, pentru a asigura un proces electoral liber, corect și accesibil tuturor cetățenilor cu drept de vot.*
- 2. Excluderea oricăror acțiuni/inacțiuni ce contravin prevederilor Constituției, Codului Electoral și actelor internaționale la care Republica Moldova este parte.*
- 3. Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități, în egală măsură cu alți cetățeni, la mediul fizic, la transport și alte utilități la care are acces publicul larg.*
- 4. Tipărirea buletinelor de vot în alfabetul Braille.*
- 5. Asigurarea interpretării în limbajul mimico-gestual a emisiunilor consacrate dezbaterilor electorale.*
- 6. Elaborarea măsurilor menite să asigure și să faciliteze exercitarea dreptului de vot de către cetățenii Republicii Moldova aflați peste hotarele țării.*
- 7. Identificarea numărului de facto al cetățenilor Republicii Moldova, domiciliați peste hotarele țării.*
- 8. Desfășurarea campaniilor de informare și educație electorală pentru asigurarea participării sporite a populației, inclusiv celei din regiunea transnistreană a țării.*
- 9. Amendarea legislației electorale în vederea responsabilizării tuturor actorilor implicați în asigurarea bunei realizări a dreptului de vot.*

5. Libertatea întrunirilor

„Interzicerea unui miting constituie o ingerință în exercitarea libertății de întrunire și aceasta nu poate fi justificată decât dacă răspunde la cerințele din alin.2 art.11 din Convenție”.
Cauza Creștinii împotriva Rasismului și Fascismului vs Regatul Unit

Avocații parlamentari au reiterat, cu numeroase ocazii, că libertatea întrunirilor este garantată tuturor persoanelor, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială sau oricare alt criteriu.⁷¹

Libertatea întrunirilor este consacrată în Constituția Republicii Moldova, fiindu-i recunoscut caracterul de drept fundamental. Astfel, art.40 statuează că „mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și pot fi organizate și desfășurate numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme”.

Pe de altă parte, exercitarea libertății de întrunire deseori este strâns legată de o altă libertate – libertatea de exprimare. Și una, și alta sunt considerate de Comisia Europeană a Drepturilor Omului ca fundamente ale procesului democratic. Însă atunci când sunt invocate ambele drepturi, organele de la Strasbourg consideră că art. 10 trebuie privit ca *lex specialis* în așa fel încât nu este necesară analiza libertății de exprimare separat.⁷² În Hotărârea *Ezelin vs Franța*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avansat chiar până la recunoașterea faptului că libertatea de exprimare poate fi redată, în cursul unei manifestări, doar prin gesturi, chiar prin tăcerea manifestanților.⁷³

Potrivit art.32 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.

Conform standardelor internaționale, libertatea întrunirilor pașnice și libertatea exprimării aparțin tuturor persoanelor, nu doar celor care constituie majoritatea. Prin urmare, se admite ca o întrunire să deranjeze anumite persoane sau grupuri de persoane vizavi de ideile propagate sau revendicările înaintate. Aceste cereri pot fi contrare poziției majorității în societate și pot constitui motiv pentru a interzice întrunirea pașnică. Dacă există temeri pentru securitatea demonstranților, autoritățile trebuie să întreprindă măsuri de protecție a acestora sau să sugereze alternative pentru ca, în cele din urmă, manifestarea să se desfășoare, pe cât e posibil, în forma solicitată.

⁷¹ Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2008, 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

⁷² Cauza *Ezelin vs Franța* din 26 aprilie 1991.

⁷³ Ibidem.

În eforturile de modernizare a cadrului legislativ și instituțional intern a fost acordată o mare atenție aplicării standardelor internaționale, inclusiv în domeniul de vizează libertatea de întrunire.

Indubitabil, Republica Moldova a făcut un pas semnificativ prin adoptarea Legii privind întrunirile nr. 26 din 22 februarie 2008. Deși, la nivel de reglementare, legea nominalizată este una foarte progresistă, fiind raliată la cele mai bune practici în domeniul asigurării libertății întrunirilor, avocații parlamentari au atestat carențe la compartimentul de aplicare a legii din partea autorităților responsabile. Această constatare a fost abordată și în Rapoartele anterioare ale Centrului pentru Drepturile Omului.⁷⁴

Astfel, în anul 2010 au fost atestate cazuri de ingerință nejustificată a exercitării dreptului constituțional la întrunire, manifestată prin admiterea de limitări. În opinia avocaților parlamentari, principala problemă o constituie calitatea interacțiunii dintre actorii implicați în asigurarea realizării libertății de întrunire.

Ca urmare a evenimentelor mediatizate în iunie 2010, cu referire la realizarea libertății de întrunire, avocații parlamentari au constatat diversitatea interpretărilor prevederilor Legii Republicii Moldova privind întrunirile nr.26 din 22 februarie 2008, de către mai mulți subiecți ai acesteia. Acest evidențiază lipsa unor practici și tradiții fundamentate de garantare a libertății întrunirilor, în speță, limitarea desfășurării în perioada vizată a unor întruniri pașnice sub formă de competiții de ciclism⁷⁵ și marș⁷⁶, în locul și ora solicitată de către organizatori în declarațiile prealabile.⁷⁷

La 3 mai 2010, Federația de Ciclism din Moldova notifică Primăria mun. Chișinău asupra organizării la 13 iunie 2010, între orele 10.00 și 17.00, a unor competiții sportive în Piața Marii Adunări Naționale și pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt.

Ulterior, la 5 mai 2010, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova a notificat Primăria mun. Chișinău despre desfășurarea, la 12 și 13 iunie 2010, între orele 10.00 și 15.00, a unui marș format din patru coloane de manifestanți, cu organizarea unui miting, în Piața Marii Adunări Naționale.

La 7 mai 2010, Primarul General emite Dispoziția nr.393-d „Cu privire la desfășurarea unei întruniri în municipiul Chișinău”, care a fost succedată de Dispoziția nr.486-d din 1 iunie

⁷⁴ Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2008, 2009, www.ombudsman.md/md/anuale.

⁷⁵ Federația de Ciclism din Republica Moldova.

⁷⁶ Partidul Comuniștilor din Republica Moldova.

⁷⁷ Comunicat de presă „Limitarea dreptului la întrunire”, <http://www.ombudsman.md/md/newslst/1211/1/4697/>.

2010 „Despre abrogarea Dispoziției Primarului General nr.393-d 7 mai 2010 „Cu privire la desfășurarea unei întruniri în municipiul Chișinău”.

Astfel, conform Dispoziției nr.486-d, având în vedere demersul nr.1133-647 din 26 mai 2010, prin care Guvernul Republicii Moldova anunță desfășurarea unor acțiuni oficiale de comemorare a 69 de ani de la începutul deportărilor din Republica Moldova la 13 iunie 2010, între orele 09.00 și 21.00, în Piața Marii Adunări Naționale, în temeiul art.5 alin.(3) din Legea Republicii Moldova nr.26 din 22 februarie 2008, s-a dispus ca Direcția Social-Umanitară și Relații Interetnice va pregăti proiectul unei noi dispoziții pentru Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, doar pentru data de 12 iunie 2010, în locul și timpul solicitat. Iar pentru data de 13 iunie 2010, partidul nominalizat și, respectiv, Federația de Ciclism din Moldova, vor alege un alt loc pentru desfășurarea întrunirilor solicitate.

Prevederile art.14 alin.(3) din Legea Republicii Moldova privind întrunirile nr.26 din 22 februarie 2008 stipulează expres că autoritatea administrației publice locale, dacă consideră necesar pentru asigurarea desfășurării în mod pașnic a întrunirii, poate recomanda organizatorilor modificarea condițiilor de desfășurare a întrunirii declarate privind ora, locul sau forma de desfășurare a întrunirii. Iar decizia finală cu privire la modificarea orei, a locului sau a formei de desfășurare a întrunirii îi aparține organizatorului.

În pofida celor enunțate, autoritatea administrației publice locale și-a abrogat dispozițiile anterioare prin care a dispus desfășurarea întrunirilor în locul, ora și forma solicitată de organizatori, modificând condițiile de desfășurare (locul) a acestora în temeiul prevederilor art. 5 alin.(3) din Legea Republicii Moldova privind întrunirile, care statuează că, în cazul desfășurării unor acțiuni oficiale sau a unor lucrări de reparație, autoritatea administrației publice locale, la cererea autorităților interesate, poate declara închis temporar accesul publicului în anumite locuri care, în mod obișnuit, sunt deschise accesului nelimitat al tuturor persoanelor.

Conform art. 4 din Legea Republicii Moldova privind întrunirile nr.26 din 22 februarie 2008, aceasta se aplică cu respectarea principiilor de proporționalitate, nediscriminare și prezumția în favoarea desfășurării întrunirilor și legalitate, conform căruia drept temeiuri justificative pentru interzicerea întrunirii sau pentru limitarea în orice fel a libertății întrunirilor pot servi doar prevederile legale, fără ca autoritățile publice să poată pune în discuție oportunitatea unei întruniri.

Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a statuat că limitarea modului de manifestare a unui miting constituie o ingerință în exercitarea libertății de întrunire și aceasta nu poate fi justificată decât dacă răspunde cerințelor alin.2 art.11 din Convenție, adică exercitarea acesteia nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea

ordinii și prevenirii infracțiunilor, protejarea sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora.

Principiul protecției, înaintat pentru prima dată de fosta Comisie într-o cauză implicând Regatul Unit – *Creștinii împotriva Rasismului și Fascismului vs Regatul Unit*, a fost dezvoltat în cauza austriacă *Platform Arzte fur das Leben contra Austriei* și a fost confirmat cu tărie de Curte în aceeași speță, atribuind astfel statelor obligația ca propriile autorități să respecte drepturile garantate de art. 11 din Convenție.

Această dispoziție protejează de altfel toate formele de întrunire – fie publice sau private – și oricare ar fi scopul lor, cu condiția ca ultimul să fie compatibil cu obiectele Convenției.

Din prevederile Constituției Republicii Moldova⁷⁸, precum și din hotărârea Curții Constituționale nr.55 din 14 octombrie 1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova” rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova, cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin. Or, aderând la CEDO, Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta drepturile și libertățile proclamate de CEDO pentru toate persoanele aflate sub jurisdicția sa.⁷⁹

Amintim că Centrul de Informații „GenderDoc-M” a notificat Primăria mun. Chișinău la 23 martie 2010 asupra intenției de a desfășura la 2 mai 2010 în Piața Marii Adunări Naționale o manifestație pașnică – acțiunea publică întru susținerea adoptării proiectului Legii privind prevenirea și combaterea discriminării – prin depunerea unei declarații prealabile în vederea luării, de către administrația publică locală, a măsurilor necesare pentru desfășurarea în siguranță a întrunirii.

Concomitent, s-a constatat că la 20 aprilie 2010, Primăria mun. Chișinău a înregistrat și declarația prealabilă a Mișcării Național-Creștine, care solicita autorizarea desfășurării unei contramanifestații pentru aceeași dată și în același loc de desfășurare.

În contextul referințelor respective, subliniem că, potrivit art. 4 din Legea Republicii Moldova nr.26 din 22 februarie 2008 privind întrunirile, aceasta se aplică cu respectarea principiilor de bază: proporționalitate, nediscriminare, legalitate și prezumția în favoarea desfășurării întrunirii.

Articolul 11 alin.(1) din Legea privind întrunirile stipulează expres faptul că, dacă mai mulți solicitanți au depus declarații prealabile cu privire la organizarea unor întruniri în același loc și în același timp, organul abilitat al autorității administrației publice locale organizează o

⁷⁸ Art.4 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova.

⁷⁹ Art.1 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

ședință, cu participarea tuturor solicitanților, pentru a găsi soluția potrivită privind desfășurarea tuturor întrunirilor simultane.

În cazul în care în urma discuțiilor dintre organul abilitat și organizatorii întrunirilor se ajunge la concluzia că nu este posibilă desfășurarea tuturor întrunirilor simultane declarate în locul solicitat și cu numărul preconizat de participanți, organul în cauză propune organizatorilor modificarea orei, a locului sau a formei de desfășurare a întrunirilor. Această propunere se face oral în cadrul ședinței pentru organizatorii prezenți și se trimite în scris, în cel mult 24 de ore de la încheierea ședinței celor care nu au participat la ea.⁸⁰

Dacă după discuțiile menționate la alin.(3) art. 11 nici unul dintre solicitanți nu acceptă să modifice ora, locul sau forma de desfășurare a întrunirii, prioritate la desfășurarea întrunirii are organizatorul care a depus prima declarația prealabilă.⁸¹

Contrar acestor reglementări juridice, Primăria mun. Chișinău a tergiversat nejustificat autorizarea manifestației pașnice a Centrului de Informații „GenderDoc-M”, acordând, în schimb, prioritate declarației prealabile din 20 aprilie 2010 depuse de către Mișcarea Național-Creștină și autorizând desfășurarea unui miting împotriva comunității LGBT (o contramanifestație) la aceeași dată și în același loc, pe Piața Marii Adunări Naționale.

Mai mult, la 23 aprilie 2010, Primăria mun. Chișinău a sesizat instanța de judecată în vederea interzicerii desfășurării întrunirii de către Centrul de Informații „GenderDoc-M” la data de 2 mai în PMAN și modificarea locului desfășurării acesteia, întemeindu-și acțiunea pe art. 6 („Organizatorii întrunirii”) și art. 14 („Modificarea condițiilor de desfășurare și interzicerea întrunirilor”) din Legea Republicii Moldova privind întrunirile.

În conformitate cu prevederile alin.(3) art. 14 din Legea nominalizată, dacă consideră necesară pentru asigurarea desfășurării în mod pașnic a întrunirii, autoritatea administrației publice locale poate recomanda organizatorilor modificarea condițiilor de desfășurare a întrunirii declarate privind ora, locul sau forma de desfășurare a reuniunii. Decizia finală cu privire la modificarea orei, a locului sau a formei de desfășurare a întrunirii îi aparține organizatorului.

Dacă deține probe concludente că întrunirea urmează să se desfășoare cu încălcarea prevederilor art. 8 („Întruniri interzise”), autoritatea administrației publice locale poate iniția o procedură judiciară, prin care să ceară interzicerea întrunirii sau modificarea, după caz, a orei, a locului sau a formei de desfășurare a acesteia. Intentarea acțiunii nu suspendă dreptul de a desfășura întrunirea.⁸²

⁸⁰ Art.11 alin.(3) din Legea nr.26 din 22 februarie 2008 privind întrunirile.

⁸¹ Art.11 alin.(4) din Legea nr.26 din 22 februarie 2008 privind întrunirile.

⁸² Art.14 alin.(4) din Legea nr.26 din 22 februarie 2008 privind întrunirile.

Drept urmare, în atare situație, autoritatea administrației publice locale va avea obligația, în temeiul art. 20 alin.1 din Legea nr.26, să creeze toate condițiile pentru desfășurarea pașnică a întrunirii, să desemneze un responsabil de desfășurarea legală a întrunirii și să comunice organizatorului și organului de poliție numele și datele de contact ale acestuia.

Referindu-ne la jurisprudența CEDO în cauza *Platform „Arzte fur das Leben” contra Austriei*, Curtea a decis că dreptul la contramanifestare nu poate împiedica dreptul de a manifesta. În acest sens, art. 11 impune statelor o obligație pozitivă de protecție și securitate, în special în măsura în care aceasta cuprinde dreptul de protecție împotriva acțiunilor opozanților în timpul unei reuniuni, iar libertatea de întrunire sau de manifestare efectiv nu poate fi redusă din teamă față de brutalitățile comise de persoane cu idei opuse și faptul că dreptul intern prevede un recurs împotriva celor care tulbură o reuniune sau o manifestație este insuficient.

Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a statuat, în cauza *Creștinii împotriva Rasismului și Fascismului contra Regatului Unit*, principiul conform căruia „chiar dacă există un risc real ca o demonstrație să conducă la incidente ca urmare a unor evenimente ce au scăpat de sub controlul organizatorilor, această demonstrație nu iese, din acest singur motiv, din domeniul de aplicare al art. 11”. La fel pe aceeași cauză, Comisia a constatat că libertatea întrunirii pașnice include demonstrațiile, dar autoritățile care au permis demonstrația trebuie să asigure securitatea demonstrațiilor împotriva unor eventuali opozanți.

În context este relevantă Recomandarea CM/Rec(2010)5, adoptată la 31 martie 2010 de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, adresată statelor-membre asupra măsurilor de combatere a discriminării pe criteriu de orientare sexuală și identitate gender.

Astfel, Comitetul de Miniștri îndeamnă și recomandă țărilor-membre ale Consiliului Europei să asigure, în conformitate cu prevederile art. 10 din Convenție, adoptarea măsurilor adecvate la nivel național, regional și local întru asigurarea dreptului la întruniri pașnice, în conformitate cu art. 11 din Convenție, fără nici o deosebire pe criteriu de orientare sexuală. De asemenea, Comitetul recomandă statelor să ia măsurile corespunzătoare pentru a preveni restricții privind exercitarea efectivă a drepturilor la libertatea de exprimare și de întrunire pașnică care rezultă din utilizarea abuzivă a prevederilor legale sau administrative, de exemplu, pe motive de sănătate publică, de moralitate publică și ordine publică.

Interzicerea oricărei discriminări pe criteriu de orientare sexuală este consolidată de precedentele Curții Europene a Drepturilor Omului, care în cadrul examinării unor cazuri (cauza *Plattform Arzte fur Das Leben contra Austriei*, 1985; *Lustig-Prean și Beckett contra Regatului Unit*, și *Smith și Grady contra Regatului Unit*, 1999) a estimat că participanții trebuie să poată să organizeze o demonstrație fără teamă de violență fizică din partea celor care se opun ideilor lor,

altminteri vor fi împiedicați să-și exprime propriile opinii. Or, într-o democrație, dreptul la contramanifestație nu se poate extinde până la afectarea exercitării dreptului de a manifesta.

În același timp, avocații parlamentari reiterează că inacțiunile autorităților față de respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor pot constitui obiect de abordare în eventuale procese împotriva Republicii Moldova în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, invocându-se violarea articolului 11 – libertatea de întrunire și asociere și art. 14 – nediscriminarea ale Convenției Europene, și nu exclude condamnarea statului în plan internațional. Căci discriminarea unei categorii de cetățeni aduce atingere imaginii Republicii Moldova în contextul evoluării reformelor democratice și respectării angajamentelor asumate.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Amendarea art. 40 din Constituția Republicii Moldova în vederea racordării acestuia la prevederile Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale prin introducerea prevederilor privind restricțiile la exercitarea libertății de întrunire, obligațiile și responsabilitățile pe care le comportă exercitarea acestei libertăți.*
- 2. Instruirea continuă a actorilor implicați în asigurarea realizării libertății de întrunire – autoritățile administrației publice locale, organele de drept și organizatorii întrunirilor.*
- 3. Realizarea campaniilor de informare în societate în vederea sporirii gradului de conștientizare a drepturilor și obligațiilor „participanților”, reglementate de Legea privind întrunirile și standardele internaționale vizate.*

6. Libertatea conștiinței

„Religia fiecăruia, inclusiv opțiunea de a nu avea nici o religie, este o chestiune strict personală”. **Recomandarea 1720 (2005) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind educația și religia**

Constituția Republicii Moldova garantează, în articolul 31, libertatea religiei și enunță principiul autonomiei cultelor față de stat. Art. 41 din Constituție statuează că cetățenii se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice.

Acest principiu constituțional a fost preluat și extins de Legea Republicii Moldova privind partidele politice nr.294 din 21 decembrie 2007, care prevede în art. 1 că partidele politice sunt asociații benevole, cu statut de persoană juridică, ale cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, care, prin activități comune și în baza principiului liberei participări, contribuie la conceperea, exprimarea și realizarea voinței lor politice. Partidele, fiind instituții democratice ale statului de drept, promovează valorile democratice și pluralismul politic, contribuie la formarea opiniei publice, participă, prin înaintarea și susținerea candidaților, la alegeri și la constituirea autorităților publice, stimulează participarea cetățenilor la alegeri, participă, prin reprezentanții lor, la exercitarea în mod legal a puterii în stat, desfășoară alte activități în conformitate cu legea.

Pe de altă parte, Legea Republicii Moldova privind cultele și părțile lor componente nr.125 din 11 mai 2007, care reglementează raporturile ce țin de libertatea de conștiință și de religie, definește cultul religios drept o structură religioasă, cu statut de persoană juridică, care își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova conform normelor doctrinare, canonice, morale, disciplinare și tradițiilor istorice și de cult proprii, constituită de către persoane supuse jurisdicției Republicii Moldova, care își manifestă în comun convingerile religioase, respectând tradițiile, riturile și ceremonialul stabilit.

La fel, Legea privind cultele și părțile lor componente definește activitatea religioasă desfășurată de către cult ca o activitate orientată spre satisfacerea necesităților spirituale ale credincioșilor (răspândirea învățaturii de credință, educația religioasă, oficierea serviciilor religioase, desfășurarea acțiunilor de binecuvântare și propovăduire, instruirea și perfecționarea deservenților cultelor religioase), precum și altă activitate orientată spre asigurarea organizatorică și materială a practicilor de cult (editarea, desfacerea și difuzarea literaturii cu conținut religios, producerea, desfacerea și răspândirea obiectelor de cult, confecționarea veșmintelor de cult etc.).

Mai mult, art. 15 din Legea nominalizată reglementează raporturile dintre stat și cultele religioase, enunțând că toate cultele religioase sunt autonome, separate de stat, egale în drepturi în fața legii și a autorităților publice, iar statul și instituțiile lui pot întreține relații de cooperare

cu orice cult religios și pot încheia, după caz, acorduri sau convenții de cooperare cu orice cult religios sau cu părțile componente ale acestuia.

În procesul actualizării și revizuirii cadrului juridic național, legiuitorul a avut permanent în vedere principiile și standardele internaționale, încorporându-le implicit și explicit în legislație, începând cu Legea fundamentală.

De altfel, prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707 din 10 septembrie 1991 privind aderarea Republicii Moldova la instrumentele juridice internaționale referitoare la drepturile omului, a fost recunoscut rolul Consiliului Europei și al Parlamentului European în garantarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În acest context, Recomandarea 1804 (2007) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind statul, religia, secularismul și drepturile omului, afirmă că, de fapt, cultele religioase, ca atare, sunt parte integrantă a societății și, prin urmare, trebuie considerate instituții înființate de, și prin implicarea cetățenilor și care au dreptul la libertatea de religie, dar, de asemenea, ca organizații care sunt parte a societății civile cu tot potențialul, pentru a furniza indicatori cu privire la aspectele etice și civice, care au un rol important în cadrul comunității naționale, fie religioase sau laice.

Din acest motiv, avocații parlamentari consideră că fortificarea dialogului dintre comunitățile religioase și societatea civilă trebuie să se regăsească printr-o abordare constantă ce ar permite crearea premiselor pentru un climat de toleranță și respect reciproc.

Totodată, Adunarea reafirmă că una dintre valorile comune ale Europei, depășind diferențele naționale, este separarea bisericii de stat. Acesta este un principiu general acceptat ce predomină în politicile și în instituțiile din țările democratice.

În Recomandarea sa 1720 (2005) privind educația și religia, de exemplu, Adunarea a remarcat faptul că „religia fiecăruia, inclusiv opțiunea de a nu avea nici o religie, este o chestiune strict personală”.

Guvernele ar trebui să țină seama de capacitatea specială a comunităților religioase de a favoriza pacea, cooperarea, toleranța, solidaritatea, dialogul intercultural și diseminarea valorilor confirmate de către Consiliul Europei, se remarcă în Recomandare.

În contextul celor enunțate, avocații parlamentari țin să reitereze comunității religioase principiul independenței politicului față de religie, totodată, recomandând autorităților publice să garanteze acesteia exercitarea dreptului fundamental la libertatea de religie și de asociere în conformitate cu dispozițiile articolului 9 și 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, și articolul 18 și 20 din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

La 4 iunie 2010, Comisia Electorală Centrală a emis Hotărârea de înregistrare a Grupului de inițiativă pentru desfășurarea referendumului republican legislativ cu privire la predarea

disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova și stabilirea termenului pentru colectarea semnăturilor susținătorilor referendumului republican legislativ începând cu 14 iunie și până la 14 septembrie 2010.⁸³

Dreptul la instruire este considerat, în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, unul din fundamentele democrației. Statele dispun de o marjă largă de acțiune în organizarea sistemului lor educativ, elaborarea programelor și a filierelor de învățământ, însă acesta trebuie să respecte convingerile filosofice sau religioase ale părinților.

Art. 2 din Protocolul Adițional la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale statuează că „nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire și statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filosofice”.

Acest drept rezidă în obligația pozitivă a statelor de a asigura un serviciu public de învățământ și, pe de altă parte, în obligația statelor de a respecta convingerile filosofice și religioase ale părinților în educația copiilor acestora, ultima fiind interpretată de Curte ca o imagine a pluralismului educativ necesar oricărei democrații.

Statul trebuie să respecte, în materie de instruire, opiniile filosofice și religioase ale fiecărei persoane și această obligație se impune atât în învățământul public, cât și în cel privat, fiind interzisă orice formă de îndoctrinare.⁸⁴

În cauza lingvistică belgiană (Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 23 iulie 1968), Curtea a avut ocazia să stabilească noțiunea de drept la instruire, noțiune pe care, de altfel, mai târziu, a diferențiat-o de învățământ și de educație: „Educația copiilor este suma procedeele prin care, în societate, adulții încearcă să ofere celor mai tineri credințele lor, obiceiurile și alte valori, în timp ce învățământul și instruirea vizează în special transmiterea cunoștințelor și formarea intelectuală”.⁸⁵

Titlul articolului 2 din Protocolul 1 permite, în corespundere cu această definiție a Curții, luarea în considerare a unei concepții extensive a domeniului de aplicare a acestui drept garantat de Convenție.

Concomitent, Curtea reiterează că prevederile art. 2 din Protocol trebuie interpretate nu doar în lumina celor expuse, dar și în concordanță cu art. 8, 9 și 10 ale Convenției.⁸⁶

⁸³ <http://www.cec.md/index.php?pag=legislatie&ids=hotarire&id=3710&start=680&l=>.

⁸⁴ Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizie din 5 februarie 1990, în cauza *Graeme vs Regatul Unit*.

⁸⁵ Cauza *Campbell și Cosans vs Regatul Unit* din 25 februarie 1982.

⁸⁶ Cauza *Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen vs Danemarca* din 7 decembrie 1976.

Curtea a mai decis, în cauza *Young, James și Webster vs Regatul Unit* din 13 august 1981 că, deși interesele individuale pot fi uneori subordonate celor de grup, democrația nu înseamnă pur și simplu că părerile majorității trebuie întotdeauna să prevaleze: trebuie atins un echilibru care să asigure tratamentul echitabil și just al minorităților și să evite orice abuz al poziției dominante.

Faptul că o religie este recunoscută oficial ca religie de stat nu trebuie să creeze discriminări între practicanți și nepracticanți sau practicanți ai unei alte religii. În această materie, art. 9 din Convenție va fi invocat în combinație cu art. 14. Astfel, cu riscul de a încălca art. 14, adepții unei Biserici de stat nu pot beneficia de nici un avantaj specific în raport cu atei sau cu adepții altor religii. Acest principiu are consecințe în învățământ: atunci când un învățământ religios este impus de lege, în special când ne aflăm în prezența unei religii oficiale, trebuie să existe un învățământ ce se referă la alte religii, chiar o dispensă totală de aceste feluri de învățământ pentru atei.⁸⁷

Totuși, stabilitatea și planificarea programului de studiu ține, în principiu, de competența statelor contractante. Aceasta implică, în primul rând, probleme de comoditate asupra cărora nu Curtea trebuie să decidă, soluțiile ei variind în mod legitim în funcție de țară și de timp.⁸⁸ Având această discreție, Curtea a decis, în aceeași cauză, că a doua propoziție a art. 2 interzice statului să urmărească scopul îndoctrinării, care poate fi privit ca nerespectând convingerile religioase și filosofice ale părinților, aceasta fiind limita ce nu trebuie depășită.

Consacrarea dreptului la învățătură în art.35 din Constituția Republicii Moldova este însoțită de prevederi care obligă statul să asigure, în condițiile legii, libertatea învățământului religios. Potrivit alin.8 art. 35 din Constituție, „învățământul de stat este laic”, adică lipsit de conținut religios.

Raporturile ce țin de libertatea de conștiință și de religie, garantate de Constituția Republicii Moldova și de tratatele internaționale în domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte, sunt reglementate de Legea Republicii Moldova privind cultele religioase și părțile lor componente nr.125 din 11 mai 1997.

Potrivit alin.2 din Legea nominalizată, prevederile Constituției și ale legilor referitoare la libertatea de conștiință și de religie vor fi interpretate și aplicate în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. În cazul în care tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte prevăd alte norme decât cele ale prezentei legi, se aplică normele tratatelor internaționale.

⁸⁷ J.Robert „Liberte de conscience, pluralisme et tolerance in Liberte de conscience”, Conseil de l’Europe 1993, p.28.

⁸⁸ Cauza *Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen vs Danemarca* din 7 decembrie 1976.

În același timp, alin.(7) și (8) art. 32 din Legea Republicii Moldova privind cultele religioase și părțile lor componente stipulează expres că învățământul moral-religios în școlile de stat de toate gradele este opțional și facultativ, cu excepția cazurilor prevăzute în acordurile sau convențiile de cooperare dintre stat și cultele religioase. Acordurile dintre stat și cultele religioase vor prevedea dreptul copiilor de a fi exceptați de la orele de religie, în baza cererii părinților sau tutorilor legali.

La rândul ei, Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului nr.338 din 15 decembrie 1994, care stabilește statutul juridic al copilului ca subiect independent și prevede, printre altele, asigurarea sănătății fizice și spirituale ale copilului, formarea conștiinței lui civice pe baza valorilor naționale și general-umane, prescrie în art. 8 alin.(4) că nici un copil nu poate fi constrâns să împărtășească o opinie sau altă, să adere la o religie sau altă contrar convingerilor sale. Libertatea conștiinței copilului este garantată de către stat, ea trebuie să se manifeste în spiritul toleranței religioase și respectului reciproc.

Alin.(5) al aceluiași articol statuează faptul că părinții sau persoanele subrogatorii legale au dreptul să educe copilul conform propriilor convingeri.

De altfel, Legea învățământului nr.547 din 21 iulie 1995, care determină politica de stat în domeniul învățământului și reglementează organizarea și funcționarea sistemului de învățământ, prevede în art. 4 că politica educațională a statului se întemeiază pe principiile umanitarizării, accesibilității, adaptivității, creativității și diversității. Învățământul este democratic și umanist, deschis și flexibil, formativ-dezvoltativ și se bazează pe valorile culturii naționale și universale. Învățământul de stat este laic, refractar la discriminare ideologico-partinică, politică, rasială, națională.

Fără îndoială, libertatea de religie în contextul educației obligatorii reprezintă un subiect important și fragil pentru copii. Este semnificativ faptul că informația trebuie furnizată în măsura asigurării respectului pentru drepturile copilului în relație cu orice predare religioasă din școlile și instituțiile publice, la fel ca orice limitare a acestei libertăți.

Acest imperativ reclamă, în opinia avocaților parlamentari, introducerea în curricula sistemului de învățământ a disciplinelor axate pe promovarea toleranței, perceperea noțiunilor de „prejudecată”, „stereotip” „infracțiuni motivate de ură”, „ură rasială și inter-etnică, antisemitism, xenofobie și discriminare”.

În condițiile în care Republica Moldova este parte la Convenția cu privire la Drepturile Copilului, la Convenția privind lupta contra discriminării în domeniul învățământului, alte convenții în domeniul drepturilor omului, care conțin, direct sau indirect, dispoziții cu privire la principiul non-discriminării, garantarea libertății de gândire, opinie și de religie, precum și a dreptului la instruire, avocații parlamentari încurajează autoritățile publice, reprezentanții

cultelor religioase și cetățenii asupra stabilirii unui dialog constructiv pentru identificarea unor soluții acceptabile pentru toți.

În acest context, pornind de la ideea că filosofia este o modalitate de gândire și investigare, o concepție generală despre lume și viață, formată dintr-un ansamblu de noțiuni și idei care tinde să cunoască și să înțeleagă sensul existenței sub aspectele sale cele mai generale, avocații parlamentari împărtășește convingerea că studierea opțională a istoriei religiei ca formă de gândire filosofică ar contribui direct la edificarea intelectuală și sporirea culturii generale a generațiilor, precum și a moralității într-o societate.

În conformitate cu prevederile art. 22 din Legea Republicii Moldova privind cultele religioase și părțile lor componente nr.125 din 11 mai 2007, registrul cultelor religioase și al părților lor componente este ținut de Ministerul Justiției. În prima jumătate a anului 2010, Ministerul Justiției a emis decizia de refuz a înregistrării nr. 1 din 8 februarie 2010 referitoare la refuzul de înregistrare pentru „Islam. Predică și Orientare în Moldova”, în conformitate cu articolul 19, alineatul (7) din Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007 privind cultele religioase și părțile lor componente.

Potrivit datelor furnizate de către Ministerul Justiției, documentele prezentate de solicitant, în scopul de a înregistra comunitatea religioasă „Islam. Predică și Orientare în Moldova”, nu au îndeplinit următoarele cerințe legale: structura organizatorică a dispozițiilor din statutul comunității religioase au fost ambigue și nu au respectat legislația în vigoare (în special, punctele 4.3, 7.1, 7.1, 7.2, 7.3 din statut); lista fondatorilor comunității religioase și semnăturile lor conțineau date denaturate (ex., ștersături și bucăți de hârtie cu date noi asupra datelor postate de unii fondatorilor); prevederi contradictorii în statut cu privire la desemnarea membrilor Consiliului, în cazuri de locuri vacante; necorespunderea informațiilor privind sediul comunității religioase prezentate la punctul 1.4 din statut, precum și documentele prezentate pentru înregistrare; necorespunderea cu prevederile articolului 27 din Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007; documentul cu privire la principiile de bază ale credinței nu a fost clar indicat în lista documentelor prezentate; actele de identitate ale fondatorilor comunității religioase expirate.

În rezultatul implementării noii Legi privind cultele religioase și părțile lor componente, au fost identificate unele deficiențe, după cum urmează: termenul legal restrâns de înregistrare (15 zile) din cauza căruia solicitantul nu are posibilitatea de a ajusta documentele prezentate la cerințele legale și recomandările Ministerului de Justiție; existența procedurilor birocratice în procesul de înregistrare. În acest context, Ministerul Justiției a creat deja Registrul de Stat al organizațiilor non-comerciale, care poate fi accesat pe site-ul Ministerului Justiției.

Avocații parlamentari pledează pentru consolidarea dialogului între autorități și reprezentanții religiei musulmane privind înregistrarea cultului islamic în Moldova, reiterând

cauza *Mașaev contra Moldovei*, în care Curtea a statuat că autoritățile trebuie să asigure dreptul la exprimarea apartenenței religioase pentru credincioșii musulmani și persoanele aparținând altor religii, crearea instituțiilor, organizațiilor și asociațiilor religioase.

Recomandările avocaților parlamentari:

1. *Realizarea măsurilor eficiente întru prevenirea și combaterea discriminării vizavi de grupurile religioase.*
2. *Consolidarea dialogului cu comunitățile religioase și societatea civilă în vederea identificării problemelor cu care se confruntă acestea și crearea unui climat de toleranță și respect reciproc.*
3. *Asigurarea dreptului la libertate confesională și de asociere pentru credincioșii musulmani și persoanele aparținând altor religii și posibilității creării instituțiilor, organizațiilor și comunităților religioase, în conformitate cu recomandările și standardele internaționale.*
4. *Introducerea în curricula sistemului de învățământ a disciplinelor axate pe promovarea toleranței, perceperea noțiunilor de „prejudecată”, „stereotip”, „infracțiuni motivate de ură”, „ură rasială și inter-etnică, antisemitism, xenofobie și discriminare”.*

7. Dreptul la educație

„Statele se angajează să furnizeze, să dezvolte și să aplice o politică națională menită să promoveze, prin metode adaptate circumstanțelor și obiceiurilor naționale, egalitatea de posibilități și de tratament în domeniul învățământului”. **Articolul 4 din Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului**

Dreptul la educație este consacrat în Pactul cu privire la Drepturile Sociale, Economice și Culturale⁸⁹, în Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale⁹⁰, în Constituția Republicii Moldova⁹¹ și în Legea învățământului⁹² nr. 547 din 21 iulie 1995.

Realizarea dreptului la educație solicită statului o obligație de rezultat, împuternicindu-l să acționeze chiar contrar voinței părinților pentru a asigura exercitarea dreptului în cazul minorilor.

La rândul său, dreptul la instruire a fost definit de Curtea de la Strasbourg sub forma unui drept relativ. Datorită faptului că acest drept creează un drept și nu o libertate, se materializează două obligații corelative: obligația statului de a crea instituții de învățământ cu un acces real pentru elevi, precum și obligația părintelui, tutorei sau reprezentantului legal de a înscrie minorii aflați în grijă în cadrul unei instituții acreditate de stat, fie publică sau privată. Din aceste considerente, Curtea a stabilit că statul are obligația de a decide programa și modul în care este realizată educația, nivelul până la care educația este obligatorie și faptul că educația unei persoane depinde de anumite calități ale acesteia.

În Republica Moldova dreptul la educație, asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal, profesional și superior, se confruntă cu diverse ingerințe – de la o finanțare insuficientă până la incapacitatea statului de a asigura absolvenților de liceu un grad minim de abilități. Efortul statului de a asigura cele mai bune condiții în sistemul de educație a eșuat din cauza inconsecvenței în reformarea sistemului de învățământ din perioada sovietică.

În special, imposibilitatea exercitării depline a dreptului la educație este generată de mai mulți factori: sustragerea de la procesul educațional pentru participarea la lucrările agricole; neasigurarea transportului gratuit al elevilor la și de la instituțiile de învățământ în localitățile

⁸⁹ Art. 13 din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale: Statele părți la prezentul Pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană la educație.

⁹⁰ Protocolul 1 alineatul (2) al Primului protocol adițional la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale: Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice.

⁹¹ Art. 35 din Constituția Republicii Moldova: Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare.

⁹² Art. 6 din Legea învățământului: Dreptul la învățătură este garantat, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, de originea și starea socială, de apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale.

rurale, la distanțe ce depășesc 3 km; neșcolarizarea copiilor din diferite grupuri sociale; supraaglomerarea claselor gimnaziale și liceale, în special în municipiul Chișinău; insuficiența cadrelor didactice calificate și prevalarea în mediul rural a profesorilor cu vârsta de pensionare; asigurarea metodico-didactică și tehnico-materială insuficientă a sistemului de învățământ; finanțarea sistemului de învățământ, neconformă necesităților acestuia; inegalitatea șanselor de a accede în învățământul superior, învățământul secundar profesional, la studiile de masterat, la studiile postuniversitare sub formă de doctorat; imperfecțiunea cadrului normativ în vigoare și necorespunderea acestuia prevederilor din tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Prin ratificarea Pactului Internațional cu privire la Drepturile Sociale, Economice și Culturale, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a recunoaște dreptul pe care îl are orice persoană la educație. Întru asigurarea deplinei exercitări a acestui drept, statul a recunoscut că învățământul superior trebuie să devină accesibil tuturor în deplină egalitate, în funcție de capacitatea fiecăruia, prin toate mijloacele potrivite și, în special, prin introducere treptată a gratuității.⁹³ Statele participante la Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului și-au luat în plus angajamentul să furnizeze, să dezvolte și să aplice o politică națională menită să promoveze prin metode adaptate circumstanțelor și obiceiurilor naționale egalitatea de posibilități și de tratament în domeniul învățământului și, mai ales, să facă accesibil pentru toți, în funcție de capacitățile fiecăruia, în condiții de egalitate deplină, învățământul superior.⁹⁴

Conformându-se angajamentelor asumate la nivel internațional, Republica Moldova asigură la nivel constituțional⁹⁵ și la nivel legislativ⁹⁶ șanse egale de acces în instituțiile de învățământ liceal, profesional, mediu de specialitate și superior, pe bază de merit, în funcție de aptitudini și capacități, iar prin prevederile articolului 16 din Constituție statul garantează egalitatea tuturor cetățenilor Republicii Moldova în fața legii și a autorităților publice.

În cadrul examinării unor sesizări înregistrate la Centrul pentru Drepturile Omului, au fost constatate curențe de ordin normativ care aduc atingere principiilor evocate *supra*, instituind

⁹³ Art. 13 alin. 2 lit. c) din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Sociale, Economice și Culturale.

⁹⁴ Art. 4 lit. a din Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, în vigoare pentru Republica Moldova din 17 iunie 1993.

⁹⁵ Art.35 alin. (7) din Constituție: Învățământul liceal, profesional și cel superior de stat este egal accesibil tuturor, pe bază de merit.

⁹⁶ Art.6 din Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995: (1) Dreptul la învățătură este garantat, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, de originea și starea socială, de apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale. (2) Statul asigură șanse egale de acces în instituțiile de stat de învățământ liceal, profesional, mediu de specialitate și superior, în funcție de aptitudini și capacități.

nejustificat restricții de vârstă pentru persoanele care vor să accedă în învățământul superior de zi⁹⁷, la studii de masterat⁹⁸, studii prin doctorat.⁹⁹

La recomandarea avocaților parlamentari, Ministerului Educației a revizuit actul departamental care reglementa organizarea și desfășurarea admiterii în instituțiile de învățământ superior și a elaborat un nou regulament care nu prevede restricția pe criteriu de vârstă pentru persoanele care doresc să participe la concursul de admitere în învățământul superior de zi.¹⁰⁰ Totodată, încadrarea în limita de vârstă pentru admiterea la studii de masterat la Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova și la studii prin doctorat la învățământul de zi cu finanțare de la buget rămâne în continuare unul dintre criteriile de accedere în învățământul superior. În context, avocații parlamentari recomandă revizuirea Hotărârii Guvernului privind asigurarea funcționării Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova nr. 962 din 5 august 2003 și a Regulamentului privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 173 din 18 februarie 2008.

În același timp, în redacția nouă a Regulamentului de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 630 din 7 iulie 2010, sunt menținute alte criterii diferențiate pentru admitere în învățământul de zi, inclusiv cotele-părți din numărul total de locuri prevăzute în planul de înmatriculare cu finanțare bugetară, rezervată candidaților în funcție de statutul social propriu sau al unor membri ai familiei lor, apartenență etnică, componența familiei, tipul instituției absolvite sau locul de trai (rural/urban). Candidații din categoriile menționate pot participa, concomitent, la concursul general de admitere.

În virtutea anumitor circumstanțe, familiile unor categorii de cetățeni pot fi îndreptățite să pretindă la facilități de ordin material, financiar etc., dar nicidecum la preferințe în domeniul învățământului, în care unicul criteriu de selectare trebuie să fie nivelul de pregătire al persoanei. Astfel, situația continuă să genereze diminuarea drepturilor претенdenților cu un nivel superior de pregătire și inhibă spiritul de concurență sănătoasă.

⁹⁷ Art. 25 din Regulamentul de organizare și desfășurare a admiterii în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Colegiului Ministerului Educației, Tineretului și Sportului nr. 6 din 27 aprilie 2006: „La concursul de admitere la învățământul de zi pot participa persoanele cu vârsta de până la 35 de ani”.

⁹⁸ Hotărârea Guvernului privind asigurarea funcționării Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova nr. 962 din 5 august 2003.

⁹⁹ Regulamentul privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 173 din 18 februarie 2008.

¹⁰⁰ Regulamentul de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 630 din 7 iulie 2010.

În opinia avocaților parlamentari, statul trebuie să asigure caracterul accesibil pentru toți la învățământul superior, în funcție de capacitățile fiecăruia, în condiții de egalitate deplină, prin revizuirea cadrului normativ în vigoare.

În anul precedent, un contingent special de petiționari – deținuții din penitenciare – au început tot mai frecvent să invoce problema instruirii lor în condiții specifice de detenție, abordând acest subiect în altă dimensiune, prin prisma legislației naționale¹⁰¹ și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Conform studiului efectuat de Centrul pentru Drepturile Omului, în Republica Moldova lipsește mecanismul organizării instruirii integrale a condamnaților. Dacă prevederile art. 241 din Codul de executare¹⁰² sunt realizate în majoritatea penitenciarelor din Republica Moldova, atunci există rezerve privind implementarea cerințelor art. 240 alin. (3) din Codul de executare¹⁰³ și art. 416 din Statutul executării pedepsei de către condamnați¹⁰⁴, în partea ce ține de crearea condițiilor pentru învățământul superior.

Departamentul Instituțiilor Penitenciare a adresat în repetate rânduri solicitări către un șir de instituții de învățământ superior în vederea organizării procesului de instruire a deținuților în cadrul instituțiilor penitenciare. Însă acestea nu au fost satisfăcute din lipsa programelor de instruire la distanță, manualelor electronice și cadrelor didactice.

Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995 determină principiile politicii educaționale în Republica Moldova, stabilind că învățământul constituie, sub aspect conceptual, un sistem unitar realizat într-o diversitate de structuri, forme, conținuturi, tehnologii educaționale. Sistemul național de învățământ are la baza sa standarde educaționale de stat, care constituie temeiul aprecierii obiective a nivelului de pregătire a absolvenților, indiferent de tipul și forma de învățământ. Împreună cu formele tradiționale de instruire, învățământul poate fi

¹⁰¹ Art. 6 din Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995: (1) Dreptul la învățătură este garantat, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, de originea și starea socială, de apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale; (2) Statul asigură șanse egale de acces în instituțiile de stat de învățământ liceal, profesional, mediu de specialitate și superior, în funcție de aptitudini și capacități.

¹⁰² Art. 241 din Codul de executare, adoptat prin Legea nr. 443 din 24 decembrie 2004: (1) În penitenciare se organizează, în mod obligatoriu, instruirea profesională a condamnaților; (2) Crearea condițiilor și elaborarea programelor de instruire profesională a condamnaților se efectuează în modul stabilit de Ministerul Justiției, de comun acord cu Ministerul Educației; (3) Diplomele, certificatele sau orice alte documente care atestă însușirea unei meserii, calificarea sau recalificarea profesională în cursul executării pedepsei sunt recunoscute, în condițiile legii, de Ministerul Educației și de Ministerul Economiei.

¹⁰³ Art. 240 alin. (3) din Codul de executare: La solicitarea condamnatului, administrația penitenciarului și autoritatea administrației publice locale îi creează condiții pentru învățământul secundar profesional sau învățământul superior.

¹⁰⁴ Art. 416 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583 din 26 mai 2006: Administrația penitenciarului, cu participarea autorităților administrației publice locale, la cererea condamnatului și pe contul acestuia, va crea condiții pentru învățământul secundar profesional și superior.

organizat ca educație la distanță ori studiu individual.¹⁰⁵ În același timp, Legea învățământului oferă posibilități largi pentru realizarea învățământului pentru adulți.

Ministerul Educației, fiind organul central de specialitate al administrației publice care promovează politica de stat în domeniul educației, elaborează și implementează strategiile de dezvoltare și cele de asigurare a calității în sfera educației, trebuie să-și realizeze plenar misiunea și să-și exercite funcțiile de bază așa cum este prevăzut de actele normative în vigoare, pentru a organiza învățământul în sistemul penitenciar și pentru a asigura accesul deținuților la învățământul superior.

Sistemul de învățământ are un rol primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă și edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere. Calitatea educației determină în mare măsură calitatea vieții și creează oportunități pentru realizarea în volum deplin a capacităților fiecărui cetățean.

Calitatea actului de învățământ depinde în mare parte de asigurarea sistemului educațional cu cadre didactice calificate. În situația în care sistemul educațional național se confruntă cu o lipsă acută de cadre didactice, stabilirea mai multor facilități pentru tinerii care se angajează în instituțiile de învățământ din localitățile rurale este considerată de Ministerul Educației¹⁰⁶ drept o realizare a autorităților menită să extindă accesul și să amelioreze calitatea studiilor.

Într-adevăr, prin operarea unor modificări în Legea învățământului, în anul 2005, au fost introduse mai multe facilități pentru absolvenții instituțiilor de învățământ superior universitar și mediu de specialitate, care se angajează conform repartizării în instituții de învățământ din mediul rural în primii trei ani de activitate.¹⁰⁷ Punerea în aplicare a acestor prevederi a fost asigurată prin Hotărârea Guvernului nr. 923 din 24 septembrie 2001 cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat

¹⁰⁵ Art. 13 alin. (3) din Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995: Învățământul se poate organiza ca învățământ de zi, învățământ cu frecvență redusă, învățământ la distanță, studiu individual.

¹⁰⁶ Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015, aprobată prin Ordinul Ministrului Educației nr. 849 din 29 noiembrie 2010, pag. 12, <http://www.edu.gov.md/files/unsorted/Strategia>.

¹⁰⁷ Art. 53, alin. (9) din Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995: absolvenții instituțiilor de învățământ superior universitar și mediu de specialitate care se angajează conform repartizării în instituții de învățământ din mediul rural în primii 3 ani de activitate beneficiază de: a) locuință gratuită, acordată de autoritatea administrației publice locale pentru perioada de activitate în localitatea respectivă. În cazul în care autoritatea administrației publice locale nu poate oferi tânărului specialist o locuință corespunzătoare, acestuia i se vor acoperi cheltuielile pentru închirierea locuinței; b) o indemnizație unică în mărime de 30 mii de lei pentru tinerii specialiști absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior universitar, care se achită după cum urmează: 7 mii de lei în termen de o lună de la data angajării în funcție; 10 mii lei la expirarea unui an de activitate în funcție; 13 mii de lei la expirarea a 3 ani de activitate în funcție; 24 mii de lei pentru tinerii specialiști absolvenți ai instituțiilor de învățământ mediu de specialitate, care se achită după cum urmează: 6 mii de lei în termen de o lună de la data angajării în funcție; 8 mii de lei la expirarea unui an de activitate în funcție; 10 mii de lei la expirarea a 3 ani de activitate în funcție; c) compensarea lunară a costului a 30 kw de energie electrică și asigurarea gratuită, în fiecare an, cu un metru cub de lemne și o tonă de cărbuni.

cu modificările și completările ulterioare, Hotărârea Guvernului nr. 542 din 3 mai 2002 cu privire la susținerea studenților și elevilor instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat cu profil pedagogic și tinerilor specialiști care activează în domeniul învățământului, Hotărârea Guvernului nr. 1171 din 8 noiembrie 2005 cu privire la aprobarea Regulamentului Fondului pentru susținerea cadrelor tinere din mediul rural și Hotărârea Guvernului nr. 1259 din 12 noiembrie 2008 cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune).

În urma studierii mecanismului de acordare a acestor facilități, avocații parlamentari au făcut o constatare tristă: actele normative amintite instituie condiții diferite de susținere a tinerilor specialiști, absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior, în funcție de tipul de învățământ ales (frecvență la zi/frecvență redusă, în grupele cu finanțare de la buget/contract, învățământ de stat/privat). Astfel, de înlesnirile prevăzute în art. 53 alin. 9) din Legea învățământului beneficiază doar absolvenții instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate de stat, înscriși în grupele cu finanțare de la buget, cursurile de zi, care au încheiat contracte privind instruirea și plasarea lor în câmpul muncii după absolvire în funcție de necesitățile statului. Tinerii specialiști, absolvenți ai instituțiilor de învățământ care au studiat pe bază de contract, în învățământul de zi sau cu frecvență redusă, sunt privați de posibilitatea de a încheia contracte privind plasarea lor în câmpul muncii după absolvire în funcție de necesitățile statului și, respectiv, rămân în afara oricărui sprijin din partea acestuia.

Conform informației prezentate avocaților parlamentari de către Ministerul Educației și Direcțiile raionale de învățământ privind plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate cu profil pedagogic, o bună parte din absolvenții repartizați pentru plasare în câmpul muncii nu s-au prezentat la locul de muncă. Acest decalaj este considerabil: din numărul total de 1384 de absolvenți repartizați în câmpul muncii în anul de studii 2009-2010 s-au prezentat la locul de muncă doar 693 de persoane – tineri specialiști – care beneficiază de înlesniri. Locurile vacante sunt suplinite din numărul absolvenților care au studiat pe bază de contract, în învățământul de zi sau cu frecvență redusă și care nu au încheiat contracte cu instituțiile de învățământ privind plasarea lor în câmpul muncii.

În opinia avocaților parlamentari, acordarea înlesnirilor și facilităților doar pentru o categorie de tineri specialiști contravine principiului egalității, consfințit în articolul 16 din Constituție și nu corespunde exigențelor articolului 50 alin. (2) și (5) din Legea supremă a

statului.¹⁰⁸ În această ordine de idei, în scopul participării tinerilor la viața economică și garantării dreptului la dezvoltare spirituală și fizică, la pregătire profesională și plasare în câmpul muncii, la susținere materială și financiară cu locuință, avocații parlamentari au propus Guvernului revizuirea cadrului normativ privind plasarea în câmpul muncii a absolvenților, astfel încât să fie asigurate înlesniri tuturor tinerilor specialiști, indiferent de tipul de învățământ ales. Or, un mecanism viabil de protecție a resurselor umane din sistemul de învățământ ar avea un impact direct asupra calității educației la nivel de sistem.

Avocații parlamentari au fost sesizați cu privire la refuzul admiterii copiilor nevaccinați în instituții de învățământ. Refuzul este îndreptățit cu trimitere la norma legală, conform căreia „admiterea copiilor în colectivități și instituții educaționale și de recreere este condiționată de faptul vaccinării lor profilactice sistematice”.¹⁰⁹

Pornind de la obligativitatea învățământului general și de la obligativitatea părinților de a avea grijă de sănătatea copilului, avocații parlamentari consideră nejustificată crearea impedimentelor de natură juridică în realizarea dreptului la educație.

Fără a aborda în acest capitol complexitatea subiectului vaccinării obligatorii în Republica Moldova¹¹⁰ în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului și al tratatelor internaționale la care statul este parte, avocații parlamentari reiterează prevederile art. 54 din Constituție, conform cărora „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului” și insistă asupra necesității revizuirii Legii privind supravegherea de stat a sănătății publice pentru a asigura accesul la învățatură tuturor copiilor.

Dreptul la educație în Republica Moldova, deși se bucură de reglementare atât în cadrul Constituției, cât și în cadrul unor legi organice, fiind definit drept „prioritate națională”, nu contribuie, deocamdată, la crearea unei societăți mai educate sau a unui sistem de valori morale mai strict, sistem ce să permită o evoluție a societății. Problemele de infrastructură sunt de multe ori ignorate, încercările de inovare a modului și nivelului de predare sunt schimbate odată cu înlocuirea ministrului, iar performanța este încurajată doar la nivel de slogan electoral.

În concluzie, dreptul la educație trebuie protejat în mod real și la un nivel cât mai apropiat de cetățean, și nu doar la nivel de reglementare sau în cazuri izolate care ajung în atenția Curții Europene a Drepturilor Omului. Protejarea acestui drept nu trebuie însă înțeleasă sub forma unui

¹⁰⁸ Art. 50 din Constituția Republicii Moldova: (2) Copiii și tinerii se bucură de un regim special de asistență în realizarea drepturilor lor; (5) Autoritățile publice asigură condiții pentru participarea liberă a tinerilor la viața socială, economică, culturală și sportivă a țării.

¹⁰⁹ Art. 52 din Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice nr. 10 din 3 februarie 2009.

¹¹⁰ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului Național de imunizări pentru anii 2011-2015, nr.1192 din 23 decembrie 2010.

moft social, beneficiile pe termen lung fiind beneficii pecuniare substanțiale atât în cazul statului (prin dezvoltarea tehnologică și prosperitatea economiei, dar și un nivel de dezvoltare socială mai ridicat, nivel datorat gradului de cultură al populației), cât și în cazul persoanei care a beneficiat de protecția dreptului.

Modernizarea sistemului educațional din Republica Moldova în scopul asigurării unei dezvoltări umane durabile prin garantarea accesului echitabil și nediscriminatoriu la studii de calitate la toate nivelele de învățământ ar putea fi realizat prin asigurarea implementării Strategiei consolidate de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015 și realizării Planului consolidat de acțiuni pentru sectorul educației (2011-2015). Reușita acestui proiect depinde de abordările constructive care vor lua în considerare faptul că învățământul trebuie să fie cu adevărat o prioritate națională, prin voință politică și deschiderea factorilor de decizie sau a anumitor categorii de populație la schimbările preconizate, implicarea comunității și mass-media în promovarea Strategiei, depășirea constrângerilor bugetare.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Analiza și revizuirea cadrului legal în vederea asigurării accesibilității pentru toți a învățământului sub diversele sale forme, în condiții de egalitate deplină, prin prisma Constituției și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.*
- 2. Revizuirea Legii privind supravegherea de stat a sănătății publice nr. 10 din 3 februarie 2009 pentru a asigura tuturor copiilor acces la educație.*
- 3. Implementarea instruirii la distanță.*
- 4. Revizuirea mecanismului de acordare a înlesnirilor și facilităților absolvenților instituțiilor de învățământ superior universitar și mediu de specialitate, care se angajează în instituții de învățământ din mediul rural în primii 3 ani de activitate.*
- 5. Aplicarea unui mecanism viabil de protecție a resurselor umane din sistemul de învățământ.*

8. Ocrotirea sănătății

„Sănătatea este comoara cea mai prețioasă și cea mai ușor de pierdut, totuși, cel mai prost păzită”. Emil Augier, poet și dramaturg francez

Legislația ce guvernează ocrotirea sănătății se fundamentează pe norma din Constituția Republicii Moldova, care în art. 36 „Dreptul la ocrotirea sănătății” prevede: (1) „*Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat*”. Acesta este dezideratul ce pune piatra de temelie a întregului spectru ce reglementează domeniul în cauză. Statul își asumă prin normă constituțională – fără echivoc, direct și necondiționat – responsabilitatea pentru ocrotirea sănătății cetățenilor săi. Norma respectivă este definitorie pentru construcția întregului sistem de asistență medicală, iar spiritul ei urmează a fi reflectat și detaliat în toate actele normative succesive.

Privit sub mai multe aspecte, dreptul la ocrotirea sănătății presupune: ameliorarea și fortificarea sănătății populației, asigurarea securității vieții, prevenirea și profilaxia îmbolnăvirilor, promovarea unui mod de viață sănătos, garantarea accesului la servicii de sănătate și medicamente de calitate, adoptarea măsurilor necesare pentru a asigura scăderea mortalității noilor născuți și a mortalității infantile, dezvoltarea sănătoasă a copilului, îmbunătățirea tuturor aspectelor igienei mediului și a igienei industriale, profilaxia și tratamentul maladiilor epidemice, crearea condițiilor care să asigure tuturor persoanelor servicii medicale și ajutor medical în caz de boală etc.

În ultimii ani, politica guvernamentală în domeniul sănătății a evoluat progresiv. A fost aprobată Politica Națională de Sănătate (Hotărârea Guvernului nr. 886 din 6 august 2007) și Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate pentru anii 2008-2017 (Hotărârea Guvernului nr. 1471 din 24 decembrie 2007), a fost adoptat Programul Național de promovare a modului de viață sănătos pentru anii 2007-2015 (Hotărârea Guvernului nr. 658 din 12 iunie 2007), Programul Național de combatere a hepatitelor virale B, C și D pentru anii 2007-2011 (Hotărârea Guvernului nr. 1143 din 19 octombrie 2007), Programul Național privind securitatea transfuzională și autoasigurarea țării cu preparate sanguine pentru 2007-2011 (Hotărârea Guvernului nr. 637 din 7 iulie 2007), Programul Național privind sănătatea mintală pentru 2007-2011 (Hotărârea Guvernului nr. 353 din 30 martie 2007). A fost efectuată o delimitare juridică a serviciului de asistență medicală primară de cel spitalicesc și a fost realizată consolidarea infrastructurii instituțiilor medicale de urgență.

Astfel, sunt salutare eforturile Guvernului de prioritizare a direcțiilor de dezvoltare în domeniul sănătății, stabilite prin decizie politică pe un termen lung, în scopul fortificării sănătății populației și reducerii inechităților dintre diferitele grupuri sociale și regiuni ale țării.

Gradul de acces la servicii este un element al echităţii şi solidarităţii sociale şi reflectă dreptului de care beneficiază cetăţeanul care îşi plăteşte taxele către furnizor (primele de asigurare obligatorie de asistenţă medicală). Importantă însă este măsura în care serviciile oferite sunt de calitate, şi nu doar dacă ajung la beneficiar.

În prezent, una dintre direcţiile prioritare în dezvoltarea sistemului de sănătate în Republica Moldova o constituie asigurarea şi îmbunătăţirea continuă a calităţii şi siguranţei serviciilor medicale şi farmaceutice, acestea fiind şi obiectivele Politicii Naţionale de Sănătate şi ale Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada anilor 2008-2017. Calitatea serviciilor medicale se referă în egală măsură la creşterea satisfacţiei pacientului, la auditul profesional şi la îmbunătăţirea eficienţei sau reducerea costurilor, fiind abordată în mod diferit de către fiecare categorie de actori implicaţi în serviciile medicale: pacienţi, profesionişti, administraţia instituţiilor medico-sanitare.

Una din pârgurile de promovare a principiului de sporire continuă a calităţii serviciilor medicale, prin care statul poate evalua nivelul calităţii serviciilor, este procedura de acreditare, care reprezintă procesul prin care prestatorul de servicii îşi demonstrează propria capacitate funcţională, organizaţională şi administrativă în acordarea serviciilor, cu condiţia respectării standardelor de acreditare în vigoare, care trebuie să fie respectate de către prestatori. Acţionând în această direcţie, în scopul implementării prevederilor Legii privind evaluarea şi acreditarea în sănătate nr. 552 din 18 octombrie 2001, pe lângă Ministerul Sănătăţii a fost instituit Consiliul Naţional de Evaluare şi Acreditare în Sănătate.¹¹¹ Acesta reprezintă unul dintre cele mai importante mecanisme prin care statul monitorizează calitatea serviciilor acordate populaţiei de către unităţile medico-sanitare şi farmaceutice. Procedura de evaluare în sănătate este obligatorie pentru toate instituţiile medico-sanitare şi întreprinderile farmaceutice din ţară, indiferent de tipul de proprietate, formă juridică de organizare şi subordonare administrativă, şi se efectuează odată la 5 ani. În iulie 2007, a fost încheiată prima etapă de evaluare şi acreditare a instituţiilor medico-sanitare, marea majoritate păşind în etapa a doua a procedurii de evaluare. Către 1 septembrie 2010, deţineau certificate de acreditare 100% din instituţiile medico-sanitare publice republicane, 100% din instituţiile de asistenţă medicală primară municipale, 79,4% din Spitalele raionale (neacreditate – SR Comrat, Taraclia, Vulcăneşti, Glodeni, Călăraşi, Hânceşti), 90,0% din Spitalele municipale (neacreditat – spitalul clinic municipal nr. 4), 97,1% din instituţiile de asistenţă medicală primară raionale (neacreditat – centrul medicilor de familie Vulcăneşti), 66,7% din instituţiile medico-sanitare stomatologice raionale (neacreditate – Teleneşti, Taraclia,

¹¹¹ Hotărârea Guvernului cu privire la Consiliul Naţional de Evaluare şi Acreditare în Sănătate nr. 526 din 29 aprilie 2002.

Vulcănești, Ceadâr-Lunga), 97,7% Centre de Sănătate Publică (neacreditate – Edineț, MAI, ÎS „Calea Ferată a Moldovei”), 56,7% din instituțiile finanțate din bugetul de stat sau din mijloace speciale. Unele instituții medico-sanitare au fost acreditate parțial, pe motiv că anumite subdiviziuni subordonate n-au corespuns integral standardelor în vigoare. 14% din instituții medico-sanitare publice și 51% din instituțiile medico-sanitare private nu au fost pregătite de către conducători pentru susținerea acestei proceduri.

Astfel, dezvoltarea continuă a sistemului de asigurare și control al calității serviciilor medicale, axat pe starea bazei tehnico-materiale a instituțiilor și nivelul de dotare cu dispozitive medicale performante, condițiile hoteliere și alimentația oferite pacienților, tehnologiile de diagnostic și tratament utilizate în instituții, nivelul de calificare al personalului medical, punctualitate și promptitudinea personalului în prestarea serviciilor, siguranța mediului de îngrijire, respectarea drepturilor pacienților – toate vor extinde accesul cetățenilor Republicii Moldova la servicii de sănătate publică, medicale și farmaceutice de calitate.

Respectarea drepturilor pacientului reprezintă un derivat fundamental al dreptului la viață și dreptului la ocrotirea sănătății, ce include drepturi sociale ce țin de accesibilitate, echitate și calitate în obținerea asistenței medicale etc., care sunt stipulate în Declarația privind realizarea drepturilor pacienților în Europa (Organizația Mondială a Sănătății, Amsterdam, 1994), într-un șir de acte legislative naționale.¹¹² Implementarea Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului este asigurată în conformitate cu prevederile Ordinului Ministerul Sănătății nr. 303 din 6 mai 2010 „Cu privire la asigurarea accesului la informația privind propriile date medicale și lista intervențiilor medicale care necesită perfectarea acordului informat”.

Starea reală de lucruri în domeniul ocrotirii sănătății diferă, deocamdată, de obiectivele propuse în documentele strategice. Soluționarea problemelor pare a fi îndepărtată în condițiile în care acestea sunt identificate și dezbătute în interiorul sistemului.

Astfel, la ședința Colegiului Ministerului Sănătății din 24 septembrie 2010 a fost examinată *Informația privind calitatea serviciilor medicale în contextul rezultatelor evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare*. Evaluarea instituțiilor medico-sanitare a relevat că personalul medical cunoaște insuficient prevederile legislației în vigoare cu privire la drepturile pacientului și interpretează aproximativ unele principii ale eticii medicale prevăzute în standarde, cum ar fi dreptul la informație, confidențialitate, consimțământ etc. și din aceste motive le respectă parțial. Respectarea drepturilor pacientului, în cel mai bun caz, se limitează la anexarea

¹¹² Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263 din 27 octombrie 2005, Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28 martie 1995, Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic nr. 264 din 27 octombrie 2005.

formularului „acord informat” în actul medical, deseori semnat de pacient în secția de internare, iar în alte cazuri chiar de personalul medical implicat în îngrijirile medicale.

Dreptul pacientului la informare este asigurat de către autoritățile sistemului de sănătate de toate nivelurile, de către organizațiile medico-sanitare și farmaceutice și de către medicul curant și alți specialiști în domeniu.¹¹³ Pe toată perioada aflării în instituția medico-sanitară, pacientul este informat despre identitatea, statutul și experiența profesională a specialiștilor medicali, care se ocupă nemijlocit de el și îl îngrijesc, aceștia fiind obligați să poarte un ecuson cu specificarea numelui, specialității și funcției deținute. Procesul de evaluare și acreditare a instituțiilor medico-sanitare a dezvăluit că acest drept al pacientului este respectat integral doar în perioada evaluării instituției, ulterior doar unii lucrători medicali mai poartă ecuson. În cadrul spitalelor clinice – baze clinice, pacientul nu este informat asupra statutului profesional al medicilor rezidenți, studenților universității sau colegiilor de medicină, ceea ce uneori trezește unele neclarități pentru pacienți.

Confidențialitatea și intimitatea practic nu sunt respectate în toate serviciile medicale și se încalcă la toate etapele de prestare a serviciilor. Conform declarațiilor prestatorilor și pacienților, conducerea instituțiilor medico-sanitare nici nu promovează, nici nu aplică vreun control pentru a respecta standardele legate de etică profesională și de respectarea drepturilor pacientului la intimitate și confidențialitate. Examinarea pacientului sau efectuarea procedurii cu ușa deschisă sau în aceeași încăpere în care se află și alți pacienți sunt unele dintre exemplele nerespectării intimității, observate în timpul evaluărilor. Pacienții nu sunt întrebați dacă sunt de acord să li se efectueze o procedură sau alta în prezența studenților sau rezidenților sau chiar sunt obligați uneori la aceasta.

Petițiile parvenite în adresa administrației instituțiilor medico-sanitare și organelor administrației publice centrale, evaluate deja de către experți, denotă încălcarea drepturilor pacienților la asistență medicală gratuită în volumul stabilit de legislație, lipsa unei atitudini respectuoase și umane din partea prestatorului de servicii medicale, nerespectarea tehnologiilor medicale din instituții (spitalizarea pacienților, tratamentul chirurgical și conservativ, investigațiile, stabilirea diagnosticului, tratamentul neadecvat etc.).

Se adevăresc integral sau parțial plângerile privind cazurile de deces, tratament neadecvat, despre nereguli în activitatea instituțiilor medico-sanitare publice și comportament neadecvat al unor lucrători medicali, nerespectarea regimului sanitaro-igienic și antiepidemic.

Viața pacienților este pusă în pericol de unii factori de risc, prezenți în instituțiile medico-sanitare: lipsa capacelor la fântânile de canalizare, lipsa întrerupătoarelor de energie electrică și

¹¹³ Art. 11 din Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263 din 27 octombrie 2005.

prezența firelor electrice dezgolite, circulația transportului neautorizat pe teritoriul instituțiilor, lipsa sau nefuncționalitatea hidranților incendiari interni, blocarea ieșirilor de rezervă, salubritatea insuficientă a teritoriului, păstrarea buteliilor cu oxigen în locuri interzise conform normativelor în vigoare (spitalul raional Edineț, spitalul Ministerului Afacerilor Interne, Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Ocrotirii Mamei și Copilului).

Un pericol evident pentru pacienți îl prezintă lipsa sursei autonome de energie electrică în caz de pană de curent, care ar fi adecvată pentru funcționarea și menținerea dispozitivelor medicale electrice de susținere a vieții.

Starea nesatisfăcătoare a bazei tehnico-materiale și a mediul instituțional constituie o caracteristică a multor instituții – pereți jerpeliți, linoleum distrus, WC în stare avariata, unele instituții chiar fără WC, fără apă curgătoare etc. Pacienții continuă să vină de acasă cu lenjerie de corp și de pat, cu halat și ciupici, mănuși ginecologice și seringi. Unii dintre prestatori (cu excepția celor privați) percep această situație ca fiind una normală. În unele instituții medico-sanitare publice pacienților li se mai oferă lenjerie de pat în stare foarte uzată sau murdară. Marea majoritate a spitalelor, conform cerințelor normelor sanitare, sunt asigurate insuficient cu lenjerie de pat, de corp și veselă pentru pacienți. La fel, nu sunt respectate normele de suprafață pentru un pat spitalicesc. Regimul sanitaro-igienic și antiepidemic prin dereticarea umedă și alte măsuri igienice nu este respectat în toate instituțiile. Insuficiența, conform volumului încăperilor, și chiar lipsa lămpilor bactericide, nerespectarea termenilor de exploatare a lor, lipsa documentației medicale de evidență, depășirea gradului de uzură a dispozitivelor medicale, lipsa serviciilor ingineresti de reparație și întreținere a dispozitivelor medicale sunt caracteristice instituțiilor medico-sanitare. Din cauza fondurilor insuficiente și a managementului defectuos, multe din clădirile unităților medicale se deteriorează, asigurând un grad de confort din ce în ce mai scăzut bolnavilor internați. Nici o instituție medico-sanitară publică nu este asigurată permanent cu apă fierbinte curgătoare, iar blocurile alimentare și spălătoriile în unele instituții necesită reparație capitală.

În fiecare an sunt înregistrați pacienți – lucrători medicali – care sunt victime ale erorilor medicale, printre care se numără și infecțiile asociate îngrijirilor medicale (nosocomiale). Cu regret, o parte din aceste erori se soldează chiar și cu decesul pacienților. Doar în primele 6 luni ale anului 2010 în țară au fost înregistrate 411 cazuri de infecții asociate asistenței medicale, comparativ cu 369 de cazuri în aceeași perioadă a anului 2009. Multe dintre acestea ar putea fi evitate dacă personalul medical nu ar subestima rolul igienei personale, dezinfecției, gestionării deșeurilor, pericolul înțepăturilor și altor leziuni cutanate în recepționarea și transmiterea infecțiilor nosocomiale. Cu regret, personalul medical posedă cunoștințe insuficiente referitoare

la măsurile de profilaxie post-expunere, la dotarea trusei anti-HIV, la purtarea echipamentului de protecție (mănuși, ochelari de protecție etc.) și, respectiv, nu le respectă.¹¹⁴

Avocații parlamentari, având aceeași sursă de informare, dar și din propriile investigații (vizitele preventive în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii și cererile înregistrate la Centrul pentru Drepturile Omului), constată implementarea defectuoasă a cerințelor Legii securității și sănătății în muncă nr. 186 din 10 iulie 2008 nu doar în partea ce ține de obligativitatea angajatorilor de a lua măsurile necesare pentru protecția securității și sănătății lucrătorilor, pe de o parte, dar și în partea privind obligația lucrătorilor de a desfășura activitățile astfel încât să nu se expună pericolului de accidentare sau de îmbolnăvire profesională.¹¹⁵ Or, conform datelor statistice, de la 2 până la 4% dintre lucrătorii medicali cu înțepături contractează hepatita virală. În structura morbidității profesionale a lucrătorilor medicali predomină HVB – 7,3%, HVC – 3,3%, tuberculoza – 5,5% etc.

Numărul suficient de angajați, cu pregătire corespunzătoare, la locul și timpul potrivit, reprezintă garanția succesului unei instituții medico-sanitare. Nivelul scăzut de completare cu personal medical nu poate garanta servicii medicale de calitate. Ca exemplu, asigurarea cu medici de familie constituie: în Centrul medicilor de familie (în continuare, CMF) Cantemir – 57,6%, CMF Rezina – 63,2%, CMF Nisporeni – 68,7%, CMF Fălești – 68,9%; SR Criuleni – 77,6%, SR Cahul – 78,3%; secțiile consultative ale spitalelor raionale Nisporeni – 55,3%, Glodeni – 65,3%, Cantemir – 67,3% etc. Referitor la personalul medical cu studii medii, situația este mai îngrijorătoare: în CMF Hâncești – 12,9, CMF Nisporeni – 13,0, CMF Cimișlia – 14,1 asistente medicale de familie la 10.000 populație. Evident, nivelul de completare cu personal medical se răsfrânge negativ și asupra accesibilității serviciilor medicale acordate populației.

Locuitorii unor raioane sunt lipsiți de unele din serviciile specializate din cauza lipsei de medici – cardiolog, endocrinolog, infecționist.

Astfel, implicarea minimă a autorităților publice locale în definitivarea procesului de descentralizare prin implementarea mecanismelor de contribuție financiară la nivel local pentru modernizarea instituțiilor medicale teritoriale, ineficiența politicilor de formare, motivare și plasare în câmpul muncii a tinerilor specialiști generează insuficiența cadrelor medicale, preponderent în sectorul rural, și îngreuează accesul cetățenilor la servicii medico-sanitare calitative.

¹¹⁴ Colegiul Ministerului Sănătății, Nota informativă privind calitatea serviciilor medicale în contextul evaluării și acreditării instituțiilor medico-sanitare, septembrie 2010, <http://www.ms.gov.md/files/6811-Nota>.

¹¹⁵ Raportul privind respectare drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2010. Respectarea dreptului la muncă și la protecția muncii.

În concluzie, principalele probleme cu care se confruntă sectorul sănătății cuprind dotarea insuficientă cu echipament medical, starea nesatisfăcătoare a edificiilor destinate ocrotirii sănătății, lipsa infrastructurii necesare, insuficiența medicamentelor, calitatea proastă a serviciilor de sănătate, motivarea insuficientă a tinerilor specialiști.

În anul 2004 a fost pus în aplicare sistemul de asigurare medicală obligatorie, în baza Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr. 1585 din 27 februarie 1998. Acest sistem a reconstruit fundamental modul de finanțare a sistemului de sănătate și a schimbat cardinal relația instituțiilor medico-sanitare cu „fondatorii”, oricare ar fi aceștia, sau alte organe de administrare (altele decât fondatorii), deoarece au aranjat în altă proiecție raportul de dependență între instituție și organul care are competența să influențeze activitatea acesteia. Asigurarea obligatorie de asistență medicală reprezintă principalul sistem de ocrotire a sănătății populației și funcționează având la bază câteva principii: unicitate, egalitate, solidaritate, obligativitate, contributivitate, repartitie, autonomie.¹¹⁶

Organizația Mondială a Sănătății a calificat sistemul de asigurări în medicină din Republica Moldova drept unul dintre cele mai bune și a recomandat implementarea lui tuturor țărilor în curs de dezvoltare¹¹⁷, totuși acest sistem suferă carențe.

Chiar dacă se afirmă că sistemul garantează accesul populației la serviciile medicale, majoritatea persoanelor care se adresează avocaților parlamentari se plâng că dreptul la ocrotirea sănătății nu le este respectat. Plângerile cetățenilor denotă faptul că măsurile întreprinse pentru asigurarea garanțiilor de respectare a dreptului la ocrotirea sănătății nu sunt suficiente și

¹¹⁶ Conform prevederilor art. 5 din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală se organizează și funcționează având la bază următoarele principii:

- a) *principiul unicității*, potrivit căruia statul organizează și garantează sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală bazat pe aceleași norme de drept.
- b) *principiul egalității*, potrivit căruia tuturor participanților la sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală (plătitori de prime de asigurare obligatorie de asistență medicală, prestatori de servicii medicale și beneficiari de asistență medicală) li se asigură un tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește drepturile și obligațiile prevăzute de lege.
- c) *principiul solidarității*, potrivit căruia plătitorii primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală achită contribuțiile respective în funcție de venit, iar persoanele asigurate beneficiază de asistență medicală în funcție de necesități.
- d) *principiul obligativității*, potrivit căruia persoanele fizice și juridice au, conform legii, obligația de a participa la sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală, iar drepturile de asigurări medicale se exercită corelativ cu îndeplinirea obligațiilor.
- e) *principiul contributivității*, potrivit căruia fondurile de asigurări medicale se constituie pe baza primelor de asigurare achitate de către plătitorii stabiliți de legislație.
- f) *principiul repartitiei*, potrivit căruia fondurile de asigurări obligatorii de asistență medicală realizate se redistribuie pentru plata obligațiilor ce revin sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală, conform legii.
- g) *principiul autonomiei*, potrivit căruia sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală se administrează de sine stătător, în baza legii, iar prestatorii de servicii medicale care acordă asistență medicală în sistemul respectiv activează pe principii de autofinanțare și non-profit.

¹¹⁷ Activitatea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină în anul 2009, <http://www.cnam.md>.

calitative, iar sistemul de asigurare medicală nu satisface necesitățile tuturor categoriilor de cetățeni.

Potrivit datelor statistice ale Centrului pentru Drepturile Omului, în anul 2010 instituția a fost sesizată prin 45 de cereri scrise ce aveau ca subiect ocrotirea sănătății. Unele dintre petiții nu au fost de competența avocaților parlamentari, altele nu probau afirmațiile cu privire la încălcările pretinse, însă majoritatea s-au referit la problemele reale ale cetățenilor în raporturile cu instituțiile medico-sanitare.

Petițiile s-au referit la servicii medicale necalitative, atitudinea iresponsabilă a angajaților din domeniul sănătății, costurile sporite ale poliței de asigurare și chiar inutilitatea acestora, „cozile” formate în instituțiile medicale, lipsa de atenție și sollicititudine față de pacienți, cuantumul mic de servicii medicale incluse în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală raportat la costul poliței de asigurare, inechitățile existente în sistem.

Cu toate că sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală se perfecționează permanent, continuă să persiste problemele legate de accesul pacienților la serviciile medicale. De la punerea în aplicare a sistemului de asigurare medicală și până în prezent mărimea primei de asigurare obligatorie de asistență medicală a crescut considerabil, de la 664,8 lei în anul 2005 până la 2478 de lei în anul 2010. Astfel, victime ale creșterii costului polițelor de asigurare sunt persoanele cu venituri mici. Numărul celor care își procură polița de asigurare din proprie inițiativă este redus, în majoritatea cazurilor fiind determinat de necesitatea internării în spital și pentru a nu achita taxa de spitalizare. Iar fenomenul adresării cetățeanului la medic doar în situații critice este unul pe larg răspândit în țară.

Penalitatea pentru neachitarea în termen a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală se stabilește în proporție de 0,1% din suma datoriei pentru fiecare zi de întârziere a plății și se transferă la conturile Companiei Naționale de Asigurări în Medicină. Totodată, este de menționat că pornind de la unul din principiile de organizare a asigurării obligatorii de asistență medicală – principiul obligativității – legiuitorul a prevăzut răspundere contravențională pentru neplata primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală.¹¹⁸ Dacă persoana fizică nu plătește amenda în decursul a 30 de zile de la data stabilirii ei, instanța de judecată o poate înlocui cu amendă în mărime dublă, privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni până la un an, muncă neremunerată în folosul comunității, arest contravențional. Pentru identificarea persoanelor fizice care nu au achitat prima de asigurare în

¹¹⁸ Art. 266 din Codul Contravențional: Neplata primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în termenul stabilit de legislație se sancționează cu amendă de la 25 la 55 de unități convenționale.

termenul stabilit de legislație, prin Hotărârea Guvernului nr. 1015 din 5 septembrie 2006, a fost aprobat Regulamentul privind controlul achitării primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă. Raportând măsurile întreprinse de stat, îndreptate spre acumularea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală, și cuantumul primei de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă la veniturile populației și la starea precară a multor familii, mai ales din mediul rural, avocații parlamentari consideră că sistemul actual al asigurării obligatorii de asistență medicală nu corespunde principiului echității sociale și defavorizează cele mai vulnerabile categorii sociale.

O problemă majoră invocată permanent de cetățeni o constituie faptul că în sistemul de asigurare obligatorie de asistență medicală este lăsată fără atenția cuvenită asistența medicală la domiciliu pentru persoanele care nu se pot deplasa de sine stătător și, în special, în cazul persoanelor bolnave de diabet zaharat dependente de pat, de vârstă înaintată sau cărora le-a fost redusă una din capacitățile vitale ale organismului – vederea. Este cunoscut faptul că diabetul zaharat, ca maladie neinfecțioasă, continuă să rămână o problemă prioritară de sănătate publică, care prin consecințele sale (afecțiunea vaselor sangvine, nervilor inimii, rinichilor, ochilor) provoacă invalidizarea frecventă la o vârstă aptă de muncă a cetățenilor. Această maladie grăbește uzarea și degradarea unor organelor și funcții vitale ale organismului, determinând de 2-4 ori mai frecvent la diabetici boli coronariene (angina, infarctul miocardic), accidente vasculare cerebrale, probleme circulatorii la nivelul extremităților (ateriopatii), nefropatia diabetică care poate evolua până la insuficiență renală cronică, retinopatie diabetică cu afectarea vederii, neuropatie cu dureri sau pierderea sensibilității extremităților. Diabetul nu se vindecă, dar poate fi ținut sub control cu un regim de viață ordonat, echilibrat, cu o dietă adecvată și cu un tratament corespunzător.

Asigurarea centralizată din bugetul de stat a tratamentului antidiabetic cu insulină, hipoglicemiante orale și materiale sanitare specifice contribuie la reducerea numărului cazurilor de cetoacidoză diabetică gravă, cazurilor de comă diabetică, invalidizarea și mortalitatea prematură a bolnavilor de diabet.

Prin urmare, în condițiile în care administrarea zilnică a injecțiilor cu insulină este vitală pentru efectuarea tratamentului, bolnavii de diabet zaharat a căror stare de sănătate nu le permite să se deplaseze la punctul medical sau să-și administreze insulina de sine stătător, nefiind introduși în lista beneficiarilor îngrijirilor medicale la domiciliu¹¹⁹, rămân în afara asistenței medicale. În acest context, este relevant cazul petiționarei T., domiciliată în s. Dâșcova, raionul

¹¹⁹ Capitolul IV, Secțiunea a 6-a „Îngrijiri medicale la domiciliu”, punctul 32 din Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

Orhei, invalid de gradul I, imobilizată la pat, nevăzătoare, cate timp de câțiva ani invocă refuzul personalului medical de a-i acorda asistență medicală la domiciliu. Investigarea preliminară a acestui caz a permis avocaților parlamentari să concluzioneze asupra unor curențe de sistem vizavi de subiectul abordat – de la gestionarea ineficientă a centrelor medicilor de familie până la direcționarea atribuțiilor către alte servicii și instituții medico-sanitare. Problema rămâne în agenda avocaților parlamentari, care și-au propus în anul 2011 să monitorizeze gradul de realizare a sarcinilor de garantare a asistenței medicale de către centrele medicilor de familie.

Conform datelor Ministerului Sănătății, numărul persoanelor cu diabet zaharat este în permanentă creștere, anual fiind depistate aproximativ 7506 de persoane mature și 41 de copii cu diabet insulino-dependent. Ținând cont de faptul că acești pacienți au nevoie toată viața de a administra zilnic, de 2 sau mai multe ori insulina, în dozele și orele recomandate, în funcție de indicațiile medicale, Ministerul Sănătății consideră inoportună reglementarea obligativității necondiționate a personalului medical de a se deplasa la domiciliul pacientului cu diabet zaharat pentru administrarea insulinei în cadrul Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

În opinia avocaților parlamentari, reglementările existente la capitolul „supravegherea la domiciliu a persoanelor cu maladii cronice” nu oferă garanții suficiente pentru asigurarea accesului la asistență medicală bolnavilor de diabet insulino-dependenți. În acest context, ar fi binevenită implementarea sistemului serviciilor medicale instituționalizate la nivel de cartier (localitate), care să asigure asistența medicală și tratamentele bolnavilor cronici, vârstnicilor și copiilor (tratament injectabil, măsurarea tensiunii arteriale, măsurarea glicemiei) cu angajarea pensionarilor din sistemul sanitar.

În condițiile expuse la acest capitol, rămâne nerealizat scopul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală: oferirea pentru cetățenii Republicii Moldova a posibilităților egale în obținerea asistenței medicale oportune și calitative. Este necesară astfel perfecționarea și modernizarea conceptului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru ca fiecare persoană să-și poată realiza dreptul la ocrotirea sănătății, garantat de Legea supremă a statului.

De altfel, prin procesul reformării sistemului sănătății au trecut toate țările din fostul lagăr socialist și care au devenit sau care aspiră să devină membre ale Uniunii Europene. Fiecare dintre țările respective a acumulat o experiență bogată atât pozitivă, cât și negativă, care trebuie studiată atent și luată în considerație în cadrul procesului de reformare a sistemului sănătății din Republica Moldova. Utilizarea eficientă și adecvată a experiențelor pozitive respective și adaptarea lor la condițiile Republicii Moldova ar putea contribui la accelerarea reformării (descentralizării) și eficientizării sistemului de sănătate.

Pentru a atinge obiectivele și scopurile urmărite, reforma în sănătate trebuie să se fundamenteze pe un cadru juridic explicit și dezvoltat, care să definească expres rolul și atribuțiile statului (autorităților publice centrale), a colectivităților locale (autorităților publice locale) și sectorului privat, precum și modul de prestare, finanțare și reglementare a serviciilor în domeniul dat.

9. Respectarea dreptului la muncă și la protecția muncii

„Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecție împotriva șomajului”. **Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 23**

Realizarea drepturilor sociale, care să asigure în măsură deplină pentru fiecare om un nivel de trai decent și libera dezvoltare a sa, rămâne una dintre cele mai dificile probleme în Republica Moldova. Deși există o dorință a țării de a promova o creștere economică durabilă, până în prezent nu a fost înregistrată o creștere semnificativă a bunăstării populației.

Condițiile materiale de trai – ocuparea forței de muncă, veniturile populației, condițiile de muncă – sunt unii dintre cei mai importanți parametri care atestă gradul de asigurare a unei vieți decente.

Dreptul la muncă și la protecția muncii este statuat în conținutul art. 43 din Constituție prin înscrierea unor principii, conform cărora orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Situația actuală pe piața muncii rămâne a fi dificilă, aceasta fiind generată de criza economică mondială, care a condus la reducerea locurilor de muncă, disponibilizări de personal, sporind astfel numărul șomerilor. Problemele de pe piața muncii sunt determinate și de factori ce se influențează reciproc, cum ar fi dezvoltarea economică, salariile relativ mici, care în mare parte nu asigură necesitățile vitale ale omului etc. și care, la rândul, lor alimentează migrația forței de muncă peste hotare, percepută de populație drept singura opțiune de menținere a unui trai decent, iar, uneori, și de supraviețuire.

Astăzi este foarte important ca toate reformele să fie în concordanță cu stipulările actelor internaționale, astfel încât dreptul fundamental la muncă să nu fie atins în substanța sa și să fie posibil de exercitat.

Rata șomajului în anul 2010 a înregistrat la nivel de țară valoarea de 6,5%. Continuă să existe disparități semnificative între rata șomajului în mediul urban (8,6%) și cel rural (4,7%). Astfel, numărul total al șomerilor înregistrați de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, la 31 decembrie 2010, a constituit 81,5 mii persoane (cu 2,9 % mai mult față de anul 2009), fiecare al zecelea fiind disponibilizat de la unitățile economice. Peste 11% din șomerii înregistrați beneficiază de ajutor de șomaj, a cărui mărime medie a fost de 876,7 lei în luna decembrie 2010. Potrivit datelor statistice, la un loc liber de muncă, anunțat de către întreprinderi, reveneau în medie 15 șomeri.

În perioada de referință s-a constatat o creștere moderată a numărului locurilor vacante, ceea ce constituie 30,2 mii locuri înregistrate de la începutul anului, în comparație cu anul 2009 (25,7

mii locuri). În același timp, numărul șomerilor plasați în câmpul muncii este în scădere, constituind 14,7 mii de persoane (comparativ cu 17001 în anul 2009).

Astfel, printre problemele cele mai stringente pe piața forței de muncă pot fi menționate: nivelul de salarizare insuficient, neatractiv pentru populația aptă de muncă; șomajul înalt; evoluția demografică nefavorabilă care se manifestă în scăderea numărului și îmbătrânirea populației, intensificată de migrația forței de muncă.

Printre categoriile de populație afectate în mod considerabil de riscul șomajului se numără persoanele tinere, unele categorii socialmente vulnerabile, cum ar fi persoanele cu dizabilități, persoanele fără un loc stabil de trai, persoanele eliberate din locurile de detenție sau din instituțiile de reabilitare socială, persoanele care locuiesc în localitățile rurale.

Soluționarea acestor probleme necesită din partea Guvernului implicare de resurse și eforturi în căutarea unor soluții atât pe termen scurt, cât și pe termen lung.

În opinia avocaților parlamentari, măsurile întreprinse de autorități pentru soluționarea insuficienței și fluctuației forței de muncă trebuie să vizeze trei direcții prioritare:

- Dezvoltarea economică generală a țării
- Îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației economic-active, inclusiv asigurarea cu salarii decente
- Susținerea micului business prin reducerea poverii de impozitare, scutirea de variate taxe pentru anumite perioade de timp, precum și reducerea numărului de controale din partea organelor abilitate.

Creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă, în special a tinerilor, a fost prioritizată în mai multe politici naționale: Strategia Națională de Dezvoltare pentru 2008-2011, Strategia Națională privind Politicile de Ocupare a Forței de Muncă pentru 2007-2015, Strategia Națională de Tineret (2009-2013). Acțiuni concrete vizând facilitarea implicării tinerilor în activitatea antreprenorială în scopul creării locurilor noi de muncă în mediul rural¹²⁰, dezvoltarea economiei durabile a Republicii Moldova prin sporirea abilităților antreprenoriale în rândul lucrătorilor migranți și beneficiarilor de remitențe¹²¹ – asemenea acțiuni au fost realizate în ultima perioadă de timp, iar impactul acestora va fi resimțit pe termen lung. Actualmente, însă, se înregistrează o extindere a șomajului în rândul tinerilor, această tendință fiind relevată și de datele prezentate de

¹²⁰ Hotărârea Guvernului cu privire la Programul Național de Abilitare Economică a Tinerilor nr. 664 din 3 iunie 2008 pentru anii 2008-2013.

¹²¹ Hotărârea Guvernului cu privire la Programul-pilot de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1” pentru anii 2010-2012 nr. 972 din 18 octombrie 2010.

Biroul Național de Statistică: rata șomajului printre tineri (15-24 ani) a constituit 18,8%, iar în categoria de vârstă 25-34 de ani acest indicator a fost de 7,3%.¹²²

Neachitarea salariului constituie una dintre problemele invocate în sesizările cetățenilor către avocații parlamentari atât în oficiu, cât și în cadrul audiențelor în regiuni.

Examinarea mai multor sesizări cu acest subiect a permis constatarea unor dificultăți existente în achitarea restanțelor la plata salariilor. Pe de o parte, organele abilitate cu funcții de control de stat întreprind acțiuni în privința angajatorilor care au restanțe la plata salariilor prin aplicarea amenzilor, sechestrarea conturilor bancare, stoparea activității întreprinderii, măsuri care, în multe cazuri, nu se soldează cu rezolvarea problemei, ci dimpotrivă generează și mai mari dificultăți.

Un exemplu elocvent în acest sens poate fi situația constatată la Întreprinderea de Stat „Combinatul de produse alimentare din Bălți”. Având conturile bancare sechestrate pentru neachitarea datoriilor față de buget și a impozitelor, întreprinderea este în imposibilitate de a efectua operațiuni, inclusiv de achitare a salariului.

Conform Codului Muncii, plata salariilor este efectuată de către angajator în mod prioritar față de alte plăți, inclusiv în caz de insolvabilitate a unității. Avocații parlamentari sunt sesizați tot mai des de cetățenii care menționează neexecutarea hotărârilor judecătorești privind achitarea restanțelor la salariu, în multe cazuri, debitor fiind întreprinderea aflată în proces de insolvabilitate.

Totodată, datele din raportul statistic despre activitatea primei instanțe privind judecarea cauzelor civile atestă un număr semnificativ de cauze intrate în anul 2010 cu privire la plata salariului (991).

De altfel, Republica Moldova a fost condamnată în mai multe cazuri de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru neexecutarea hotărârilor judecătorești cu privire la neachitarea salariului. Curtea a afirmat că cererile privind restabilirea la locul de muncă, precum și achitarea salariului sunt de o „importanță crucială” pentru reclamanți și că ele trebuie soluționate „cu promptitudine”. În lumina circumstanțelor cauzei *Bulava c. Moldovei*, termenul de 7 luni și 16 zile de executare a unei hotărâri judecătorești cu privire la achitarea salariului nu a fost considerat rezonabil. Prin urmare, Curtea a constatat violări ale articolului 6 al Convenției și articolului 1 al Protocolului nr.1 la Convenție.

În condițiile în care plățile salariale reprezintă cea mai importantă sursă de venit, 44,9% din veniturile totale disponibile,¹²³ orice întârziere la plata salariului influențează negativ nivelul de trai al cetățeanului.

¹²² http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Raport_trimestrial/Raport_2010.pdf.

Un alt element important care merită o atenție deosebită din partea autorităților ține de costul forței de muncă – salarizarea echitabilă.

Datele statistice preliminare arată că salariul mediu lunar din economia națională, în anul 2010, a constituit 2972,2 de lei, cu 8,2% mai mare față de anul 2009. În același timp, acesată creștere nu a influențat în ascensiune și bunăstarea populației, în situația în care veniturile disponibile ale populației în trimestrul III 2010 au înregistrat o majorare de 3,9% în raport cu creșterea prețurilor¹²⁴, în timp ce cheltuielile au crescut cu 12%.

Pe de altă parte, este evident decalajul mare dintre salariul lunar după tipul de activități economice, forme de proprietate, în profil teritorial, dar care, însumate, influențează tabloul general pe țară.

În context, este nevoie de mai mult efort din partea statului în asigurarea protecției cetățeanului prin elaborarea de mecanisme eficiente și acțiuni reale de protecție a angajaților.

În această ordine de idei, avocații parlamentari recomandă efectuarea unui studiu privind oportunitatea recunoașterii de către Republica Moldova a paragrafelor 1 și 2 din art. 4 al Cartei Sociale Europene revizuite.¹²⁵

Avocații parlamentari își exprimă îngrijorarea față de semnalele de încălcare a dreptului la muncă, în special de către autorități publice centrale și locale. Nerespectarea legislației muncii la concediere, precum și tergiversarea neîntemeiată de restabilire în funcție a fost invocată în mai multe sesizări ale cetățenilor.

Asemenea situații sunt inadmisibile, pornind de la dezideratele constituționale, prevederile actelor internaționale ratificate de Republica Moldova, care recunosc respectarea dreptului la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă. În particular, statul s-a angajat să recunoască prevederile articolului 24 al Cartei Sociale Europene (revizuite)¹²⁶ privind asigurarea exercitării efective a dreptului la protecție în caz de concediere, care prevede dreptul lucrătorilor de a nu fi concediați fără un motiv întemeiat, legat de aptitudinea sau de conduita acestora ori de cerințele de funcționare a întreprinderii, a instituției sau a serviciului.

¹²³ Dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova în anul 2010, www.statistica.md.

¹²⁴ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2010. Dreptul la asistență și protecție socială.

¹²⁵ Carta Socială Europeană (revizuită) din 3 mai 1996. Articolul 4. Dreptul la o salarizare echitabilă.

În vederea asigurării exercitării efective a dreptului la o salarizare echitabilă, părțile se angajează:

1) să recunoască dreptul lucrătorilor la o salarizare suficientă, care să le asigure acestora, precum și familiilor lor un nivel de trai decent.

2) să recunoască dreptul lucrătorilor la o rată majorată a salarizării pentru orele suplimentare de muncă, cu excepția unor cazuri speciale.

¹²⁶ Carta Socială Europeană (revizuită) din 3 mai 1996, ratificată parțial de Republica Moldova prin Legea nr.484 din 28 septembrie 2001.

Adoptarea Legii securității și sănătății în muncă nr.186 din 10 iulie 2008 se înscrie în angajamentele asumate de Republica Moldova la ratificarea Convenției Organizației Internaționale a Muncii nr. 155 (1981) privind securitatea, sănătatea lucrătorilor și mediul de muncă, în vederea creării cadrului legislativ național, conform prevederilor Convenției.

Având ca obiectiv instituirea de măsuri privind promovarea îmbunătățirii securității și sănătății angajaților la locul de muncă, legea stabilește principiile generale referitoare la prevenirea riscurilor profesionale, protecția sănătății și securitatea lucrătorilor, eliminarea factorilor de risc sau neprevăzuți, informarea, consultarea, instruirea lucrătorilor și a reprezentanților lor, precum și direcțiile generale pentru implementarea acestor principii. Evident, doar prin elaborarea unor mecanisme eficiente și monitorizarea implementării prevederilor Legii vizate impactul va fi cel așteptat.

Aprobarea cerințelor minime de securitate și sănătate la locul de muncă¹²⁷ constituie o realizare în transpunerea Directivei Consiliului Comunităților Europene din 30 noiembrie 1989.¹²⁸ Totodată, aceasta trebuie să fie continuată la nivel de aplicare de către angajatori și de control din partea autorităților.

Printre cele mai frecvente încălcări în domeniul securității și sănătății în muncă pot fi menționate: lipsa la nivelul agentului economic a unei structuri de securitate și sănătate în muncă; admiterea la lucru a persoanelor fără pregătire profesională și fără instruire în materie de securitate și sănătate în muncă; prestarea muncii în condiții de risc sporit, aplicarea tehnologiilor depășite și periculoase; neasigurarea echipamentului de protecție; nerespectarea instrucțiunilor de securitate și sănătate în muncă de către lucrător.

Comunicarea tardivă sau necomunicarea în general, având drept scop mușamalizarea accidentelor produse la locul de muncă, generează dificultăți pentru inspectorii muncii în cercetarea obiectivă a cazurilor.

În alt context și mai dificilă este situația privind accidentele de muncă, în care au avut de suferit persoanele aflate într-o relație de muncă nelegalizată. În opinia avocaților parlamentari, unul dintre factorii care generează acceptarea și perpetuarea relațiilor de muncă nelegalizate este informarea insuficientă a salariaților cu referire la consecințele nelegalizării relațiilor de muncă (condițiile, modul și procedura de stabilire a prestațiilor sociale în caz de accidente de muncă).

Avocații parlamentari recomandă intensificarea activității Inspecției Muncii și sindicatelor ramurale în acest sens, prin insistarea asupra instruirii participanților la procesul de

¹²⁷ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea cerințelor minime de securitate și sănătate la locul de muncă nr. 353 din 5 mai 2010.

¹²⁸ Directiva Consiliului Comunităților Europene 89/654/CEE din 30 noiembrie 1989 privind cerințele minime de securitate și sănătate la locul de muncă, Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, seria L, nr.393/1989.

muncă în domeniul securității și sănătății în muncă, precum și oferirea consultațiilor asupra cadrului legal referitor la relațiile de muncă.

Nerespectarea duratei timpului de muncă reprezintă o problemă invocată frecvent de către cetățeni în timpul audiențelor la Centrul pentru Drepturile Omului. În altă ordine de idei, angajații sunt nevoiți să accepte condițiile impuse de angajator pentru a-și menține locul de muncă în situația în care probabilitatea găsirii unui alt loc de muncă este destul de redusă.

În alte situații se urmărește evitarea de către angajatori a inițierii procedurii de disponibilizare. Agentul economic recurge la obligarea angajaților de a depune cereri de acordare a concediului neplătit, alteleori angajații fiind forțați să plece în concediu neplătit chiar în lipsa cererii acestora. Astfel aceștia sunt lipsiți de orice sursă de subzistență, precum și de posibilitatea de a beneficia de serviciile Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă.

Ca exemplu, la întreprinderea municipală „Moldcarton” S.A. mun. Chișinău, de jure activează 286 de salariați, dintre care de facto lucrează 3; 5 fac parte din consiliul de administrare, 39 se află în concediu de maternitate, 39 – în concediu de odihnă anual, 108 – în concediu neplătit (în baza cererilor depuse), 97 – în concediu neplătit (în lipsa cererilor scrise).¹²⁹

Deși legislația națională garantează egalitatea de șanse și tratament egal între femei și bărbați în relațiile de muncă¹³⁰, sunt identificate acțiuni discriminatorii pe criteriul de gen din partea unor angajatori¹³¹, în special în sectorul privat. Crearea unor condiții insuportabile de muncă de către angajator în legătură cu sarcina, neachitarea indemnizațiilor pentru perioada aflării în concediu medical, concediu de maternitate sunt unele dintre problemele invocate de petiționare în adresările către avocații parlamentari. Avocații parlamentari condamnă cu vehemență orice acțiune de acest fel, considerându-le inadmisibile într-un stat de drept, în contextul angajamentelor de asigurare a exercitării drepturilor omului pe picior de egalitate.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Efectuarea unui studiu privind oportunitatea recunoașterii de către Republica Moldova a paragrafelor 1 și 2 din articolul 4 al Cartei Sociale Europene revizuite.*
- 2. Elaborarea de mecanisme eficiente și acțiuni reale de protecție a lucrătorilor.*
- 3. Activizarea Inspecției Muncii, sindicatelor ramurale în vederea instruirii participanților la procesul de muncă în domeniul securității și sănătății în muncă, acordării consultanței cu privire la cadrul legal referitor la relațiile de muncă.*

¹²⁹ Informație prezentată de Inspecția Muncii în urma controlului efectuat la Î.M. „Moldcarton” S.A. mun. Chișinău.

¹³⁰ Capitolul III, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 9februarie 2006.

¹³¹ Petiția nr.03-1182/10.

10. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia

„Dreptul de proprietate este acel drept real în virtutea căruia titularul dreptului, persoana fizică sau juridică, este îndreptățit să posedă, să folosească și să dispună de un lucru în mod exclusiv și absolut, prin putere proprie și în interes propriu, însă în limitele determinate de lege”. Cod Civil roman

Proprietatea, fiind consacrată unul dintre drepturile fundamentale ale omului, s-a aflat și continuă să fie în atenția comunității internaționale, iar principiile generale privind proprietatea sunt reflectate într-un șir de acte internaționale.¹³² Astfel, proprietatea a devenit un element indispensabil al societății și statului, iar pentru protejarea ei au fost incluse principii și dispoziții în Legea supremă.¹³³

Prin garanția oferită de Constituție, statul este împiedicat să facă uz de atributele sale de putere publică când apare ca titular al unei proprietăți private, în condiții de egalitate cu alți titulari. Constituția stabilește un principiu important în garantarea dreptului de proprietate „Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreptă și prealabilă despăgubire”.¹³⁴

Anul 2010 a fost marcat în Republica Moldova de aceleași încălcări tipice care au fost atestate și în anii precedenți, în special, cu referire la încălcarea dreptului de proprietate foștilor deportați și deținuți politici și, ulterior reabilitați, deponenților Băncii de Economii, violarea dreptului de a dispune de proprietatea sa etc.

Procesul de privatizare a patrimoniului de stat, demarat în anul 1991, a avut un caracter de masă, în perioada respectivă fiind create 45 de fonduri de investiții pentru privatizare și 10 companii fiduciare, care au colectat bunurile patrimoniale de la cetățeni, investindu-le în societăți pe acțiuni.

Pe de o parte, procesul a determinat schimbări esențiale în domeniul dezvoltării proprietății private și antreprenoriatului, a creat premise și condiții pentru o activitate mai eficientă a întreprinderilor în noile condiții ale relațiilor de piață. Pe de altă parte, activitatea ulterioară a fondurilor de investiții, a întreprinderilor a spulberat așteptările cetățenilor, care și-au făcut mari speranțe că vor obține dividende și alte avantaje economice. În acest context, avocații parlamentari sunt sesizați de către cetățeni, foști angajați ai întreprinderilor de stat, care susțin că administrația întreprinderii i-a indus în eroare prin nefurnizarea informației veridice asupra drepturilor deținătorilor de acțiuni, asupra valorilor nominale deținute, veniturilor obținute,

¹³² Declarația Universală a Drepturilor Omului, art. 17.

Protocolul nr.1 adițional la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, art.1.

¹³³ Constituția Republicii Moldova, Art. 9. Principiile fundamentale privind proprietatea; Art.46. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia. Art. 127. Proprietatea.

¹³⁴ Constituția Republicii Moldova, art.46 alin.(2).

precum și a situației la zi a întreprinderii. Aceste situații au constituit premise pentru utilizarea abuzivă/însușirea valorilor nominale deținute de acționari și valorificarea în scopuri personale.

Sensul principal al privatizării rezidă în schimbarea fundamentală a relațiilor de proprietate, precum și în sporirea pe baza ei a eficienței utilizării resurselor și a potențialului de producție.

Pe fundalul acestor evoluții, fenomenul privatizării a generat o nouă abordare a conceptului de proprietate privată în Republica Moldova. Astfel, în câmpul de aplicare a dreptului de proprietate se încadrează un ansamblu de bunuri economice, inclusiv proprietatea mobilă și imobilă, corporală și incorporală. În speța *Bramelid și Malmstrom v Suedia* (1982), Comisia Europeană a Drepturilor Omului a examinat natura complexă a acțiunilor care constituie niște certificate ce atribuie deținătorului dreptul de proprietate asupra unei societăți, împreună cu drepturile aferente, fapt ce angajează o creanță indirectă asupra bunurilor companiei. În consecință, Comisia a statuat că „indiscutabil, acțiunile prezintă o valoare economică și constituie bunuri”.

Chiar dacă organele de drept examinează mai multe cazuri cu implicarea unor conducători de întreprinderi, în aspect de comitere a unei infracțiuni penale, rămâne incertă situația acționarilor, care mizează în continuare pe restituirea pagubelor pricinuite prin acțiunile acestora, în cazul în vor fi penalizați.

Deși problema foștilor deportați se află în atenția legislativului o perioadă îndelungată de timp, tentativele¹³⁵ de îmbunătățire a mecanismului de restituire a averii confiscate, naționalizate sau luate în alt mod de la aceste persoane, eficiența acestuia nu pare a fi tocmai cea așteptată de persoanele care au trecut prin calvarul deportărilor. Așadar, în 2006 s-a intenționat perfecționarea mecanismului de restituire a averii sau achitare a compensațiilor persoanelor supuse represiunilor prin adoptarea unor modificări la Legea cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225 din 8 decembrie 1992¹³⁶. Acestea reflectă tendința statului de a repune în drepturile patrimoniale victimele represiunilor politice ale regimului totalitar, astfel asumându-și angajamentul de materializare a principiului universal privind inadmisibilitatea depozitării persoanei de proprietatea sa. În pofida eforturilor depuse, considerăm mecanismul actual de restituire a averii sau de achitare a compensațiilor ca fiind imperfect și care creează un șir de impedimente victimelor represiunilor politice sau moștenitorilor acestora în realizarea

¹³⁵ Legea nr. 186 din 29 iunie 2006 pentru modificarea și completarea Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225 din 8 decembrie 1992.

Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 90 din 4 decembrie 2009.

Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 108 din 17 decembrie 2009.

¹³⁶ Art. 12 și art. 12¹ din Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225 din 8 decembrie 1992.

dreptului la proprietate. Nici anul 2010 nu a constituit o excepție, în aspect de adresări ale persoanelor supuse represiunilor politice către avocații parlamentari.

De altfel, această problemă se află de mai mult timp în vizorul avocaților parlamentari, care au atenționat în rapoartele lor¹³⁷ prezentate Parlamentului caracterul stringent al problemei, pledând pentru revizuirea unor aspecte principiale și importante ale legislației în vigoare, astfel încât să asigure o satisfacție echitabilă victimelor represiunilor. Mai mult, în opinia noastră, acest subiect major pentru Republica Moldova, care fiind privit sub aspectul integrării în Uniunea Europeană, ar putea crea probleme serioase statului în aspirațiile sale spre valorile democratice europene.¹³⁸

Un alt spectru de probleme semnalate de avocații parlamentari în rapoartele anterioare,¹³⁹ dar care nu și-a găsit soluționarea până în prezent, se referă la mecanismul actual de indexare a depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii¹⁴⁰, care nu asigură tuturor persoanelor ce au avut depuneri bănești un tratament egal în fața legii.

Unul dintre aspectele abordate vizează indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor străini – foști cetățeni ai Republicii Moldova care au avut depuneri bănești în Banca de Economii la situația din 2 ianuarie 1992, dar care nu pot beneficia de plata sumelor indexate, în contextul prevederilor art. 2 din Legea precitată.¹⁴¹ În alt context, deși prin articolul 1 din legea menționată statul își recunoaște obligațiunile pecuniare față de toți cetățenii Republicii Moldova, care au avut depuneri bănești în Banca de Economii, prin art.9¹⁴² sunt limitați în acest drept deponenții care au avut depuneri bănești în filialele Băncii de Economii din localitățile din stânga Nistrului.

În acest context, avocații parlamentari reiterează necesitatea revizuirii Legii privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii.

¹³⁷ www.ombudsman.md. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2008. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007.

¹³⁸ Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei 1481 (2006) „Necesitatea condamnării internaționale a crimelor regimurilor comuniste totalitare”.

¹³⁹ www.ombudsman.md. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009. Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007.

¹⁴⁰ Legea privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii nr. 1530 din 12 decembrie 2002.

¹⁴¹ Legea privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii nr. 1530 din 12 decembrie 2002, art. 2. Se indexează depunerile cetățenilor Republicii Moldova în Banca de Economii, atât cele în vigoare, cât și cele reînnoite la data de 29 iulie 1994, luându-se ca bază soldul acestora conform situației din 2 ianuarie 1992.

¹⁴² Legea privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii nr. 1530 din 12 decembrie 2002, art. 9. Indexarea și plata depunerilor bănești ale cetățenilor Republicii Moldova în filialele Băncii de Economii din localitățile din stânga Nistrului se vor examina după restabilirea relațiilor financiar-bugetare ale acestor localități cu bugetul de stat al Republicii Moldova.

Pretinsa ingerință a statului în dreptul la proprietate, în aspect de imposibilitate de a dispune de bunurile sale, a fost invocată în adresările cetățenilor către avocații parlamentari¹⁴³ cu referire la Dispoziția Guvernului nr.569 din 26 decembrie 95, în legătură cu retrocedarea bisericii „Sf. Haralambie” a 3 clădiri ale caselor de locuit, care au fost construite de comunitatea bisericească și ulterior naționalizate. În acest context, proprietarii imobilelor, dobândite licit, sunt restrânși în dreptul de a dispune în deplină măsură timp îndelungat (începând cu anul 1995) de acestea, dat fiind faptul că prin Dispoziția respectivă se interzice orice mișcare de înscriere în cartea de imobil, vânzare-cumpărare, schimb și donație, dare în arendă etc. a spațiului locativ, iar autoritățile competente întârzie acțiunile reale și eficiente în acest caz.

Prin urmare, este necesară implicarea activă și onestă a autorităților publice centrale și locale, pentru asigurarea respectării principiilor generale cu privire la proprietatea privată și evitarea premiselor pentru ca acest subiect să constituie obiect de examinare în instituțiile de jurisdicție internațională.

Or, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat, în una dintre cele mai importante decizii¹⁴⁴, adoptate în baza articolului 1 al Protocolului 1, că, deși din punct de vedere legal, proprietarii își păstrau titlul de proprietate intact, în practică posibilitatea exercitării dreptului la proprietate a fost redus substanțial. Prin urmare, Curtea a constatat o ingerință în dreptul petiționarilor la proprietate.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Intensificarea activității comisiei guvernamentale pentru problemele victimelor represiunilor politice.*
- 2. Revizuirea cadrului normativ în vigoare care vizează reabilitarea persoanelor supuse represiunilor politice, în vederea elaborării unui mecanism eficient și echitabil de restituire a averii confiscate, naționalizate sau ieșite în alt mod din posesia acestei categorii de persoane.*
- 3. Revizuirea Legii privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii nr. 1530 din 12 decembrie 2002, în vederea asigurării tratamentului egal în fața legii tuturor persoanelor ce au avut depuneri bănești.*
- 4. Implicarea eficientă a autorităților publice centrale și locale vis a vis de asigurarea respectării principiilor generale cu privire la proprietatea privată.*

¹⁴³ Petiția nr. 03-1236/10.

¹⁴⁴ *Sporrong și Lonntroth v. Suedia* (1982).

11.Dreptul la asistență și protecție socială

*„Recunoscând dreptul oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa, inclusiv hrană, îmbrăcăminte și locuință suficiente, precum și la o îmbunătățire continuă a condițiilor sale de existență, statele părți vor lua măsuri potrivite pentru a asigura realizarea acestui drept”. **Articolul 11 din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale***

Asistența și protecția socială are ca aspirație edificarea unei societăți nu doar prospere, dar și profund incluzive pentru toți cetățenii, aceasta referindu-se și la persoanele care, din motive subiective sau obiective, se află în situații marginale. De altfel, protecția socială trebuie să constituie elementul fundamental al politicilor statului, mecanismul principal prin care societatea intervine pentru a preveni, limita sau înlătura efectele negative ale evenimentelor considerate ca „riscuri sociale”. Astfel, statul nu va neglija persoanele care și-au îndeplinit obligațiile față de stat sau sunt în incapacitate să le îndeplinească din motive independente de voința acestora.

Implementarea angajamentelor internaționale

Republica Moldova, ratificând Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, și-a asumat angajamentul, utilizând la maximum resursele sale disponibile, să asigure în mod progresiv prin toate mijloacele adecvate drepturile prevăzute de acest Pact.

Asigurarea respectării drepturilor economice și sociale presupune, împreună cu adoptarea unui cadru normativ adecvat, realizarea acțiunilor eficiente pentru implementarea acestuia și aplicarea unui mecanism viabil respectiv.

La invitația Comitetului ONU pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, Centrul pentru Drepturile Omului a prezentat informația pertinentă privind implementarea prevederilor acestui Pact în cadrul Pre-sesiunii grupului de lucru a acestui Comitet, în perioada 25-28 mai 2010, la Geneva. În raportul special, avocații parlamentari au reflectat situația în Republica Moldova la capitolul respectarea drepturilor prevăzute de Pactul Internațional cu privire la Drepturile, Economice, Sociale și Culturale, identificând problemele cele mai stringente, imperfecțiunile în legislație, care necesită soluționare urgentă.¹⁴⁵ Raportul s-a bazat pe informația generalizată în baza sesizărilor cetățenilor, autosesizărilor și investigațiilor inițiate de avocații parlamentari, materialelor prezentate de autoritățile publice centrale și locale, precum și informației acumulate din alte surse, inclusiv selectate din presa electronică și scrisă, rapoarte și

¹⁴⁵ www.ombudsman.md , rapoarte tematice, Informație privind respectarea drepturilor prevăzute de Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale în Republica Moldova.

sondaje făcute publice de societatea civilă și organizațiile internaționale. Grupul de lucru al Comitetului ONU pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale a formulat întrebările pentru Republica Moldova, pe marginea cărora statul urmează să răspundă în cadrul sesiunii Comitetului din 2-20 mai 2011, la prezentarea celui de-al doilea raport privind acțiunile realizate și progresele înregistrate în vederea asigurării respectării drepturilor recunoscute în acest Pact.

Informația a fost prezentată Guvernului și Comisiei parlamentare pentru Drepturile Omului și Relații Interetnice pentru a se ține cont de recomandările avocaților parlamentari la elaborarea politicilor statului pentru a asigura aplicarea eficientă a prevederilor acestui Pact. Salutând faptul că Guvernul a luat act de discrepanțele și recomandările expuse în această informație, în același timp, avocații parlamentari încurajează autoritățile să-și consolideze eforturile în urgentarea soluționării problemelor prioritare.

Una dintre cele mai stringente probleme rămâne a fi asigurarea dreptului la un nivel de trai decent.¹⁴⁶ Existența decentă este realizată prioritar prin munca persoanei și a familiei sale, statul fiind obligat să ia măsuri de dezvoltare economică și de protecție socială corespunzătoare. În ultimul timp, avocații parlamentari sunt sesizați tot mai frecvent de către cetățenii care-și exprimă nemulțămirea față de lipsa unui trai decent, care să le asigure sănătatea și bunăstarea, în condițiile în care are loc schimbarea prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii.

Astfel, din numărul total de petiții (177) adresate avocaților parlamentari la capitolul asistență și protecție socială în anul 2009 23,7 % s-au referit la neasigurarea unui trai decent, iar în anul 2010 din numărul total la capitolul vizat (172) – 25%.

Micșorarea numărului salariaților, creșterea șomajului și restanțele la plata salariilor au condiționat și aprofundat diferențierea socială a societății și scăderea nivelului și calității de trai al populației, în special, al categoriilor socialmente vulnerabile: familiilor cu mulți copii și familiilor tinere, familiilor cu venituri mici, pensionarilor și invalizilor.

Întreținerea complexului locativ-comunal constituie în prezent o adevărată povară pentru consumatorii de servicii locativ-comunale. Creșterea prețurilor și a tarifelor la resursele energetice și serviciile locativ-comunale au drept consecință reducerea bruscă a solvabilității cetățenilor.

Pe parcursul anului 2010 prețurile la produsele alimentare s-au majorat față de decembrie 2009 în medie cu 7,1%, inclusiv lapte și produse lactate – cu 10,8 % (cașcaval și brânzeturi – cu 16,4 %), zahăr – cu 9,8 %, legume proaspete – cu 9,0% și fructe proaspete – cu 7,5% (inclusiv: mere – cu 30,7%).

¹⁴⁶ Art. 47 alin.(1), Constituția Republicii Moldova.

La mărfurile nealimentare prețurile au crescut cu 7,7%, la combustibili – cu 25,1%. Prețurile și tarifele la serviciile prestate populației s-au majorat cu 9,7%.

Creșteri considerabile ale tarifelor au fost înregistrate în această perioadă la serviciile prestate populației pentru distribuirea și aprovizionarea cu gaze naturale prin rețele centralizate – cu 26,2 %, încălzirea centralizată – cu 25,3%, energia electrică pentru consumul de menaj – cu 20,4%.¹⁴⁷

Efectele scumpirilor sunt resimțite de cetățeni, în mod special, în cazul în care ele nu sunt corelate cu majorări salariale, cu acordarea unor indemnizații sociale.

În acest sens, este extrem de necesar ca autoritățile publice centrale să identifice mecanismele de susținere a populației, în special a categoriilor social-vulnerabile, pentru a depăși această situație de criză.

Nivelul scăzut al veniturilor, precum și ponderea înaltă a cheltuielilor pentru serviciile comunale operate de gospodăriile casnice, majorările de prețuri la produsele și serviciile de primă necesitate afectează negativ nivelul de trai al populației, în consecință aceasta contribuind la aprofundarea sărăciei.

Și mai mult sunt afectate persoanele care nu au posibilitate să efectueze plata pentru serviciile comunale și necomunale, deservirea blocului locativ etc., în condițiile în care pentru neefectuarea plății pentru serviciile comunale și necomunale este prevăzută răspundere administrativă (amandă sau muncă în folosul comunității).¹⁴⁸

Evident, creșterea nivelului general al prețurilor în Republica Moldova este generată de evoluția pe plan internațional al prețului la resursele energetice. Republica Moldova, fiind un importator de astfel de resurse, nu poate evita impactul prețurilor de import al acestora asupra economiei naționale.

În același timp, avocații parlamentari consideră că deficiențele de ordin structural, cum ar fi ineficiența funcționării autorităților statale menite să asigure supravegherea pieței și protecției consumatorului, precum și utilizarea excesivă a practicilor anticoncurențiale influențează negativ prețurile.

¹⁴⁷ Biroul Național de Statistică, Dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova în anul 2010, www.statistica.md.

¹⁴⁸ Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24 octombrie 2008, art. 180 alin. (6), Neefectuarea, timp de 6 luni consecutive, a plăților pentru serviciile de deservire tehnică a blocului locativ, pentru alte servicii comunale și necomunale, a plății chiriei se sancționează cu o amendă de la 10 la 50 de unități convenționale, aplicată persoanei fizice sau cu muncă în folosul comunității de 30 de ore, cu amendă de la 100 până la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice, proprietar al încăperii nelocuibile în bloc, sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 30 la 60 de ore.

În context, considerăm extrem de importantă eficientizarea activității de promovare a politicii statului în domeniul protecției concurenței pentru limitarea și reprimarea activității anticoncurență a agenților economici, a autorităților publice, precum și pentru efectuarea controlului asupra executării legislației cu privire la protecția concurenței, activitate pusă în sarcina Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței.

Totodată, Guvernul trebuie să depună eforturi pentru a găsi un compromis social acceptabil între sacrificii și beneficii, pentru ca povara majorărilor să nu fie pusă pe umerii populației și să nu dăuneze celor care mizează pe susținere.

În scopul susținerii persoanelor și a familiilor defavorizate în perioada rece a anului 2010 au fost acordate compensații sociale.¹⁴⁹ Evident că aceste compensații sunt binevenite, însă nu sunt suficiente pentru a soluționa problemele cu care se confruntă cetățenii, mai cu seamă că în această perioadă cheltuielile sunt mult mai mari. Prin urmare, este necesară elaborarea unui sistem permanent de acordare a compensațiilor sau subvenționarea parțială din partea statului în perioada respectivă.

O altă problemă abordată de cetățeni se referă la indexarea tuturor tipurilor de venituri ale populației.

Legea nr. 824 din 24 decembrie 1991 cu privire la indexarea veniturilor bănești ale populației stabilește principiile de bază ale indexării veniturilor bănești ale cetățenilor, ținându-se cont de schimbarea prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii.¹⁵⁰

Pentru realizarea Legii Republicii Moldova nr.824 din 27 decembrie 1991 și în scopul asigurării protecției sociale a populației, ca urmare a creșterii prețurilor la mărfurile de consum și tarifelor la servicii, la 3 martie 1995 a fost aprobat Regulamentul cu privire la modul de indexare a veniturilor bănești ale populației.¹⁵¹ Ulterior, prin Hotărârea Guvernului nr. 122 din 1 martie 1996 cu privire la indexarea veniturilor bănești ale populației a fost stabilită indexarea veniturilor bănești ale populației, inclusiv a salariilor din organizațiile și instituțiile bugetare, cu începere de la 1 noiembrie 1995 cu 7,8%, iar de la 1 decembrie 1995 – cu 6%.

Începând cu anul 2003, prin Hotărâri de Guvern se stabilește anual coeficientul indexării doar a prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat, însă nu se efectuează indexarea veniturilor bănești ale cetățenilor în formă de remunerare a muncii.

¹⁴⁹ Legea privind compensațiile sociale în perioada rece a anului 2010 nr. 15 din 26 februarie 2010.

¹⁵⁰ Art. 5 din Legea privind indexarea veniturilor bănești ale populației nr. 824 din 27 decembrie 1991 prevede că drept motive de indexare servește creșterea cu mai mult de cinci la sută a indicelui prețurilor și tarifelor la mărfuri de consum și servicii. Indexarea veniturilor bănești ale populației se efectuează lunar în funcție de ritmul majorării prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii.

¹⁵¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la indexarea veniturilor bănești ale populației nr. 153 din 3 martie 1995.

Avocații parlamentari recomandă Guvernului în mod prioritar revizuirea mecanismelor de indexare/compensare a veniturilor bănești ale populației în legătură cu schimbarea prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii, inclusiv exercitarea controlului asupra implementării prevederilor Legii nr.824 din 24 decembrie 1991.

Pe de altă parte, avocații parlamentari susțin că doar prin ajustarea salariului minim, a pensiei minime și a plăților sociale la cuantumul minimului de existență stabilit pe țară vor fi posibile asigurarea garanțiilor de stat acordate cetățenilor în obținerea unui venit minim și excluderea cazurilor de discriminare a unor categorii de cetățeni față de altele.

Lipsa bazei legislative pentru determinarea minimului de existență este una dintre problemele reiterate de ombudsmani în rapoartele lor anterioare prezentate Legislativului.¹⁵² Prin urmare, avocații parlamentari consideră imperioasă adoptarea cadrului legal pentru determinarea și utilizarea minimului de existență, al cărui cuantum să fie luat drept bază la calcularea salariului minim, pensiei minime și plăților sociale. Anume minimul de existență ar constitui un indicator în aprecierea nivelului de trai al cetățenilor, ar servi drept bază pentru elaborarea și realizarea politicilor sociale, garantând cetățenilor un venit la nivelul acestui minim.

Cuantumul actual al salariului minim pe țară în mărime de 600 lei¹⁵³ este unul ireal. Or, potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în trimestrul III al anului 2010 mărimea minimului de existență pentru o persoană aptă de muncă a constituit în medie 1377,2 lei.

Totodată, dacă raportăm mărimea medie a pensiei lunare stabilite la 1 octombrie 2010 – 809,4 lei la valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari – 1120,4 lei, constatăm că aceasta face posibilă acoperirea minimului de existență pentru această categorie de populație la nivel de 72,2%.

Dacă însă raportăm mărimea pensiei minime a beneficiarilor de pensii pentru limită de vîrstă – 594,62 lei, mărimea pensiei minime de invaliditate de gradul I - 423,02 lei, stabilite de la 1 aprilie 2010, la minimul de existență acest indicator este și mai mic - 53% și, respectiv - 37,7%.

Astfel, se atestă în continuare poziționarea persoanelor de vîrsta a treia, beneficiarilor de prestații sociale într-o situație nefavorabilă.

Cadrul legal actual care reglementează asigurarea cu locuințe a cetățenilor este destul de evaziv. Legea care reglementează modul de asigurare a cetățenilor cu locuințe este învechită și nu corespunde rigorilor actuale.¹⁵⁴

¹⁵² Minimul de existență se calculează în baza Hotărârii Guvernului despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a minimului de existență nr. 902 din 28 august 2000.

¹⁵³ Hotărârea Guvernului privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară nr.15 din 19.01.2009.

¹⁵⁴ Codul cu privire la locuințe al R.S.S.Moldovenești, nr.2718 din 03.06.1983.

Statul a realizat acțiuni privind acordarea de facilități¹⁵⁵ la angajare în câmpul muncii a tinerilor specialiști din mediul rural, care însă nu sunt destul de semnificative. În condițiile stabilite pentru beneficiere de înlesnirile respective se încadrează un număr redus de tineri. În același timp, punerea în sarcina autorităților publice locale a asigurării cu locuință gratuită a acestora face executarea prevederilor legale și mai dificilă.

Sistemul de pensii

Situația actuală în sistemul de pensii, care este unul destul de complex și vag, oferind condiții diferite la stabilirea pensiilor pentru diverse categorii de lucrători, rămâne în continuare un domeniu sensibil pentru cetățeni. Or, calitatea vieții pensionarilor depinde semnificativ de modul în care autoritățile abordează această problemă, datorită factorilor sociali, economici, demografici care influențează sistemul de pensii. Din aceste considerente, dificultățile semnalate de către cetățeni în anul 2010 nu diferă substanțial de cele invocate în anii precedenți. Acestea se referă, în special, la cuantumul mic al pensiilor și prestațiilor sociale, la modalitatea de calculare/reexaminare a pensiilor, la modalitatea de calculare a stagiului de cotizare, tergiversarea examinării cererilor de pensionare și la reexaminarea pensiilor pentru pensionarii care continuă activitatea în câmpul muncii după stabilirea pensiei.

Legislația obligă organul teritorial de asigurări sociale să emită o decizie privind acordarea dreptului la pensie sau respingerea cererii de pensionare în termen de 15 zile de la data depunerii acesteia cu toate actele necesare¹⁵⁶, însă adresările petiționarilor semnalează examinări cu întârziere, astfel solicitantul fiind lipsit de orice mijloc de subzistență până la plata efectivă a pensiei.

Avocații parlamentari au recomandat organelor de asigurări sociale să manifeste diligență la exercitarea atribuțiilor de serviciu, mai ales, la examinarea cererilor de pensionare și la stabilirea cuantumului acestora și să depună toate eforturile pentru perfecționarea substanțială a prestării serviciilor publice în beneficiul cetățeanului.

Pe de altă parte, întru asigurarea unei transparențe maxime în activitatea acestora și diminuarea plângerilor cu referire la modalitatea de stabilire a cuantumului pensiei, avocații

¹⁵⁵ Art. 53 alin.9) din Legea învățământului nr. 547 din 21.07.1995. Hotărârea Guvernului nr.1171 din 8 noiembrie 2005 cu privire la aprobarea Regulamentului Fondului pentru susținerea cadrelor didactice tinere din mediul rural. Art.11 din Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28 martie 1995. Hotărârea Guvernului nr. 1259 din 12 noiembrie 2008 cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune).

¹⁵⁶ Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat nr. 156 din 14 octombrie 1998, alin. (3) art. 31, Acordarea drepturilor la pensie sau respingerea cererii de pensionare se face prin decizie, emisă de organul teritorial de asigurări sociale și semnată de conducătorul acestuia, în termen de 15 zile de la data depunerii cererii cu toate actele necesare.

parlamentari recomandă funcționarilor vizați să acorde consultanța necesară solicitanților cu privire la deciziile despre stabilirea și acordarea pensiei, inclusiv cu informarea asupra modului de contestare a acestora.

O altă problemă identificată de avocații parlamentari, care nu și-a găsit soluția optimă nici în anul 2010, o constituie neconcordanțele între unele norme ce reglementează asigurarea cu pensii a unor categorii de persoane. Astfel, lipsa mecanismului de aplicare a prevederilor art. 27 din Legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice nr. 1421 din 31 octombrie 2002¹⁵⁷ creează impedimente în realizarea dreptului la asistență și protecție socială pentru persoanele care întrunesc condițiile prevăzute de această normă. Deși Guvernul urma să elaboreze actele necesare pentru realizarea prevederii, până în prezent nu au fost elaborate reglementări privind modul și ordinea de plată a acestui tip de pensii.

Avocații parlamentari au atenționat în repetate rânduri Guvernul asupra necesității elaborării urgente a mecanismului pentru aplicarea Legii nr. 1421. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a informat avocații parlamentari cu privire la interpelările acestora, afirmând că încă din anul 2004 sunt elaborate proiecte de legi care să aducă în concordanță normele ce vizează pensionarea personalului artistic și de creație.¹⁵⁸

Prin urmare, avocații parlamentari recomandă urgentarea examinării acestei probleme, în vederea găsirii soluției optime. În atare situație, acest subiect poate constitui temei de condamnare a Republicii Moldova de către organismele internaționale pentru „neîntreprinderea de către autorități a tuturor măsurilor rezonabile pentru a asigura executarea hotărârilor judecătorești”. Avocații parlamentari au fost sesizați de către cetățeni cu referire la acest subiect, în contextul neexecutării deciziei judecătorești privind stabilirea și acordarea pensiei, în temeiul art. 27 din Legea nr. 1421.

În condițiile în care cuantumul pensiei nu asigură un trai decent persoanelor vârstnice, o mare parte dintre pensionari își se află în câmpul muncii. Astfel, în anul 2010 au continuat să parvină adresări de la pensionarii angajați cu referință la actele normative privind pensiile de asigurări sociale ce țin de dreptul la recalcularea pensiilor. În pofida faptului că acestor persoane, după stabilirea pensiei, li se rețin contribuțiile individuale de asigurări sociale, aceștia nu pot beneficia ulterior de recalcularea pensiei stabilite.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Art.27 alin.(2) Legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice nr. 1421 din 31 octombrie 2002, Unele categorii ale personalului artistic (balerini, artiști ai ansamblurilor profesioniste de dansuri, instrumentiști suflători, soliști vocaliști, coriști, artiști de circ, artiști travesti, actori păpușari) cu o vechime în muncă de 20 de ani au dreptul la pensie pentru vechime în muncă, plătită de la bugetul de stat, până la atingerea limitei de vârstă stabilite de legislația în vigoare pentru pensionare.

¹⁵⁸ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md.

¹⁵⁹ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, 2008, 2007, www.ombudsman.md

Examinarea mai multor adresări ale cetățenilor către avocații parlamentari a identificat o altă dificultate care aduce atingere dreptului la asistență și protecție – neachitarea de către angajator a contribuției de asigurări sociale, care generează ulterior impedimente angajaților la realizarea dreptului la asistență și protecție socială, în special, la confirmarea stagiului de cotizare necesar pentru stabilirea pensiei, la beneficierea de alocație de șomaj, în caz de concediere în legătură cu lichidarea unității, reducerii numărului sau a statelor de personal etc.

Legislația¹⁶⁰ prevede expres că nedepunerea contribuției de asigurări sociale de către angajator nu afectează plata drepturilor cuvenite asiguraților, însă acest fapt nu împiedică funcționarii Agențiilor de Ocupare a Forței de Muncă să refuze plata alocației de șomaj pe acest motiv, făcând referire la prevederile art. 30 din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102 din 13 martie 2003.¹⁶¹ În același timp, funcționarii din cadrul organelor care efectuează stabilirea și plata pensiilor, la fixarea stagiului de cotizare necesar obținerii dreptului la pensie își argumentează refuzul cu referire la prevederile Legii nr. 156 din 14 octombrie 1998.¹⁶² Și aceasta, în condițiile în care Casa Națională de Asigurări Sociale este organul care constată contravențiile privind primirea și eliberarea mijloacelor pentru retribuirea muncii fără transferul contribuției de asigurări sociale.¹⁶³ Această problemă rămâne unul dintre subiectele de investigare de către avocații parlamentari.

Totodată, avocații parlamentari consideră necesar ca autoritățile menționate, precum și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, să examineze circumstanțele expuse, în sensul aducerii în concordanță a legislației în vigoare / excluderii practicii viciate în activitatea acestor instituții, pentru a nu admite lezarea dreptului la asistență și protecție socială în asemenea situații. Pe de altă parte, Casa Națională de Asigurări Sociale este chemată să uzeze la maxim de atribuțiile sale, astfel încât să fie redus numărul cazurilor de restrângere a drepturilor omului.

Persoanele plecate la muncă în străinătate sunt lipsite de dreptul la o pensie în Moldova, deoarece nu plătesc contribuțiile asigurării sociale sau vor avea de plătit o perioadă scurtă după întoarcerea în țară, dacă se vor angaja în câmpul muncii, ca mai târziu, să se pensioneze în baza

¹⁶⁰ Art. 29 din Legea privind sistemul de asigurări sociale nr.489 din 08.07.1999, neafectarea plății drepturilor cuvenite asiguraților.

¹⁶¹ Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102 din 13 martie 2003, art. 30, Beneficiarii și condițiile de acordare a ajutorului de șomaj. (1) Șomerii beneficiază de ajutor de șomaj dacă întrunesc cumulativ următoarele condiții: b) au lucrat și au un stagiul de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat de cel puțin 6 luni din ultimele 24 de luni calendaristice premergătoare datei înregistrării.

¹⁶² Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat nr.156 din 14 septembrie 1998, art. 1. Noțiuni principale: stagiul de cotizare – însumare a perioadelor de activitate în care s-a plătit contribuția la fondul de pensii.

¹⁶³ Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24 octombrie 2008, art. 296. Primirea și eliberarea mijloacelor pentru retribuirea muncii fără transferul contribuției de asigurări sociale.

legislației interne. Cu unele foste republici sovietice sunt semnate acorduri bilaterale care oferă dreptul cetățenilor la asigurare cu pensii.¹⁶⁴

În acest context, sunt necesare măsuri de asistență socială pentru categoriile de persoane plecate la muncă în străinătate. În condițiile în care o mare parte dintre cetățenii care muncesc în străinătate nu vor avea dreptul la pensie în Republica Moldova, statul va trebui să le asigure un trai decent, astfel riscând să producă serioase fisuri sociale în următorii ani.

Este salutar faptul că în anul 2010 au fost realizate acțiuni de coordonare a sistemelor de securitate socială prin încheierea Acordurilor bilaterale în domeniul securității sociale cu unele state, unde se află preponderent cetățeni ai Republicii Moldova (Republica Portugheză, România, Marele Ducat de Luxemburg, prima rundă de negocieri pe marginea unui asemenea acord au avut loc cu Republica Polonă, Republica Estonia).¹⁶⁵

Totodată, avocații parlamentari au fost sesizați de persoane strămutate pe teritoriul Republicii Moldova cu referire la unele dificultăți în realizarea dreptului la pensie. În special, au parvenit adresări de la cetățeni ai Federației Ruse care se află pe teritoriul Republicii Moldova cu privire la diminuarea semnificativă a cuantumului pensiei stabilite și achitate de către Federația Rusă în contextul Acordului bilateral încheiat cu Federația Rusă¹⁶⁶, după stabilirea ulterioară a pensiei în conformitate cu prevederile legislației Republicii Moldova. Există dificultăți serioase la stabilirea pensiei în cazurile în care baza de calcul a pensiei o constituie salariul mediu lunar calculat unui lucrător de aceeași profesie (funcție) și calificare, antrenat într-o activitate similară în Republica Moldova, iar o asemenea profesie în Republica Moldova nu există.¹⁶⁷ Acordul

¹⁶⁴ Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 10 februarie 1995; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Uzbekistan privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 30 martie 1995; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei privind garantarea drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 29 august 1995; Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Azerbaidjan privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 27 noiembrie 1997; Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Belarus privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 12 septembrie 1995.

¹⁶⁵ Legea pentru ratificarea Acordului dintre Republica Moldova și Republica Portugheză în domeniul securității sociale nr. 188 din 15 iulie 2010; Legea pentru ratificarea Acordului dintre Republica Moldova și România în domeniul securității sociale nr. 235 din 24 septembrie 2010.

¹⁶⁶ Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 10 februarie 1995, Articolul 7: În cazul în care legislația statului la noul domiciliu al pensionarului nu prevede stabilirea pensiei în același temei, pensia continuă să-i fie plătită de statul de unde s-a strămutat până la apariția dreptului la asigurare cu pensii conform legislației statului la noul domiciliu.

¹⁶⁷ Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a pensiilor de asigurări sociale de stat nr. 328 din 19 martie 2008. 63. Pentru persoanele strămutate de pe teritoriul unui stat, cu care Republica Moldova are încheiat acord în domeniul asigurării cu pensii, pe teritoriul Republicii Moldova și care, după strămutare, nu au activat și nu au realizat pe teritoriul acesteia stagiul minim de cotizare necesar pentru calcularea venitului în scopul stabilirii pensiei, baza de calcul a pensiei o constituie salariul mediu lunar calculat unui lucrător de aceeași profesie (funcție) și calificare, antrenat într-o activitate similară în Republica Moldova, în baza condițiilor de salarizare, reglementate de stat, în vigoare la momentul stabilirii pensiei (conform datelor Ministerului Economiei și Comerțului).

precitat se bazează pe principiul teritorialității, fără a se ține cont de principiul proporționalității, acesta fiind unul dintre factorii care generează asemenea situații.

Potrivit informației Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, negocieri cu autoritățile competente din Federația Rusă au avut loc încă din anul 2008, în acest sens fiind expedit un proiect de Acord interguvernamental în domeniul asigurării sociale, bazat pe principiul proporționalității, dar până acum nu s-a ajuns la o soluție reciproc acceptabilă.

În acest context, avocații parlamentari îndeamnă autoritățile moldovenești competente la reluarea negocierilor cu Federația Rusă pe marginea acestui Acord.

Participanții la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobîl

Persoanele, care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl se bucură de protecție socială specială din partea statului.¹⁶⁸ Guvernul Moldovei a aprobat Planul de acțiuni privind consemnarea a 25 de ani de la catastrofa produsă la centrala atomo-electrică de la Cernobîl.¹⁶⁹ Astfel, asigurarea realizării prevederilor Legii nr.909 din 30 ianuarie 1992 cu privire la protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl reprezintă una dintre acțiunile prevăzute în acest plan. În context, avocații parlamentari susțin că autoritățile responsabile¹⁷⁰ trebuie să depună mai multe eforturi pentru ca toate persoanele care cad sub incidența acestei legi să poată beneficia de drepturile și înlesnirile prevăzute de lege. Pentru că avocații parlamentari au constatat anumite impedimente în aplicarea cadrului normativ vizat prin prisma examinării unor sesizări de la persoanele care au participat la lichidarea consecințelor catastrofei de la Cernobîl.

Un exemplu relevant în acest sens poate servi cazul soților G., care ani în șir nu au beneficiat de protecție socială ca participanți la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobîl. Chiar dacă au dobândit prin hotărâre judecătorească definitivă (18 februarie 2009) recunoașterea legitimației de participant la lichidarea consecințelor catastrofei de la Cernobîl, eliberată de Ucraina, au s-au confruntat cu dificultăți în executarea acestei hotărâri judecătorești.¹⁷¹ Avocații parlamentari au constatat tergiversarea executării hotărârii ca fiind neîntemeiată, considerând că funcționarii din cadrul organelor de expertiză a vitalității și executorii judecătorești nu și-au

¹⁶⁸ Legea privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl nr. 909 din 30 ianuarie 1992.

¹⁶⁹ Hotărârea Guvernului cu privire la consemnarea a 25 de ani de la catastrofa produsă la centrala atomo-electrică de la Cernobîl nr. 1047 din 8 noiembrie 2010.

¹⁷⁰ Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Sănătății, Ministerul Finanțelor, Ministerul Apărării, în comun cu autoritățile administrației publice locale, Casa Națională de Asigurări Sociale.

¹⁷¹ Consiliul de expertiză medicală a vitalității Comrat era obligat în mod urgent să efectueze expertiza medicală a vitalității, în vederea stabilirii legăturii cauzale a invalidității cu catastrofa de la Cernobîl.

exercitat cu bună-credință atribuțiile de serviciu. Iar soluția optimă a fost găsită doar după implicarea nemijlocită a avocaților parlamentari.

Pe de altă parte, avocații parlamentari recomandă Ministerului Sănătății, Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei aducerea în concordanță a actelor sale departamentale cu prevederile art. 3 al Legii nr. 909 din 30 ianuarie 1992 cu referire la organul competent în stabilirea legăturii cauzale a invalidității cu catastrofa de la Cernobîl.¹⁷² Anume aceste imperfecțiuni au generat interpretarea abuzivă de către autoritățile responsabile, constituind motiv de tergiversare a soluționării acestei probleme.

Un alt aspect semnalat din reclamații atestă dificultăți în implementarea sistemului de acordare a înlesnirilor pentru unele categorii de persoane care s-au îmbolnăvit și au suferit în urma catastrofei de la Cernobîl. Au fost constatate situații în care Casa Națională de Asigurări Sociale refuză sau tergiversează acordarea alocației de stat, indemnizației unice etc. cetățeanului care are dreptul la acestea, pe motiv că nu este beneficiar de pensie în Republica Moldova, în pofida prevederilor acordurilor interstatuale semnate de Republica Moldova.¹⁷³

Din perspectiva cazurilor prezentate, avocații parlamentari susțin că pentru neexercitarea atribuțiilor funcționale de către autoritățile implicate în soluționarea unei sau altei probleme Republica Moldova riscă să fie condamnată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

În același timp, avocații parlamentari apreciază pozitiv acțiunile Guvernului de perfecționare a mecanismului de susținere materială din partea statului în vederea asigurării cu spațiu locativ a unor categorii de cetățeni, inclusiv a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl.¹⁷⁴ Amânarea neîntemeiată de acordare a creditelor preferențiale de către instituțiile financiare – mecanismul anterior de susținere a unor categorii de persoane,¹⁷⁵ a constituit unul dintre subiectele abordate în adresările către avocații parlamentari.

¹⁷² Art.3 din Legea privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl nr. 909 din 30 ianuarie 1992: Legătura cauzală a îmbolnăvirii și invalidității persoanelor, indicate în punctul 1 al articolului 6 din prezenta lege, cu avaria de la C.A.E. Cernobîl o stabilește expertiza medicală a capacității vitale. Ordinul Ministerului Sănătății nr.87 din 29 martie 2005 prevede că legătura cauzală se stabilește prin decizia Consiliului Interdepartamentală de Experți din cadrul Ministerului Sănătății.

¹⁷³ Prin ratificarea de către Republica Moldova a Acordului între țările-membre CSI privind protecția socială și ocrotirea sănătății cetățenilor care au fost supuși acțiunii radiației în urma catastrofei de la Cernobîl și a altor catastrofe și avarii radiante, precum și a experiențelor nucleare, semnat la Moscova la 9 septembrie 1994, s-a conștientizat faptul că fiecare Parte poartă răspundere directă pentru protecția socială și ocrotirea sănătății cetățenilor săi care au suportat consecințele radiației

¹⁷⁴ Hotărârea Guvernului nr. 836 din 13 septembrie 2010 cu privire la acordarea indemnizațiilor unice pentru construcția sau procurarea spațiului locativ sau restaurarea caselor vechi unor categorii de cetățeni.

¹⁷⁵ Hotărârea Guvernului cu privire la creditele preferențiale pentru unele categorii de populație nr. 1146 din 15 octombrie 2004, abrogată prin Hotărârea Guvernului nr. 836 din 13 septembrie 2010.

Modalitatea de stabilire a indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă, stabilită prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005¹⁷⁶, necesită, în opinia avocaților parlamentari, o revizuire în concordanță cu prevederile Legii nr. 289 din 22 iulie 2004.¹⁷⁷ Prin această Hotărâre se stabilește o limită la calculul venitului mediu lunar asigurat pentru determinarea mărimii indemnizațiilor.¹⁷⁸ Legea nr. 289 nu prevede o astfel de limitare,¹⁷⁹ ci împuternicește Guvernul cu dreptul de a stabili modul de acordare a prestațiilor de asigurări sociale (art. 5 alin. 3), dar nicidecum să modifice baza de calcul. În atare situație, avocații parlamentari consideră că Guvernul, instituind norme juridice primare, general obligatorii, care pot fi stabilite numai prin lege de către Parlament, și-a arogat atribuții improprii, intervenind într-un domeniu ce necesită reglementare legală, și astfel a încălcat art. 6 din Constituție. Mai mult, situația constatată este apreciată inechitabilă, care încalcă principiile constituționale ale echității și așezării juste a sarcinilor fiscale.

Avocații parlamentari au sesizat Guvernul cu privire la acest subiect, formulând propunerea de a opera modificări în punctul 23 alin.2 din Regulamentul enunțat, astfel încât să asigure tuturor participanților la sistemul public – contribuabili și beneficiari – un tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește drepturile și obligațiile prevăzute de lege.

Cu regret, propunerea avocaților parlamentari a rămas fără o reacție din partea Guvernului.

Recomandările avocaților parlamentari:

1. *Eficientizarea activității de promovare a politicii statului în domeniul protecției concurenței pentru limitarea și reprimarea activității anti-concurență a agenților economici, a autorităților publice, precum și pentru efectuarea controlului asupra executării legislației cu privire la protecția concurenței.*
2. *Elaborarea unui sistem permanent de acordare a compensațiilor sau subvenționarea parțială din partea statului în perioada rece a anului.*

¹⁷⁶ Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale nr. 108 din 3 februarie 2005.

¹⁷⁷ Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale nr. 289 din 22 iulie 2004.

¹⁷⁸ Punctul 23 alin.2 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 stipulează că venitul mediu lunar asigurat, luat în calcul la determinarea mărimii indemnizațiilor, nu poate depăși 3 salarii medii lunare pe țară prognozate.

¹⁷⁹ Art. 7 alin. (1) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 prevede că baza de calcul a indemnizațiilor de asigurări sociale o constituie venitul mediu lunar realizat în ultimele 6 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat, venit din care au fost calculate contribuțiile de asigurări sociale.

3. *Adoptarea cadrului legal pentru determinarea și utilizarea minimului de existență, al cărui cuantum să fie luat drept bază la calcularea salariului minim, pensiei minime și plăților sociale.*
4. *Revizuirea mecanismelor de indexare / compensare a veniturilor bănești ale populației în legătură cu schimbarea prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii, inclusiv exercitarea controlului asupra implementării prevederilor Legii nr.824 din 24 decembrie 1991.*
5. *Revizuirea cadrului legal actual care reglementează asigurarea cu locuințe a cetățenilor.*
6. *Îmbunătățirea mecanismului de informare a cetățenilor cu privire la deciziile privind stabilirea și acordarea pensiei.*
7. *Elaborarea în timp util a mecanismelor de punere în aplicare a legislației în vigoare în domeniul asistenței și protecției sociale.*
8. *Ameliorarea sistemului actual de asigurare a protecției sociale speciale pentru persoanele care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobil.*

12. Protecția persoanelor cu dizabilități

„Să fim împreună este începutul, să rămânem împreună este un progres, să acționăm împreună este o reușită”. Henry Ford

Legea supremă a statului recunoaște că „demnitatea omului, drepturile și libertățile lui reprezintă valori supreme și sunt garantate”,¹⁸⁰ iar respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.¹⁸¹

Recunoscând faptul că dizabilitatea rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu dizabilități și barierele care țin de atitudine și mediul înconjurător ce împiedică participarea lor deplină și eficientă la viața socială în condiții egale cu alți cetățeni, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat, la 13 decembrie 2006, Convenția cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și Protocolul opțional la aceasta (deschisă spre semnare la 30 martie 2007). După adoptarea Convenției, un număr record de state și-au demonstrat angajamentul pentru respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități prin semnarea acesteia, inclusiv Republica Moldova.

Avocații parlamentari salută ratificarea, la 9 iulie 2010, a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități,¹⁸² apreciind anul 2010 drept unul crucial pentru întreaga societate din Republica Moldova, în special pentru persoanele cu dizabilități.

Angajamentul solicită consolidarea eforturilor tuturor membrilor societății, acțiuni reale din partea autorităților pentru ca prevederile Convenției să nu rămână doar pe hârtie.

De altfel, Convenția nu stabilește drepturi noi, ci determină mai detaliat obligațiunile pozitive ale statului pentru asigurarea și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Pasul cel mai important care trebuie făcut acum este, în opinia avocaților parlamentari, crearea unor mecanisme concrete și viabile de realizare a angajamentelor asumate de către Republica Moldova, în contextul asigurării respectării standardelor internaționale în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Eforturi vizibile în acest sens au fost înregistrate în 2010: aprobarea Strategiei privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013),¹⁸³ care reprezintă planificarea strategică cu realizarea unui șir de acțiuni coordonate și necesare reformării sistemului de

¹⁸⁰ Art. 1, Constituția Republicii Moldova.

¹⁸¹ Art. 16, Constituția Republicii Moldova.

¹⁸² Legea pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități nr. 166 din 9 iulie 2010, „Monitorul Oficial”, nr.126-128/428 din 23 iulie 2010.

¹⁸³ Legea pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) nr. 169 din 9 iulie 2010.

protecție socială a persoanelor cu dizabilități; elaborarea proiectului Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

În aceeași perioadă, au fost operate modificări legislative în vederea acordării persoanelor care îngrijesc la domiciliu un invalid din copilărie de gradul I ținut la pat a dreptului de a beneficia de poliță de asigurare obligatorie de asistență medicală.¹⁸⁴ Anterior, aceste persoane puteau beneficia de poliță doar până la atingerea vârstei de 18 ani de către persoana tutelată. Problema a fost abordată în repetate rânduri de către avocații parlamentari, care au insistat asupra necesității operării modificărilor respective.

Cu toate acestea, Guvernul Moldovei are în continuare de soluționat un șir de probleme pentru asigurarea efectivă a realizării drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Principiul nediscriminării pe motiv de dizabilitate reprezintă elementul-cheie al Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Însă cadrul legislativ național și Constituția Republicii Moldova nu prevăd expres excluderea oricărei forme de discriminare pe criteriul de dizabilitate. Or, articolul 16 (2) din Constituție conține o listă exhaustivă de criterii în baza cărora poate avea loc discriminarea.

Avocații parlamentari consideră necesară includerea acestui principiu în cadrul normativ național sau modificarea acestui cadru, astfel încât să includă o listă neexhaustivă de criterii. De altfel, poziția respectivă a fost exprimată de avocații parlamentari pe parcursul a doi ani de zile.¹⁸⁵

Cadrul legislativ în vigoare folosește noțiuni diferite și depășite, care generează abordări discriminatorii cu referire la persoanele cu dizabilitate. Constituția proclamă în articolul 51 dreptul „persoanelor handicapate” la o protecție specială din partea întregii societăți. În opinia avocaților parlamentari, este indispensabilă necesitatea unificării noțiunilor utilizate în documentele de politici și în actele legislative cu referire la dizabilitate, inclusiv articolul 51 din Legea supremă a statului „persoane handicapate” pentru a le aduce în corespundere cu standardele internaționale.

Pornind de la acest deziderat constituțional, persoanele cu dizabilități trebuie să beneficieze de o protecție socială specială din partea statului. Totuși, există mai multe dificultăți cu care se confruntă aceste categorii de persoane, și aceste probleme trebuie soluționate: prestații sociale insuficiente, cadrul legal neracordat la standardele internaționale în domeniul asigurării drepturilor persoanelor cu dizabilități, modalitatea de stabilire a invalidității, nivelul scăzut de

¹⁸⁴ Prin Legea nr.186 din 15 iulie 2010, a fost exclus textul „cu vârsta de până la 18 ani” din lit.l) art. (4) din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr. 1585 din 27 februarie 1998.

¹⁸⁵ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2009, www.ombudsman.md.

plasare în câmpul muncii și motivația redusă pentru angajarea persoanelor cu dizabilități, accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială ca rezultat al neadaptării mediului fizic din punct de vedere arhitectural, accesul limitat la mediul informațional, indiferența societății față de problemele persoanelor cu dizabilități.

Legea privind protecția socială a invalizilor nr. 821 din 24 decembrie 1991, care este o expresie a standardelor naționale în domeniul drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități, prevede respectarea unui spectru larg de drepturi sociale ale persoanelor cu dizabilități, însă lipsa mecanismelor eficiente de implementare și acoperire financiară adecvate atribuie un caracter formal unor prevederi legale.

Politicile statului trebuie să vizeze crearea condițiilor favorabile pentru egalizarea șanselor în vederea afirmării și integrării depline a persoanelor cu dizabilități la toate nivelurile vieții comunitare: social, profesional, educațional, cultural, sportiv etc. Egalitatea, participarea, implicarea, caracterul accesibil și parteneriatul social sunt concepte care, împreună, contribuie la realizarea procesului de integrare.

Caracterul accesibil la infrastructură socială

Adaptarea infrastructurii fizice la nevoile persoanelor cu dizabilități constituie punctul vulnerabil pe calea creării de oportunități egale pentru persoanele cu dizabilități. Situația lor social-economică este determinată de accesul la serviciile publice de bază. Statul are obligația de a lua măsurile necesare pentru asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități, în egală măsură cu alți cetățeni, la mediul fizic, la transport, inclusiv tehnologii și sisteme informaționale și de comunicare, și la alte utilități și servicii la care are acces publicul larg, atât în localitățile urbane, cât și în localitățile rurale. Realizarea eficientă a acestor acțiuni va contribui incontestabil la asigurarea unei vieți independente și la participarea persoanelor cu dizabilități, așa cum prevede articolul 9 din Convenția cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Acest deziderat din Convenție accentuează identificarea și eliminarea obstacolelor și barierelor care împiedică accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială. Accesul fără limitări sau restricții la mediul fizic constituie unul din factorii esențiali care asigură persoanelor cu nevoi speciale respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Acest aspect a constituit una din prioritățile agendei de lucru a avocaților parlamentari în anul 2010. Centrul pentru Drepturile Omului a efectuat o monitorizare a situației la capitolul adaptarea mediului habitual la necesitățile persoanelor cu dizabilități, cu speanța că evidențierea acestei probleme va

impulsiona acțiunile autorităților orientate spre redresarea situației la acest capitol în toate instituțiile publice.¹⁸⁶

În special, au fost verificate în ceea ce privește asigurarea accesului persoanelor cu nevoi speciale în edificiile și sediile în care activează autoritățile administrației publice locale, organele de drept, instanțele judecătorești, autoritățile publice centrale, precum și alte instituții la care are acces publicul larg. Rezultatele monitorizării sunt destul de îngrijorătoare. În pofida faptului că legislația națională obligă autoritățile publice să asigure adaptarea infrastructurii fizice la necesitățile persoanelor cu dizabilități, în prezent există foarte puține instituții publice adaptate pe deplin la necesitățile acestor persoane. Lista autorităților care merită apreciere pentru efortul depus în adaptarea clădirilor cu acces asigurat la maximum pentru aceste categorii de persoane include Confederația Uniunii Sindicatelor din Moldova și Banca Națională a Moldovei. În același timp, informațiile acumulate indică asupra faptului că, dacă la nivel central (ministerele, autoritățile administrative centrale) au fost realizate, în mare parte, acțiuni de adaptare a mediului habitual la necesitățile persoanelor cu dizabilități, atunci la nivel local starea de lucruri este departe de a fi satisfăcătoare. Din cele 45 de clădiri monitorizate ale instituțiilor administrației publice locale din țară doar 20 sunt dotate cu mijloace speciale.

Astfel, 46 la sută dintre instituțiile monitorizate au adaptat clădirile / sediile la necesitățile persoanelor cu nevoi speciale, iar în 54 la sută acestea sunt neadaptate. Dintre cele 35 de instituții ale organelor de drept monitorizate, 14 (majoritatea covârșitoare fiind comisariate de poliție) au fost dotate cu mijloace speciale, iar 21 (majoritatea fiind organe ale procuraturii) nu asigură accesul pentru persoanele cu dizabilități. Situația nu este favorabilă la capitolul acces nelimitat în instanțele judecătorești din țară: din cele 30 de instituții monitorizate, doar 11 au întreprins măsuri în acest sens.

Și mai gravă este situația în cazurile în care instanțele judecătorești se află la nivelele de sus, iar lipsa ascensoarelor în aceste instituții generează mari dificultăți și impedimente serioase în realizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și, implicit, împiedică accesului liber la justiție.

Chiar dacă unele clădiri sunt dotate cu pante de acces la intrare, în multe cazuri acestea nu corespund necesităților reale și nu asigură accesul nelimitat în edificii (unghiul de înclinare prea mare, uși mici, finisaj glisant etc.). În mare parte, accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii se limitează doar la intrarea în edificii la primul nivel.

¹⁸⁶ Raport tematic „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate”, www.ombudsman.md.

Accesul la fondul locativ, în special în construcțiile vechi, de asemenea, este complicat. Dacă în majoritatea construcțiilor noi există pante de acces pentru persoanele cu dizabilități, atunci în blocurile locative vechi acestea lipsesc. Astfel, persoanele aflate într-un scaun rulant renunță, în lipsa unui însoțitor, să iasă din casă.

Examinarea unei sesizări de la o persoană cu afecțiuni ale aparatului locomotor cu privire la neasigurarea accesului la blocul locativ în care își are domiciliul a permis identificarea unor probleme invocate de autorități atât de ordin obiectiv – lipsa resurselor financiare necesare, parametrii tehnici ai unor blocuri locative nu permit dotarea cu dispozitive speciale – cât și de ordin subiectiv – gradul de conștientizare a acestei probleme de către factorii de decizie și voința acestora de a se implica în soluționarea problemei.

În cazul petiționarului, scara de la intrarea în blocul locativ era îngustă, iar instalarea unui mijloc special pe scări era destul de dificilă, fără a nu crea incomodități celorlalți locatari. La insistența avocaților parlamentari, care au formulat propuneri concrete pentru soluționarea acestei situații, autoritatea publică locală¹⁸⁷ a găsit soluția potrivită prin instalarea unui dispozitiv pliant.¹⁸⁸ Însă, un număr important de persoane dependente de scaunul rulant se află în așteptarea soluțiilor optime din partea autorităților.

Insuficiența resurselor financiare a fost principala problemă invocată de autoritatea competentă privitor la instalarea acestui dispozitiv, care s-a dovedit a fi cea mai optimă soluție în acest caz. Mai cu seamă, autoritățile invocau faptul că aceste cheltuieli nu erau planificate în bugetul anual al instituției.

Avocații parlamentari reiterează faptul că existența unor dificultăți de ordin economic nu este o scuză pentru stat de a nu-și onora obligațiunea de identificare a soluțiilor optime pentru a asigura garantarea respectării drepturilor fundamentale ale persoanei. Avocații consideră imperios necesar ca toți gestionarii fondului locativ să identifice persoanele cu deficiențe ale aparatului locomotor și să verifice asigurarea accesului acestora în blocul locativ, precum și să găsească posibilitățile de extindere a accesului. De asemenea, avocații parlamentari recomandă estimarea de către fiecare autoritate a costurilor necesare pentru asigurarea accesului persoanelor cu nevoi speciale și includerea cheltuielilor în proiectul bugetului anual.

Și mai gravă este situația privind accesul persoanelor cu nevoi speciale la transportul public. Practic, nu există unități de transport public adaptate pe deplin la necesitățile persoanelor cu dizabilități. Spre exemplu, în municipiul Chișinău la o parte de troleibuze (252 la număr) au fost doar demontate barele la ușile din spate, pe când la alte 66 de troleibuze și 100 de autobuse

¹⁸⁷ Pretura sect. Ciocana, mun. Chișinău.

¹⁸⁸ Petiția nr. 03-1098/09.

aceste bare nu pot fi demontate, ele fiind prevăzute de uzina producătoare. Este salutar faptul că cele 102 troleibuze noi care vor fi procurate în anul 2011 vor asigura accesul nelimitat pentru persoanele cu dizabilități.¹⁸⁹ În orașul Cahul din cele 46 de unități de transport public nici una nu este adaptată la necesitățile persoanelor cu dizabilități. O situație similară se atestă și în celelalte localități din țară.

În acest context, avocații parlamentari recomandă autorităților publice locale să ia în considerație criteriul de adaptare în cadrul procedurii de achiziționare a unităților de transport noi.

Persoanele cu dizabilități ale aparatului locomotor beneficiază de compensație anuală în mărime de 400 de lei¹⁹⁰ pentru acoperirea cheltuielilor de deservire cu transport. În condițiile în care persistă dificultăți serioase de acces la transportul public, această sumă este derizorie, deoarece cheltuielile pentru deplasare sunt mult mai mari.

În adresa avocaților parlamentari au parvenit adresări de la persoane cu afecțiuni ale aparatului locomotor care și-au exprimat dezacordul față de excluderea facilității de asigurare a invalizilor cu autoturisme, prevăzute în art. 36 din Legea privind protecția socială a invalizilor nr. 821 din 24 decembrie 1991.¹⁹¹ Având în vedere propunerile persoanelor care se confruntă nemijlocit cu probleme de deplasare, avocații parlamentari au intervenit către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei pentru examinarea recomandărilor acestora la elaborarea politicilor în domeniu, care vizează acordarea unor facilități viabile persoanelor cu deficiențe ale aparatului locomotor. Ministerul a afirmat că aceste propuneri vor fi luate în calcul la elaborarea modificărilor cadrului legislativ-normativ pentru ajustare la standardele internaționale.

O parte dintre persoanele cu deficiențe ale aparatului locomotor se confruntă cu o dificultate și mai gravă: lipsa de asigurare cu fotolii cu roțile. Aceasta a fost una dintre problemele identificate în cadrul dezbaterilor publice, organizate de Centrul pentru Drepturile Omului în patru regiuni din țară.¹⁹² Potrivit informației furnizate de către Direcțiile de Asistență Socială din 18 raioane ale țării, inclusiv mun. Chișinău și Bălți, circa 28 la sută dintre persoanele care necesită cărucioare-fotolii nu sunt asigurate cu acestea.¹⁹³

¹⁸⁹ Informație prezentată de Direcția Generală Transport Public și Căi de Comunicație, mun. Chișinău.

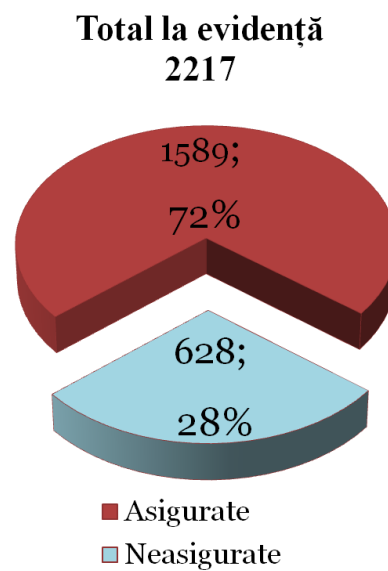
¹⁹⁰ Hotărârea Guvernului cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor nr. 1268 din 21 noiembrie 2007.

¹⁹¹ Legea pentru modificarea unor acte legislative nr. 934 din 14 aprilie 2000.

¹⁹² 2 iulie 2010 - mun. Chișinău, 8 octombrie 2010 - mun. Comrat, 3 noiembrie 2010 - or. Cahul, 4 noiembrie 2010 - mun. Bălți.

¹⁹³ Art. 36 din Legea privind protecția socială a invalizilor nr. 821 din 24 decembrie 1991: Invalizilor li se acordă asistența socială în formă de plăți bănești (pensii, alocații, plăți de o singură dată), de asigurare cu mijloace tehnice și cu alte mijloace, inclusiv cu cărucioare-fotolii proteze și aparate ortopedice, producție de tipar cu caractere speciale fonoamplificatoare și semnalizatoare, precum și de prestare a serviciilor medicale și de menaj la domiciliu.

Localitatea	neasigurate	Total la evidență
Mun. Chișinău	169	342
Mun. Bălți	8	120
Sângerei	80	250
Fălești	18	137
Florești	38	91
Râșcani	29	36
Glodeni	18	80
Ocnîța	13	20
Briceni	32	217
Edineț	31	35
Soroca	17	60
Drochia	4	18
Cahul	71	194
Taraclia	27	48
Vulcănești	15	114
Leova	20	220
Cantemir	18	65
UTA Găgăuzia	20	170
Total	628	2217

Metodologia actuală de stabilire a invalidității este bazată pe modelul medical, care nu încurajează incluziunea socială a acestor persoane.¹⁹⁴ Prin urmare, avocații parlamentari susțin necesitatea revizuirii acestei metodologii, în sensul determinării nivelului capacității de muncă a persoanelor cu vârstă aptă de muncă astfel încât aceste deziderate să nu prezinte elemente discriminatorii și să corespundă standardelor internaționale în domeniu. Pe de altă parte, este foarte important ca autoritățile responsabile să acorde o atenție deosebită dezvoltării serviciilor medico-sociale de intervenție timpurie pentru prevenirea dizabilității.

O problemă stringentă și des abordată este accesul limitat pe piața muncii pentru persoanele încadrate în grad de invaliditate. Actuala politică socială prevede măsuri de plasare pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități, însă mecanismele și formele de asigurare cu servicii de reorientare profesională și reabilitare rămân a fi insuficiente. Această problemă este actuală pentru un număr impunător de persoane – invalizi de gradul I și II. Potrivit situației la 1 ianuarie 2011, la evidența Casei Naționale de Asigurări Sociale se aflau 103914 beneficiari de pensii de invaliditate de gradul I și II.¹⁹⁵

Existența prevederilor legale, care nu încurajează incluziunea socială a acestor categorii de persoane, constituie bariere serioase pentru beneficierea de serviciile organelor de plasare în câmpul muncii. Astfel, în cele mai dese cazuri, agențiile de ocupare a forței de muncă își întemeiază refuzul de înregistrare pentru aceste persoane cu trimitere la articolul 2 lit.b) din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102 din 13 martie 2003, care prevede că o persoană, pentru a fi înregistrată ca șomer, trebuie să îndeplinească cumulativ mai multe condiții.¹⁹⁶ De asemenea, agențiile solicită documente suplimentare la cele prevăzute în legislație de la persoanele încadrate în grad de invaliditate (certificate de la Comisia de Expertiză Medicală a Vitalității ca dovadă că poate presta o muncă)¹⁹⁷. Așadar, pot spera la o sursă de venit doar persoanele încadrate în gradul III de invaliditate. Ceilalți, care se regăsesc în categoria persoanelor cu dizabilități locomotorii și de vedere, nu sunt considerați apti de muncă. Aceste persoane sunt puse în dependență de

¹⁹⁴ Hotărârea Guvernului cu privire la expertiza medicală a vitalității nr. 688 din 20 iulie 2006.

¹⁹⁵ Informație privind beneficiarii de pensii și de alocații sociale de stat, aflați la evidența Casei Naționale de Asigurări Sociale la situația de la 1 ianuarie 2011, www.cnas.md.

¹⁹⁶ Art. 2 lit.b) din Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr. 102 din 13 martie 2003 prevede că persoana trebuie să fie aptă, după starea de sănătate și capacitățile fizice și psihice, pentru prestarea unei munci.

¹⁹⁷ Pct.3 din Hotărârea Guvernului pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă nr. 862 din 14 iulie 2003 prevede că înregistrarea șomerului se face prin completarea unei fișe personale, la prezentarea următoarelor acte: a) buletinul de identitate; b) actele de studii și de calificare; c) carnetul de muncă (în cazul persoanelor provenite din muncă) sau alte documente care certifică faptul că persoana respectivă nu este angajată; d) certificat ce consemnează lipsa activității în scop de obținere a venitului, conform punctului 3 din hotărâre.

capacitatea statului de a le oferi sprijin pentru supraviețuire financiară, care este o pensie medie de 600 de lei.

Avocații parlamentari au sesizat Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și au propus examinarea oportunității de inițiere a procedurii de modificare a prevederilor legale, care limitează accesul persoanelor cu dizabilități la piața muncii. În această ordine de idei, avocații parlamentari solicită autorităților responsabile să depună eforturile necesare în promovarea integrării profesionale a persoanelor cu dizabilități. Integrarea deplină a acestora în societate va fi posibilă prin deschiderea unei noi piețe a muncii pentru aceste persoane, asigurându-le profesioniști care să le ghideze și creând locuri de muncă adaptate nevoilor lor.

Extinderea integrării profesionale a persoanelor cu dizabilități trebuie să constituie unul dintre obiectivele principale promovate în politicile statului. Adaptarea rezonabilă trebuie să se facă ținând cont de nevoile persoanelor cu dizabilități și de nevoile angajatorilor, creând astfel oportunități egale pe piața muncii.

Recomandările avocaților parlamentari:

- 1. Modificarea articolului 51 din Constituție în sensul înlocuirii noțiunii „persoane handicapate” cu „persoane cu dizabilități”, precum și unificarea noțiunilor utilizate în documentele de politici și în actele legislative cu referire la dizabilitate.*
- 2. Includerea principiului nediscriminării pe criteriu de dizabilitate în cadrul normativ național sau modificarea acestuia, astfel încât să includă o listă neexhaustivă de criterii.*
- 3. Evaluarea gradului de adaptare a tuturor instituțiilor și serviciilor publice la necesitățile persoanelor cu dizabilități.*
- 4. Estimarea cheltuielilor necesare pentru asigurarea accesului persoanelor cu nevoi speciale de către fiecare autoritate în parte și includerea acestora în proiectul bugetului anual.*
- 5. Achiziționarea unităților de transport public adaptat la necesitățile persoanelor cu dizabilități.*

13. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică

1.1 Conceptul de tortură și tratamente sau pedepse inumane sau degradante

Fenomenul torturii este incontestabil potrivit unui număr de acte internaționale, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948 (art. 5), Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice din 16 decembrie 1966 (art. 7), Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatelor Inumane sau Degradante din 26 noiembrie 1987 și Convenția Europeană pentru Drepturile Omului din 4 noiembrie 1950. Desigur, principalul instrument cu vocație ce se referă la prevenirea și combaterea torturii este Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și a Altor Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane sau Degradante, intrată în vigoare la 26 iunie 1987¹⁹⁸. Această Convenție definește, chiar în art. 1, termenul de tortură *„ca un act prin care o durere sau suferințe puternice, fizice sau mentale, sunt provocate în mod intenționat unei persoane, în special în scopul de a obține de la această persoană sau de la o terță persoană informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care acesta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi aceasta, atunci când o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de un agent al autorității publice sau de oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial ori cu consimțământul expres sau tacit al unei astfel de persoane”*.

Textul indicat *supra* a fost preluat completamente de Legea Penală, materializat în art. 309¹ din Codul Penal al Republicii Moldova. Astfel, Convenția ONU împotriva Torturii și Altor Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane sau Degradante a fost pusă în aplicare printr-o lege internă, care cuprinde condițiile concrete de incriminare și sancționare. Rămâne actuală, în opinia avocaților parlamentari, întrebarea dacă în Moldova s-a reușit să se sancționeze „aceste infracțiuni cu pedepse corespunzătoare în funcție de gravitatea lor”. Or, sancțiunile aplicate pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art. 309¹ Cod Penal, de regulă, nu prevăd o pedeapsă reală.

Distincția dintre tortură și alte tipuri de maltratare se realizează conform diferenței de *intensitate* a durerii cauzate. Elementele subiective ale acestui criteriu bazate pe sex, vârstă și starea sănătății victimei sunt relevante pentru evaluarea intensității unui tratament anume. Acțiunile care în mod obiectiv cauzează o intensitate suficientă de durere, vor fi considerate

¹⁹⁸ Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și a Altor Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane sau Degradante, <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>.

tortură, indiferent dacă victima este femeie sau bărbat, ori dacă are o constituție fizică dezvoltată sau nu¹⁹⁹.

Tortura este caracterizată ca fiind o formă *intenționată* de maltratare pentru care este necesar un anumit nivel de pregătire și de efort pentru a acționa astfel. CEDO a recunoscut ca tratament intenționat cu caracter de tortură: „spânzurătoarea palestiniană” (*cazul Aksoy vs Turcia*), cauzarea unui număr mare de lovituri și alte forme de tortură (*cazul Dikme vs Turcia*), alimentarea forțată de o manieră care a supus reclamantul la dureri fizice extreme și umilință (*cazul Ciorap vs Moldova*), violul unui deținut de către un oficial al statului (*cazul Aydin vs Turcia*), supunerea victimei la șocuri electrice, tratament cu apă fierbinte și rece, lovituri în cap și amenințarea privind maltratarea copiilor (*cazul Akkoc vs Turcia*), aplicarea așa-zisei „falaka” – lovirea tălpilor (*cazul Corsacov vs Moldova*)²⁰⁰ etc.

Toate aceste reglementări ilustrează o justificare durabilă a actului de incriminare de către legiuitorul autohton a faptelor de rele tratamente. Celelalte noțiuni de „tratamente inumane și respectiv degradante” au definiții mai largi doar în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin prisma art. 3 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Conform celor enunțate de Curte, „*art. 3 consacră una din cele mai fundamentale valori ale unei societăți democratice: nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante*”.²⁰¹ Astfel, Convenția este o parte a sistemului de drept și aplicarea prevederilor ei este obligatorie pentru instanțele judecătorești naționale și pentru toate autoritățile publice naționale. Acestea trebuie să acorde Convenției prioritate asupra oricărei legi naționale ce contravine ei. În ceea ce privește componentele respective, caracterul grav sau intensitatea durerii ori suferinței mentale sunt, de asemenea, considerabile, dar mai puțin grave decât în cazurile de tortură. Nivelul de severitate poate fi ilustrat prin durere sau suferințe cauzate de recurgerea la forță fizică (lovirea în față cu un baston), care nu a rezultat în urma comportamentului propriu al victimei,²⁰² obligarea deținutului de sex masculin să se dezbrace în pielea goală în prezența unui agent al autorității de sex opus,²⁰³ tratament medical inadecvat oferit deținutului,²⁰⁴ efectul cumulativ al condițiilor inadecvate, lipsa asistenței medicale depline, expunerea la fumul de țigară, hrana inadecvată,²⁰⁵

¹⁹⁹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor art. 3 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului” nr. 8 din 30 octombrie 2009, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr. 2, pag. 4

²⁰⁰ A se vedea *Corsacov vs. Moldova*, Hotărârea CEDO din 4 aprilie 2006, cererea nr. 18944/02.

²⁰¹ Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf.

²⁰² A se vedea *Mrozowski vs. Polonia*, Hotărârea CEDO din 12 mai 2009, cererea nr. 9258/04.

²⁰³ A se vedea *Valasinas vs. Lituania*, Hotărârea CEDO din 21 iulie 2001, cererea nr. 44558/98.

²⁰⁴ A se vedea *Șarban vs. Moldova*, Hotărârea CEDO din 4 octombrie 2005, cererea nr. 3456/05.

²⁰⁵ A se vedea *Ostrovar vs. Moldova*, Hotărârea CEDO din 13 octombrie 2005, cererea nr. 35207/03.

Chiar și această catalogare, care este departe de a fi exhaustivă, sugerează că în afara factorului de severitate există câteva alte caracteristici-cheie care specifică și diferențiază elementele interdicției relelor tratamente.

Elementul constitutiv „*inuman*” al interdicției face referire la implicațiile necivilizate ale suferinței fizice sau mentale, care rezultă din tratamentul în cauză. Astfel, un tratament poate fi estimat drept inuman atunci când a fost aplicat premeditat, aplicat ore în șir și a cauzat fie vătămare corporală, fie suferințe fizice și psihice profunde. Multe situații de tratament inuman apar în contextul detenției, unde victima este supusă maltratării intense, însă care nu este în măsura necesară pentru a fi calificat ca tortură. Elementul „*degradant*” este legat de sentimentele foarte specifice asociate cu efectele înjositoare și umilitoare ale anumitor forme de rele tratamente. Acest tip de tratament generează victimelor sentimente de frică, anxietate și inferioritate, capabile să le umilească și să le înjosească. Tratamentul a fost, de asemenea, descris ca implicând un comportament de natură să înfrângă rezistența fizică și morală a victimei sau să determine victima să acționeze împotriva voinței sau conștiinței sale. Totodată, spre deosebire de tortură, încălcările interdicției elementelor inumane și degradante nu necesită neapărat o intenție în ceea ce privește suferința provocată.

Astfel, nu toate tipurile de tratamente cad sub incidența domeniului de aplicare al art. 3 din Convenție. Curtea de la Strasbourg a reiterat, în repetate rânduri, că maltratarea trebuie să ajungă la un nivel minim de gravitate pentru a cădea sub incidența acestui articol. În cazul fundamental privind art. 3 din CEDO, *Irlanda c. Regatul Unit* din 18 ianuarie 1978, Curtea a enunțat că evaluarea nivelului minim de gravitate este relativă: aceasta depinde de toate circumstanțele cazului, precum ar fi durata tratamentului, efectele lui fizice și psihice și, în anumite cazuri, de sexul, vârsta și starea sănătății victimei. Aceste declarații au fost repetat permanent în jurisprudența Curții. În speța *Soering contra Regatul Unit*,²⁰⁶ Curtea a adăugat că gravitatea „depinde de toate circumstanțele cazului, precum și de natura și contextul tratamentului sau pedepsei, modul și metoda de executare, precum și de factorii enunțați anterior.

Deci, art. 3 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale conține o garanție absolută a drepturilor pe care le protejează. Această prevedere nu poate fi derogată nici în caz de război sau alt pericol public ce amenință viața națiunii.²⁰⁷ În contextul trecutului istoric al CEDO, acest raționament nu poate fi trivializat în sensul interzicerii decât a celor mai grave forme de maltratare.

²⁰⁶ A se vedea cazul *Soering vs. Regatul Unit*, <http://eji.org/eji/files/Soering%20v.%20United%20Kingdom.pdf>.

²⁰⁷ Art. 15 (1) din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului (Roma, 4 noiembrie 1940). În caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice înaltă parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de Convenție, în măsură strictă în care situația o cere și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.

În conformitate cu Articolul 34 al Convenției, „Curtea poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizație non-guvernamentală sau orice grup de persoane fizice care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre înaltele părți contractante ale drepturilor prevăzute de Convenția Europeană pentru Drepturile Omului și protocoalele sale. Înaltele părți contractante se angajează să nu împiedice prin nici o măsură exercitarea eficace a acestui drept”.

Prin ratificarea de către Parlament, la 12 septembrie 1997, a Convenției pentru Apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale ale Omului, Republica Moldova garantează cetățenilor săi dreptul de recurs la Curtea Europeană, în conformitate cu prevederile Convenției. Astfel, în perioada 1 noiembrie 1998 - 1 noiembrie 2010, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a emis în total 174 de hotărâri în privința Republicii Moldova. Printre problemele semnalate de CEDO figurează, în special, condițiile precare de detenție în instituțiile penitenciare, izolatoarele comisariatelor de poliție (art.3 din Convenție), aplicarea relelor tratamente și a torturii în timpul arestului preventiv (art. 3 din Convenție), motivarea insuficientă a reținerii și arestului preventive (art.5 din Convenție). În acest context este de menționat că în perioada nominalizată au fost emise 48 de hotărâri ale Curții în care au fost constatate violarea art. 3 din Convenție și 46 de hotărâri pentru violarea art. 5 din Convenție.

1.2. Toleranță zero relelor tratamente în prisma Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane sau Degradante

Tratamentele rele se apropie cu adevărat de ultima treaptă a unui comportament impropriu ființei umane. Ratificarea Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse sau Tratamente Crude, Inumane sau Degradante a propulsat mult Republica Moldova în propagarea principiului de *zero toleranță relelor tratamente*. Competențele directe ale avocatului parlamentar în domeniul prevenirii torturii și pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante au oferit instituției posibilități de a urmări evoluția stării de lucruri pe parcursul ultimilor doi ani (implementarea de bază a mecanismului de prevenire în Republica Moldova a avut loc în anul 2008).

Protocolul Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a altor Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante a fost adoptat la 18 decembrie 2002 la sesiunea a 57-a a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. Protocolul Opțional a fost semnat de către Republica Moldova la 16 septembrie 2005 și a fost ratificat la 30 martie 2006. Acesta a intrat în vigoare la 24 iulie 2006.

Potrivit art.1 al Protocolului Opțional²⁰⁸, obiectivul acestuia constă în stabilirea unui sistem de vizite regulate întreprinse de către organe independente internaționale și naționale la locurile în care persoanele sunt private de libertate, în vederea prevenirii torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante.

Transparența și controlul independent al administrației publice sunt elementele componente ale oricărui sistem bazat pe principiile democrației și supremației legii. Aceasta este în special adevărat în cazul monitorizării competenței statului de a priva persoanele de libertate. Monitorizarea tratamentului și condițiilor de detenție ale persoanelor private de libertate prin vizite inopinate și periodice este unul din cele mai eficiente mijloace de prevenire a torturii și a maltratării.

Astfel, obiectivul Protocolului Opțional este instituirea unui sistem de monitorizare. Ideea unei monitorizări externe și independente a locurilor de detenție a cunoscut progrese spectaculoase pe parcursul ultimilor câțiva ani. În prezent, este pe larg acceptată concepția potrivit căreia una din cele mai bune protecții împotriva torturii și maltratării este ca locurile de detenție să fie cât mai transparente posibil, cu posibilitatea unui acces permanent al membrilor Mecanismului Național de Prevenire a Torturii. Această evoluție pozitivă este reflectată chiar prin adoptarea unui asemenea act, cu scopul de a crea un sistem de efectuare a vizitelor în locurile de detenție.

Astăzi nu este identificată o formulă strictă a Mecanismelor Naționale de Prevenire, deși majoritatea statelor europene semnatare au optat în favoarea Instituțiilor Naționale pentru Apărarea Drepturilor Omului. Motivul este că acestea au la baza constituirea Principiilor privind statutul instituțiilor naționale pentru apărarea drepturilor omului, cunoscute și ca Principiile de la Paris, care presupun existența unui mandat larg, independență funcțională și pluralism. Prin urmare, statele-părți au libertatea de a selecta tipul organului care se potrivește cel mai bine pentru contextul țării.

Întru conformarea cerințelor articolelor 3, 17 din Protocolul Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante²⁰⁹, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat, la 26 iulie 2007, Legea nr. 200 privind modificarea și

²⁰⁸ Raportul privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în anul 2009.

²⁰⁹ Fiecare stat-parte creează, desemnează sau menține la nivel național unul sau mai multe organe de vizitare pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (denumite în continuare mecanisme naționale de prevenire). Fiecare stat-parte va menține, desemna sau înființa, cel mai târziu la un an de la intrarea în vigoare a prezentului Protocol sau de la ratificarea sau aderarea la acesta, unul sau mai multe mecanisme naționale de prevenire independente, pentru prevenirea torturii la nivel național. Mecanismele înființate de către unități descentralizate pot fi desemnate ca mecanisme naționale de prevenire în sensul prezentului Protocol dacă se conformează prevederilor acestuia.

completarea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997²¹⁰, astfel atribuind avocaților parlamentari mandatul de Mecanism Național pentru Prevenirea Torturii²¹¹.

Pentru Republica Moldova investirea ombudsmanului cu misiunea respectivă a reprezentat o variantă admisibilă, ținându-se cont de faptul că avocatul parlamentar (ombudsmanul) corespunde întru totul criteriilor Protocolului Opțional față de Mecanismul Național de Prevenire:

- Independență funcțională (avocații parlamentari sunt numiți de către Parlament pentru un mandat de cinci ani, dispun de imunitate, sunt separați de puterea executivă și judecătorească)
- Aptitudini și cunoștințe profesionale necesare pentru exercitarea mandatului, dar și de competențe largi la inspectarea locurilor în care se dețin sau se pot deține persoane în detenție.

De asemenea, realizând necesitatea implicării societății civile în procesele naționale de eradicare a torturii, pe lângă Centrul pentru Drepturile Omului a fost instituit un Consiliu Consultativ, care acordă consultanță și asistență în exercitarea atribuțiilor avocaților parlamentari în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii și dispune de atribuții directe în monitorizarea fenomenului torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

Potrivit pct. 8 al Regulamentului de organizare și funcționare al Consiliului Consultativ, mandatul de membru este de trei ani. Candidatul pentru calitatea de membru al Consiliului Consultativ trebuie să dispună de înaltă probitate morală, precum și să întrunească un șir de calități ce nu ar oferi temei de a compromite titlul de membru al Consiliului Consultativ. Pentru exercitarea independentă a funcției de prevenire a torturii, membrii Consiliului Consultativ au dreptul²¹²:

- Să aibă acces liber în instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, asociații obștești, în comisariate de poliție și locurile de detenție din cadrul acestora, în instituții penitenciare, în izolatoare de detenție provizorie, în unități militare, în centre de plasament pentru imigranți sau solicitanți de azil, în instituții care acordă asistență socială, medicală sau psihiatrică, în școli speciale pentru minori cu devieri de comportament și în alte instituții similare

²¹⁰ Legea pentru modificarea și completarea Legii nr. 1349 din 17 octombrie 1997 cu privire la avocații parlamentari nr. 200 din 26 iulie 2007, „Monitorul Oficial”, nr.136-140/581 din 31 august 2007.

²¹¹ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova pentru anul 2009.

²¹² Art. 23², 24 lit.b-d,f,g) din Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997, „Monitorul Oficial”, nr.82-83/671 din 11 decembrie 1997.

- Să solicite și să primească de la autoritățile publice centrale și locale, de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile informațiile, documentele și materialele necesare pentru exercitarea atribuțiilor
- Să aibă acces nelimitat la orice informație privind tratamentul și condițiile de detenție ale persoanelor private de libertate
- Să primească explicații de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra chestiunilor ce urmează a fi elucidate în procesul efectuării controlului
- Să aibă întreveneri nelimitate și convorbiri personale, fără martori, iar în caz de necesitate, prin intermediul traducătorului, cu persoana aflată în locurile nominalizate, precum și cu oricare altă persoană care, în opinia sa, ar putea oferi informațiile necesare
- Să atragă, la efectuarea vizitelor preventive, în locurile în care se află sau se pot afla persoane private de libertate, specialiști și experți independenți din diferite domenii, inclusiv, juriști, medici, psihologi, reprezentanți ai asociațiilor obștești.

În componența Consiliului Consultativ trebuie incluși în mod obligatoriu reprezentanți ai societății civile.

1.3 Realități și perspective ale Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în Republica Moldova

După audierea celui de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova²¹³ la Geneva, în cadrul ședințelor din 11 și 12 noiembrie 2009, Comitetul împotriva Torturii a formulat un set de observații finale care, la punctul 13, se referă direct la necesitatea clarificării prevederilor legale ce reglementează activitatea Mecanismului Național de Prevenire, mandatul și statutul Consiliului Consultativ, precum și privitor la membrii acestuia și independența financiară.

Convocarea membrilor Consiliului Consultativ este dictată de necesitatea menținerii activității de examinare cu regularitate a tratamentului aplicat persoanelor aflate în instituțiile de detenție, de reținere și arestare preventivă, în instituțiile medico-sociale pentru persoanele cu deficiențe mentale. Astfel, managementul mecanismului identifică activitatea de monitorizare și control ca una dintre resursele necesare administrării organizaționale a unui Mecanism Național de Prevenire a Torturii.

În cadrul ședințelor, avocatul parlamentar și membrii Consiliului Consultativ decid asupra periodicității vizitelor de monitorizare, necesității implicării specialiștilor și experților la efectuarea vizitelor, rapoartelor întocmite în urma vizitelor, elaborării recomandărilor pentru

²¹³ www.dejure.md/library_upld/d630.doc

ameliorarea comportamentului față de persoanele private de libertate, a condițiilor de detenție și a prevenirii torturii, examinării răspunsurilor primite de la autoritățile sau persoanele cu funcții de răspundere sesizate, asupra încetării împuternicirilor membrilor Consiliului Consultativ, precum și asupra altor chestiuni privind buna funcționare a Mecanismul Național de Prevenire a Torturii²¹⁴.

Potrivit atribuțiilor funcționale, unii angajați ai Centrului pentru Drepturile Omului sunt desemnați special pentru a desfășura activitate în domeniul competențelor avocatului parlamentar în calitate de mecanism preventiv. Este larg răspândită practica efectuării vizitelor cu participarea membrilor Consiliului Consultativ și mai rar sunt efectuate vizite autonome de către membrii Consiliului Consultativ.

Autonomia financiară este un criteriu fundamental fără de care Mecanismele Naționale de Prevenire a Torturii nu pot să-și exercite independența în luarea deciziilor. Mecanismul Național de Prevenire a Torturii trebuie să fie independent din punct de vedere financiar, pentru a fi capabil să-și îndeplinească funcțiile de bază. Principiile de la Paris accentuează necesitatea unei finanțări adecvate, care îi va permite să dispună de propriul personal și oficii, în scopul de a fi independent față de Guvern și de a nu se supune unui control financiar.²¹⁵

Cu regret, în Republica Moldova implementarea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii nu a fost însoțită de o creștere corespunzătoare a resurselor financiare, fapt care împiedică activitatea structurii. Problema respectivă a fost accentuată și în Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii, ca urmare a vizitei efectuate în Republica Moldova, în perioada 27-31 iulie 2009²¹⁶, în Recomandările Comitetului pentru Drepturile Omului al ONU adoptate pe marginea audierii celui de-al doilea Raport periodic prezentat de Republica Moldova, la 13-14 octombrie 2009.²¹⁷

²¹⁴ Pct.22 din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Consultativ, aprobat prin ordinul Directorului Centrului pentru Drepturile Omului din 31ianuarie 2008, în baza avizului Comisiei pentru Drepturile Omului a Parlamentului CDO-4 nr.11 din 25 ianuarie 2008.

²¹⁵ Principul 2 din Principiile privind statutul și funcționarea instituțiilor naționale pentru protecția drepturilor omului, adoptate în luna martie 1992, parte componentă a Rezoluției Adunării Generale a ONU 48/134 din 20 decembrie 1993, <http://www.un.org/russian/document/convents/paris.htm>.

²¹⁶ Comitetul recomandă adoptarea fără întârziere a unor măsuri pentru a se asigura că Mecanismul Național de Prevenire a Torturii își exercită competențele pe deplin și fără restricții, ținând cont de recomandările, observațiile și orientările care au fost elaborate de Subcomitetul ONU de Prevenire, în vederea consolidării capacităților și mandatului Mecanismului Național de Prevenire.

²¹⁷ Par.10 lit.a): Statul-parte trebuie să fortifice Mecanismul Național de Prevenire a Torturii și să susțină independența acestuia, mai cu seamă prin intermediul sporirii resurselor financiare alocate acestuia.

De asemenea, sarcina acoperirii cheltuielilor necesare pentru efectuarea vizitelor preventive, inclusiv remunerarea experților care urmează să participe la efectuarea vizitelor preventive și / sau de monitorizare a fost atribuită Centrului pentru Drepturile Omului.²¹⁸

Chiar și în asemenea condiții, pentru eficientizarea activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, prin prisma *Observațiilor finale* ale Comitetului împotriva Torturii, adoptate în cadrul ședinței sale din 19 noiembrie în urma analizei celui de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova, avocatul parlamentar a încheiat acorduri de prestare a serviciilor cu membrii Consiliului Consultativ. În acest sens, din bugetul Centrului pentru Drepturile Omului pentru anul 2010 au fost alocate surse financiare suplimentare pentru remunerarea experților cooptați pentru a participa la vizitele preventive în locurile în care se află sau se pot afla persoane private de libertate (prevederile pct. 39 al Regulamentului Centrului aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 57 din 20 martie 2008). Remunerarea acestora va constitui, indispensabil, un punct forte în procesul de garantare a independenței financiare a reprezentanților Mecanismului Național de Prevenire a Torturii.

În cadrul Centrului pentru Drepturile Omului activează funcționari ale căror atribuții de serviciu includ realizarea sarcinilor Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, însă structura actuală a instituției nu prevede o subdiviziune distinctă specializată și dotată potrivit în acest sens. Pentru sporirea eficienței activității Mecanismului Național, dar și pentru revizuirea conceptuală a structurii Centrului, în cadrul instituției a fost format un grup de lucru pentru elaborarea unui nou proiect de lege cu privire la avocații parlamentari, care ar include o nouă formulă a structurii și modificarea grilei de salarizare a angajaților. Acest fapt va permite crearea unei unități distincte care va avea sarcini și atribuții bine definite în corespundere cu exigențele instrumentelor internaționale.

Conceptul de reformare a Centrului pentru Drepturile Omului a fost susținut și în Raportul consultantului pentru Direcția Generală pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice a Consiliului Europei, Mark Antoni Nowicki, întocmit în rezultatul întrevederilor la instituția ombudsmanului din Moldova, în perioada 2- 4 iunie 2010. Potrivit consultantului european, structura actuală a instituției ombudsmanului trebuie modificată substanțial și simplificată în unele direcții. În partea ce ține de finanțarea instituției, acesta a precizat în recomandările sale despre asigurarea capacității ombudsmanului de a finanța angajarea experților din exterior, inclusiv prin intermediul finanțării din partea donatorilor internaționali.

²¹⁸ Art.39 din Hotărârea Parlamentului de aprobare a Regulamentului Centrului pentru Drepturile Omului, a structurii, statului de funcții și a modului de finanțare a acestuia nr. 57 din 20 martie 2009, „Monitorul Oficial” nr. 81/276 din 25 aprilie 2008; Art. 35 din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Consultativ.

Subiectul finanțării și structurii curente a Centrului pentru Drepturile Omului a fost abordat și în Raportul vizând revizuirea funcțională a Centrului, întocmit de expertul PNUD, Allar Joks, după vizita din 30 noiembrie-18 decembrie 2009. Expertul a menționat că finanțarea adecvată este una din cele mai importante garanții instituționale. Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, Comitetul împotriva Torturii, Comitetul pentru Drepturile Copilului și Subcomitetul de Acreditare al Comisiei Internaționale de Coordonare a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului au relevat foarte clar că finanțarea inadecvată nu permite Centrului pentru Drepturile Omului să-și îndeplinească corespunzător mandatul. În aspect structural, Allar Joks a menționat necesitatea restructurării instituției în care Mecanismul Național de Prevenire a Torturii să fie inclus ca unitate specializată separată.

Funcționarea eficientă a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii presupune efectuarea periodică a vizitelor preventive, inclusiv de către angajații reprezentanțelor Centrului pentru Drepturile Omului, în locurile în care se află sau se pot afla persoane private de libertate. Capacitățile funcționale ale Reprezentanțelor instituției cu sediile în or. Cahul, mun. Bălți și or. Comrat nu pot fi utilizate la maxim, deoarece acestea nu dispun de transport și de baza tehnico-materială necesară. Datorită acestor necesități financiare și pentru asigurarea structurală a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, Centrul pentru Drepturile Omului a prezentat, la 27 iulie 2010, Ministerului Finanțelor un demers prin care a argumentat indispensabilitatea alocării surselor financiare suplimentare pentru anul 2011. Negocierea condițiilor expuse și alte aspecte ale argumentării necesității surselor financiare suplimentare pentru anul 2011 a avut loc la 10 august 2010, la sediul Ministerului Finanțelor. În condițiile în care Centrul pentru Drepturile Omului va beneficia de resurse financiare suplimentare, Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, cu implicarea Reprezentanțelor Centrului pentru Drepturile Omului de la Cahul, Comrat și Bălți, ar putea realiza mai multe vizite. În asemenea condiții este posibilă onorarea pe deplin a obligațiunilor asumate potrivit art. 18 p. 3 și art. 19 lit. A) din Protocolul Opțional la Convenția împotriva Torturii și a Pedepselor sau Tratatamentelor Inumane sau Degradante. Astfel, planul de cheltuieli propus rămâne a fi analizat de autoritățile abilitate pentru a fi inclus în bugetul propriu-zis pe anul 2011.

Realizarea cu succes a tuturor obiectivelor pe care și le-a propus instituția avocaților parlamentari pe segmentul prevenirii torturii, inclusiv instruirea angajaților organelor de drept, stabilirea relațiilor de colaborare cu organizațiile internaționale și potențialii donatori, consolidarea capacităților Mecanismului Național de Prevenire, eradicarea actelor de tortură etc., solicită existența surselor financiare disponibile, crearea condițiilor de muncă adecvate pentru personalul instituției, asigurarea tehnico-materială adecvată, un nivel de retribuire a muncii

proporțional statutului Centrului pentru Drepturile Omului, care ocupă un loc distinct între autoritățile publice.²¹⁹

Cu referire la capacitatea de reacție a Centrului pentru Drepturile Omului, sunt menționate permanent deficiențele infrastructurii instituției în raport cu exigențele Principiilor privind instituțiile naționale pentru promovarea și protecția drepturilor omului (Principiile de la Paris), conform cărora instituția națională trebuie să dispună de suficiente resurse financiare. Totodată, conform Principiilor de la Paris, alocarea resurselor financiare pentru funcționare (personal, sediu, transport etc.) trebuie efectuată de o manieră care să nu diminueze independența instituției și ca aceasta să nu se afle în subordonarea directă a guvernului, a cărei activitate o monitorizează.

În context, sunt relevante *Observațiile finale* și recomandările organismelor internaționale nominalizate privind Centrul pentru Drepturile Omului prin prisma prevederilor Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, care trebuie aplicate de către Republica Moldova.

1.4 Parteneriate în realizarea sarcinilor Mecanismului Național de Prevenire a Torturii

Centrul pentru Drepturile Omului a creat un Consiliu Consultativ, care include reprezentanți ai societății civile. Începând cu noiembrie 2008, a fost instituită o nouă practică, potrivit căreia membrilor Consiliului Consultativ le-a fost acordată libertate deplină la alegerea locurilor de detenție pe care doresc să le viziteze și că aceștia pot efectua vizite fără participarea nemijlocită a avocatului parlamentar.

Până la desemnarea lui Anatolie Munteanu în funcția de avocat parlamentar, realizarea vizitelor preventive era posibilă doar cu participarea nemijlocită a predecesorului său. Mai mult, în contextul organizării interne a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, există un proces transparent de selectare a membrilor Consiliului Consultativ, acesta fiind salutat de către organizațiile non-guvernamentale ce activează în domeniul drepturilor omului.

La aprobarea primei componente a Consiliului Consultativ s-a pus accent pe reprezentanții organizațiilor non-guvernamentale, mizând, în primul rând, pe experiența lor în monitorizarea locurilor de detenție, precum și pe relațiile de încredere pe care ei, posibil, le-au stabilit cu persoanele private de libertate. De asemenea, reprezentanții societății civile, fiind abilitați în calitatea lor de membri ai Consiliului Consultativ cu unele atribuții ale avocaților

²¹⁹ Anexa nr. 1 la Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158 din 4 iulie 2008, „Monitorul Oficial” nr.230-232/840 din 23 decembrie 2008.

parlamentari, sunt priviți ca o importantă verigă pentru informare. Acest fapt permite Mecanismului Național de Prevenire a Torturii să-și planifice vizitele de monitorizare, dar și să reacționeze prompt în situații de urgență prin intermediul vizitelor preventive.

Anumite circumstanțe determinate de activitatea cotidiană a unor membri ai Consiliului Consultativ au făcut imposibilă participarea lor la ședințele de lucru, precum și la efectuarea vizitelor programate, influențând negativ periodicitatea vizitelor. Totodată, un indicator ce relevă plenitudinea activității de prevenire și eradicare a torturii și relexelor tratamente este respectarea termenului convenit de întocmire a rapoartelor și, nu în ultimul rând, calitatea acestora.

De la aprobarea primei componente a Consiliului Consultativ, pe parcursul anilor 2008 și 2009, cinci persoane au depus cereri prin care au solicitat încetarea calității de membru, pe motivul implicării în alte activități și nu reușesc să-și îndeplinească sarcinile asumate. Pentru completarea locurilor vacante, la 16 octombrie 2009, Centrul pentru Drepturile Omului a anunțat un concurs pentru suplinirea componentei Consiliului Consultativ, iar concursul, din cauza lipsei de oferte, a fost extins până la 13 noiembrie 2009. Timp de 11 luni ale anului 2010, din cauza unor procese politice complexe, suplinirea locurilor vacante nu a fost posibilă.

Avocatul parlamentar mizează mult pe dezvoltarea relațiilor de cooperare reciproc avantajoase în domeniul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Astfel, în contextul interacțiunii cu autoritățile publice, a fost semnat, la 25 mai 2010, Acordul de cooperare între Centrul pentru Drepturile Omului și Ministerul Afacerilor Interne. Acordul a favorizat extinderea contactelor și stabilirea relațiilor de colaborare în elaborarea propunerilor de ajustare a cadrului legal național și cel internațional din domeniul drepturilor omului.

De asemenea, este relevant faptul că, pe parcursul anului 2010, restricționarea membrilor Mecanismul Național de Prevenire a Torturii nu mai poartă deja un caracter sistemic. Astfel, în baza Acordului de Cooperare între Instituția Națională a Ombudsmanului și Ministerul Afacerilor Interne, în toate comisariatele de poliție au fost amplasate panouri informative cu informații despre structura, sarcinile și statutul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, drepturile și obligațiile persoanelor reținute / arestate, inclusiv a persoanelor care au fost supuse relexelor tratamente sau altor abuzuri din partea colaboratorilor de poliție. Acțiunea a fost realizată în cadrul proiectului „Susținerea pentru consolidarea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în conformitate cu prevederile Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante”, implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova, în parteneriat cu Centrul pentru Drepturile Omului.

Sigur, starea de lucruri mai necesită eforturi pentru a schimba atitudinea angajaților statului față de fenomenul torturii, precum și de a spori randamentul reacției la recomandările avocatului parlamentar.

Totodată, acest Acord a consolidat eforturile de prevenire și profilaxie torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. Este important că Acordul facilitează acum schimbul de informații în urma constatării și evidențierii încălcării, în special, a dreptului la viață și la integritate fizică și psihică, a libertății individuale și siguranței persoanei.

În contextul acțiunilor întreprinse la nivel național în procesul de prevenire a torturii, menționăm că și Departamentul Instituțiilor Penitenciare reprezintă un partener semnificativ în realizarea unei colaborări și cooperări eficiente pe segmentul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Pentru a asigura formarea mediului vital favorabil în instituțiile privative de libertate și pentru executarea corespunzătoare a prevederilor legislației execuțional-penale, remarcăm expedierea sistematică de către unele instituții (Penitenciarele nr. 3, 5, 10, 16 și 18) a comunicatelor speciale privind constatarea unor situații excepționale. Zilnic pe adresa electronică a Centrului pentru Drepturile Omului sunt expediate și note informative privind situația operativă din sistemul penitenciar pe 24 ore.

Împreună cu această conlucrare, a fost asigurat un dialog constructiv și cu ministerele de resort. Avocatul parlamentar a prezentat cu regularitate informația necesară pentru a formula reacțiile naționale, pe marginea recomandărilor și rapoartelor mai multor organisme internaționale. La acest compartiment pot fi incluse comentariile actualizate și informațiile adiționale furnizate Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova privind progresul realizat în implementarea recomandărilor Raportorului Special pentru Tortură, Manfred Nowak, formulate în urma vizitei în Republica Moldova din iulie 2008. Acestea urmau a fi inserate în Raportul prezentat Consiliului pentru Drepturile Omului în martie 2011.

În același context, Centrul pentru Drepturile Omului a furnizat Ministerului Justiției o informație amplă actualizată cu privire la instituirea și asigurarea unui mecanism funcțional de prevenire a torturii în locurile de detenție, pentru includerea acesteia în Raportul periodic al Republicii Moldova cu privire la implementarea Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.²²⁰

Avocații parlamentari au prezentat inclusiv sugestiile și propunerile lor pentru întocmirea Raportului național privind implementarea Convenției ONU împotriva Torturii și Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante.²²¹

²²⁰ <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

²²¹ <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm>

Constatăm că până în prezent s-au conturat deja pârghiile statului, exprimate prin prisma forțelor de convingere și constrângere, în ceea ce privește controlul respectării drepturilor omului. Urmează a fi definitivat procesul de stabilire a unui spectru de atribuții societății civile, prin prisma cărora să fie garantat principiul transparenței instituțiilor care asigură detenția persoanelor. În acest sens, a fost adoptată Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor nr. 235-XVI din 13 noiembrie 2008. Pentru executarea acestui act legislativ, la 13 aprilie 2009, a fost emisă Hotărârea Guvernului nr. 286 privind aprobarea Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor. Aceste acte amplifică controlul civil asupra instituțiilor care sunt obligate să asigure o politică de respectare și garantare a libertăților fundamentale în conformitate cu actele internaționale și cele naționale.

Adoptarea Legii nr. 235 și aprobarea Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor a urmărit crearea cadrului favorabil instituirii unui sistem independent de verificare a respectării drepturilor omului în instituțiile privative de libertate (penitenciare, internate psiho-neurologice, spitale de psihiatrie, instituțiile speciale ale comisariatelor de poliție etc.) din partea societății civile, pentru a preveni tratamentele inumane sau degradante și pentru a respecta prevederile legislației în vigoare. Realizarea permanentă a acestei monitorizări necesită instituirea unui mecanism eficient, cu participarea tuturor factorilor implicați în apărarea drepturilor omului.

Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor a intrat în vigoare în luna februarie 2009 și, potrivit art. 8 alin. (5) și alin. (7) din Legea nr. 235 din 13 noiembrie 2008, comisiile de monitorizare trebuie să prezinte rapoartele în urma vizitelor și rapoarte anuale generalizate Centrului pentru Drepturile Omului. În pofida acestui fapt, informația referitoare la organizarea comisiilor de monitorizare și rapoartele întocmite în rezultatul vizitelor n-au fost furnizate de către toate autoritățile publice locale de nivelul doi, potrivit prevederilor legale, iar informația recepționată este incompletă sau contrară exigențelor legislației în vigoare.

Un alt aspect remarcat din informația furnizată de către unele consilii raionale vizează calitatea membrilor selectați în componența comisiilor de monitorizare, unii dintre aceștia fiind incompatibili cu exigențele art. 3 alin. (6) din Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor.

Materializarea acestor acte legislative și normative va fi realizabilă în cazul formării comisiilor de monitorizare exclusiv din reprezentanți ai societății civile. Potrivit art. 3 alin. (6) din Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură

detenția persoanelor, nu pot fi membri ai comisiilor de monitorizare persoanele care dețin funcții de demnitate publică, funcționari publici, judecători, procurori, lucrătorii organelor apărării naționale, ale securității statului și ale ordinii publice, avocații, notarii și mediatorii. Includerea în comisii a angajaților statului poate fi interpretată drept o imixtiune a instituțiilor de stat în procesul de formare a acestor unități. În opinia avocatului parlamentar, această prevedere trebuie implementată cu maximă acuratețe pentru a crea un climat favorabil în procesul de funcționare a comisiilor de monitorizare. Totodată, autoritățile au fost informate despre faptul că selectarea candidaturilor pentru comisiile de monitorizare trebuie realizată prin prisma asigurării echilibrului de gen și de reprezentarea grupurilor etnice și minorităților din societate.

Cooperarea cu societatea civilă este absolut necesară în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Se poate afirma cu certitudine că intensitatea legăturilor cu societatea civilă exprimă gradul de modernizare și evoluție al unui stat și al societății în general. Participarea reprezentanților societății civile la acest proces va fi direct proporțional cu consacrarea rolului acestui element al societății în procesul de monitorizare per ansamblu a mediului privativ de libertate.

Astfel, la 25 iulie 2010, Centrul pentru Drepturile Omului a organizat, în cadrul proiectului „Susținerea pentru consolidarea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în conformitate cu prevederile Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante”, în incinta sediului Consiliului Raional or.Cahul, o reuniune de lucru cu tematica „Fenomenul torturii și relelor tratamente în vizorul autorităților publice”. La reuniune au fost abordate subiecte care vizează nemijlocit implicarea autorităților publice în prevenirea relelor tratamente, inclusiv prin prisma creării condițiilor necesare pentru stabilirea controlului civil, prevăzut de legislație.

Ținând cont de atribuțiile Cancelariei de Stat în domeniul organizării și exercitării controlului asupra executării actelor normative, această autoritate a fost solicitată să expedieze în adresa Centrului pentru Drepturile Omului o informație generală despre starea de lucruri în domeniul punerii în aplicare a Legii nr. 235 din 13 noiembrie 2008.²²² Informația relevă implementarea defectuoasă a prevederilor Legii privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor.

Unele deficiențe ale acestor comisii au fost reflectate și în cadrul mesei rotunde organizate la Căușeni, la data de 3 decembrie 2010. În acest sens, este relevant exemplul Comisiei de monitorizare a locurilor de detenție, create în raionul Leova. De la momentul

²²² Legea privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor nr. 235-XVI din 13 noiembrie 2008, “Monitorul Oficial”, nr.226-229/826 din 19 decembrie 2008.

constituirii până în prezent, Comisia a fost în imposibilitatea de a funcționa din cauza lipsei surselor financiare necesare pentru o activitate eficientă și continuă. Această situație se atestă și în alte localități în care au fost formate astfel de comisii.

Ținând cont de cele afirmate și de sarcinile acestor comisii, avocatul parlamentar consideră oportună implicarea autorităților pentru asigurarea valorificării potențialului administrației publice locale și al societății civile în protecția drepturilor omului și eficientizării activității mecanismului național de prevenire.

Pe dimensiunea colaborării internaționale, este de menționat conlucrarea în domeniul prevenirii torturii cu alte oficii ale ombudsmanului din statele europene. Astfel, în perioada 9-15 mai 2010, la Chișinău, a demarat proiectul de colaborare a ombudsmanilor din Republica Polonia, Republica Moldova și Mediatorul Republicii Franceze, cu genericul „Parteneriat pentru Drepturile Omului”. Proiectul este realizat în cadrul Programului de parteneriat dintre ombudsmanii din Europa de Est, membrii ai Uniunii Europene, pentru perioada 2009-2013, cu suportul Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polonia în cadrul programului „Ajutor extern 2010”.

În context, Centrul pentru Drepturile Omului, în parteneriat cu Oficiul Ombudsmanului din Polonia, a desfășurat, la 10-14 mai, un seminar de instruire pentru funcționarii instituției, în cadrul căruia au fost abordate și subiecte care vizează nemijlocit activitatea Mecanismelor Naționale de Prevenire în ambele state.

Ca răspuns la seminarul organizat la Chișinău, în perioada 14-20 noiembrie 2010, a fost organizată o vizită de studiu în Varșovia, Polonia, care a fost axată pe aspecte privind organizarea și funcționarea eficientă a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii și la care au participat avocații parlamentari și angajații Centrului pentru Drepturile Omului.

Menționăm, de asemenea, lansarea proiectului „European NPM Network”, la care reprezentanții Oficiului Ombudsmanului din Republica Moldova au participat activ. Obiectivul general al proiectului este de a consolida prevenirea torturii la nivel național în toate statele-membre ale Consiliului Europei. Proiectul se axează pe patru domenii principale de activitate:

- Crearea unei rețele active de Mecanisme Naționale de Prevenire a Torturii în Europa pentru a promova schimbul de experiență, reflecția critică și gândirea creativă cu privire la activitatea acestor Mecanisme
- Promovarea cooperării între SPT, CPT și NPM-uri
- Crearea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, în concordanță cu CPT, standardele SPT și altele
- Promovarea ratificării Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva Torturii și a Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante.

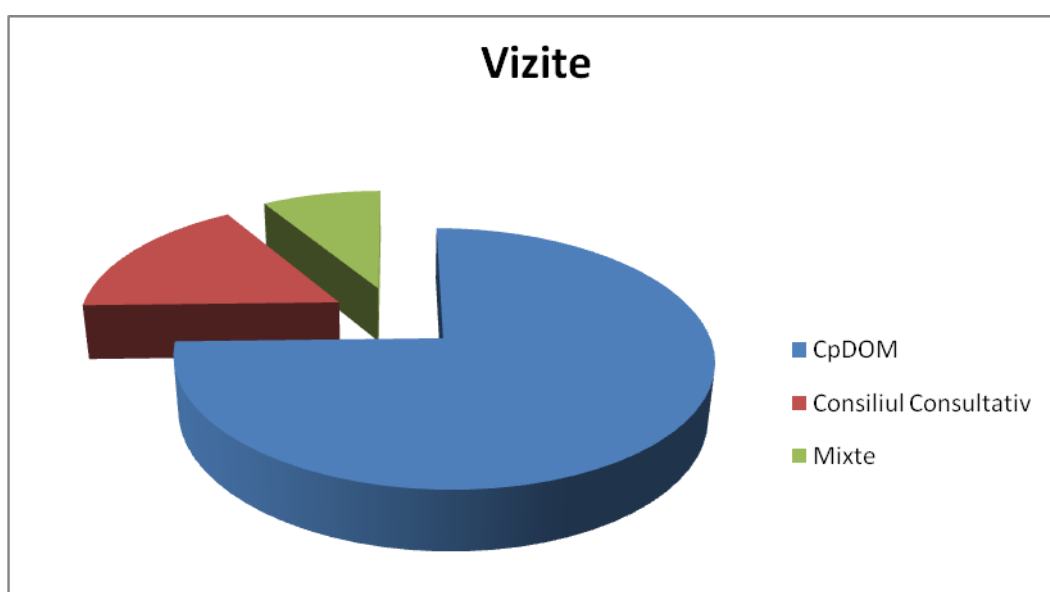
Astfel, persoanele care activează nemijlocit în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii au participat la patru ateliere tematice, confirmând în acest mod voința de a se implica și pe viitor în asemenea acțiuni și pentru a crea o rețea europeană a Mecanismelor Naționale de Prevenire a Torturii, ce va facilita schimbul de informații și experiență.

1.5 Vizite efectuate în cadrul activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în anul 2010

Pe parcursul anului 2010, în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii au fost efectuate 126 de vizite preventive și / sau de monitorizare, dintre care:

- 94 au fost efectuate de către avocații parlamentari, împreună cu funcționarii Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova
- 21 au fost efectuate de către avocații parlamentari, împreună cu membrii Consiliului consultativ;
- 11 au fost realizate de către membrii Consiliului Consultativ.

Schematic, aceste cifre se prezintă în felul următor:

Totodată, în raport cu instituțiile vizitate:

Tabelul 1. Dinamica vizitelor efectuate în instituții

N/o	Categoria instituțiilor vizitate	2008	2009	2010
1	Instituții subordonate Ministerului Afacerilor Interne	27	73	83
2	Instituții subordonate Ministerului Justiției	13	41	38

3	Instituții subordonate Ministerului Sănătății	2	6	2
4	Instituții subordonate Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei	1	3	1
5	Altele		2	2
6	Total	43	125	126

Schematic, aceste cifre se prezintă în felul următor:

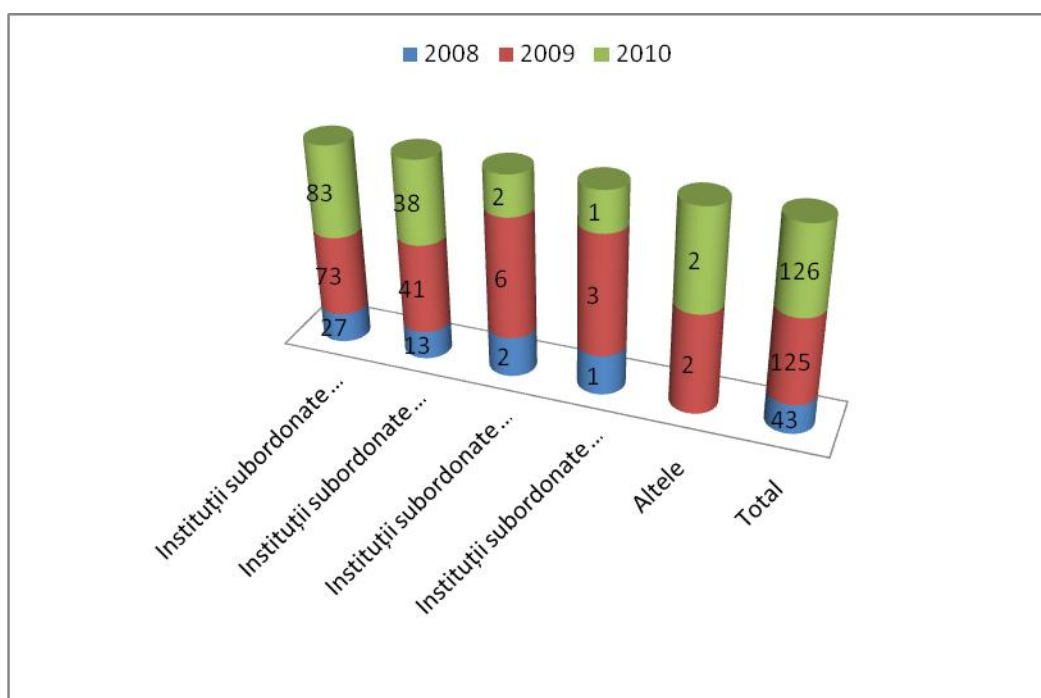

Fig.1. Dinamica vizitelor efectuate la instituții

Cu referire la actele de reacționare cu care avocatul parlamentar a intervenit în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii, situația poate fi ilustrată în modul următor:

Tabel 2. Acte de reacționare ale Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în dinamică

N/o	Tipul actului	2008	2009	2010
1.	Avize (art.27 din Legea Republicii Moldova cu privire la avocații parlamentari)	2	11	34
2.	Demersuri (art.28 alin.(1) lit.b) din Legea Republicii Moldova cu privire	2	17	17

	la avocații parlamentari)			
--	---------------------------	--	--	--

Schematic, aceste date pot fi ilustrate după cum urmează:

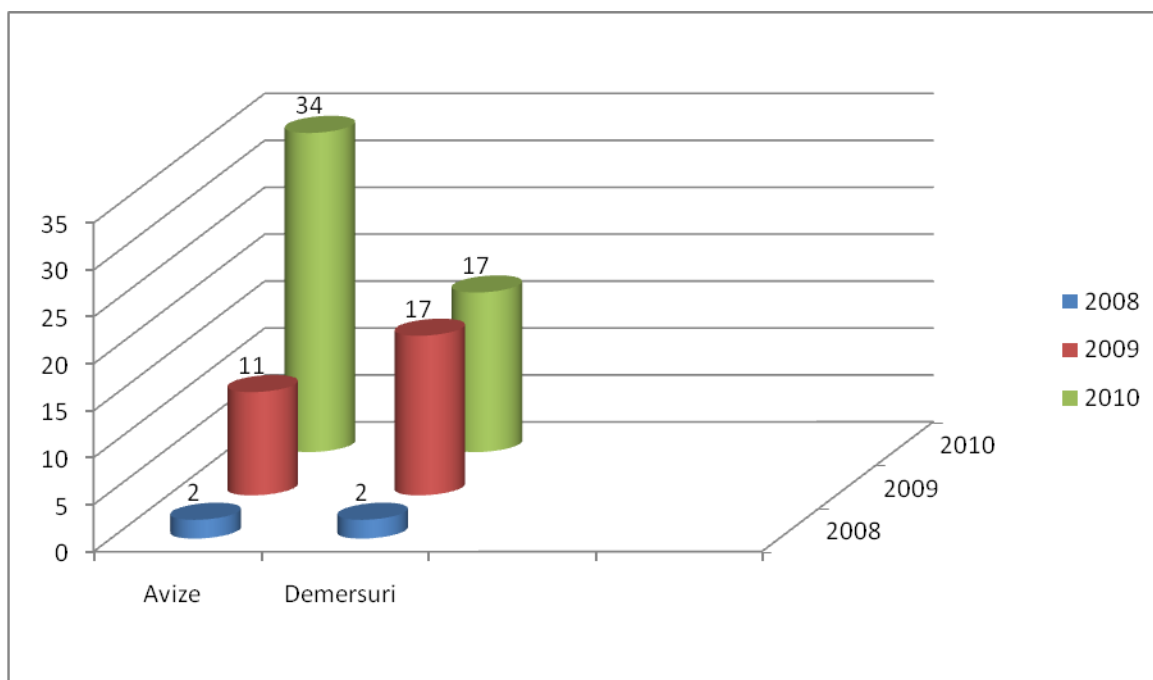

Fig. 2. Dinamica actelor de reacționare ale MNPT

Vizite efectuate în cadrul instituțiilor subordonate Ministerului Justiției

Necesitatea reformelor

Sistemul penitenciar trebuie să asigure mecanisme de siguranță pentru limitarea îngrădirilor de orice fel, să identifice, să promoveze și să aplice în mod corespunzător o serie de reglementări interne în susținerea legislației ce garantează drepturile omului, în scopul descurajării și pedepsirii abuzurilor.

A fost observată o tendință de organizare și amenajare a penitenciarelor, orientată spre asigurarea condițiilor necesare aplicării regimurilor de executare a pedepselor privative de libertate, desfășurării activităților de educație și reintegrare socială, muncă sau alte activități lucrative, de cazare, alimentare, asigurarea asistenței medicale adecvate, igienei individuale și colective, precum și realizării tuturor măsurilor de siguranță în raport cu prevederile legale aplicabile fiecărei categorii de persoane private de libertate.

Reforma de substanță, absolut necesară, a sistemului penitenciar vizează îmbunătățirea condițiilor de detenție, cu accent pe reeducare și resocializare și, nu în ultimul rând, pe

schimbarea mentalității. Pentru toate este nevoie de voință politică, de modificări radicale ale modului de pregătire profesională a cadrelor și, bineînțeles, de fonduri substanțiale.

Este imperios necesară schimbarea accentelor în organizarea lucrului sistemului penitenciar de la asigurarea detenției (izolării) fizice a deținutului la reintegrarea acestuia în societate.

În 2010, au fost efectuate vizite de monitorizare complete în instituțiile penitenciare nr. 3, or. Leova; nr. 18, s. Brănești, Orhei, urmate de vizite repetate. Acest fapt a făcut posibilă monitorizarea măsurilor întreprinse de autorități în baza recomandărilor formulate de avocatul parlamentar.

Mortalitatea în sine prezintă un indiciu de apreciere a stării de lucruri în penitenciarele țării, în special pe dimensiunea asistenței medicale.

Tabelul 3. Numărul în dinamică al cazurilor de deces al deținuților din cauza unei maladii

Denumirea maladii	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tuberculoză	17	8	17	9	7	10
HIV/TB	8	4	8	6	4	3
SIDA	1	1		2	3	
Cancer	9	1	2		1	7
Bolile sistemului nervos	1	1		2		1
Bolile aparatului cardio-vascular	16	16	8	13	11	15
Bolile aparatului respirator	3	1	3	1		
Bolile aparatului digestiv	3	5	6	2	3	1
Diabet zaharat	1		1	1		
Ciroze	2	5	5		3	1
Leziuni traumatice, intoxicații	7	6	5	4	3	1
Suiciduri	4	3	2	5	6	5
Altele	2	1		3		
Total decedați	74	52	57	48	41	44

Sursa: Departamentul Instituțiilor Penitenciare (DIP)

Comparativ cu anii precedenți, s-a majorat considerabil numărul cazurilor de proteste manifestate prin greva foamei: de la 473 până la 1074 în anul 2010. Totodată, pe parcursul anului 2010, au fost înregistrate 541 ce cazuri de automutilare.

De fapt, prin aceste măsuri de protest deținuții își exprimă dezacordul față de acțiunile administrației locului de detenție, ale organului de urmărire penală, precum și dezacordul față de deciziile instanțelor de judecată, emise pe marginea cauzelor penale de condamnare a acestora.

În această ordine de idei, acordarea de drepturi, facilități și crearea unui regim de detenție civilizat, corelate cu îndeplinirea strictă a obligațiilor, interdicțiilor și restricțiilor impuse de Statutul executării pedepsei de către condamnați, ar reduce dorința deținuților de a recurge la astfel de acțiuni. Pentru că majoritatea deținuților sunt interesați de ispășirea pedepsei în condiții cât mai avantajoase în detenție și plecarea din penitenciare.

Drepturile condamnaților se afirmă din ce în ce mai mult pe plan european, majoritatea proceselor cu privire la drepturile omului, intentate la Curtea Europeană a drepturilor omului, fiind soluționate în favoarea persoanelor condamnate, ca urmare a neaplicării sau aplicării incorecte a prevederilor Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

În acest context, prin Hotărârea nr. 1624 din 31 decembrie 2003, Guvernul a aprobat Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de acțiuni pe anii 2004-2020 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar. Scopul principal al Concepției este crearea condițiilor decente de detenție pentru respectarea normelor internaționale, reformarea procesului de educare a condamnaților și reeducarea lor, perfecționarea și reciclarea resurselor umane pentru activitate în noile condiții.

Un aspect important al acestora se referă la necesitatea îndeplinirii prevederilor art. 175 alin.(9) și art. 318 Cod de Executare prin construcția a 8 case de arest, în diferite regiuni ale țării.

Diminuarea impactului mediului penitenciar asupra deținutului (comportament, conștientizare, tendință etc.) trebuie să fie o regulă de funcționare a sistemului penitenciar și nu excepția materializată prin eforturile anumitor funcționari.

În opinia avocatului parlamentar, lucrurile pot căpăta interpretarea cuvenită doar în condițiile unor reforme de concept. Abordarea problemelor sistemului penitenciar la nivelul și la intensitatea actuală nu va schimba situația în bine.

Indemnizația oferită persoanei la eliberarea din penitenciar este, fără îndoială, necesară și foarte importantă ca perspectivă (în înțelesul deplin al cuvântului) pentru cei ce sunt „restituiți” societății, însă randamentul și modul de interpretare al acesteia ilustrează despre caracterul ei nerațional. Statul suportă cheltuieli pentru întreținere și ajutorare temporară a foștilor deținuți și neglijează sarcina de reeducare și reintegrare a făptuitorului.

Oferirea oportunităților de a munci, în opinia avocatului parlamentar, poate fi anume schimbarea de concept menționată, în acel plan tridimensional important: conștientizare, resocializare și venituri.

Condiții de detenție

În 2010, activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii a debutat la 17 februarie, cu o vizită de monitorizare la instituția penitenciară nr. 3 or. Leova. Totodată, a fost preconizată verificarea respectării de către administrația penitenciarului a recomandărilor expediate în urma vizitelor anterioare. Vizita a fost efectuată și în contextul parvenirii în adresa avocaților parlamentari a plângerilor de la unii deținuți care au declarat greva foamei din motivul acțiunilor / inacțiunilor reprezentanților administrației și condițiilor inadecvate de detenție.

Asigurarea normei de spațiu locativ (4m²) în blocurile locative ale instituției rămâne o problemă incomodă și s-a transformat într-o deficiență sistemică a penitenciarelor din întreaga țară. Astfel s-a stabilit că spațiul locativ al dormitoarelor nu este proporțional numărului de deținuți care locuiesc în aceste încăperi.

La momentul vizitei, potrivit informației furnizate de reprezentanții serviciului special, în instituție erau deținuți 315 condamnați. Astfel, raportând suprafața dormitoarelor la numărul persoanelor găzduite în acestea, s-a constatat o încălcare a prevederilor art. 225 al Codului de Executare al Republicii Moldova.

În acest sens, membrii grupului de lucru insistă în cadrul tuturor vizitelor asupra necesității unei repartizări raționale a deținuților în toate încăperile locative de care dispune instituția, totodată respectând exigențele privind separarea acestora pe categorii.

Potrivit Raportului Guvernului Republicii Moldova, în urma vizitei efectuate de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Pedepselor sau Tratatamentelor Inumane sau Degradante din 10-12 iunie 2001, adoptat la 9 noiembrie 2001, Comitetul recunoaște eforturile meritabile consimțite de administrațiile penitenciarelor, care sunt salutare și demne de susținere. După vizita efectuată, Comitetul a amintit și în cadrul vizitelor mai recente, din 14-24 septembrie 2007 și 27-31 ianuarie 2009²²³, despre necesitatea prezenței unor cerințe necesare fundamentale ale vieții, care trebuie, în orice circumstanțe, chiar și într-o conjunctură economică gravă, să fie asigurate de către stat persoanelor aflate în grija sa.

Aceeași situație a fost atestată și în cadrul vizitei din Penitenciarul nr. 13 mun. Chișinău, la 9 septembrie 2010, în unele celule spațiul locativ nefiind proporțional cu numărul deținuților. La momentul vizitei, în celula 38 erau plasate opt persoane, în timp ce aceasta avea o suprafață de 24 m². Această situație a fost constatată în repetate rânduri în cadrul vizitelor angajaților Centrului pentru Drepturile Omului în izolatorul de urmărire penală din mun. Chișinău. O asemenea stare de lucruri a fost documentată și în cadrul vizitei din 19 mai 2010 la Penitenciarul

²²³ <http://www.cpt.coe.int/en/states/mda.htm>

nr. 7 s. Rusca, unde în una din celulele blocului nr. 2, cu o suprafață de 15,5 m², se dețineau șase persoane, și la Penitenciarul nr. 4 or. Cricova, unde la data efectuării vizitei, la 27 aprilie 2010, în cadrul sectorului locativ nr.7, s-a depistat deținerea a peste 20 de persoane într-o încăpere de 65 m².

Aglomerarea este un subiect de relevanță directă și pentru mandatul avocatului parlamentar în calitate sa de Mecanism Național de Prevenire a Torturii, care a constatat în repetate rânduri supra-aglomerarea în instituțiile penitenciare din țarp. Toate serviciile și activitățile dintr-o închisoare vor fi afectate în mod negativ dacă aceasta adăpostește mai mulți deținuți decât numărul pentru care a fost creată, iar calitatea vieții va fi diminuată în totalitate. Mai mult decât atât, nivelul de supra-aglomerare într-o închisoare sau într-o anumită parte a ei poate fi inuman și degradant din punct de vedere fizic.²²⁴

În ceea ce privește Penitenciarul nr. 3 or. Leova, regulile de cazare și asigurare materială a deținuților la fel lasă de dorit. După verificarea izolatoarelor disciplinare, carantinei și încăperilor preconizate pentru persoanele care se dețin în baza art. 206 Cod de Executare al Republicii Moldova, s-a constatat o temperatură joasă în celule. În urma interviuării colaboratorilor responsabili, s-a stabilit că sistemul existent la moment nu permite încălzirea uniformă a tuturor încăperilor penitenciarului. Totodată, potrivit raportului de activitate al Penitenciarului nr. 3 or. Leova, prezentat la Departamentul Instituțiilor Penitenciare, în lista măsurilor organizatorice efectuate pe parcursul anului au fost incluse lucrările de reparație a cazanelor de la cazangerie și conectarea izolatorului disciplinar la rețeaua centrală de aprovizionare cu energie termică. Astfel, vizita efectuată la 17 februarie 2010, a determinat grupul de lucru să constate, cu stupoare, temperatura joasă din celulele izolatorului disciplinar. Anume temperatura mai joasă de norma stabilită de 18° C, specificată în art. 466 al Statutului executării pedepsei de către condamnați, a servit temeiul declarării grevei foamei de către deținuții, care s-au adresat avocatului parlamentar. În ciuda acestui fapt, singurul punct care a fost inclus în lista obiectivelor spre realizare în 2010 în partea ce ține de funcționarea normală a sistemului de încălzire, a fost schimbarea hodgeacului cazangeriei centrale.

Prin prisma acestei constatări, avocatul parlamentar și-a exprimat în repetate rânduri îngrijorarea privind astfel de situații, în care măsurile organizatorice nu depind atât de mult de conjunctura financiară. Or, nimic și niciodată nu va dispensa statul de responsabilitățile care și le-a asumat odată cu aderarea la organisme internaționale și riscul de a fi condamnată la CtEDO.

²²⁴ Selecțiuni din cel de-al doilea Raport General [CPT/Inf (92) 3].

Au fost de altfel depistate curențe și în procesul de asigurare a deținuților cu încăperi care ar corespunde standardelor minime de tratament și recomandărilor forurilor internaționale privitor la acestea. Starea sanitar-igienică din blocurile locative trebuie îmbunătățită, unii pereți fiind acoperiți cu mușegai. În cadrul vizitei, deținuții s-au referit la lipsa așternuturilor și saltelelor care, potrivit art. 470 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, trebuie să fie asigurate de către administrație. Lumina artificială din spațiile locative nu este suficientă pentru a citi sau a munci, fapt ce contravine reglementărilor din Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților (Rezoluție adoptată de ONU la 30 august 1955).²²⁵

În anul 2010, avocatul parlamentar a continuat să proceseze informația parvenită prin intermediul comunicatelor speciale. Potrivit acestor date, pe parcursul anului în instituția nr. 3 Leova au fost înregistrate 77 de cazuri de declarare a grevei foamei, dintre care în 43 de cazuri deținuții nu au fost de acord cu acțiunile / inacțiunile administrației penitenciarului. Totodată, au fost înregistrate 35 de automutilări, dintre care 16 au fost în legătură cu dezacordul acțiunilor / inacțiunilor administrației. La Penitenciarul nr. 3 Leova a fost înregistrat cel mai mare număr de declarații privind refuzul hranei și pe parcursul anului 2010, acesta constituind 77. Administrației instituției penitenciare i-a fost recomandat, în repetate rânduri, să adopte un alt nivel a relațiilor dintre personal și deținuți.

În acest context și în detrimentul reformării sistemului penitenciar, ar fi necesar ca pregătirea profesională a colaboratorilor să fie consolidată semnificativ, frecventarea orelor de către personalul penitenciar fiind deseori abordată formal, pe alocuri chiar simplist, fapt ce se reflectă în activitatea cotidiană a personalului penitenciar. Astfel, potrivit Recomandării nr. R (2006)2 a Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei²²⁶, prin care s-au elaborat principiile Regulilor Europene pentru Penitenciare, Comitetul s-a referit la rolul crucial al organizării cursurilor de pregătire profesională și cursurilor de pregătire în ceea ce privește obligațiile generale sau speciale ale personalului penitenciar.

Un alt aspect depistat de către avocatul parlamentar în cadrul vizitei din penitenciarul dat a vizat modul de etapare a deținuților pentru examinarea de către Judecătoria Leova a cererilor deținuților penitenciarului nominalizat. Cu referire la executarea pedepsei penale, au fost depistate unele elemente organizatorice care generează, după părerea avocatului parlamentar, incomodități în procesul de escortare a deținuților.

Astfel, potrivit dispozitivului al 12 încheieri judecătorești înregistrate în cancelaria comisariatului, emise de către unul din judecătorii de instrucție și examinate în cadrul vizitei de

²²⁵ www.dejure.md/library_upld/d218.doc

²²⁶ <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=955747>

către avocatul parlamentar, deținuții care urmează să fie etapați în legătură cu examinarea cererilor lor sunt transferați potrivit unui itinerar: pentru început deținutul este etapat din Penitenciarul nr. 3 or. Leova în Penitenciarul nr. 5 or. Cahul, ulterior este escortat din instituția penitenciară nr. 5 în Izolatorul de detenție provizorie al Comisariatului de poliție Leova. Executarea acestor încheieri se pune în sarcina subdiviziunilor Departamentului Instituțiilor Penitenciare și a administrațiilor penitenciarelor implicate în acest proces. Etapa de finalizare a transferului aparține însă subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne, care escortează deținutul în sala de judecată.

Din perspectiva aplicării legii penale mai favorabile în cazul pedepselor definitive potrivit art. 10/1 Cod Penal al Republicii Moldova și eventualele modificări la capitolul privind modul de examinare a acestor situații de către instanțele judecătorești, avocatul parlamentar a recomandat autorităților inițierea schimbărilor de ordin organizatoric, prin crearea unui detașament de escortă în fiecare penitenciar, care va asigura însoți deținuții în raza orașului. În acest context, avocatul parlamentar consideră că inițiativa va eficientiza considerabil procesul de folosire rațională a resurselor administrative și, în final, va avea un impact pozitiv pentru toate părțile implicate în acest proces.

Ameliorarea condițiilor de detenție din sistemul penitenciar din țară constituie una din prioritățile activității avocaților parlamentari în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii și una din preocupările principale ale Departamentului Instituțiilor Penitenciare.

În cadrul vizitelor efectuate sunt purtate discuții atât cu deținuții, cât și cu personalul penitenciarelor, iar constatările și recomandările avocaților parlamentari sunt transmise, deseori, administrației instituției penitenciare vizitate și, în unele cazuri, organelor ierarhice superioare.

Astfel, în rezultatul recomandărilor expediate Ministerului Justiției, în Penitenciarul nr. 3 or. Leova, au fost realizate schimbări esențiale pe segmentul condițiilor de detenție, care au fost elucidate în cadrul vizitei de monitorizare din 8 septembrie 2010. A fost renovat sistemul de încălzire, fiind montate calorifere ce asigură încălzirea celulelor pe timp de iarnă. În izolatorul disciplinar au fost instalate lavoare noi pentru asigurarea continuă a deținuților cu apă potabilă în celule, precum și pentru a oferi posibilitate deținuților să-și mențină igiena personală. În spațiile locative a fost efectuată reparația cosmetică, pereții fiind vopsiți și văruiți, având acum un aspect estetic îngrijit. A fost efectuată reparația curentă a sistemelor de iluminare din penitenciar. În spațiile locative au fost instalate mai multe becuri electrice, menite să asigure iluminarea acestor încăperi. O evoluție pozitivă a fost înregistrată în ceea ce privește asigurarea condamnaților cu saltele și pături noi. Per ansamblu, în rezultatul intervenției avocatului parlamentar către ministerul de resort, situația s-a schimbat radical.

Cu referire la alimentarea condamnaților, este de menționat că prevederile dreptului intern sunt conforme standardelor internaționale.²²⁷ Alimentarea condamnaților se face prin mijloacele bugetului de stat, cu respectarea normelor minime stabilite de Guvern. Condamnaților li se asigură hrană caldă de trei ori pe zi, la ore prestabilite și gratuit. Femeilor însărcinate condamnate, mamelor care alăptează, condamnaților minori, condamnaților care lucrează în condiții grele și nocive, precum și condamnaților bolnavi, conform indicațiilor medicului, și invalizilor de gradul I și II li se stabilește o rație alimentară suplimentară. Totodată, Legea interzice, în calitate de măsură de constrângere, reducerea cantității, calității și valorii calorice a hranei eliberate condamnaților. Condamnatului i se asigură acces permanent la apă potabilă.²²⁸

Pentru realizarea acestor prevederi, Guvernul a adoptat hotărârea privind normele minime de alimentare zilnică și obiectele de toaletă și menaj ale deținuților nr. 609 din 29 mai 2006, fiind prevăzute regimuri alimentare speciale pentru unele categorii de condamnați.²²⁹

Deși pe parcursul anului 2010 alimentarea condamnaților s-a îmbunătățit, această problemă a continuat să fie abordată în timpul vizitelor de monitorizare efectuate în instituțiile penitenciare. Astfel de plângeri au fost atestate cu preponderență în instituția penitenciară nr.17, or. Rezina.

În cadrul vizitei efectuate la instituția penitenciară nr. 17 or. Rezina, în discuțiile cu condamnații, aceștia au afirmat că hrana este de calitate proastă și este oferită în cantități insuficiente, este una și aceeași în fiecare zi și se prepară în condiții de igienă sub nivel adecvat.

Condițiile amplasării bucătăriei, precum și starea igienică a cazanelor în care este preparată hrana sunt un alt aspect de îngrijorare profundă a avocatului parlamentar. În timpul

²²⁷ Par.22 din Recomandarea Comitetului de Miniștri ai statelor-membre, referitoare la Regulile penitenciare europene REC(2006)2, adoptată la 11 ianuarie 2006 în timpul celei de-a 952 reuniuni a Miniștrilor Delegați, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>: Deținuții trebuie să beneficieze de un regim alimentar, care să țină cont de vârstă, stare de sănătate, condiție fizică, religie, cultură și de natura muncii pe care o pretează. Legislația internă trebuie să stabilească criteriile de calitate ale regimului alimentar, precizând, în special, conținutul energetic și proteic minimal. Alimentele trebuie să fie pregătite și servite în condiții igienice. Zilnic trebuie să se asigure trei mese, la intervale de timp rezonabile. Deținuții trebuie să aibă acces în orice moment la apă potabilă. Medicul sau un asistent medical calificat trebuie să prescrie modificarea regimului alimentar al unui deținut, dacă această măsură se impune din motive medicale. Par.20 din Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților și recomandările referitoare la acestea, adoptate de Primul Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimelor și tratamentul delicvenților în 1955, <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm>: Orice deținut trebuie să primească de la administrație, la orele obișnuite, o hrană de bună calitate, bine preparată și servită, având o valoare nutritivă suficientă pentru menținerea sănătății și a forțelor sale. Fiecare deținut trebuie să aibă posibilitatea de a avea apă potabilă la dispoziție.

²²⁸ Art. 228 Cod de Executare nr.442 din 24.12.2004, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005.

²²⁹ Art.1: Se aprobă: norma minimă generală de alimentare zilnică a deținuților, conform anexei nr.1; norma minimă de alimentare zilnică pentru deținutele gravide și mame care alăptează, conform anexei nr.2; norma minimă de alimentare zilnică pentru deținuții bolnavi de tuberculoză, conform anexei nr.3; norma minimă de alimentare zilnică pentru deținuții minori, conform anexei nr.4; norma minimă de alimentare zilnică pentru deținuții bolnavi și invalizi de gradul I și II, conform anexei nr.5; norma minimă zilnică de asigurare a deținuților cu rație rece în timpul escortării, conform anexei nr.6; norma minimă de obiecte de toaletă și menaj pentru deținuți, conform anexei nr.7; norme de consum al detergentilor, săpunului și al sodei calcinate la spălătul mecanic (exprimate în grame la 1 kilogram de lenjerie uscată, în funcție de gradul de murdărire și duritatea apei), conform anexei nr.8.

discuției cu condamnații, aceștia au înaintat pretenții față de calitatea hranei și absența constantă a produselor din carne. Astfel, membrii grupului de vizită au fost informați de către colaboratorii penitenciarului că deținuții sunt asigurați cu carne sau pește zilnic și că alimentarea cu carne este inclusă în meniul penitenciarului. Verificând cazanele cu hrană, s-a stabilit lipsa produselor de carne, fapt confirmat și prin plângerile deținuților. Acest fapt a avut loc chiar în condițiile în care la depozitul instituției erau produse din carne. Faptul denotă o încălcare a prevederilor Hotărârii de Guvern nr. 609 din 29 mai 2006, care prevede că zilnic un condamnat trebuie să consume 85 g. carne sau pește. Autoritatea competentă, însă, a ezitat să se pronunțe asupra calității (în aspect disciplinar) prestației angajaților responsabili, care trezește dubii rezonabile asupra obiectivității și eficacității reacțiilor la recomandările avocatului parlamentar.

Potrivit ordinului Ministerului Justiției nr. 512 din 26 decembrie 2007 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea alimentației deținuților în penitenciare, șeful de cantină trebuie să efectueze controlul respectării cantităților normate de produse puse în cazane, respectării tehnologiei de preparare a hranei, cantității, calității și inofensivității hranei.²³⁰

Astfel, lipsa produselor de carne și, eventual, neglijența administrației pot constitui o carență în privința asigurării cu hrană. În cauza *Ostrovar vs. Moldova*, Republica Moldova a fost condamnată pentru violarea art. 3 din CEDO, temei pentru aceasta servind calitatea și cantitatea inadecvată a hranei oferite reclamantului.

Cu referire la situația expusă, Departamentul Instituțiilor Penitenciare a informat avocatul parlamentar despre faptul că asigurarea cu produse din carne și pește se efectuează după posibilități. Totodată, autoritățile vizate au comunicat că, în condițiile situației financiare dificile, pe parcursul anului 2010, deținuții din Penitenciarul nr. 17 or. Rezina au fost asigurați cu produse din carne în volum de 75 la sută din necesar și cu produse din pește în volum de 80 la sută din necesar. În acest sens, Ministerul Justiției a comunicat despre cheltuielile suportate pe parcursul anului 2010. Astfel, pentru alimentația deținuților în 2010 au fost alocate din bugetul de stat 24,05 milioane de lei, în timp ce necesitățile pentru aceeași perioadă, prezentate Ministerului Finanțelor la proiectul Legii bugetului, au constituit 29,05 milioane de lei. Pentru alimentarea unui deținut în zi, în anul 2010, au fost cheltuiți 10,24 lei, necesitatea fiind de 12,35 lei. În asemenea condiții, deseori acest fapt s-a aflat la baza motivării de către reprezentanții

²³⁰ Ordinul Ministerului Justiției nr. 512 din 26 decembrie 2007 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea alimentației deținuților în penitenciare: „Respectiv produsele se pun în cazan doar în prezența ofițerului de serviciu din penitenciar și în strictă conformitate cu masa prevăzută în bonul de punere a produselor în cazan. În cazul în care se constată lipsuri sau surplusuri de produse, ofițerul de serviciu pe penitenciar este obligat să raporteze acest fapt șefului adjunct pentru logistică (șefului serviciului logistică) și șefului de penitenciar pentru luarea măsurilor necesare”.

administrațiilor instituțiilor penitenciare privind imposibilitatea asigurării deținuților cu produse din carne și pește.

În rezultatul recomandărilor expediate autorităților în vederea asigurării cu hrană a deținuților potrivit prevederilor legale, Ministerul Justiției, de comun acord cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare, a asigurat că depune toate eforturile în vederea întreprinderii unor acțiuni organizatoric-financiare de îndeplinire a recomandărilor înaintate de către avocatul parlamentar.

În această ordine de idei, potrivit surselor din cadrul ministerului de resort, în cazul lipsei unor produse alimentare, substituirea cu altele se efectuează în conformitatea cu ordinul Ministrului Justiției nr. 100 din 7 martie 2007, ceea ce nu determină micșorarea calității și valorii calorice a hranei. În lipsa produselor din pește și carne, în alimentație sunt incluse conserve din carne de porc sau de vită. Pe parcursul anilor 2009-2011, suplimentar la normele minime de alimentare zilnică a deținuților, în rația alimentară la compartimentul „crupe” au fost incluse produse precum orezul, hrișca, fasolele, mazărea.

Întru evitarea cazurilor de încălcare a legislației privind alimentarea deținuților, la proiectul Legii bugetului de stat pentru anul 2011, la capitolul „alimentația contingentului special” au fost prezentate și argumentate Ministerului Finanțelor necesități în sumă totală de 29409,2 mii lei, inclusiv 20409,2 mii lei urmând a fi suportate din contul bugetului de stat și 9000,0 mii lei din contul mijloacelor financiare acumulate de către Ministerul Justiției din serviciile de apostilă.

În această consecutivitate de idei, trebuie menționat faptul că situația economică precară este un argument adus deseori drept justificare a încălcării drepturilor omului de țările în curs de dezvoltare. Curtea a statuat în mai multe cauze că lipsa resurselor nu poate justifica în principiu condițiile din închisori, care nu întrunesc exigențele necesare pentru a corespunde art. 3 din CEDO. În aceste condiții, situația economică a unei țări ar putea explica anumite cazuri de încălcare a art. 3 din CEDO, însă nu le poate nicidecum justifica. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului nu permite luarea în considerație a situației economice a unei țări atunci când se decide dacă încălcările drepturilor omului sunt acceptabile.

Discuțiile cu administrațiile mai multor penitenciare vizitate (Penitenciarul nr. 3 or. Leova, Penitenciarul nr. 18 s. Brănești) au relevat că este imposibil ca deținuții să fie asigurați cu hrană potrivit varietății produselor prevăzute în Hotărârea Guvernului nr. 609 din 29 mai 2006.

Cu referire la încăperile în care se prepară hrana, este de menționat că starea sanitară neadecvată existentă în blocul alimentar la momentul vizitei în Penitenciarul nr. 4 or. Cricova din 27 aprilie 2010, constatată de către membrii grupului de monitorizare, nu avea nevoie de confirmare prin concluziile specialiștilor în domeniu, aceasta fiind prea evidentă. Totodată,

membrii grupului de lucru au vizitat cantina instituției. Administrația penitenciarului a asigurat că norma alimentară corespunde întru totul Hotărârii Guvernului nr.609 din 29 mai 2006 privind normele minime de alimentare zilnică și obiectele de toaletă și menaj ale deținuților. Condamnații au afirmat în cadrul discuțiilor că hrana este proastă din punct de vedere calitativ și insuficientă din punct de vedere cantitativ, este una și aceeași în fiecare zi și se prepară în condiții fără un nivel de igienă adecvat. Concomitent au fost exprimate și opinii pozitive din partea deținuților vizavi de calitatea hranei. În opinia avocatului parlamentar, valoarea nutrițională modestă și calitatea slabă a hranei, ca și nerespectarea normelor de igienă alimentară, constituie factori veritabili pentru apariția bolilor aparatului digestiv la condamnați.

În aceste condiții, avocatul parlamentar a statuat asupra realizării insuficiente și ineficiente a obligațiilor serviciului medical, al cărui personal este obligat să verifice cu regularitate starea sanitaro-igienică a încăperilor și a teritoriului penitenciarului, iar în caz de necesitate să prezinte șefului penitenciarului un raport însoțit de recomandări pentru ameliorarea situației.²³¹ La momentul vizitei, tabelul de repartiție a alimentelor (meniul) din cantină lipsea de pe panoul informativ din cantina instituției. Tabelul trebuie să indice kaloriile și produsele servite pe parcursul zilei. Totodată, în încăperea din cantină destinată pentru prepararea hranei calde, lipsea tabelul de repartiție a alimentelor. Menționăm că, potrivit pct. 32 din Ordinul 512 din 26 decembrie 2007 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea alimentației deținuților în penitenciare, tabelele de repartiție a alimentelor se elaborează de către șeful Serviciului logistică al penitenciarului de comun cu șeful unității medicale și cu șeful cantinei. Tabelele de repartiție a alimentelor sunt semnate de către șeful-adjunct pe logistică al penitenciarului (șeful serviciului logistică) și de către șeful unității medicale. În același timp, tabelele de repartiție a alimentelor sunt aprobate de către șeful penitenciarului.

De asemenea, reprezentanții administrației au declarat că unii condamnați nu se alimentează în incinta cantinei, ci după distribuirea hranei merg pentru a o servi în spațiile de locuit. Condamnații au dreptul și posibilitatea să primească pachete cu provizii, colete, banderole și să păstreze produsele alimentare, cu excepția celor care necesită preparare termică înainte de a fi consumate și a băuturilor alcoolice, în număr nelimitat.

Astfel, s-a constatat că cantina se afla într-o stare deplorabilă, care nu permitea prepararea hranei în condiții sanitare adecvate. Ventilația lipsea, instalația fiind nefuncțională. În calitate de vase pentru spălatul veselei murdare serveau câteva căzi mari care, la momentul vizitei, erau într-o stare igienică nesatisfăcătoare, iar pe podea era apă.

²³¹ Art.252 Cod de Executare nr. 442 din 24 decembrie 2004, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005.

În încăperea pentru prepararea hranei calde, de asemenea, nu era respectată igiena. Hrana se prepară în ceaune de volum mare și este distribuită cu ajutorul unei cratițe deformate din aluminiu, având un mâner lung din lemn. Podeaua la fel era excesiv de umedă. Totodată, în această încăpere lipsea inventarul necesar. În secția de legume erau instalate două căzi mari, care aveau un grad excesiv de uzură. Potrivit pct. 20 din Ordinul 512, evacuarea apelor de producție se efectuează exclusiv prin sistemul de canalizare închis, prevedere ce nu este respectată, după curățarea legumelor apa fiind vărsată direct în scurgere.

Privitor la situația depistată, avocatul parlamentar a intervenit cu recomandarea înlăturării acestor lipsuri și ulterior a fost informat despre întocmirea unui deviz de cheltuieli de către administrația instituției, pentru efectuarea reparației în secția de preparare a hranei și în alte încăperi ale cantinei. De asemenea, autoritățile au informat asupra dotării încăperilor respective cu inventar pentru efectuarea curățeniei și distribuirea hranei.

În aceste condiții, aparent pare benefică lipsa interdicției condamnaților să primească pachete cu provizii, colete, banderole și să păstreze produsele alimentare, cu excepția celor care necesită preparare termică înainte de a fi consumate și a băuturilor alcoolice, în număr nelimitat.²³² Însă vizitele de monitorizare au relevat că unii deținuți sunt neglijanți de familie sau prieteni, alții provin din familii prea sărace pentru a le putea transmite aceste pachete. Avocatul parlamentar își exprimă îngrijorarea față de cazurile – deși rare, dar care continuă să existe – în care administrația penitenciarului, în scop de a-și demonstra superioritatea față de condamnat, transmite târziu pachetele către deținuți.

În ceea ce privește condițiile sanitare, iluminarea și ventilarea, aceste probleme persistă în majoritatea încăperilor locative ale penitenciarelor din Republica Moldova, excepție fiind instituțiile penitenciare nr.1, or. Taraclia și nr.7, s. Rusca, Hâncești.

Republica Moldova a moștenit penitenciare vechi, cu edificiile degradate, de tip lagăr, conform standardelor sovietice. Aceste tipuri de penitenciare nu corespund exigențelor înaintate de actele naționale și internaționale în domeniu, iar posibilitățile financiare reduse ale statului nu permit reconstrucția sau renovarea acestora.

În instituțiile penitenciare, cu excepția celor cu statut de izolator de urmărire penală și Penitenciarul nr. 1 or. Taraclia, găzduirea deținuților se face în dormitoare de capacitate mare, care nu dispun în deplină măsură de facilitățile de care condamnații ar putea beneficia zilnic: spațiu de dormit, spațiu de zi și instalații sanitare. Deținuții se află în spații extrem de înghesuite, întunecoase, umede, fără ventilație și care sunt îmbibate cu fum de țigară. În unele penitenciare

²³² Art.218 Cod de Executare nr.442 din 24 decembrie 2004, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005; art.87, 163 lit.a) din Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583 din 26 mai 2006, „Monitorul Oficial”, nr.91-94/676 din 16 iunie 2006.

paturile amenajate în două nivele împiedică esențial pătrunderea luminii naturale în sectoarele locative.

În anumite instituții vizitate, cu precădere în instituțiile penitenciare nr. 6 or. Soroca, nr. 3 or. Leova și nr. 18 s. Brănești, găzduirea deținuților se face în dormitoare de mare capacitate care conțin toate sau cele mai multe dintre facilitățile utilizate zilnic de deținuți, cum ar fi: spațiul de dormit, spațiul de zi și utilitățile sanitare. Avocatul parlamentar a formulat obiecții constant în privința principiului pe care se bazează aceste modalități de locuire în închisorile închise. Aceste observații sunt și mai puternice atunci când în dormitoare respective deținuți sunt în spații extrem de înghesuite și insalubre. Fără îndoială, factori financiari determină în continuare existența spațiilor de detenție colective în locul celulelor individuale. Totuși, sunt puține argumente în favoarea și multe în defavoarea sistemului în care zeci de deținuți locuiesc și dorm împreună în același dormitor.

Riscul de intimidare și violență este sporit. Astfel de modalități facilitează dezvoltarea sub-culturilor. Acestea pot face astfel încât controlul efectiv realizat de personal să devină extrem de dificil, chiar imposibil. În special, în cazul unor tulburări, în închisoare nu pot fi evitate intervențiile exterioare care implică folosirea considerabilă a forței. Utilizând astfel de metode, o repartizare potrivită a fiecărui deținut, bazată pe evaluarea de la caz la caz a riscurilor și necesităților, devine, de asemenea, aproape imposibilă. Toate aceste probleme sunt extrem de accentuate atunci când numărul deținuților depășește un procent rezonabil. Mai mult, într-o astfel de situație, folosirea excesivă a instalațiilor comune, cum ar fi chiuvetele și toaletele, și aerisirea insuficientă pentru un număr atât de mare de persoane conduc deseori la condiții deplorabile de detenție. Avocatul parlamentar subliniază faptul că trecerea de la dormitoare mari la spațiile de locuit mai mici trebuie însoțită de măsuri care să garanteze că deținuții se află o parte rezonabilă a zilei în afara unității lor de viață și sînt ocupați cu diferite activități motivante.

Uneori, în cadrul vizitelor se constată existența unor dispozitive amplasate în fața ferestrelor, care le îngrădesc deținuților accesul la lumina naturală și opresc aerul proaspăt să intre în dormitor. Avocatul parlamentar acceptă în totalitate faptul că în cazul unor deținuți ar putea fi necesare măsuri speciale de securitate destinate prevenirii riscului realizării rețelelor și / sau a activităților criminale. Însă, măsurile de această natură ar trebui să constituie excepție și nu regulă. Aceasta presupune examinarea de către autoritățile competente a cazului fiecărui deținut, pentru a determina dacă se justifică într-adevăr măsurile de securitate speciale în cazul respectiv. Mai mult, chiar atunci când aceste exigențe sunt necesare, ele nu trebuie niciodată să determine ca respectivii deținuți să fie privați de lumina naturală și de aerul proaspăt. Este vorba despre elementele fundamentale ale vieții, la care au dreptul toți oamenii. În plus, absența acestor elemente generează condiții favorabile răspândirii bolilor și, în special, a tuberculozei.

Astfel, în cadrul vizitei efectuate în cadrul Penitenciarului nr. 2 or. Lipcani, la 29 octombrie 2010, în spațiul locativ în care se dețin minorii, au fost depistate ferestre care nu permit pătrunderea luminii naturale. Avocatul parlamentar recunoaște că amenajarea unor condiții de viață decente în interiorul penitenciarelor poate costa mult și că, în mare parte, îmbunătățirea condițiilor este împiedicată de lipsa fondurilor. Totuși, înlăturarea dispozitivelor care acoperă ferestrele locurilor rezervate găzduirii deținuților (și instalarea, în cazuri excepționale unde acestea sunt necesare, a altor dispozitive de securitate cu o formă adecvată) nu trebuie să implice investiții prea mari și, în același timp, va avea efecte benefice pentru toate persoanele în cauză.

În timpul vizitei din 13 iulie 2010 la Penitenciarul nr. 6 or. Soroca și anume în sectoarele 7 și 8, pe ferestrele din sectoarele locative erau instalate obloane de metal, barând în acest mod accesul luminii naturale în celule. Totodată, în încăperi lipseau becurile, iar celulele izolatorului disciplinar erau dotate cu ferestre mici, care nu corespund standardelor internaționale. Aceste omisiuni sunt incompatibile cu normele Comitetului pentru Prevenirea Torturii, cu prevederile Recomandării nr. R(2006)2 adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei privind Regulile Europene pentru Penitenciare, Rezoluției nr. 663 C a Consiliului Economic și Social al ONU privind Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților, Rezoluției 43/173 a Adunării Generale a ONU privind principiile pentru protecția persoanelor aflate sub orice formă de detenție. Avocatul parlamentar a intervenit către autorități pentru eliminarea acestor lacune, comunicând asupra faptului că, potrivit standardelor internaționale și regionale de detenție, în toate locurile în care deținuților li se cere să lucreze sau să trăiască, ferestrele trebuie să fie suficient de mari pentru a permite deținuților să citească sau să scrie fără să-și afecteze vederea, beneficiind de lumină naturală în condiții normale. Aceleași cerințe se referă și la lumina artificială. Ferestrele trebuie să fie astfel construite încât să permită pătrunderea aerului proaspăt în celulă.

Departamentul Instituțiilor Penitenciare a comunicat ca răspuns că izolatorul disciplinar din Penitenciarul nr. 6 or. Soroca este în stare avariată și că, în vederea respectării condițiilor de detenție, activitatea acestor celule au fost sistată. Chiar în asemenea condiții, în cadrul vizitei ulterioare, în acest bloc continuau să fie deținute persoane. În context, avocatul parlamentar își exprimă îngrijorarea în legătură cu incertitudinea și ambiguitatea dintre cele declarate și starea de lucruri constatată.

O situație mai gravă a fost atestată în cazul celulelor din carantină, celulelor de tranzit și celulelor izolatorului disciplinar din penitenciare. Imediat după primire, condamnatul este plasat în încăperea de carantină pentru o perioadă de până la 15 zile, în decursul căreia este supus

examenului medical în vederea determinării stării sănătății și capacității de muncă și prescrierii, după necesitate, a tratamentului individual²³³.

În instituția penitenciară nr.3, or. Leova, celula carantinei este caracterizată de o umiditate excesivă și fum abundent de țigară. De fapt, condițiile de detenție din carantină au atras atenția membrilor delegațiilor internaționale care au inspectat penitenciarele din Republica Moldova.²³⁴

Pe parcursul anului 2010, în adresa avocatului parlamentar au parvenit adresări de la câțiva deținuți, care au afirmat că uneori sunt somați cu aplicarea relelor tratamente în caz de dezacord cu acțiunile / inacțiunile administrației. Unii deținuți au afirmat că relațiile dintre personal și deținuți sunt de natură formală și distantă, personalul adoptând o atitudine arbitrară și considerând comunicarea verbală cu ei ca fiind un aspect secundar al muncii lor.

Înșuși faptul că în Penitenciarul nr. 4 or. Cricova, în cadrul vizitei din 27 aprilie 2010, 36 de condamnați erau izolați în legătură cu existența problemelor de securitate (dificultăți cu ceilalți condamnați), denotă, totuși, existența unor tensiuni între aceștia. În conformitate cu prevederile art. 206 Cod de Executare și art.129-135 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, la apariția pericolului pentru securitatea personală a condamnatului, el este în drept să adreseze oricăreia dintre persoanele cu funcții de răspundere ale penitenciarului o cerere privind asigurarea securității personale. În asemenea cazuri, administrația penitenciarului este obligată să întreprindă imediat măsuri pentru asigurarea securității personale a deținuților, în caz contrar va purta răspundere integrală pentru viața și sănătatea condamnatului. La izolarea condamnaților pe motive de securitate personală, în instituția penitenciară nr. 4, sunt utilizate celulele izolatorului disciplinar care, la momentul vizitei, se aflau într-o stare nesatisfăcătoare. Durata izolării condamnatului pe motive de securitate nu poate depăși 30 de zile, însă aceasta poate fi prelungită cu consimțământul procurorului care supraveghează respectarea legilor în instituția penitenciară respectivă.

Cu referire la penitenciarul nominalizat, avocatul parlamentar a constatat, cu ocazia vizitei preventive din 27 aprilie 2010, necorespunderea condițiilor de detenție din izolatorul disciplinar al instituției cu prevederile legale din domeniu. Astfel, activitatea celulei nr. 3 a fost sistată pe motivul că nu este conformă normelor de iluminare și aerisire.

²³³ Art.200 alin.(6) Cod de Executare nr. 442 din 24 decembrie 2004, „Monitorul Oficial” nr.34-35/112 din 3 martie 2005.

²³⁴ Par. 35, Raport al Raportorului Special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak, din 12 februarie 2009, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/107/71/PDF/G0910771.pdf> : După cum au confirmat autoritățile, persoanele care ajung în instituțiile penitenciare, de regulă, trebuie să se afle 15 zile în carantină pentru a fi supuse unui examen medical în ce privește starea generală a sănătății și capacitățile lor de muncă. Raportorul special a constatat că, de fapt, condițiile în celulele pentru carantină sunt în linii generale mai rele decât oriunde și s-a arătat îngrijorat de riscul înalt de infecție în aceste celule, dat fiind că deținuții cu maladii contagioase nu sunt întotdeauna ținuti separat-

Totuși, este remarcabil faptul invocării de către unii deținuți a schimbării benefice a comportamentului angajaților sistemului penitenciar.

În celulele izolatorului disciplinar se dețin persoanele în privința cărora prin decizia administrației penitenciarului a fost aplicată sancțiunea disciplinară sub formă de încarcerare, precum și cei plasați provizoriu până la sosirea șefului penitenciarului. Împreună cu aceștia, în lipsa altor spații, în celulele respective sunt deținute și persoanele izolate de către administrația penitenciarului în legătură cu existența pericolului pentru securitatea personală a condamnaților.

În cadrul vizitei din 29 septembrie 2010 în Penitenciarul nr. 13 mun. Chișinău, avocatul parlamentar a statuat asupra necorespunderii celulei 47 cu standardele naționale și internaționale în domeniu, care la momentul vizitei avea statut de carceră. Astfel, pereții celulei erau insalubri, podelele reci, de beton, simțindu-se umiditatea sporită. Celula respectivă și multe altele din acest penitenciar sunt situate în subsolul instituției, nivelul de umiditate fiind unul ridicat, ceea ce generează temperaturi scăzute. O altă carență depistată o constituie imposibilitatea și neasigurarea deținuților de a-și satisface necesitățile fiziologice în condiții decente și curate, conform prevederilor art. 226 alin. (1) Cod de Executare al Republicii Moldova. Astfel, vecelele sunt situate imediat lângă paturile de dormit. De asemenea, deținuții nu sunt asigurați cu apă potabilă permanentă și nu au posibilitatea de a-și menține igiena zilnică. Robinetul, care asigură celula cu apă potabilă, era situat deasupra veceului, apele din aceasta fiind scurse direct în veceu și servind la evacuarea apelor reziduale.

O asemenea stare a fost constatată în cadrul vizitei preventive din Penitenciarul nr. 11 mun. Bălți, efectuată la 20 august 2010. S-a constatat că aceste celule sunt de dimensiuni mici, echipate cu un colț sanitar care, în același timp, constituie și un veritabil focar de infecție. În celulă, în partea de sus a veceului există un robinet, care servește concomitent și ca scurgere de apă și ca sursă de apă pentru spălare. Nu de fiecare dată acest spațiu este despărțit de restul suprafeței celulei, ceea ce nu permite condamnaților să beneficieze de spațiu necesar pentru intimitate.

Efectul cumulat al acestor condiții poate fi extrem de nefast pentru deținuți. În instituția penitenciară nr. 8 din mun. Bender, în celulele izolatorului, nu au fost efectuate lucrări de reparație un timp îndelungat. Mai mult, în aceste celule deținuții se află în imposibilitatea de a servi masa în condiții de igienă adecvate, lipsind și inventarul necesar.

În unele celule lipsesc ferestrele cu ieșire directă la lumină naturală, acestea fiind acoperite de alte instalații și construcții, în altele ferestrele sunt acoperite cu plăci metalice găurite.

În acest context, în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, pe parcursul anului 2010, membrul Consiliului Consultativ Veceaslav Ursu a efectuat două vizite de

monitorizare a situației privind respectarea drepturilor omului în penitenciarele situate în municipiul Bender: la 11 mai 2010, în instituția penitenciară nr. 12 și la 20 iulie 2010, în instituția penitenciară nr. 8.

În cadrul vizitelor efectuate în cele două instituții penitenciare au fost identificate aceleași probleme ca și în majoritatea penitenciarelor din țară: spațiile de detenție și blocurile locative ale penitenciarului sunt uzate și necesită reparație capitală, pentru a fi create condiții de detenție conforme standardelor naționale și internaționale.

În rezumatul vizitei la instituția penitenciară nr. 12, au fost constatate mai multe carențe privind asigurarea condițiilor de detenție. Astfel, cele mai rele condiții de detenție au fost atestate în celulele situate la ultimul etaj al blocului locativ. Din cauza acoperișului deteriorat și uzat în urma precipitațiilor abundente, apa pătrunde în interior. Canalizarea care servește pentru evacuarea apelor pluviale se scurge în veceul blocului locativ, iar în timpul precipitațiilor abundente încăperea în care este situat veceul se umple cu apă. Din cauza acestor țevi de canalizare în încăperile respective permanent se menține un miros neplăcut și persistă un focar permanent de infecții. După intervenția avocatului parlamentar, această problemă a fost remediată.

În instituția penitenciară nr. 8 au fost semnalate aceleași probleme, blocurile locative fiind uzate, necesitând reparații capitale ale spațiilor de locuit. În același timp, administrația penitenciarului întreprinde măsuri constante de asigurare a condițiilor de detenție.

Discuțiile cu deținuții din penitenciarele din țară au relevat că deseori explicarea drepturilor și obligațiilor deținuților în timpul aflării acestora în carantină se reduce doar la semnarea unei foi în care se conține informația despre acestea, însă fără a li se explica esența. Și aceasta în pofida faptului că, în perioada aflării deținuților în carantină pentru o perioadă de 15 zile, acestora trebuie să li se aducă la cunoștință, în limba de stat sau într-o limbă pe care o înțeleg, dispozițiile Codului Penal referitoare la executarea pedepsei Codului de Executare, Legii privind accesul la informație, Statutului executării pedepsei de către condamnați, ordinelor emise în temeiul Codului de Executare și Regulamentului de ordine interioară în penitenciar, informația cu privire la drepturile, obligațiile și interdicțiile lor, folosirea mijloacelor tehnice de pază, care pot pune în pericol viața sau sănătatea lor, cazurile și condițiile aplicării forței fizice, mijloacelor speciale și armei de foc. Totodată, în toate penitenciarele vizitate a fost atestată lipsa informației exhaustive pe panourile instalate în sectoarele locative, pe care ar fi afișată informație actualizată referitoare la regulile de ordine interioară, drepturile și obligațiunile deținuților.

În ce privește încăperile băii, în cadrul vizitelor s-a constatat că starea acestora este diferită. În unele penitenciare baia este menținută într-o stare adecvată în pofida resurselor financiare limitate (penitenciarul nr. 11, mun. Bălți), în altele au fost efectuate lucrări de

reparație capitală (penitenciarul nr. 2, or. Lipcani, blocul pentru minori), lucrări de reparație ca urmare a intervenției avocatului parlamentar (penitenciarul nr. 3, or. Leova; penitenciarul nr.18, s. Brănești, r-nul Orhei).

Deși Hotărârea Guvernului privind aprobarea normelor minime de alimentare zilnică a deținuților și de eliberare a detergenților nr. 609 din 29 mai .2006 prevede normele de eliberare a săpunului pentru necesitățile sanitaro-igienice, acest lucru rămâne nerealizat și pe parcursul anului 2010.

În contextul condițiilor de detenție, s-au conturat unele carențe de sistem care necesită a fi abordate cu maximă acuratețe.

Avocatul parlamentar a recepționat o adresare din partea deținutului I. H., care este deținut în Penitenciarul nr. 1 or. Taraclia. În conținutul cererii solicitantul a făcut referire la faptul că din momentul etapării sale în această instituție a fost plasat într-o celulă în care își execută pedeapsa deținuți fumători. Totodată, acesta a invocat faptul că nu a fumat niciodată și conviețuirea cu asemenea colegi de celulă este imposibilă. Petiționarul a declarat că celula respectivă are o suprafață de 40,9 m², în aceasta fiind instalați 17 deținuți. În acest sens, petiționarul a indicat asupra faptului că s-a adresat cu o cerere către administrația penitenciarului pentru a fi transferat într-o celulă pentru nefumători, însă a fost refuzat.

Toate circumstanțele expuse în plângere în raport cu poziția Curții Europene pentru Drepturile Omului vizavi de separarea deținuților care fumează de nefumători, pot fi criticate în raport cu dreptul internațional și hotărârile Curții, pronunțate în baza art. 3 din CEDO.

Asemenea stare de lucruri a fost constatată în cadrul mai multor discuții cu deținuții.

Astfel, un caz relevant la această situație este hotărârea *Ostrovar vs. Moldova* din 13 septembrie 2005.²³⁵ Într-o asemenea situație în care unii responsabili nu se grăbesc să se

²³⁵ Cauza *Ostrovar c. Moldovei*, cererea nr.35207/03, Hotărârea CEDO din 13 septembrie 2005, „Reclamantul a declarat că a cerut în mod verbal să fie transferat într-o celulă cu nefumători, însă în închisoare nu existau celule cu nefumători. Fumatul în interiorul celulelor nu era interzis de reglementările interne ale închisorii, iar din cauză că lipseau spațiile pentru fumat, deținuții erau nevoiți să fumeze în interiorul celulei. Reclamantul suferea de astm, iar administrația închisorii știa despre acest lucru, deoarece el a fost reținut și adus la închisoare la puțin timp după efectuarea într-un spital a unui tratament împotriva astmei, spital în care, de altfel, a și fost reținut. Din cauza expunerii la fumul de țigară, reclamantul a suferit multiple crize de astm, care, de obicei, aveau loc de două sau trei ori pe zi. În continuare, Curtea a apreciat că Guvernul nu neagă că reclamantul a fost deținut într-o celulă în care deținuților le era permis să fumeze în celulă. În același timp, este indiscutabil faptul că reclamantul suferea de astm, iar administrația închisorii cunoștea starea sa, însă nu a întreprins nici o măsură de a-l separa de fumători. În decizia sa cu privire la admisibilitate din 22 martie 2005, Curtea a constatat, cu referire la argumentul Guvernului că reclamantul trebuia să ceară să fie transferat într-o celulă cu nefumători, că acest recurs nu a fost unul efectiv. Prin urmare, Curtea consideră că Guvernul nu și-a îndeplinit obligația de a proteja sănătatea reclamantului, în schimb, a permis ca el să fie expus fumului de țigară, care era periculos pentru sănătatea sa, în special, deoarece reclamantul era ținut în celulă douăzeci și trei de ore pe zi”.

conformeze cerințelor înaintate față de Guvernul țării, este dificil de prognozat cât de consistentă trebuie să fie observația ca să provoace reacție din partea funcționarului responsabil.

În acest context, s-a făcut o paralelă cu hotărârea *Florea vs. România* din 14 octombrie 2010. Reclamantul a fost deținut la fel într-o celulă cu aproximativ 120 de deținuți, dintre care circa 90 la sută erau fumători. Guvernul român a invocat că reclamantul nu a epuizat toate căile de recurs interne pe care le avea la dispoziție. Curtea a demonstrat contrariul, relevând că reclamantul a sesizat de mai multe ori administrația instituției. Prin urmare, Curtea a respins excepția formulată de către reprezentantul Guvernului, în condițiile în care Guvernul nu a precizat cum starea de detenție ar fi putut să fie remediată de o manieră efectivă prin utilizarea resurselor invocate.

Astfel, Curtea reamintește în hotărârile sale că statele trebuie să se asigure ca orice deținut să beneficieze de respectarea demnității umane, că nu este supus unor primejdii de o intensitate mai mare decât nivelul inevitabil de suferință, inerent în detenție și ca starea sa de sănătate să nu fie compromisă. Curtea, de asemenea a arătat că trebuie oferită o protecție mai mare persoanelor vulnerabile. Totodată în această Hotărâre, instanța europeană arată că nu există o unitate de puncte de vedere la nivelul statelor membre ale Consiliului Europei, cu privire la protecția împotriva fumatului pasiv în penitenciare. Această lipsă de acțiune uniformă în acest sens stabilită de Curte a fost reflectată mai pe larg în hotărârea *Aparicio Benito vs. Spania* din 3 noiembrie 2006. Unele state-membre au stabilit prin acte normative ca deținuții fumători și nefumători să fie plasați separat sau împreună. În plus, s-a constatat că unele părți contractante au limitat suprafețele unde fumatul este permis, pe când altele au stabilit unele prohibiții în acest sens, astfel lăsându-se la discreția statului posibilitatea adoptării unui cadru legal în această privință.

În rezultatul acestei intervenții a avocatului parlamentar, Departamentul Instituțiilor Penitenciare a demarat procesul de evaluare a deținuților pe baza criteriilor enunțate și examinarea posibilității de operare a unor modificări normative, ce ar ajusta situația existentă la moment cu standardele internaționale.

Tortura și rele tratamente

În contextul acțiunilor întreprinse la nivel național în procesul de prevenire a torturii, Ministerul Justiției reprezintă un partener semnificativ în realizarea unei colaborări și cooperări eficiente pe segmentul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totodată, pentru atingerea scopului de a asigura formarea mediului vital favorabil în instituțiile privative de libertate și executarea corespunzătoare a prevederilor legislației execuțional-penale, este de menționat expedierea sistematică de către unele instituții (Penitenciarele nr. 1, 3, 5, 10, 13 16) a

comunicatelor speciale privind constatarea unor situații excepționale. Zilnic, pe adresa electronică a Centrului pentru Drepturile Omului, este trimisă și nota informativă privind situația operativă din sistemul penitenciar pentru 24 de ore. Această notă include informația respectivă din toate instituțiile penitenciare ale țării.

Astfel, pe parcursul anului 2010, în adresa Centrului pentru Drepturile Omului au parvenit 30 de adresări în care deținuții au invocat aplicarea relelor tratamente. Dintre acestea, 14 au fost remise spre examinare organelor competente, iar 17 au fost examinate cu concursul organelor procuraturii.

Cât privește comunicatele speciale întocmite și expediate în adresa avocatului parlamentar în conformitate cu art. 232 alin. (3) din Codul de Executare²³⁶, avocatul parlamentar a demonstrat în practică importanța definită a informației prezentate pentru desfășurarea activității de prevenire a torturii (de exemplu, pornirea urmăririi penale în urma maltratării cet. C. S., Penitenciarul nr. 13 mun. Chișinău, până la momentul de față sunt efectuate acțiuni de urmărire penală pe marginea acestui caz).

În acest sens, s-a intervenit către Departamentul Instituțiilor Penitenciare pentru a întreprinde măsurile de rigoare în limita competenței și autorității sale, astfel încât informațiile despre aplicarea relelor tratamente să parvină din toate penitenciarele. Or, acum, sunt constatate unele abateri de la prevederile admise de către unii angajați ai Departamentului Instituțiilor Penitenciare (administrația P-13 mun. Chișinău, neinformarea avocatului parlamentar despre depistarea leziunilor corporale la deținutul L. A.).

În fapt, la 25 mai 2010, în adresa instituției avocaților parlamentari a parvenit petiția condamnatului L.A. care se deținea în Penitenciarul nr. 13 mun. Chișinău. În conținutul cererii petiționarul a invocat maltratarea sa de către colaboratorii Penitenciarului nr. 13 mun. Chișinău.

Potrivit declarațiilor, la 21 mai 2010, aproximativ pe la orele 14⁰⁰-15⁰⁰, reprezentanții administrației instituției nominalizate au efectuat o percheziție în celula în care era deținut. În procesul măsurii respective, petiționarul a fost izbit de perete, fiind strangulat de gât. După acest incident, la fața locului au fost chemați la alarmă colaboratorii din grupa operativă, care i-au răsucit brațele petiționarului, acesta fiind ulterior condus într-un birou al instituției.

²³⁶ Medicul care efectuează examenul medical are obligația de a sesiza procurorul și avocatul parlamentar în cazul în care constată că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori la alte rele tratamente, precum și obligația de a consemna în fișa medicală cele constatate și declarațiile persoanei condamnate în legătură cu acestea. În asemenea cazuri, persoana condamnată are dreptul de a cere să fie examinată, din cont propriu, la locul de deținere, de un medic din afara sistemului penitenciar, indicat de aceasta sau de un medic legist. Constatările medicului din afara sistemului penitenciar se consemnează în fișa medicală a persoanei condamnate, iar certificatul medico-legal se anexează la fișa medicală, după ce persoana condamnată a luat cunoștință de conținutul său, contra semnătură. Legea Republicii Moldova 443/24.12.2004 Codul de Executare al Republicii Moldova // „Monitorul Oficial”, 34-35/112, 3 martie 2005.

Potrivit alegațiilor expuse în adresare, acesta a fost culcat pe o masă și a fost lovit cu bastonul de cauciuc de către mai mulți colaboratori ai instituției, unul dintre ei fiind reprezentantul Serviciul securitate, V. C. Ulterior, deținutul a fost supus unei investigații medicale de către șeful Serviciului medical al instituției penitenciare nr. 13 mun. Chișinău, E.G.

În acest context, medicul care a fixat leziunile corporale a omis înștiințarea avocatului parlamentar despre acest incident.

În acest sens, au fost constatate carențe privind realizarea prevederilor art. 232 alin. (3) din Codul de Executare, manifestate prin neîndeplinirea obligației de către medicul care a efectuat examenul medical de a sesiza avocatul parlamentar în cazul care s-a constatat că deținutul a fost supus la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante sau alte rele tratamente. În opinia avocatului parlamentar, aceste termene nu trebuie confundate cu situațiile în care persoanele sunt maltratate fără nici un motiv, pur și simplu arbitrar. Aplicarea mijloacelor speciale și forței fizice nu exclud posibilitatea depășirii gradului admis de severitate în aceste cazuri de către colaboratorii instituției, fapt ce poate fi interpretat în defavoarea acestora, rezultând din principiul „dincolo de un dubiu rezonabil”.²³⁷ Documentarea acestor situații excepționale nu lipsește personalul medical de obligațiile respective stipulate în lege.

Potrivit Legii pentru completarea unor acte legislative nr. 13 din 14 februarie 2008, împreună cu cele expuse, art. 232 din Codul de Executare a stipulat și obligația medicului de a consemna în fișa medicală cele constatate și declarațiile persoanei condamnate în legătură cu aceasta. Astfel, potrivit declarațiilor petiționarului, în pofida faptului că acesta a solicitat efectuarea examenului medical, precum și acordarea asistenței medicale adecvate, personalul serviciului medical nu și-a îndeplinit exhaustiv atribuțiile ce-i revin potrivit articolului nominalizat.

Mai mult ca atât, lucrătorul medical trebuie să fie scutit de povara „constatării” torturii. Or, competențele medicului sunt mult prea modeste pentru aceasta. În același timp, concluziile sale formulate în conformitate cu Protocolul de la Istanbul și elocvent comunicate procurorului ar servi indubitabil drept cheie a investigării eficiente în sensul art. 3 al CEDO. Aici Centrul pentru Drepturile Omului formulează o nouă propunere privind reformarea conceptuală a sistemului penitenciar – serviciul medical din penitenciare ar trebui să devină subdiviziune independentă în cadrul Ministerului Sănătății.

Aceeași omisiune a medicilor a fost constatată și cu altă ocazie în aceeași instituție, la 31 mai 2010. Astfel, asupra unui număr de 21 de deținuți a fost aplicată forța fizică și mijloacele

²³⁷ Este un principiu des utilizat în practica Convenției și este un standard de apreciere venit în practica Curții din sistemul de drept anglo-saxon, Sinteza jurisprudenței CEDO în cauzele versus Moldova, Chișinău 2010, pag. 31.

speciale, comunicatul special fiind expedit doar Departamentului Instituțiilor Penitenciare și Procuraturii municipale. Referitor la certificatele medicale întocmite în urma presupuselor maltratări, s-a constatat că acestea n-au inclus culegerea datelor personale, anamneza, stabilirea datelor obiective, diagnosticul și recomandările. În acest sens, cu referire la standardele examinării persoanelor maltratate, Protocolul de la Istambul din 1999 (recomandat prin rezoluția Adunării Generale a ONU 55/89 din 4 decembrie 2000)²³⁸ și anume par. 83-84 stipulează că experții medicali implicați în investigația torturii sau a maltratării se vor comporta întotdeauna în conformitate cu standardele etice cele mai înalte și, în special, vor obține consimțământul după informare înainte de efectuarea oricărei examinări. Consultul trebuie să fie conform standardelor stabilite cu privire la practica medicală. Raportul va fi confidențial și va fi comunicat subiectului sau reprezentantului numit al acestuia. Opiniile subiectului și ale reprezentantului acestuia despre procesul de examinare vor fi solicitate și înregistrate în raport. De asemenea, în caz de necesitate, el va fi prezentat în scris autorității responsabile de investigarea acuzației de tortură sau maltratare. Este responsabilitatea statului de a asigura ca raportul să fie transmis în siguranță acestor persoane. Documentul nu va fi disponibil nici unei alte persoane, cu excepția consimțământului subiectului sau în urma autorizării unei instanțe competente să dispună o astfel de transmitere.

În contextul cele expuse și în temeiul art. 28 alin. (1) lit. b) din Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997, avocatul parlamentar a intervenit către Departamentul Instituțiilor Penitenciare în vederea posibilității declanșării unui proces disciplinar vizavi de exercitarea defectuoasă a personalului medical a prevederilor art. 232 alin. (3) din Cod de Executare. La 13 iulie 2010, Departamentul Instituțiilor Penitenciare a refuzat demararea unui proces disciplinar, motivând prin incompatibilitatea statutului șefului serviciului medical al Penitenciarului nr. 13 mun. Chișinău cu calitatea de expert indicată în Protocolul de la Istambul.

Personalul închisorii va trebui, ocazional, să folosească forța pentru a controla deținuții și, în mod excepțional, ar putea să recurgă la instrumente de constrângere fizică. În mod clar, acestea sunt situații de mare risc în măsura în care privesc relele tratamente posibile asupra deținuților și ca atare necesită garanții specifice.

Un deținut împotriva căruia s-a folosit forța trebuie să aibă dreptul de a fi imediat examinat și, dacă este necesar, tratat de un medic. Această examinare trebuie realizată în afara audierii deținutului, preferabil fără să fie de față alt personal decât cel medical, iar rezultatele examinării (incluzând orice declarație relevantă a deținutului și concluziile doctorului) trebuie

²³⁸ <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

înregistrate oficial și puse la dispoziția deținutului. În aceste cazuri rare, în care utilizarea instrumentelor de constrângere fizică este necesară, deținutul trebuie supravegheat constant și adecvat. Apoi, instrumentele de constrângere trebuie îndepărtate cât mai repede posibil. Acestea nu trebuie niciodată aplicate și nu trebuie aplicate prelungit ca pedeapsă. În sfârșit, trebuie ținut un registru care să conțină fiecare caz de utilizare a forței împotriva deținuților, ceea ce practic există în fiecare penitenciar monitorizat.

În acest sens, alt aspect invocat deseori în adresările către avocații parlamentari este aplicarea nefondată de către angajații sistemului penitenciar a mijloacelor speciale și a forței fizice.

În adresa Centrului pentru Drepturile Omului au parvenit petițiile condamnaților G.V. și S.S., ambii deținuți în Penitenciarul nr. 6, or. Soroca. Ei au invocat încălcarea dreptului constituțional la viață și la integritate fizică și psihică. În special, aceștia s-au referit la faptul că angajații penitenciarului au efectuat o perchezitie în timpul căreia a fost deteriorată mobila, tehnica audio, video și vesela, după care petiționarii au fost conduși în izolatorul disciplinar și au fost bătuți pe motiv că acești deținuți au solicitat administrației penitenciarului să îmbrace mănuși în timpul efectuării perchezitei. În acest caz a fost solicitat concursul organelor procuraturii pentru verificarea circumstanțelor. În rezultatul investigațiilor efectuate, s-a constatat că în timpul efectuării perchezitei condamnații nominalizați au opus rezistență în urma căreia a fost aplicată forța fizică în conformitate cu art. 223 Cod de Executare. Cu privire la acest caz, organele procuraturii au adoptat ordonanță de neîncepere, motivând prin faptul că în cadrul aplicării forței fizice nu au fost depășite atribuțiile de serviciu.

În acest context, o cauză relevantă pentru aprecierea modalității de aplicare a forței fizice și uzul excesiv de măsuri de constrângere fizică a victimei din partea colaboratorilor organelor de forță este cauza *Victor Savițchi versus Moldova* (cererea nr. 81/04, 17 iunie 2008). Curtea a constatat în această speță că forța fizică utilizată de colaboratorii organelor de drept care au reținut reclamantul nu a fost justificată și a fost abuzivă în raport cu circumstanțele și poziția reclamantului. Curtea a reiterat că orice recurgere la forța fizică, care nu a fost determinată de comportamentul persoanei reținute, înjosește demnitatea umană și reprezintă în principiu, o încălcare a dreptului garantat de art. 3 din CEDO.

Aspectele reiterate de Curte în această hotărâre pot fi raportate și la cazul P. V, deținut în Penitenciarul nr. 16 Pruncul. Potrivit notei informative parvenite în adresa Centrului pentru Drepturile Omului, condamnatul P. V., care se deținea în secția Ftiziatrie nr.3 din Penitenciarul nr.16 Pruncul, la 9 noiembrie 2010, a încercat să tăinuiască un obiect interzis. La cerințele legale ale colaboratorilor penitenciarului de a preda obiectul interzis și de a înceta acțiunile ilegale, nu a reacționat pozitiv, avea un comportament agresiv și s-a opus perchezitei. În conformitate cu art.

242 Cod de Executare, față de condamnatul P. V. a fost aplicată forța fizică. În urma examinării de către medicul de gardă, au fost stabilite următoarele leziuni corporale: echimoză în regiunea articulației cubitale pe dreapta, zgârieturi la urechea dreaptă. Astfel, ținând cont de caracterul leziunilor stabilite la petiționar, există probabilitatea ca echilibrul de forțe să nu fi fost egal. În asemenea circumstanțe, ghidând-se de principiul „dincolo de un dubiu rezonabil”, avocatul parlamentar a intervenit către Procuratura sec. Buiucani, mun. Chișinău, cu un demers privind declanșarea urmăririi penale pe marginea acestui caz. Ca și în situația descrisă anterior, Procuratura sec. Buiucani, mun. Chișinău, a emis ordonanță de neîncepere a urmăririi penale.

Cazuri identice au fost examinate în repetate rânduri, fiind solicitat concursul organelor competente. Avocatul parlamentar este de părere că, de fapt, colaboratorii de justiție trebuie să abordeze asemenea situații cu maximă acuratețe, să calmeze, dacă este nevoie, spiritele sau, în funcție de situație, să identifice o altă alternativă în schimbul aplicării forței fizice.

Transferul deținuților „incomози” reprezintă o altă practică de care avocatul parlamentar este îngrijorat. Pe parcursul anului 2010, în adresa Centrului pentru Drepturile Omului au parvenit 21 de adresări cu referință la asemenea situații, atunci când, potrivit opiniei petiționarilor, transferul în altă instituție este utilizat pentru a realiza indirect presiuni psihice asupra sa.

În context, este edificator următorul exemplu. La Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat deținutul T.S., care a invocat dezacordul cu condițiile de detenție și asistența medicală din Penitenciarul nr. 3 or. Leova și transferul din instituția menționată în Penitenciarul nr. 9 s. Pruncul. Drept urmare a vizitei efectuate în Penitenciarul nr. 3 or. Leova, au fost identificate abateri de la normele Codului de Executare, în adresa Ministerului Justiției fiind expediat un aviz cu recomandări. Pe parcurs au parvenit noi cereri din partea deținutului T.S., care aduce acuze referitor la prigonire pentru informațiile furnizate altor autorități.

Decizia de transfer a deținutului T. S. în instituția penitenciară nr. 9 din data de 18 februarie 2010, adoptată imediat după vizita avocatului parlamentar în instituția nr. 3 la 17 februarie 2010, în cadrul căreia angajații Centrului pentru Drepturile Omului au avut o întrevedere cu deținutul, riscă să fie catalogată ca finalitate drept provocare intenționată petiționarului a sentimentelor de anxietate și inferioritate, fiind cunoscut despre faptul existenței problemelor de securitate a acestuia din penitenciarul nr. 9 s. Pruncul. În acest sens, avocatul parlamentar a comunicat conducerii Departamentului Instituții Penitenciare despre prevederile art. 23/1 alin. (2) din Legea cu privire la avocații parlamentari, prin care se impune prohibiția de ordonare, aplicare, permitere sau tolerare a oricărui tip de sancțiune, precum și prejudicierea în alt mod a unei persoane sau organizații, pentru comunicarea oricărei informații, veridice sau false, avocatului parlamentar, membrilor consiliului consultativ și altor persoane care îi însoțesc

în exercitarea funcției de prevenire a aplicării torturii sau a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante.

În contextul prevederilor legale și motivelor invocate de condamnatul respectiv, s-a intervenit către Departamentul Instituțiilor Penitenciare pentru a efectua un control în vederea confirmării sau infirmării existenței temeiului de transfer al acestuia în Penitenciarul nr. 9 s. Pruncul, astfel încât să excludă orice tentativă de acțiuni cu rea intenție sau răfuială în adresa deținutului din partea angajaților acestei autorități. Atât Departamentul Instituțiilor Penitenciare, cât și Ministerul Justiției au reiterat asupra necesității etapării acestuia din motive de securitate, totodată asigurându-ne că acesta a fost izolat în Penitenciarul nr. 9, potrivit exigențelor art. 206 Codului de Executare al Republicii Moldova.

Anumiți deținuți sunt extrem de dificili, iar transferul lor către o altă instituție poate fi uneori necesar. În orice caz, transferul continuu al unui deținut de la o instituție la alta poate avea efecte foarte periculoase asupra stării lui psihice și fizice. Mai mult decât atât, un astfel de deținut va avea dificultăți în menținerea contactelor apropiate cu familia și avocatul lui.

Efectul general al transferurilor succesive asupra deținutului poate constitui, în anumite circumstanțe, un tratament inuman și degradant.

Avocatul parlamentar recepționează, de mai multe ori, răspunsuri de la Departamentul Instituțiilor Penitenciare, în care funcționarii responsabili în cazul unor etapări aparent nefondate, fac adesea trimitere la o necesitate generală de a garanta siguranța deținuților și alte motive de securitate care a devenit deja un model-tip de argumentare în atare situații. Ținând cont și de conținutul mai multor cereri adresate avocatului parlamentar privind transferul acestora, a fost observat caracterul tendențios al autorităților de a se limita în motivarea acestora la aceeași asigurare a securității. Motivul nu pare a fi credibil și suficient în toate cazurile, pentru a fi admis drept circumstanță care ar permite ingerința statului în garanțiile acordate de Convenție. Acest fenomen condiționează instituirea unei practici negative, contrare prevederilor actelor internaționale, și necesită a fi revizuită în termeni cât mai restrânși. În caz contrar, creșterea numărului de cazuri de aplicare eronată a prevederilor legale în practică pot crea un pericol real și iminent de încălcare a drepturilor și intereselor legitime ale deținuților, care ulterior va genera noi adresări și eventuale condamnări ale Republicii Moldova la CtEDO.

În final, avocatul parlamentar subliniază în mod deosebit importanța pe care o acordă instruirii responsabililor de aplicare a legilor (care trebuie să includă educația în domeniul drepturilor omului și conform articolului 10 al Convenției Națiunilor Unite împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante). Totodată, este imperios necesar de a încuraja personalul în atitudini care să reflecte calități sociale și morale importante în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu. În acest sens, avocatul parlamentar indică în permanență în

recomandările sale despre necesitatea îmbunătățirii propriilor realizări profesionale a angajaților, în beneficiul deținuților aflați în îngrijirea lor dar și în scopul satisfacerii propriei vocații profesionale. Potrivit art. 48 din Ansamblul de Reguli minime pentru tratamentul deținuților, adoptate de ONU la 31 iulie 1957, toți membrii personalului penitenciar trebuie să se comporte în toate ocaziile și să-și îndeplinească sarcinile astfel încât exemplul lor să influențeze în bine deținuții și să impună respectul. În acest context și în scopul reformării sistemului penitenciar, ar fi necesar ca pregătirea profesională a colaboratorilor să fie intensificată din plin. În același timp, este importantă și implementarea noilor metodologii de corijare pentru deținuți, care la fel vor condiționa stabilirea unor relații cu administrația, bazate pe principii de toleranță și înțelegere. Se poate susține că nu există nici o garanție mai bună împotriva relelor tratamente asupra unei persoane private de libertate decât un ofițer de poliție sau funcționar de penitenciar instruit adecvat. Ofițerii calificați vor fi în măsură să-și îndeplinească cu succes responsabilitățile fără să recurgă la rele tratamente și să-și asume existența garanțiilor fundamentale pentru deținuți.

Aptitudinile de comunicare interpersonală trebuie să fie un factor major în procesul de recrutare a personalului responsabil de aplicarea legilor. În timpul instruirii, trebuie acordată o importanță specială dezvoltării aptitudinilor de comunicare interpersonală, bazate pe respectarea demnității umane. Aceste aptitudini vor permite unui ofițer de justiție să dezamorseze o situație care altfel va putea să degenereze în violență și, în general, vor contribui la atenuarea tensiunilor și ameliorarea calității vieții în stabilimentele poliției și penitenciarelor, în beneficiul tuturor celor implicați

Serviciile medicale

Lipsa constatată de cadre medicale specializate este problema cu care se confruntă sistemul penitenciar moldovenesc, iar soluțiile sunt lăsate pe seama Departamentului Instituțiilor Penitenciare. Însă, în opinia avocatului parlamentar, nu doar această autoritate poartă responsabilitatea pentru realizarea dreptului la ocrotirea sănătății ca drept constituțional²³⁹.

În acest sens, este relevantă lista funcțiilor vacante în serviciile medicale ale instituțiilor penitenciare la data 26 decembrie 2010:

Departamentul Instituțiilor Penitenciare

1. șef, Direcția medicală
2. șef adjunct, concomitent șef al secției curative și comisia medico-militară, Direcția medicală
3. specialist, secția curativă și comisia medico-militară, Direcția medicală

²³⁹ Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății, structurii și efectivului limită ale aparatului central al acestuia nr. 777 din 27 noiembrie 2009.

4. specialist, felcer statist, secția organizatorică și medicină preventivă, Direcția medicală
5. specialist principal medic psihiatru, narcolog, secția curativă și comisia medico-militară

Direcția medicală

Penitenciarul nr.1 – Taraclia:

1. specialist-psihiatru, serviciul medical
2. farmacist - 0.5 (salariat civil)

Penitenciarul nr.2 – Lipcani:

1. șef, medic, serviciul medical
2. medic psihiatru - 1(salariat civil)

Penitenciarul nr.3 – Leova

1. șef, serviciul medical
2. specialist, psihiatru narcolog
3. felcer, serviciul medical
4. medic-radiolog – 0.5 (salariat civil)

Penitenciarul nr.4 – Cricova

1. șef, serviciul medical
2. specialist terapeut, serviciul medical

Penitenciarul nr.5 – Cahul

1. șef, medic, serviciul medical
2. felcer, serviciul medical
3. medic stomatolog - 0,5 (salariat civil)

Penitenciarul nr.6 – Soroca

1. specialist terapeut, serviciul medical

Penitenciarul nr.7 – Rusca

1. specialist, psihiatru narcolog

Penitenciarul nr.8 – Bender

1. specialist, terapeut, serviciul medical

Penitenciarul nr.9 – Pruncul

Funcțiile personalului medical sunt completate integral

Penitenciarul nr.10 – Goian

1. specialist, terapeut, serviciul medical
2. felcer, serviciul medical
3. psihiatru narcolog -1 (salariat civil)
4. stomatolog-1 (salariat civil)
5. farmacist -0.5 (salariat civil)

Penitenciarul nr.11 – Bălți

Funcțiile personalului medical sunt completate integral

Penitenciarul nr.12 – Bender

1. specialist, terapeut, serviciul medical
2. specialist, psihiatru-narcolog, serviciul medical
3. farmacist -1 (salariat civil)

Penitenciarul nr.13 – Chișinău

1. specialist ftiziolog, serviciul medical
2. specialist, psihiatru - narcolog, serviciul medical
3. asistentă medicală – 4 (salariat civil)
4. laborant radiolog-1 (salariat civil)
5. felcer -1 (salariat civil)
6. medic dermatovenerolog – 1 (salariat civil)

Penitenciarul nr.15 – Cricova

1. specialist, terapeut, serviciul medical

Penitenciarul nr.16 – Pruncul

1. șef adjunct pentru activitatea curativă
2. specialist, infecționist, secția boli contagioase
3. specialist, ftiziolog, secția boli contagioase
4. șef, secția psiho-neurologie
5. specialist, psihiatru, secția psiho-neurologie
6. specialist, neuropatolog, secția psiho-neurologie
7. șef, secția radiologie
8. specialist, ftiziolog, secția ftiziologie nr.1
9. specialist, ftiziolog, secția ftiziologie nr.2
10. specialist, ftiziolog, secția ftiziologie nr.3
11. asistentă medicală de post, secția boli interne (salariat civil)
12. asistentă medicală, de operații, secția chirurgie (salariat civil)
13. asistentă medicală de anesteziologie, secția reanimare și terapie intensivă (salariat civil)
14. asistentă medicală a cabinetului cu diagnostic funcțional și endoscopie (salariat civil)
15. farmacist, secția medicină generală (salariat civil)
16. asistentă medicală de proceduri, secției ftiziologie – 3 (salariat civil)
17. statist, secția medicină generală (salariat civil)

Penitenciarul nr.17 – Rezina:

1. șef, serviciul medical

2. șef, secția de fiziologie nr.1
3. șef, secția de fiziologie nr.2
4. specialist, fiziolog - 3,5
5. specialist, terapeut, serviciul medical
6. felcer, serviciul medical
7. asistentă medicală superioară –1 (salariat civil)
8. felcer laborant bacteriolog - 0.5 (salariat civil)
9. medic ginecolog – 0.25 (salariat civil)
10. asistentă medicală de proceduri – 1(salariat civil)

Penitenciarul nr.18 – Brănești

1. felcer, serviciul medical

Direcția trupelor de pază, supraveghere și escortare

Funcțiile personalului medical sunt completate integral

Detașamentul cu destinație specială

1. felcer -1

Centrul instructiv

Funcțiile personalului medical sunt completate integral.

În ceea ce privește asistența medicală în penitenciar, aceasta este acordată de către personalul medical calificat, în mod gratuit, ori de câte ori este necesar. Fiecare penitenciar trebuie să aibă un medic generalist, un medic stomatolog și un medic psihiatru. Condamnații beneficiază în mod gratuit de tratament medical și medicamente.²⁴⁰

În practică, realizarea adecvată a prevederilor enunțate anterior rămâne a fi problematică, în primul rând, din motiv că în penitenciare lipsesc medicii specializați. În cadrul vizitelor s-a constatat că multe funcții de medic psihiatru, farmacist, felcerul, precum și alte categorii de personal medico-sanitar în instituțiile penitenciare sunt vacante.

În procesul de monitorizare a serviciilor medicale în instituțiile penitenciare, avocatul parlamentar a cercetat, împreună cu standardele generale de acces la medic, și sistemul de examinare medicală a deținuților din unitățile penitenciare și eficiența acestuia în ceea ce privește asigurarea.

Totodată, este obligația serviciului medical al penitenciarului să verifice cu regularitate starea sanitaro-igienică a încăperilor și teritoriului penitenciarului. S-a constatat că medicii din penitenciare sunt prea rezervați în ceea ce privește prezentarea concluziilor asupra rezultatelor

²⁴⁰ Art. 249 Cod de Executare nr.443 din 24 decembrie 2004, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005; Sec. 41 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583 din 26 mai 2006, „Monitorul Oficial”, nr. 91-94/676 din 26 mai 2006.

inspectării și a recomandărilor cu privire la măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru lichidarea lacunelor. De cele mai dese ori, medicii invocă lipsa plângerilor din partea deținuților.²⁴¹ Aici pot fi menționate instituțiile penitenciare nr. 4, or. Cricova și nr.18, s. Brănești.

Direcția medicală a Departamentului Instituției Penitenciare a realizat, pe parcursul anului 2010, următoarele acțiuni pentru acordarea asistenței medicale și tratamentului calificat deținuților:

- Farmacia Departamentului Instituției Penitenciare a încheiat contracte cu firme farmaceutice de achiziționare a medicamentelor, peliculei radiologice, preparate parafarmaceutice – în sumă de 1.477.134 de lei; în calitate de ajutor umanitar au fost achiziționate – în sumă de 2.310.388 lei, au fost repartizate în instituțiile penitenciare – medicamente – din surse bugetare – în sumă de 1.831.647 lei, din surse extrabugetare – în sumă de 2.330.249 de lei.
- În conformitate cu prevederile Planului de măsuri profilactice și a controlului tuberculozei în penitenciare, în anul 2010, au fost incluși în tratamentul tuberculozei, conform Strategiei DOTS – 225 de condamnați, iar conform strategiei DOTS plus – 60 de deținuți. În 2010, 255 de persoane s-au aflat la evidență cu TB evolutivă, comparativ cu 268 pacienți în perioada similară a anului 2009, iar 38 de deținuți refuză tratamentul anti-TB.
- Pe parcursul anului 2010, în rezultatul încheierii contractelor cu opt instituții medico-sanitare publice ale Ministerului Sănătății în sumă de 508 mii de lei, au fost examinați și investigați 105 deținuți bolnavi, consultați de către specialiștii Ministerului Sănătății 99 de deținuți bolnavi, au fost efectuate 10 intervenții chirurgicale, au avut loc două nașteri, precum și un pacient a beneficiat de chimioterapie în cadrul Institutului de Oncologie. În cadrul Spitalului penitenciar Pruncul, în condițiile secției de maladii chirurgicale ale au fost efectuate două intervenții chirurgicale de către specialiștii Spitalului Clinic Republican, iar costul acestor intervenții a fost achitat din contul contractului.
- În 12 luni ale anului 2010 au fost prezentați la CEMV 157 de persoane, cărora le-au fost stabilite următoare grade de invaliditate:
 - gr.I - 6 deținuți (inclusiv la 4 – fără termen)
 - gr.II – 50 deținuți (inclusiv la 7 – fără termen)
 - gr.III – 52 persoane (inclusiv la 16 – fără termen)
 - respinși – 10 persoane și 1 persoană a fost reabilitată.

²⁴¹ Art.232 alin.(2) Cod de Executare nr.443 din 24 decembrie 2004, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005: Șeful penitenciarului este obligat să ia cunoștință de raportul și de recomandările medicului și ale serviciului medical și să întreprindă urgent măsurile necesare. Dacă șeful penitenciarului consideră că, în cadrul penitenciarului, respectarea recomandărilor este imposibilă sau că acestea sunt inacceptabile, el prezintă Departamentului Instituțiilor Penitenciare un raport, cu anexarea opiniei medicului sau a serviciului medical.

- În prezent continuă tratamentul de substituție cu metadonă pentru persoanele dependente de droguri din rândul deținuților, care este acum extins în șapte penitenciare (nr.6 Soroca, nr.7 Rusca, nr.11 Bălți, nr.15 Cricova, nr.13 Chișinău, nr.16 Pruncul, nr.18 Brănești), cumulativ fiind incluși 259 deținuți (astăzi se află în tratament 49 de deținuți).
- În cadrul asistenței medicale oferită în penitenciare, a fost creat un grup mobil de opt specialiști (chirurg, psihiatru, oculist, otorinolaringolog, dermatovenerolog, infecționist, terapeut, neurolog) din Penitenciarul nr.16 Pruncul și nr.13 Chișinău, pentru examinarea și selectarea bolnavilor care au nevoie de tratament, cu transferarea ulterioară pentru urmarea acestuia în spitalul penitenciar, precum și cu prescrierea tratamentului de ambulatoriu. Astfel de vizite, în lunile aprilie, mai și iunie curent, au fost efectuate în penitenciarele nr. 1 Taraclia, nr.3 Leova, nr.4 Cricova, nr.6 Soroca, nr.7 Rusca, nr.15 Cricova, nr.17 Rezina, nr.18 Brănești. În total, a fost acordată asistența medicală pentru 1077 de deținuți.

Lipsa personalului medical calificat creează impedimente la asigurarea persoanelor deținute cu un control medical complet. În acest context, trebuie menționate concluziile Comitetului pentru Prevenirea Torturii, formulate după vizita în Republica Moldova, la 16 februarie 2006, în care au fost criticate condițiile de detenție prin încălcarea dreptului la asistență medicală a deținuților. Comitetul a semnalat inexistența unor garanții eficiente contra relelor tratamente, care ulterior pot expune Republica Moldova unei noi condamnări. La capitolul asistență medicală, cu ocazia vizitei avocatului parlamentar în Penitenciarul nr.3 or. Leova din 12 mai 2009 și 17 februarie 2010 și în cadrul vizitei de monitorizare din 8 septembrie 2010, a fost constatată lipsa în continuare a unui utilaj și a instrumentelor necesare în cabinetul de stomatologie, cele de la momentul vizitei având o uzură excesivă și fiind practic inutilizabile. Prin urmare, deținuții acestui penitenciar sunt în imposibilitatea de a beneficia de servicii stomatologice adecvate.

O asemenea stare de lucruri este intolerabilă și contravine prevederilor art. 230 și 231 Cod de Executare, Secțiunii 41 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, precum și Regulamentului cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare aprobat prin ordinul Ministrului Justiției nr. 478 din 15 decembrie 2006.

Aceeași situație a fost atestată în cadrul vizitei din Penitenciarul nr. 18 s. Brănești, la 25 august 2010. La capitolul asistență medicală, în contextul vizitei avocatului parlamentar din 25 noiembrie 2009, a fost constată aceeași lipsă în continuare utilajului și a instrumentelor necesare în cabinetul stomatologic, chiar dacă și într-un caz și în altul a fost recomandat autorităților responsabile să asigure servicii medicale stomatologice în conformitate cu prevederile legale. Șeful serviciului medical a afirmat că la momentul vizitei, de fapt, era utilaj stomatologic modern, însă acesta necesită a fi instalat de către specialiștii organizației de caritate donatoare.

La fel, trebuie evidențiată și lipsa serviciului psihiatric pentru diagnosticarea cazurilor ce solicită tratamentul stărilor mentale anormale. La momentul vizitei din 17 februarie 2010 în Penitenciarul nr. 3 or. Leova, în instituție erau deținuți 23 de condamnați care se află la evidență psihiatrică. Semnalând această stare de lucruri, avocatul parlamentar a comunicat autorităților responsabile riscul iminent de condamnare a Moldovei la CtEDO, determinată de neacordarea asistenței psihiatrice garantate de stat, potrivit Legii privind sănătatea mentală²⁴² și aplicarea în acest mod a unui tratament degradant sau inuman în sensul art. 3 al CEDO.

În același timp, Recomandarea 2006 (2) a Consiliului Europei privind Regulile penitenciare europene, precum și normele Comitetului European pentru Prevenirea Torturii cuprind prevederi clare, explicite și imperative cu privire acordarea asistenței medicale deținuților, inclusiv celele stomatologice și psihiatrice.

Pe acest fundal, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, care este una defavorabilă pentru imaginea Republicii Moldova pe plan internațional, omisiunea acordării asistenței medicale adecvate deținuților reprezintă un risc iminent de a fi apreciată drept tratament inuman.

Republica Moldova a fost condamnată în repetate rânduri pentru încălcarea art. 3 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (*Paladi vs. Moldova, Țurcan vs. Moldova, Istratii ș.a. vs. Moldova etc.*). Condamnările au avut la bază omisiunea statului de a acorda asistența medicală adecvată persoanelor aflate în detenție. În condițiile în care s-a stabilit că zilnic pentru acordarea asistenței medicale stomatologice se adresează în medie aproximativ zece deținuți, lipsa utilajului adecvat și, respectiv, neacordarea asistenței medicale stomatologice constituie o circumstanță care eventual ar putea servi drept temei pentru majorarea considerabilă a numărului condamnărilor la acest subiect.

Vizite preventive efectuate în instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne

Considerațiuni generale

Poliția Republicii Moldova este un organ armat de drept al autorităților publice, aflat în componența Ministerului Afacerilor Interne, chemat să apere, pe baza respectării stricte a legilor, viața, sănătatea și libertățile cetățenilor, interesele societății și ale statului împotriva atentatelor criminale și altor atacuri nelegitime.²⁴³

În procesul exercitării funcțiilor de serviciu, colaboratori de poliție sunt împuterniciți de lege să aplice față de persoanele bănuite de comiterea infracțiunilor sau contravențiilor

²⁴² Legea privind sănătatea mentală, nr. 1402-XIII din 16 decembrie 1997.

²⁴³ 416/18 decembrie 1990. Legea cu privire la poliție // *Veștile* 12/321, 30 decembrie 1990.

administrative măsuri procesuale de constrângere în urma cărora pot fi limitate anumite libertăți (dreptul la libertatea individuală, dreptul la siguranța personală etc.). Pe parcursul anului 2010, în instituțiile speciale subordonate Ministerului Afacerilor Interne au fost deținute 6926 de persoane, în privința cărora au fost aplicate măsuri procesuale de constrângere (reținerea în procesul penal sau arestarea preventivă): față de 7078 de persoane în anul 2009 și 549 de persoane reținute sau pedepsite cu arest administrativ, în comparație cu 5183 de persoane în anul 2009.

În cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, pe parcursul anului 2010, au fost efectuate 83 de vizite de monitorizare în instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne. Vizitele la secțiile de poliție se deosebesc de vizitele la închisori, dat fiind că persoanele plasate în subordinea organelor de poliție se pot simți mai vulnerabile în discuțiile cu membrii grupurilor de vizită. Alte diferențe vizează condițiile de detenție, care nu sunt prevăzute pentru o detenție de lungă durată, astfel acestea fiind mai limitate.²⁴⁴

Activitatea izolatoarelor de detenție provizorie din cadrul Comisariatelor de poliție este reglementată în continuare prin *Ordinul Ministerului Afacerilor Interne cu privire la modul de organizare și desfășurare a activității de pază, escortare și deținere a persoanelor reținute și arestate în izoloarele de detenție provizorie nr. 5 din 5 ianuarie 2004*. Potrivit pct.1.1 al anexei nr.2, prin acest Ordin este reglementat regimul și condițiile de deținere a persoanelor reținute și arestate, bănuite și învinuite de comiterea infracțiunilor. Astăzi constatăm că ordinul este depășit de timp și necesită o modificare esențială.

Astfel, după cum este stipulat, Ordinul a fost aprobat în scopul îndeplinirii stricte a Legii Republicii Moldova cu privire la arestarea preventivă nr. 1226 din 27 iunie 1997 (abrogată la 1 iulie 2005) și Codului de Procedură Penală întru respectarea drepturilor reținuților și arestaților în izoloarele de detenție preventivă.

Potrivit normelor Codului de Executare, persoanele față de care a fost aplicată arestarea preventivă²⁴⁵ sau aplicată sancțiunea arestului contravențional²⁴⁶ urmează a fi deținute în penitenciare. Astfel, este salutar faptul deținerii în spații separate din penitenciare a persoanelor pedepsite cu arest administrativ, fiindcă majoritatea persoanelor reținute pe marginea evenimentelor derulate după 7 aprilie 2009 și care au fost supuse relor tratamente își ispășeau pedeapsa administrativă în izoloarele din cadrul comisariatelor de poliție.

²⁴⁴ Editura „Vicandis-Lux”, Monitorizarea locurilor de detenție, Geneva, Ghid practic, APT, Geneva 2004.

²⁴⁵ Persoanele față de care a fost aplicată arestarea preventivă sunt deținute în penitenciare – art.303 alin.(1) Cod de Executare, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005.

²⁴⁶ Executarea sancțiunii arestului contravențional se asigură de către penitenciare – art.313 alin.(3) Cod de Executare, „Monitorul Oficial”, nr.34-35/112 din 3 martie 2005.

Totuși, un subiect de îngrijorare rămâne a fi detenția în continuare în izoloarele din comisariatele de poliție a persoanelor față de care a fost aplicată arestarea preventivă pe termene mici, până la transferarea acestora în penitenciare.

În aceste condiții, rămâne deocamdată nesoluționată din punctul de vedere al cadrului normativ problema constituționalității statutului locurilor respective de detenție, care, în principiu, există în toate comisariatele raionale de poliție. Activitatea a 11 izoloare în anul 2010 a fost sistată, pe motiv că aceste condiții de detenție nu corespundeau standardelor naționale și internaționale în domeniu.

Una din cele mai importante curențe în activitatea organelor Ministerului Afacerilor Interne vizavi de funcționalitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii constă în cunoașterea și / sau aplicarea defectuoasă de către unii colaboratori ai subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne a atribuțiilor funcționale și a Legii cu privire la avocații parlamentari, exprimată prin limitarea accesului necondiționat în locurile de detenție din comisariatele de poliție sau alte subdiviziuni.

În 2010, au fost atestate astfel de cazuri la Comisariatul general de poliție al municipiului Chișinău – vizita din 4 august 2010 a funcționarilor Centrului pentru Drepturile Omului fiind posibilă abia după intervenția avocatului parlamentar.

Un alt caz de împiedicare a activității membrilor Consiliului Consultativ a avut loc în timpul vizitei la Comisariatul de poliție a sectorului Râșcani. Acest fapt a relevat și cunoașterea insuficientă de către colaboratorii de poliție din cadrul comisariatului vizitat a prevederilor legale privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii. Membrii grupului de lucru le-a fost restricționat accesul în celulele izolatorului de detenție provizorie și la registrele de evidență întocmite în cadrul Comisariatului de poliție vizitat. Astfel, fiind solicitat dreptul de a vizita celulele izolatorului și de a face cunoștință cu conținutul registrelor vizitatorilor izolatorului de detenție provizorie și a comisariatului de poliție, responsabilul din serviciul de santinela a restricționat accesul membrilor Consiliului Consultativ, făcând referire la faptul că trebuie să aibă permisiunea comisarului în acest sens. Accesul a fost îngădit cu toate că la momentul începerii vizitei membrii Consiliului Consultativ discutaseră cu comisarul despre scopul acestora și au prezentat legitimațiile care le atestă statutul de membri ai Consiliului Consultativ. Vizita a fost permisă după expirarea unui interval de 20 de minute, fiind așteptată prezența unui controlor, care s-a dovedit a fi jurist în cadrul Comisariatului de poliție al sectorului Râșcani, deoarece doar această persoană, în opinia polițistului de serviciu, putea autoriza vizita și accesul.

Un alt caz de restricționare a vizitelor de monitorizare îl constituie îngădirea accesului șefului reprezentanței Comrat a Centrului pentru Drepturile Omului care, la 16 aprilie 2010, în

baza mandatului nr. 01-12/212 din 10 iulie 2009, eliberat de către avocatul parlamentar în conformitate cu prevederile art. 45 al Regulamentului Centrului pentru Drepturile Omului, a structurii, a statului de funcții și a modului de finanțare a acestuia aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 57 din 20 martie 2008, a efectuat o vizită preventivă la Comisariatul de poliție al raionului Comrat. În timpul acestei vizite, accesul șefului Reprezentanței în instituția specială a comisariatului a fost restricționat, colaboratorul de poliție de la unitatea de gardă invocând faptul că a primit indicații de la comisar să fie anunțat despre fiecare vizită. Ulterior, și comisarul a menționat că informarea sa despre oricare vizită are ca motiv măsurile de securitate. Avocatul parlamentar încurajează și insistă ca toți comisarii să asigure securitatea unităților pe care le conduc, totodată este convins că procedeul de raportare nu poate servi temei de amânare sau restricționare a vizitei.

În conformitate cu prevederile art. 23² din Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997, membrilor Consiliului Consultativ le-au fost acordate împuternicirile avocaților parlamentari pentru realizarea sarcinilor ce le revin. Situația este similară și în cazul funcționarilor Centrului pentru Drepturile Omului, precum și al Reprezentanțelor acestuia, atunci când aceștia dispun de un mandat eliberat de către un avocat parlamentar, în baza art. 28,29 sau art. 45 al Regulamentului Centrului pentru Drepturile Omului, a structurii, a statului de funcții și a modului de finanțare a acestuia, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 57 din 20 martie 2008. În vederea informării cu privire la Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, în adresa comisariatelor de poliție au fost expediate actele normative naționale și internaționale ce reglementează mandatul acestuia.

Pe faptul restricțiilor și accesului cu întârziere în incinta comisariatelor de poliție, avocatul parlamentar a sesizat în repetate rânduri conducerea Ministerului Afacerilor Interne, care s-a limitat la remiterea unei circulare către conducătorii subdiviziunilor subordonate MAI, însoțită de varianta integrală a Legii Republicii Moldova cu privire la avocații parlamentari nr.1349 din 17 octombrie 1997, precum și la atenționarea persoanelor vinovate. Este binevenit faptul studierii prevederilor Legii cu privire la avocații parlamentari de către efectivele comisariatelor de poliție în cadrul orelor de pregătire profesională.

Conform constatărilor, în majoritatea cazurilor încăperile izolatoarelor de detenție preventivă sunt situate în continuare în subsolurile edificiilor comisariatelor de poliție. De aceea, ele nu vor fi niciodată în măsură să ofere condiții de detenție adaptate detenției persoanelor plasate în detenție provizorie.

Situația este mai gravă în cazul locurilor de detenție din cadrul comisariatelor de poliție din sectoarele mun. Chișinău, comisariatelor raionale de poliție, în care activitatea izolatoarelor de detenție provizorie a fost sistată, precum și în cazul posturilor de poliție din sectoarele

municipiilor, orașelor și localităților rurale. Aceste spații sunt destinate pentru deținerea persoanelor pe o perioadă de timp ce nu depășește trei ore. Însă, în cadrul vizitelor, au fost constatate situații în care persoanele au fost deținute în aceste locuri mai mult de 24 de ore. Astfel, Z.N., locuitor al s. Răzeni, raionul Ialoveni, în noaptea de 21 iunie 2010 a fost reținut de către colaboratorii de poliție din cadrul comisariatului raional de poliție Ialoveni, unde a fost deținut mai mult de 24 de ore.

Doar legiferarea activității izolatoarelor de detenție provizorie și adoptarea unor norme clare de plasare, transferare a persoanelor reținute și arestate și a unor reguli transparente de desfășurare a acțiunilor de urmărire penală vor face posibilă excluderea relelor tratamente a persoanelor reținute sau arestate pentru comiterea infracțiunilor.

La fel, blocurile în care sunt situate izoloarele urmează a fi constituite separat, având regulamente proprii de funcționare și reguli transparente de scoatere a persoanelor din aceste instituții.

În același timp, întârzie implementarea reformării instituțiilor care asigură detenția persoanelor reținute, precum și în privința căror a fost aplicată arestarea preventivă. Construcția celor opt case de arest a fost inclusă în Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de acțiuni pe anii 2004-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1624 din 31 decembrie 2003. Însă, până în prezent, această acțiune nu a fost realizată, una dintre principalele cauze vizând faptul că edificiile ce urmează a fi construite necesită cheltuieli suplimentare, pentru care nu sunt alocate mijloace financiare în bugetul de stat.

În timpul vizitelor preventive efectuate în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, au fost verificate registrele de evidență a persoanelor care vizitează comisariatele de poliție. Astfel, s-a stabilit că nu de fiecare dată sunt înscrise perioadele de aflare a vizitatorilor în incinta comisariatelor, fapt care implică o prezumție de abuz în privința acestor persoane. În acest sens, conducerii instituțiilor care au admis carențe li s-au înaintat recomandări de a înregistra timpul aflării efective a oricărei persoane în incinta comisariatelor sau secțiilor de poliție, pentru a motiva scopul aflării acestora în custodia poliției – persoane reținute sau arestate preventiv, precum și martori sau alte persoane care sunt citate la poliție.

Pași concreți spre îmbunătățirea condițiilor de detenție

Spre deosebire de primii doi ani de funcționare a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în Republica Moldova, începând cu a doua jumătate a anului 2010, condițiile de detenție din izoloarele de detenție provizorie din cadrul Comisariatelor de poliție au cunoscut

îmbunătățiri substanțiale, acestea fiind aduse în mare parte în concordanță cu standardele internaționale în domeniu.

Ministerul Afacerilor Interne dispune de 39 de izolatoare de detenție provizorie. Din cauza necorespunderii normelor tehnice și standardelor de detenție recunoscute, pe parcursul anului 2010, a rămas suspendată activitatea izolatoarelor de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție Ialoveni, Dondușeni, Strășeni, Criuleni, Ștefan-Vodă, Glodeni, Ceadâr-Lunga, Dubăsari și Călărași. Totodată, în anul 2010, ca urmare a recomandărilor avocatului parlamentar, a fost sistată activitatea izolatoarelor de detenție provizorie din cadrul Direcției Generale Servicii Operative a Ministerului Afacerilor Interne și cel din cadrul comisariatului de poliție din Leova.

Lucrările de reparație a izolatoarelor au demarat după adoptarea Hotărârii Guvernului nr. 511 din 22 iunie 2010, prin care au fost alocați 2200000 de lei pentru repararea a 30 izolatoare de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție.

Astfel, până la demararea lucrărilor, în majoritatea comisariatelor de poliție vizitate în prima jumătate a anului 2010, condițiile de detenție au rămas aceleași ca și cele atestate în anii precedenți.

În 2010, o mare parte din izolatoare au continuat să rămână situate în subsolul comisariatelor de poliție. Acest fapt continuă să facă imposibilă pătrunderea luminii naturale în celule. Numărul izolatoarelor de detenție provizorie amplasate în subsolul comisariatelor de poliție rămâne a fi de 30. Aici pot fi menționate izolatoarele de detenție provizorie din cadrul Direcției Servicii Operative a Ministerului Afacerilor Interne, comisariatul de poliție din Bălți, Soroca etc. În izolatoarele respective persistă și problema iluminării artificiale a celulelor.

În altele, cum ar fi Izolatorul de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție ale raioanelor Anenii Noi, Leova, Orhei, Comrat și Nisporeni, deși existau ferestre, acestea erau însă de dimensiuni mici și acoperite cu gratii metalice, dublate de o sită metalică, mărunță, care limitează considerabil accesul luminii naturale în celule. În legătură cu lucrările de reparație demarate, membrii grupurilor de vizită au recomandat conducerii instituțiilor monitorizate să elimine toate elementele amplasate pe ferestre, care ar îngreuna accesul luminii naturale în celule.

Conform reglementărilor naționale și standardelor internaționale în domeniu²⁴⁷ la acest capitol, carențele constatate ar putea comporta consecințe negative pentru imaginea Republicii Moldova pe plan internațional.

²⁴⁷ Normele Comitetului European pentru Prevenirea Torturii, <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>; Recomandarea nr. R(87)3 adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei privind Regulile Europene pentru Penitenciare, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/Rec.R\(87\)3.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/Rec.R(87)3.asp);

În conformitate cu normele ce prevăd standarde ale condițiilor de detenție, în toate locurile în care deținuților li se cere să lucreze sau să trăiască, ferestrele trebuie să fie suficient de mari pentru a le permite să citească sau să scrie fără să-și afecteze vederea, beneficiind de lumină naturală în condiții normale. Aceleași cerințe se referă și la lumina artificială. Totodată, ferestrele trebuie să fie construite astfel încât să permită pătrunderea aerului proaspăt în celulă.

În timpul desfășurării lucrărilor de reparație în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție Ocnița, Telenеști și Căușeni, au fost modificați parametrii ferestrelor, ceea ce permite pătrunderea suficientă a luminii naturale în celulele. De asemenea, au fost asamblate blocuri sanitare separate de restul celulelor, fapt ce ar permite menținerea igienei personale a deținuților, precum și satisfacerea necesităților fiziologice în deplină intimitate. În majoritatea comisariatelor de poliție, au fost înlăturate platformele vechi de lemn, care serveau pentru odihna deținuților, fiind instalate paturi separate, cu pături și saltele.

La comisariatul general de poliție al mun. Chișinău, reparat încă în anul 2009, s-a constatat că blocurile sanitare din celulele izolatorului nu corespund normelor sanitar-igienice, în celulele persistând un miros urât și existând insecte parazitare – purici, ploșnițe.

Pe parcursul anului 2010, au continuat încă să funcționeze izolatoare dotate cu veceuri de tip asiatic, în care robinetele erau plasate de asupra veceului și în care condițiile sanitare reprezentau un focar de infecție. Astfel de cazuri au fost constatate în cadrul comisariatului de poliție Comrat, la Direcția Generală Servicii Operative MAI, persoanele plasate fiind nevoite să își satisfacă necesitățile fiziologice în butoaie sau în căldări cu capac, fiind nevoite să stea în condiții de miros insuportabil.

În același timp, standardele enunțate cer ca instalațiile sanitare și amenajările pentru acces să permită fiecărui deținut să-și satisfacă necesitățile fiziologice ori de câte ori este necesar, în condiții de curățenie și decență. Încăperile de deținere și, în special, cele destinate condamnaților în timpul nopții trebuie să corespundă exigențelor de igienă, ținând cont de climă, mai ales de cubajul de aer necesar în încăpere, suprafața minimă, iluminatul, încălzirea și ventilația.²⁴⁸

Vizitele efectuate au relevat, de asemenea, că persoanelor deținute în izolatoarele de detenție provizorie din subordinea Ministerului Afacerilor Interne li se oferă posibilitatea să facă duș cel puțin odată în săptămână. În majoritatea comisariatelor de poliție sunt instalate boilere electrice pentru încălzirea apei. Totodată, în comisariatele de poliție din Telenеști și Florești persoanele deținute aveau posibilitatea de a face duș doar în exterior, fiind amenajate butoaie

Rezoluția nr. 663 C a Consiliului Economic și Social al ONU privind Ansamblul de Reguli Minime pentru Tratatul Deținuților, <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm>.

²⁴⁸ Normele Comitetului European pentru Prevenire Torturii și Tratatelor Inumane sau Degradante, Conseil de l'Europe, CPT/INF/E(2002) 1 România/Romanian/Roumain.

încălzite de oare. În plus, aceste cabine se află în imediata apropiere a veceurilor, aflate în condiții sanitare precare.

Deținuții nu sunt asigurați de administrația locului de detenție cu articole indispensabile pentru sănătate și igienă. Ei beneficiază de dreptul de a purta haine personale. S-a constatat că majoritatea deținuților sunt puși în situația de a folosi propria lenjerie de pat, adusă de rudele lor, din motiv că administrația locurilor de detenție nu o oferă. De asemenea, în cele mai multe comisariate lenjerie de pat, precum și saltelele sau păturile lipsesc ori sunt într-o stare igienică insalubră și deteriorată (comisariatele Orhei, Comrat, Ocnîța etc.).

Un aspect pozitiv constatat în cazul izolatoarelor de detenție provizorie se referă la amenajarea adecvată a curților pentru plimbări: aici nu au fost adresate plângeri din partea condamnaților aflați în detenție referitor la refuzul de a fi scoși la plimbare.

Vizitele efectuate la Direcția Serviciilor Operative a MAI și la comisariatul de poliție Nisporeni au dezvăluit că locurile de dormit reprezentau niște platforme acoperite cu lemn. O situație similară a fost atestată și la comisariatele de poliție Orhei, Anenii Noi și Ocnîța.

O altă carență atestată în cadrul vizitelor o constituie starea insalubră generală din celulele vizitate. Este vorba de nerespectarea de către colaboratorii care activează în cadrul izolatoarelor de detenție provizorie a prevederilor pct. 2.8.7. din Ordinul nr. 5 al MAI din 6 ianuarie 2004, care stipulează obligația colaboratorilor instituțiilor speciale care asigură paza reținuților de a supraveghea menținerea ordinii și curățeniei în toate încăperile izolatoarelor de detenție provizorie, în coridoare și curtea pentru plimbări. Astfel, invocarea unei finanțări insuficiente din partea statului de multe ori este doar o scuză pentru condițiile inadecvate de detenție. Instituția avocaților parlamentari a reiterat, totodată, asupra exercitării oneste și profesioniste a obligațiilor de serviciu de către conducătorii instituțiilor responsabile, în vederea asigurării condițiilor adecvate de detenție.

În ceea ce privește condițiile neadecvate de detenție din izoloarele de detenție provizorie ale Comisariatelor de Poliție vizitate, avocatul parlamentar a prezentat conducerii acestora avize cu recomandări, în vederea ameliorării tratamentului aplicat persoanelor private de libertate.

În rezultat, în comisariatul de poliție Orhei și Ocnîța au fost înlăturate tablele metalice de protecție, fiind îmbunătățită iluminarea naturală și ventilarea, au fost construiți pereți despărțitori pentru izolarea veceului de restul suprafeței locative a celulei, au fost montate paturi separate pentru fiecare persoană deținută, respectându-se suprafața necesară pentru fiecare deținut, au fost instalate lavoare și blocuri sanitare separate și au fost montate sisteme video în perimetrul izolatoarelor și în interior.

La recomandarea avocaților parlamentari, în urma constatării unor condiții de detenție care pot fi calificate ca fiind degradante sau inumane, pe parcursul anului 2010 a fost sistată

activitatea izolatoarelor de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție Leova și cel din cadrul Direcției Generale Servicii Operative a Ministerului Afacerilor Interne. De asemenea, la recomandarea avocatului parlamentar, conducerea comisariatului de poliție al raionului Teleneshti a sistat activitatea celulelor izolatorului până la finisarea lucrărilor de reparație a acestora. În același timp, în majoritatea izolatoarelor în perioada reparațiilor nu au fost plasate persoane, acestea fiind escortate în cele mai apropiate izolatoare de urmărire penală.

În contextul situației constatate cu ocazia vizitelor de monitorizare, este de menționat că existența în continuare a condițiilor neadecvate de detenție din subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne continuă să rămână una din cauzele principale ale condamnării Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. De fapt, situația înregistrată în 2010 corespunde în linii mari cu cea descrisă și apreciată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârea *Becciev versus Moldova* din 4 octombrie 2005. În această hotărâre, reclamantul a pretins că detenția sa timp de 37 de zile în izolatorul de detenție provizorie al Direcției Serviciilor Operative a MAI a constituit o încălcare a dreptului său garantat de articolul 3 din Convenție. În acest caz, Curtea a constatat violarea articolului 3 al Convenției, pe motiv că în izolatorul de detenție provizorie deținuții nu erau asigurați cu suficientă mâncare, reclamantul nu a beneficiat de plimbări la aer liber, fereastra celulei în care a fost deținut era acoperită cu plăci de metal care împiedicau pătrunderea luminii naturale, în celulă lumina electrică era aprinsă în permanență, iar deținuții erau forțați să doarmă pe platforme de lemn fără cearșafuri, saltele și perne asigurate. Vizita din luna aprilie 2010 la Direcția Serviciilor Operative a MAI a stabilit condiții similare cu cele pentru care Republica Moldova a fost condamnată.

În alte două cazuri, *Popovici versus Moldova*²⁴⁹ și *Stepuleac versus Moldova*²⁵⁰, Republica Moldova a fost condamnată pentru violarea art. 3 din Convenție pentru aceleași omisiuni.

O situație alarmantă a fost constatată și în cauza *Malai versus Moldova*.²⁵¹ Reclamantul a invocat condițiile neadecvate de detenție din izolatorul de detenție provizorie al comisariatului de poliție Orhei, relatând că inițial a fost plasat într-o celulă care nu avea pat, scaun, veceu sau lavoar, aceasta fiind prevăzută pentru perioade de detenție nu mai mari de trei ore. Ulterior, el a fost plasat în celula nr. 9 a izolatorului, care nu avea ferestre și ventilație, iar lumina electrică era în permanență aprinsă, fiind atât de slabă încât era dificil să fie distinse fețele altor deținuți. Celula avea o lungime de aproximativ șapte metri și o lățime de trei metri și în ea se aflau șase persoane. Încăperea nu avea veceu, însă într-un colț, ce nu era separat de restul celulei, se afla o

²⁴⁹ Cauza *Popovici c. Moldovei*, cererile nr. 289/04 și 41194/04, Hotărârea CEDO din 27 noiembrie 2007.

²⁵⁰ Cauza *Stepuleac c. Moldovei*, cererea nr. 8207/06, Hotărârea CEDO din 6 noiembrie 2007.

²⁵¹ Cauza *Malai c. Moldovei*, cererea 7101/06, Hotărârea CEDO din 13 noiembrie 2008.

căldare mare. Aici nu era lavoar, iar deținuții trebuiau să păstreze apa în sticle din plastic, pe care li se permitea să le umple uneori în afara celulei. Nu existau paturi, fiind o laiță groasă, puțin mai înaltă decât podeaua în care puteau dormi patru persoane. Reclamantul nu era asigurat cu lenjerie pentru pat. Totodată, din cauza supraaglomerării celulei, deținutul a pretins că dormea doar câte o oră pe zi. Corpul reclamantului era acoperit cu mușcături de insecte, ulterior, unele s-au transformat în răni. Reclamantul a trimis Curții fotografii prin care a arătat mușcăturile de pe corpul său. Hrana era insuficientă și de calitate proastă. Deținuții erau hrăniți doar o singură dată pe zi din farfurii murdare, din care cauză reclamantul rămânea în permanență flămând. Rudelor nu li s-a permis să-i aducă hrană, fiindcă nu și-a recunoscut vinovăția. Reclamantul nu putea să aibă contact cu rudele și cu lumea din exterior din lipsă de hârtie, stilou, plicuri. În cameră nu era radio sau televizor, iar din cauza lipsei luminii naturale, reclamantul nu știa ce perioadă a zilei era. În timpul vizitei din luna iunie a anului 2010 la comisariatul de poliție din Orhei, s-a constatat că aceste condiții de detenție nu suferiseră schimbări substanțiale față de cele invocate de către Curte în condamnarea Republicii Moldova pentru violarea art. 3 CEDO.

Centrul pentru Drepturile Omului a constatat că pentru asigurarea în izolatoarele de detenție provizorie a unor condiții care nu pot fi calificate ca tratament inuman sau degradant, împreună cu efectuarea unor reparații ce au permis crearea condițiilor adecvate de detenție, este necesară și o atitudine corespunzătoare a factorilor de decizie din cadrul comisariatelor raionale de poliție și exercitarea de către aceștia a obligațiilor de serviciu conform legislației în vigoare. *Astfel, în cadrul vizitei efectuate de către funcționarii Reprezentanței Cahul a Centrului pentru Drepturile Omului din decembrie 2010 la comisariatul de poliție al raionului Cahul, lucrările de reparație în patru celulele erau finisate. În celulele nereparate se dețineau două persoane, M.E. și L.V. Din cauza geamului stricat și instalării pe acesta a unei pelicule, temperatura în celulele era scăzută. Explicația colaboratorilor responsabili cu referire la locul plasării deținuților, precum că instalarea acestora în celule reparate nu a fost posibilă în virtutea necesității finisării lucrărilor de instalare a meselor și scaunelor, nu este, în opinia avocaților parlamentari, plauzibilă, demonstrând o exercitare necorespunzătoare de către aceștia a obligațiilor de serviciu.*

Datorită circumstanțelor cazului dat și făcând referire la principiile generale cu privire la condițiile de detenție, Curtea a stabilit că tratamentul poate fi considerat ca fiind „inuman”, deoarece *inter alia* acesta a fost premeditat, a fost aplicat ore în șir și a cauzat fie leziuni corporale, fie suferințe fizice sau psihice intense. Curtea a considerat tratamentul ca fiind „degradant”, deoarece a cauzat victimelor sentimente de frică, îngrijorare și inferioritate, capabile să le umilească sau să le înjosească. Pentru a determina dacă o anumită formă de tratament este degradantă în sensul art. 3, Curtea va lua în calcul dacă scopul acestui tratament a

fost de a umili și înjosi persoana, și dacă, în ceea ce privește consecințele, acest tratament a afectat negativ personalitatea, într-un mod incompatibil cu art. 3. Chiar și absența unui asemenea scop nu poate exclude categoric o constatare a violării art. 3.

Art. 3 solicită statului să asigure ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității umane, ca modul și metoda de executare a pedepsei să nu cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul de suferință inerent detenției și, având în vedere exigențele detenției, sănătatea și integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare. Atunci când sunt evaluate condițiile de detenție, trebuie luate în considerație efectele cumulative ale acestor condiții, precum și durata detenției.

Tortura și rele tratamente

Articolul 3 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale stipulează că nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor inumane sau degradante. Specificul articolului 3 din Convenție reiese din caracterul „absolut”. Deși au fost adoptate un șir de norme care interzic și pedepsesc tortura, aplicarea acestora de către agenții statului este practică în continuare. Tortura reprezintă o îngrijorare majoră a societății, deoarece aplicarea acesteia distruge starea fizică și emoțională a persoanelor în privința cărora este aplicată.

În anul 2010, în adresa Centrului pentru Drepturile Omului au parvenit 422 de petiții privind încălcarea drepturilor constituționale la viață, integritate fizică și psihică și dreptului la libertate individuală și siguranța persoanei prevăzute de art. 24 și 25 din Constituția Republicii Moldova. Dintre acestea, 33 de adresări vizează alegerile privind aplicarea relelor tratamente de către colaboratorii de poliție în timpul reținerii sau desfășurării acțiunilor de urmărire penală. 21 de adresări au fost remise spre examinare după competență organelor procuraturii, iar în 11 cazuri a fost efectuată o investigație a circumstanțelor și faptelor invocate cu concursul organelor procuraturii. Totodată, în urma vizitelor efectuate în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, au fost constatate unele fapte care pot crea dubii rezonabile despre aplicarea relelor tratamente în sediile comisariatelor de poliție. Un factor important de colectare a sesizărilor despre aplicarea relelor tratamente din partea colaboratorilor organelor de drept pentru anul 2010 îl reprezintă activitatea Liniei Fierbinți pentru Prevenirea Torturii, un proiect finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, care și-a început activitatea în luna iunie 2009. Astfel, din cele 791 de apeluri înregistrate, 35 reprezintă apeluri despre aplicarea relelor tratamente, care au fost examinate de către CpDOM.

În urma investigării faptelor invocate în adresări și celor parvenite în comunicatele speciale din partea Departamentului Instituții Penitenciare, avocații parlamentari au înaintat șase demersuri privind posibilitatea intentării unor dosare penale pentru aplicarea relexor tratamente de către polițiști. Drept rezultat al activității efectuate, organele procuraturii au fost pornit patru cauze penale, conform indicilor componenței de infracțiune prevăzute de art. 309¹ și 328 Cod Penal, în cazul a 14 adresări și demersuri fiind refuzată pornirea unei urmăriri penale. În același timp, în două cazuri ordonanțele de refuz în pornirea urmăririi penale sau de încetare a urmăririi penale au fost anulate de către procuratură, fiind dispusă verificarea suplimentară a circumstanțelor cauzei. Analiza adresărilor și statistica menționată relevă că, de obicei, invocarea relexor tratamente are loc de către rudele persoanelor maltratate, unele cazuri fiind investigate în urma comunicatelor speciale din partea instituțiilor penitenciare, după transferarea deținuților în izolatoarele de urmărire penală.

Totodată, majoritatea adresărilor în care sunt invocate rele tratamente au fost examinate de către organele procuraturii – al cărui rol conform legii este de a apăra interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, de a conduce și a exercita urmărirea penală – reprezintă învinuirea în instanțele de judecată, în condițiile legii.²⁵² În anul 2010, în contextul evenimentelor derulate după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 și datorită faptului aplicării în masă a relexor tratamente, în noua structură a Procuraturii a fost instituită Secția de combatere a torturii. Funcțiile de bază ale acestei secții vizează investigarea eficientă a adresărilor de maltratare a persoanelor de către colaboratorii organelor de ocrotire a normelor de drept (Hotărârea Parlamentului nr. 77 din 4 mai 2010 / „Monitorul Oficial”, nr. 78-80 din 21 mai 2010). Datele statistice ale Procuraturii Generale arată că pe parcursul anului 2010 organele procuraturii au examinat 219 sesizări ale cetățenilor vizavi de aplicarea de către agenții statului a maltratării fizice sau psihice. Din informația prezentată, s-a stabilit că în 2010 în instanțele de judecată au fost examinate 41 de cauze penale în privința a 61 persoane, pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 328 Cod Penal (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu); 23 cauze penale în privința a 25 de persoane pentru comiterea infracțiunilor de exces de putere în privința militarilor – art. 368, 370 Cod Penal. Totodată, în instanțele de judecată au fost remise spre examinare 25 de cauze în privința a 42 de persoane pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art. 309¹ Codul Penal – tortura, fiind pronunțate cinci sentințe de condamnare în privința a 6 persoane, pedeapsa de închisoare fiindu-le suspendată condiționat.

²⁵² Art. 1 din Legea cu privire la procuratură nr. 294- XVI din 25 decembrie 2008 / „Monitorul Oficial”, nr.55-56/155 din 17 martie 2009.

În vizitele efectuate în instituțiile subordonate Ministerului Justiției, o mare parte dintre condamnați au invocat aplicarea actelor de violență în perioada deținerii în incinta comisariatelor de poliție. Violența este caracterizată mai ales prin presiunile psihice la care sunt supuse persoanele reținute în primele ore, în cadrul audierilor și în lipsa unui avocat, având următoarea explicație.

- Comise în scopul obținerii declarațiilor, mărturiilor, dobândirii probelor favorabile prin metode ilegale
- Comise din dorința exteriorizării sentimentului de superioritate față de victimele acțiunilor sale și neglijare a regulilor generale de conduită, precum și posibilitatea aplicării situației de serviciu în scopuri „educative
- Comise în procesul exercitării abuzive și fără cunoașterea legislației și a obligațiilor de serviciu.²⁵³

În majoritatea cazurilor, persoanele maltratate comunică despre aplicarea maltratărilor colaboratorilor Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, după care sunt transferați în izolatoarele de urmărire penală, subordonate Ministerului Justiției.

Astfel, cet. Z.N. a fost reținut de către colaboratori ai comisariatului de poliție Ialoveni, la 19 iunie 2010, la ora 21-00, fiind bănuț de comiterea unei infracțiuni sexuale în privința unui minor. Fiind dus la un post de poliție, a fost preliminar audiat de către polițiștii care l-au reținut, fiind pe rând bătut de către aceștia cu pumnii și cu un baston de cauciuc în cap. În aceeași seară, a fost adus de către alți doi colaboratori ai poliției la sediul comisariatului raional de poliție Ialoveni, și, între ora 23-00 până dimineața la orele 9-00, în timp cât era audiat de către polițiști pe cazul în care era bănuț, periodic era bătut cu pumnii și o scândură în cap și în regiunea cutiei toracice, fiind somat să declare adevărul și să nu spună minciuni. Audiarea s-a desfășurat fără prezența apărătorului. A doua zi a fost transferat la comisariatul general de poliție al mun. Chișinău, unde s-a aflat până pe data de 23 iunie. La indicația medicului din cadrul CGP mun. Chișinău, la 21 iunie 2010, a fost îndreptat spre examinare la Spitalul de urgență a mun. Chișinău în vederea constatării stării sănătății, care prin certificatul de vizită nr. 30695 a stabilit diagnosticul medical al lui Z. N. – contuzia țesuturilor moi ale feței. Același diagnostic – contuzia țesuturilor moi în regiunea paraorbitală bilaterală – a fost stabilit și serviciul medical al instituției penitenciare nr. 13 din mun. Chișinău, la plasarea lui Z. N., la data de 23 iunie 2010.

²⁵³ Raportul anual privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii pentru anul 2009.

Pe acest caz a fost sesizată Procuratura Ialoveni, care prin ordonanța din 2 august 2010 a statuat neînceperea urmăririi penale, nefiind stabilite elemente ale unei componente de infracțiune.

În timpul vizitelor efectuate de către avocații parlamentari, persoanele aflate în custodia poliției evită, de obicei, să recunoască aplicarea în privința lor a relelor tratamente. Cu toate acestea, în vizita din 17 februarie 2010 a avocatului parlamentar la comisariatul de poliție Leova, mai mulți reținuți, care s-au dovedit a fi locuitori ai s. Iargara, raionul Leova, au declarat că au fost maltratați de către colaboratorii trupelor de carabinieri. Astfel, din alegațiile persoanelor reținute reiese că în noaptea de 9 spre 10 februarie 2010, fiind reținuți de către carabinierii din or. Iargara, au fost bătuți de către aceștia cu diferite obiecte pe diferite părți ale corpului, având scopul de a-i obliga să recunoască un furt. La 19 februarie 2010, avocatul parlamentar, reieșind din obligația pozitivă a statului de a asigura cercetarea alegațiilor de tortură, a sesizat Procuratura Generală, solicitând dispunerea investigării cazurilor de maltratare, admise în privința cetățenilor T.I., S.A., M.N., Ș.O. și A.T. și E.Ț. Pe acest caz, la 10 martie 2010, a fost dispusă începerea urmăririi penale în baza art. 309¹ Cod Penal (tortura). La 24 septembrie 2010, urmărirea penală a fost încetată, în acțiunile carabinierilor nefiind stabilite elementele unei componente de infracțiune.

În ceea ce privește aplicarea relelor tratamente, în adresa instituției avocaților parlamentari parvin petiții din partea cetățenilor, rudelor acestora care nemijlocit au avut de suferit în urma abuzurilor colaboratorilor de poliție.

În urma vizitelor efectuate și intervenirii avocatului parlamentar cu acte de reacționare și ținând cont de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu referire la acest subiect, se constată că autoritățile abilitate să investigheze cazurile de aplicare a violenței de către colaboratorii de poliție admit în continuare omisiuni în activitatea lor.

Astfel, în vizita din 16 aprilie 2010 la comisariatul general de poliție Chișinău a fost depistat cu semne vizibile de leziuni corporale cet. M.E., care a declarat că la 5 martie 2010 a fost maltratat de trei colaboratori ai comisariatului de poliție Centru, fiindu-i aplicate mai multe lovituri în scopul de a-l obliga să recunoască săvârșirea unui furt. În timpul audierilor, M.E. nu a fost asistat de către un avocat ales sau numit din oficiu, fiind amenințat de către colaboratorii de poliție cu moartea în cazul în care va depune mărturii contra lor. În urma sesizării Procuraturii Generale, la 12 mai 2010, a fost dispusă neînceperea urmăririi penale, fiind retrasă cererea și nefiind stabilite elemente ale componente de infracțiune.

În alt caz care demonstrează că polițiștii în activitatea lor dau dovadă de ignorarea prevederilor legale ce le stabilesc atribuțiile de serviciu și comit abuzuri, îl constituie adresarea cet Z.L., locuitoare a raionului Șoldănești, care a afirmat că la 3 iunie 2010 aproximativ pe la

orele 13⁰⁰, fratele său B.G. și fiul acestuia minor B. I., fiind reținuți de către colaboratorii de poliție au fost escortați și ținuți în comisariatul r. Șoldănești până la orele 24⁰⁰. Pe parcursul aflării pretinzelor victime în comisariat, aceștia au fost supuși interogărilor din partea colaboratorilor organelor afacerilor interne, nefiind asigurați cu un apărător numit de ei sau unul din oficiu. Concomitent, B. I., fiind minor (16 ani), a fost interogat în lipsa pedagogului, contrar art. 479 alin. (2) CPP al RM. În procesul interogării, potrivit alegațiilor invocate de reclamantă, minorul a fost lovit cu palma, a fost intimidat și îndemnat de colaboratorii de poliție să recunoască faptul comiterii unui omor, pentru care urma să primească o pedeapsă mai blândă. În legătură cu acest fapt, polițiștii au promis, în caz de recunoaștere a comiterii infracțiunii respective, să-l ajute la susținerea examenelor. În acest sens, cet. Z. L. a comunicat operatorilor Liniei Fierbinți și despre reținerea altui minor din regiune, care la fel ar fi fost maltratată de către polițiști. Potrivit celor expuse, a fost efectuată și o perchezitie la domiciliul pretinsei victime, fără a dispune de un mandat pentru aceasta, contrar art. 125 alin. (3) CPP al Republicii Moldova. Fiind sesizată pe acest caz, Procuratura Șoldănești a refuzat, la 8 septembrie 2010, pornirea urmăririi penale. În acest caz, procurorii au solicitat intentarea față de colaboratorii de poliție a unor proceduri disciplinare, pentru încălcări ale procedurii penale, precum și a Statului disciplinar al organelor afacerilor interne, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 2 din 4 ianuarie 1996.

Un alt caz investigat de către avocații parlamentari vizează adresarea mamei unui minor, reținut de către colaboratorii de poliție în noaptea de 29 ianuarie 2010 la ora 20-00.

Cet. I.A., locuitoare a or. Chișinău, s-a adresat cu o plângere în care a declarat că fiul ei minor, E.P., în vârstă de 17 ani, la data de 29 ianuarie 2010, la ora 20-00, a fost reținut de către doi colaboratori de poliție, iar în timpul reținerii și în timpul cât era escortat spre sediul comisariatului de poliție Centru a fost lovit de către colaboratorii de poliție peste picioare, în cap și sub coaste. Despre faptul reținerii fiului minor, I.A a fost anunțată prin telefon la ora 23-00, fiind obligată de către colaboratorii de poliție să semneze un proces verbal pentru săvârșirea contravenției administrative prevăzute de art. 85 Cod Contravențional (păstrare de substanțe narcotice în cantități mici, pentru întrebuințare personală, fără prescripția medicului). Este de notat că procesul administrativ a fost întocmit cu numeroase încălcări, nefiind aduse la cunoștință drepturile contravenientului, acesta fiind audiat în lipsa unui pedagog, de asemenea, fără descrierea corpurilor delict, care au servit la întocmirea procesului și fără conservarea acestora. Procuratura Centru a dispus pe cazul dat începerea urmăririi penale în baza art. 327 și 328 Cod Penal.

Avocatul parlamentar insistă asupra vulnerabilității persoanelor deținute în izolatoarele de detenție provizorie din cadrul comisariatelor de poliție, în care colaboratorii de poliție au acces

nelimitat în timpul zilei sau nopții. Acesta constituie un argument în plus în favoarea urgenței procedurii de transmitere a izolatoarelor de detenție provizorie din subordinea Ministerului Afacerilor Interne în subordinea Ministerului Justiției.

Din aceste considerente, realizarea obiectivului ce se regăsește în Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de măsuri pe anii 2004-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.1624 din 31 decembrie 2003, și anume construcția celor opt case de arest a devenit o necesitate stringentă.

O altă carență sesizată în cadrul vizitelor se referă la completarea neadecvată a registrelor de evidență ale persoanelor reținute și ale vizitatorilor, în unele lipsind ordinea cronologică.

Astfel, în cadrul vizitelor din 22 septembrie 2010, la comisariatul de poliție al sectorului Ciocana, deși exista un registru sub forma unui caiet, înregistrarea vizitatorilor nu se efectua, iar la comisariatul de poliție al sectorului Buiucani, înregistrarea se efectua defectuos, fără indicarea aflării efective în incinta instituției. La comisariatul de poliție al raionului Fălești, în timpul vizitei din 21 iulie 2010, a fost constatată o completare defectuoasă a registrului de evidență a persoanelor reținute. De asemenea, în cadrul vizitei din 13 mai 2010 la comisariatul raional de poliție Râșcani a fost controlat registrul de evidență a vizitelor efectuate în instituție, care s-a dovedit a fi completat parțial, de multe ori fiind indicată ora intrării în sediul instituției fără a fi menționată ora ieșirii de la colaboratorii de poliție. Astfel de exemple sunt cazurile cet. A., chemat la polițistul S. la orele 7-55; cet. C. chemat de către comisar la orele 8-17; cet. B., intrat la polițistul U. la orele 8-00. Nici în unul din cazuri nu a fost indicată ora ieșirii de la colaboratorii de poliție. Aceste exemple demonstrează necesitatea reglementării și uniformizării practicii de intrare și evidență a perioadei de aflare a cetățenilor în sediile instituțiilor de drept, ceea ce ar permite evitarea pe viitor a abuzurilor privind libertatea și siguranța persoanelor.

Un exemplu elocvent de încălcare a dreptului constituțional la viață și la integritate fizică și psihică îl constituie cazul cet. D.L.

Acesta a declarat că la data de 8 ianuarie 2010, la ora 4-00, a fost reținut de către colaboratorii de poliție din cadrul comisariatului de poliție Soroca, escortat la sediu, unde a fost plasat într-o celulă de detenție preventivă și în care a fost maltratat. Fiind examinat de către un medic legist, la 11 ianuarie 2010, pe corpul acestuia au fost depistate un șir de leziuni corporale, care posibil să fi fost cauzate în circumstanțele indicate de pățimit. În urma investigării alegațiilor despre comiterea unor acțiuni de maltratare, s-a stabilit că în registrul de evidență a persoanelor aduse în incinta comisariatului cet. D.L. s-a aflat între orele 4-10 până la orele 6-50 a zilei de 8 ianuarie 2010, însă drept temei de aflare a acestuia în comisariat servește sesizarea despre comiterea unei contravenții, înregistrată în registrul nr. 2 referitoare la infracțiuni și incidente, datând cu 8 ianuarie 2010, ora 6-10. Deoarece inițial Procuratura

Soroca, la 10 februarie 2010, a refuzat pornirea urmăririi penale, în urma documentării cazului, avocatul parlamentar a constatat cu certitudine că leziunile corporale i-au fost cauzate cet. D.L., în perioada aflării acestuia în custodia autorităților statului. Avocatul parlamentar a intervenit cu un demers către Procuratura Generală, ulterior ordonanța de neîncepere a urmăririi penale fiind anulată și dispusă pornirea urmăririi penale.

Cu referire la cazul expus supra, până la momentul de față nu a fost adoptată o decizie finală, fiind efectuate acțiuni de urmărire penală

Este de datoria statului să prezinte o explicație plauzibilă despre modul în care leziunile corporale au fost cauzate, iar în cazul în care statul omite să facă acest lucru, poate exista o situație care să cadă sub incidența art. 3 CEDO. Este de menționat că această obligație derivă și din prevederile art. 10 alin (3¹) Cod de Procedură Penală, conform căruia sarcina probațiunii neaplicării torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul sau consimțământul tacit – completare introdusă la inițiativa CpDOM. Astfel, o situație similară a fost și în cazul *Buzilov v. Moldova*, când organele procuraturii au probat faptul neaplicării relelor tratamente prin declarațiile polițiștilor, refuzând să pornească urmărirea penală pe motiv de lipsă a elementelor constitutive ale unei componente de infracțiune. Curtea a explicat, în procesul de apreciere a probelor, că aplică, în general, standardul de probațiune „dincolo de un dubiu rezonabil”, ceea ce presupune că atunci când evenimentele într-o cauză în totalitate sau în mare parte cunoscute numai de autorități, ca în situația persoanelor aflate în custodia autorităților, se vor crea prezumții puternice ale faptelor în legătură cu leziunile corporale apărute în perioada detenției. Astfel, sarcina probațiunii neaplicării relelor tratamente aparține autorităților, care trebuie să prezinte explicații satisfăcătoare și convingătoare (în proces de derulare).

După cum a fost menționat deja, maltratarea persoanelor aflate în detenție, precum și lipsa unor anchete efective pe marginea plângerilor de maltratare, constituie violări și omisiuni grave în lumina art. 3 din Convenție. Faptul a fost constatat și în cauzele examinate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care au avut ca finalitate condamnarea Republicii Moldova.

Curtea Europeană reamintește într-o formulare cvasi-permanentă că art. 3 consacră una dintre valorile fundamentale ale societăților democratice. Chiar în condițiile cele mai dificile, precum lupta împotriva terorismului și crimei organizate, Convenția interzice în termeni absoluți tortura și pedepsele sau tratamentele inumane sau degradante. Art. 3 nu prevede anumite restricții, nu suferă nici o derogare, chiar în caz de pericol public, care amenință viața națiunii.

Potrivit standardelor consacrate în art. 3 din Convenție, atunci când unei persoane îi sunt cauzate leziuni corporale, în timp ce ea se află în detenție sau sub un alt control al poliției,

orice astfel de leziune va crea o prezumție concretă că acea persoană a fost supusă maltratării. Este de competența statului să dea o explicație plauzibilă despre circumstanțele în care au fost cauzate leziunile, iar neîndeplinirea acestei explicații este o chestiune clară în temeiul articolului 3 al Convenției.

În procesul de apreciere a probelor, Curtea aplică, în general, standardul de probațiune „dincolo de un dubiu rezonabil”.

Totuși, astfel de probe pot fi deduse și din coexistența unor concluzii întemeiate, clare și concordate sau a unor prezumții similare și incontestabile ale faptelor. Atunci când evenimentele într-o cauză sunt în totalitate sau în mare parte cunoscute numai de autorități, ca în cazul persoanelor aflate în custodia autorităților, se vor crea prezumții puternice ale faptelor în legătură cu leziunile corporale apărute în perioada detenției. Sarcina probațiunii aparține autorităților care trebuie să prezinte explicații satisfăcătoare și convingătoare.

În anul 2010, în baza art.309/1 Cod Penal al Republicii Moldova, instanțele de fond au pronunțat șase sentințe în privința a șapte persoane, toți colaboratori de poliție. Dintre acestea, cinci sentințe în privința a șase colaboratori de poliție au fost de condamnare și o sentință în privința unui colaborator de poliție a fost de încetare a procesului penal, conform art. 55 Cod Penal, în legătură cu tragerea la răspundere administrativă. Colaboratorilor de poliție, prin sentințele instanțelor de judecată, le-a fost stabilită pedeapsa cu închisoare, însă, cu aplicarea art. 90 Cod Penal al Republicii Moldova, a fost dispusă suspendarea condiționată a executării pedepsei. Totodată, în calitate de pedeapsă complementară acestora, le-a fost aplicată privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne. În ceea ce privește condamnările în baza art. 328 Cod Penal al Republicii Moldova, în perioada menționată, în privința colaboratorilor de poliție au fost pronunțate 16 sentințe privind 19 de persoane, dintre care 11 sentințe în privința a 12 persoane au fost de condamnare, iar două sentințe în privința a trei persoane au fost de achitare. Doar în privința unuia dintre 12 colaboratori de poliție a fost dispusă executarea pedepsei privative de libertate în penitenciar, în privința celorlalți pedeapsa stabilită fiind suspendată condiționat în temeiul art. 90 Cod Penal al Republicii Moldova. Sancțiunea complementară sub forma privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a fost aplicată în privința a 15 persoane. Sancționarea prea blândă a reprezentanților autorităților statului vinovați de aplicarea torturii și a altor rele tratamente face ca asemenea cazuri să aibă loc în continuare.

Curtea a notat că ține de competența instanțelor naționale să stabilească pedeapsa potrivită persoanelor care au comis infracțiuni, care va asigura, pe de o parte, restabilirea echității sociale, iar, pe de altă parte, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.

Instanțele naționale au făcut acest lucru în cazul dat, explicând motivele pentru care în privința colaboratorilor a fost aplicată suspendarea executării pedepsei cu închisoarea și anume: vârsta relativ tânără a făptuitorilor, lipsa antecedentelor penale, toți au familii și sunt caracterizați pozitiv în societate. Cu toate acestea, Curtea a notat că instanțele naționale urmau să țină cont atât de circumstanțele atenuante, cât și de cele agravante. Instanțele naționale nu au ținut cont de faptul că acești colaboratori de poliție nu au regretat comiterea acestor fapte și pe întreaga durată a procesului au negat aplicarea relexor tratamente față de reclamanți. În cele din urmă, Curtea a considerat că efectul preventiv al legislației adoptate, în mod special pentru prevenirea actelor de tortură, poate fi asigurat doar în cazul în care o astfel de legislație se aplică ori de câte ori circumstanțele o impun.²⁵⁴

Curtea a indicat că normele de procedură prevăzute la art. 3 din CEDO reprezintă, dincolo de o investigație preliminară, o etapă în care ancheta conduce la o acțiune în justiție în fața instanțelor naționale: acțiunea în ansamblul său, inclusiv în faza judecării cauzei, trebuie să îndeplinească cerințele de interdicție consacrate în art. 3. Aceasta înseamnă că autoritățile judiciare naționale trebuie să se asigure că suferințele fizice și psihice provocate nu vor rămâne nepedepsite. Acest lucru este esențial pentru păstrarea încrederii societății în justiție, servind sprijin pentru statul de drept, precum și pentru prevenirea oricărui aspect de toleranță sau implicare a autorităților în comiterea acțiunilor ilicite.

Serviciile medicale

La capitolul examinării medicale a persoanelor plasate în custodia poliției, situația rămâne la nivelul constatat în anul 2009. La comisariatul de poliție Comrat, în izolatorul de detenție provizorie al comisariatului de poliție Ștefan Vodă, în izolatorul de detenție provizorie al comisariatului de poliție Ialoveni și Direcției Generale Servicii Operative a MAI, iar în anul 2010 și în izolatoarele de detenție provizorie ale comisariatelor de poliție Călărași, Ștefan Vodă și Ceadâr Lunga au devenit vacante funcțiile de felcer.

Totodată, în izolatoarele de detenție provizorie ale comisariatelor de poliție Nisporeni, Cimișlia, Basarabeasca, Cahul și Bender, felcerii activează prin cumul, fără a avea un regim de muncă stabilit, vizitând izolatoarele doar la solicitarea colaboratorilor de poliție.

Examinarea medicală a persoanei continuă să aibă loc în prezența colaboratorului de poliție și, în special, a șefului izolatorului de detenție provizorie, ultimii având acces la actele de examinare medicală. De fapt, exigența respectivă decurge din pct. 2.11 al Anexei nr. 2 la ordinul Ministerului Afacerilor Interne cu privire la modul de organizare și desfășurare a activității de

²⁵⁴ Raportul privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii pe anul 2009.

pază, escortare și deținere a persoanelor reținute și arestate în izolatoarele de detenție provizorie ale comisariatelor de poliție din 5 ianuarie 2004. Potrivit acestui ordin, persoanele aduse în izolatorul de detenție preventivă, înainte de a fi repartizate în camere și celule, sunt chestionate de către felcer și în prezența colaboratorului de serviciu cu privire la starea sănătății lor și supuși dezinfecției sanitare.

Carența evidențiată de către avocatul parlamentar și în Raportul privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii pentru 2009 a rămas neobservată de către autorități cel puțin pe parcursul anului 2010, deși jurisprudența Curții Europene de la Strasbourg cunoaște o situație relevantă pentru Republica Moldova în acest context.

În cauza *Colibaba versus Moldova*²⁵⁵, la 28 aprilie 2006, reclamantul a depus la Procuratura sectorului Buiucani, municipiul Chișinău, o plângere cu privire la pretinsa maltratare. La 29 aprilie, reclamantul a fost dus de către polițiștii care, afirmă el, l-au maltratat, la Centrul de Medicină Legală, fiind supus unei examinări medico-legale în prezența acestora.

Potrivit reclamantului, examinarea medicală a durat doar câteva minute și a fost superficială. Potrivit raportului de examinare medico-legală din 28 aprilie 2006, în afară de leziunile cauzate prin tentativa de sinucidere, reclamantul nu avea alte semne de violență pe corp. Referitor la o astfel de examinare medicală, Curtea a notat că are dubii în privința credibilității raportului datat cu 28 aprilie 2006. Instanța notează cu îngrijorare că reclamantul a fost condus la Centrul de Medicină Legală de către polițiștii care se pretindea că l-au maltratat și că examinarea medicală a avut loc în prezența acestora.

În astfel de circumstanțe, Curtea nu poate exclude posibilitatea că reclamantul s-a simțit intimidat de persoanele pe care le-a acuzat că l-au torturat. Curtea se referă la acuzația reclamantului care afirmă că, după ce s-a plâns avocatului, el a fost din nou maltratat. Curtea a considerat că este dificil de a acorda importanță unui raport medical bazat pe o examinare medicală efectuată în prezența și sub supravegherea persoanelor care se pretinde că l-au maltratat pe reclamant.

Ținând cont de recomandările înaintate anterior, s-a constatat o dinamică pozitivă în ceea ce privește acordarea asistenței medicale persoanelor plasate în custodia organelor de poliție. Astfel, examinând registrele medicale ale felcerilor și dosarele personale, a fost stabilită completarea detaliată a persoanelor începând cu data reținerii și până la data transferării în custodia altor organe de stat sau eliberării de sub arest. Merită a fi menționată în acest sens activitatea comisariatului general de poliție, care refuză să primească persoane cu vădite urme de vătămări corporale, până nu li se stabilește localizarea și gravitatea leziunilor de către un serviciu

²⁵⁵ Cauza *Colibaba c. Moldovei*, cererea nr.29089/06, Hotărârea CEDO din 23 octombrie 2007.

medical. Acest fapt răspunde recomandărilor Curții și Comitetului pentru Prevenirea Torturii, care afirmă că probațiunii neaplicării relelor tratamente revine persoanelor în custodia cărora se află.

Vizite efectuate în instituțiile subordonate altor autorități publice centrale

În 2010, avocații parlamentari au efectuat două vizite preventive în instituțiile psihiatrice în vederea prevenirii relelor tratamente asupra persoanelor plasate în aceste instituții. Monitorizarea urmează să fie realizată după o pregătire specială a angajaților care o efectuează, totodată fiind necesare și aptitudini speciale pentru elaborarea unui raport calitativ.

Tipurile de spitale de psihiatrie în care sunt plasate persoane fără consimțământul lor includ:

1. Secții din spitale de psihiatrie în care sunt internate persoane fără acordul lor, pentru tratament psihiatric, ca urmare a unor proceduri civile.

2. Secții de psihiatrie în care sunt plasate persoane care au comis infracțiuni fiind în stare de iresponsabilitate și în privința cărora au fost aplicate măsuri de constrângere medicale, privind tratamentul forțat.

3. Instituții sociale în care sunt internate persoane cu probleme de sănătate mintală, care nu se pot îngriji singure din cauza dizabilităților locomotorii sau vârstei înaintate (internatele psihoneurologice).

De altfel, monitorizarea instituțiilor psihiatrice reprezintă un domeniu nou de activitate, care necesită cunoștințe și implicarea experților din diverse domenii, în vederea prevenirii aplicării relelor tratamente față de pacienții internați aici. În acest context, între 7 și 9 decembrie 2010, cu participarea membrilor societății civile cu preocupări și activități în domeniul sănătății mentale, la Chișinău, a avut loc un seminar de instruire axat metodologia de monitorizare pentru instituțiile psihiatrice. La seminar, experți internaționali în domeniul sănătății mintale sub egida Centrului de Advocacy pentru Dizabilități Mentale din Ungaria au familiarizat participanții cu modalitatea de monitorizare a instituțiilor psihiatrice. La fel, în cadrul seminarului, au fost efectuate două vizite la Spitalul republican de psihiatrie din mun. Chișinău, unde participanții au fost instruiți cum se analizează condițiile de cazare ale pacienților, respectarea drepturilor persoanelor plasate, metodele de tratament, precum cum să abordeze dificultățile din aceste instituții.

În domeniul sănătății mentale au fost identificate mai multe provocări prezente în instituțiile psihiatrice. În opinia experților internaționali, persoanele bolnave mental trebuie tratate cu respectarea personalității acestora, ținând cont de afecțiunile de care suferă.

În 2011, instituția avocaților parlamentari și-a propus ca obiect de activitate monitorizarea respectării drepturilor omului în instituțiile psihiatrice și instituțiile psihoneurologice, cu studierea specificului activității acestora.

Totodată, pe parcursul anului 2010, au demarat vizitele preventive la unitățile militare. În cadrul activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, la 17 septembrie 2010, grupul de lucru format din funcționarii Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova a efectuat o vizită preventivă la Garnizoana Comandamentului militar mun. Chișinău din cadrul Forțelor Armate ale Republicii Moldova, situată pe str. M. Cebotari 6. Scopul vizitei a fost monitorizarea condițiilor de detenție din această instituție și reacția autorităților naționale vizavi de recomandările forurilor internaționale.

Recomandările avocatului parlamentar au fost formulate în contextul recomandărilor Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante, adresate autorităților Republicii Moldova ca rezultat al vizitei din 10-22 iunie 2001. După această vizită, la 9 noiembrie 2001, Guvernul Republicii Moldova prezentat un răspuns cu privire la *Observațiile finale* ale delegației.²⁵⁶

În cadrul monitorizării Garnizoanei Comandamentului militar din Chișinău, delegația Comitetului pentru Prevenirea Torturii n-a primit nici o plângere de maltratare fizică a persoanelor deținute. Totodată, în cadrul vizitei s-a constatat o stare igienico-sanitară adecvată a celulelor și a iluminării artificiale a acestora. Însă celulele nu erau asigurate cu lumină naturală. În acest sens, autorităților li s-a recomandat garantarea unui acces adecvat la lumina naturală, lipsa ferestrelor fiind una din carențele cele mai esențiale depistate de către experții internaționali.

La 17 septembrie 2010, grupul de lucru format din funcționarii Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova a efectuat o vizită în Garnizoana Comandamentului Militar mun. Chișinău. La momentul vizitei, în instituția respectivă se dețineau cinci soldați (militari în termen), în privința cărora a fost aplicată sancțiunea disciplinară de arest (sancțiune prevăzută în art. 44 al Legii cu privire la aprobarea Regulamentului disciplinei militare nr. 52 din 2 martie 2007). Dintre aceștia, patru militari își satisfac serviciul militar în Trupele de Carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne și un militar în Armata Națională. Discuțiile cu militarii arestați au relevat că în privința lor nu au fost aplicate rele tratamente, li se asigură hrana de trei ori pe zi și dispun de produse de igienă corporală.

În același timp, avocatul parlamentar a remarcat cu îngrijorare lipsa iluminăției naturale până la momentul de față, acesta fiind unul dintre subiectele activ discutate de delegația Comitetului pentru Prevenirea Torturii în cadrul vizitei din 2001. Această carență se datorează, în primul rând, lipsei geamurilor din celulă, fapt care blochează pătrunderea luminii naturale și face dificilă intrarea aerului proaspăt.

²⁵⁶ Raportul Guvernului Republicii Moldova în urma vizitei efectuate de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante din 10-22 iunie 2001.

La fel, a fost constatată lipsa încăperii pentru baie, a instalațiilor sanitare și lavoarelor din celule. Pct. 13 din Recomandarea Comitetului de Miniștri al statelor-membre ale Consiliului Europei referitoare la Regulile Penitenciare Europene, adoptată la 11 ianuarie 2006, prevede expres dreptul persoanelor încarcerate din orice motiv legal de a beneficia de acces la instalații sanitare-igienice, care să le protejeze intimitatea. Totodată, persoanelor din custodie trebuie să li se permită satisfacerea necesităților naturale la momentul dorit, în condiții decente și de curățenie, să li se ofere condiții adecvate de spălare.²⁵⁷

Avocatul parlamentar a comunicat conducerii Ministerului Apărării că această stare de lucruri riscă să fie calificată inumană și degradantă în sensul art. 3 al CEDO. Asta pentru că suferințele fizice și mentale, provocarea stării de anxietate, umilință și inferioritate pe perioada aflării în custodia autorităților statului se încadrează perfect în jurisprudența înaltului for de la Strasbourg, iar lipsa de reacție pe parcursul a nouă ani de zile rămâne, în viziunea avocatului parlamentar, o omisiune gravă.

Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, la fel ca și alte instrumente europene, nu oferă definiții univoce pentru tratamentul inuman sau degradant. Totuși, aceste definiții necesită a fi deduse de către statele-membre cu bun simț și înțelegere modernă ale acestor două noțiuni. Aici autoritățile trebuie să se ghideze în funcție de spiritul și sensul general al noțiunii de rele tratamente, pentru a exclude situațiile constatate de forurile internaționale în vizitele anterioare, confirmând astfel cursul de integrare europeană al Republicii Moldova.

Astfel, în lipsa unei reacții prompte și criterii speciale de înlăturare a neajunsurilor reflectate în recomandările Comitetului pentru Prevenirea Torturii și ale altor organisme internaționale, procesul de ajustare a Republicii Moldova la standardele europene riscă să fie catalogat drept inefficient, în lumina respectării obligațiilor pozitive ca stat-membru la un șir de convenții care interzic tortura, tratamentul degradant și inuman.

În rezultatul acestei vizite, a fost expediat un aviz cu recomandări pentru a identifica mijloace financiare în vederea instalării geamurilor în toate celulele în care se dețin persoane, adaptarea instalațiilor sanitare-igienice conform cerințelor din domeniu, punerea la dispoziția militarilor a instalațiilor de duș care să fie disponibile suficient de des igienei personale ale acestora, însă nu mai rar de o dată în săptămână. De asemenea, a fost formulată și solicitarea de a asigura amplasarea separată a paturilor în celule și organizarea cursurilor de pregătire profesională și cursurilor de instruire cu referire la îndatoririle generale și speciale ale angajaților unității disciplinare, în aspectul cultivării spiritului de intoleranță față de actele de tortură.

²⁵⁷ Selecțiuni din cel de-al doilea Raport General al Comitetului pentru Prevenirea Torturii [CPT/Inf (92)3].

Asupra rezultatelor examinării și măsurilor întreprinse pe marginea recomandărilor expediate, Ministerul Apărării a informat instituția avocaților parlamentari asupra imposibilității instalării geamurilor.

Vizita Comitetului pentru Prevenirea Torturii la instituțiile în care se pot deține persoane private de libertate în raioanele aflate sub jurisdicția de la Tiraspol din luna iulie 2010

Comitetul European de Prevenire a Torturii a efectuat, în ultimul deceniu, trei vizite în regiunea transnistreană a Republicii Moldova: în noiembrie 2000, în februarie / martie 2000, precum și în luna martie 2006. În urma ultimelor evoluții din regiunea transnistreană legate de abuzurile privind arestările jurnalistului Ernest Vardanean și a lui Ilie Cazac și încălcarea garanțiilor procesuale în timpul desfășurării acțiunilor de urmărire penală și de judecare a cauzelor penale ale acestora, membrii delegației Comitetului pentru Prevenirea Torturii și-au exprimat dorința de a vizita instituțiile penitenciare din regiunea transnistreană. În timp ce se aflau la Penitenciarul nr. 3 din or. Tiraspol, în luna iulie 2010, membrii Comitetului au adresat autorităților transnistrene doleanța de a avea discuții confidențiale cu condamnații. Deoarece o asemenea cerere nu a fost permisă, membrii delegației au decis să-și întrerupă vizita în regiunea transnistreană. Da altfel, discuțiile confidențiale cu persoanele private de libertate reprezintă una dintre caracteristicile fundamentale ale mecanismelor de prevenire a acțiunilor de tortură, utilizate de către Comitetului pentru Prevenirea Torturii. Aceste evoluții confirmă tendința de obstrucționare a vizitelor Mecanismelor Internaționale de Prevenire a Torturii, ceea ce demonstrează nedorința autorităților din Tiraspol de a pune în lumină situația reală a lucrurilor în instituțiile în care se pot deține persoane private de libertate din regiune.

La fel, în cadrul vizitei delegației Comitetului European pentru Prevenirea Torturii, din 21-28 iulie 2010, au fost monitorizate Penitenciarele nr. 8 și nr. 12, aflate sub controlul autorităților constituționale, însă situate în mun. Bender, care este administrat de către regiunea transnistreană. Situația acestor două penitenciare este incertă, deoarece, începând cu anul 2003, autoritățile locale ale or. Bender au deconectat instituțiile de la rețeaua centralizată de aprovizionare cu apă potabilă și de la energie electrică, iar din anul 2005 a fost debransată de la rețeaua de evacuare a apelor reziduale ale orașului. Autoritățile transnistrene au barat și aprovizionarea penitenciarelor cu combustibil, lemne de foc, a cisternelor cu apă și produselor alimentare, fapt care face dificilă funcționarea normală, precum și asigurarea unor condiții decente de trai.

Un alt exemplu de împiedicare a funcționării penitenciarelor este arestarea din 7 octombrie 2010 de către milițieni a colaboratorilor Penitenciarului nr. 8, sub pretextul încălcării regimului de intrare și de ședere în regiune.

Membrii delegației Comitetului pentru Prevenirea Torturii au recomandat Guvernului Republicii Moldova să adopte o strategie eficientă de negociere cu autoritățile orașului Bender privind funcționarea normală a instituțiilor și de oferire a unor condiții de detenție acceptabile.

În aceste context, avocații parlamentari și-au arătat disponibilitatea de a face apel la reprezentanții organizațiilor regionale de protecție a drepturilor omului, în scopul prevenirii acțiunilor de tortură, precum și în cel al profilaxiei relelor tratamente, a deținerii persoanelor în condiții inumane sau degradante. De asemenea, instituția regională de apărare a drepturilor omului este interpelată pentru asigurarea garanțiilor procesuale ale persoanelor private de libertate.

Datorită faptului că în regiunea transnistreană nu pot fi efectuate vizite de monitorizare în vederea profilaxiei relelor tratamente, precum și de prevenire a detenției în condiții inumane sau degradante, se cere realizarea unor măsuri de asigurare a înțelegerilor încheiate în urma negocierilor. De asemenea, este necesară implicarea directă a Comisiei Unificate de Control, în special în mun. Bender, ori de câte ori apar situații tensionate de încălcarea flagrantă a drepturilor omului.

Concluzii și recomandări

Instituțiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Interne

- *Introducerea în legislație a prevederilor legale, privind obligativitatea transferării persoanelor reținute în penitenciare, imediat după reținere.*
- *Stabilirea unor pedepse reale pentru persoanele care au comis acțiuni de maltratare, ținând cont de circumstanțele concrete ale cazului, în vederea prevenirii și diminuării fenomenului dat pe viitor.*
- *Dotarea colaboratorilor organelor care efectuează investigarea infracțiunilor cu mijloace tehnice moderne pentru depistarea, colectarea și ridicarea dovezilor unei infracțiuni.*
- *Instruirea personalului medical din izolatoarele de detenție preventivă în concordanță cu standardele internaționale cu privire la documentația medicală referitoare la actele de rele tratamente și, în special, cu Protocolul de la Istanbul.*
- *Excluderea cazurilor de deținere îndelungată a persoanelor arestate preventiv în instituțiile speciale ale Ministerului Afacerilor Interne, cu posibilitatea de a reîntoarce persoana în custodia poliției doar atunci când nu există o altă soluție și pentru durata cea mai scurtă de timp posibilă.*

- *Desfășurarea interogatoriilor în locurile special adaptate pentru efectuarea unor astfel de acțiuni procesuale, asigurarea dreptului deținutului la un avocat.*
- *Asigurarea dreptului deținutului la examinări medicale amânunțite și în condiții de confidențialitate, la ieșirea și la intrarea în locurile de detenție.*
- *Suplinirea funcțiilor vacante de felcer în instituțiile speciale ale Ministerului Afacerilor Interne.*

Instituțiilor din cadrul Ministerului Justiției

În opinia avocatului parlamentar, penitenciarul s-a transformat dintr-un mijloc de soluționare a problemelor sociale într-un subiect complicat și multilateral, care nu numai că generează un șir întreg de infracțiuni în mediul custodial, dar și elaborează ideologia criminală, infectând astfel întreaga societate. Mecanismul Național de Prevenire a Torturii a identificat unele carențe esențiale ce compromit esența scopului pedepsei penale și anume corijarea deținutului. În cadrul vizitelor efectuate, practic în toate instituțiile monitorizate au fost constate discrepanțe majore privind implementarea programelor socio-educative. Avocatul parlamentar a comunicat în permanență autorităților problematica dezvoltării umane a deținuților în penitenciare și că acest fapt ar trebui să preocupe funcționarii responsabili nu mai puțin decât alte aspecte, precum asigurarea condițiilor de detenție și prevenirea torturii. Această poziție a fost reflectată și de delegația Comitetului pentru Prevenirea Torturii în cadrul vizitelor în Republica Moldova.²⁵⁸ Astfel, în rezultatul monitorizării, a fost punctat faptul că detenția are efecte desocializante asupra deținuților. În afară de faptul că ei vor deveni „instituționalizați”, condamnații pot fi afectați și de probleme psihologice (inclusiv pierderea de auto-respect și deteriorarea capacităților sociale). Regimurile oferite deținuților care ispășesc pedepse lungi trebuie să urmărească scopul de a compensa aceste efecte într-un mod pozitiv și pro-activ. Condamnații ar trebui să aibă acces la un sortiment mare de activități motivante (muncă, posedând de preferință o valoare pe planul formării profesionale, educație, sport, activități recreative, activități în comun), iar un efect pozitiv l-ar constitui vizitele rudelor și persoanelor apropiate. În plus, acești deținuți ar trebui să beneficieze de posibilitatea de a alege modul în care își petrec timpul, ceea va stimula sentimentul lor de autonomie și de responsabilitate personală. Totodată, delegația Comitetului European a constatat că trebuie adoptate măsuri suplimentare pentru a da un sens încarcerării deținuților, mai exact, aplicarea programelor de tratare individualizată și un spațiu

²⁵⁸ Raportul Guvernului Republicii Moldova după vizita efectuată de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante din 10-22 iunie 2001, adoptat la 9 noiembrie 2001.

psiho-social adaptat. Acești factori sunt importanți pentru a ajuta deținuții să-și execute pedeapsa, iar efectele negative ale instituționalizării asupra acestora vor fi mai puțin pronunțate, dacă vor putea să mențină efectiv contacte cu lumea exterioară.

În asemenea condiții, avocatul parlamentar statuează că în situația în care programele socio-educative existente la moment, definite și în legislația din domeniu, vor fi abordate cu formalitate și dezinteres de către personalul penitenciarelor, această situație poate corupe încrederea societății în posibilitatea înfăptuirii justiției de către organele de stat și determină necesitatea reformării sistemului penitenciar existent. La acest nou început de mileniu sunt necesare de noi obiective și sarcini ale justiției penale.

- *În context, una din principalele recomandări vizavi de acest segment este sporirea numărului de angajați implicați în procesul de corijare a deținuților (șefi de sector, asistenți sociali și psihologi).*
- *Realizarea tuturor măsurilor necesare, inclusiv alocarea mijloacelor financiare suplimentare pentru asigurarea alimentării adecvate a condamnaților (calitate, diversitate și cantitate), potrivit normelor stabilite în Hotărârea Guvernului nr. 609 din 29 mai 2006.*
- *Efectuarea unei evaluări a situației existente în instituțiile penitenciare din țară în vederea stabilirii și alocării mijloacelor financiare pentru executarea lucrărilor de reparație necesare.*
- *Efectuarea replanificării sectoarelor locative, prin divizarea dormitoarelor mari existente în unele penitenciare în unități vitale mai mici.*
- *Suplinirea funcțiilor vacante în serviciile medicale ale penitenciarelor cu personal medical (medici și asistenți) pentru a asigura îngrijirea efectivă a deținuților.*
- *Vegherea asupra respectării regulilor sanitar-igienice în penitenciar, asupra stării și curățeniei, îmbrăcăminte și a așternutului condamnaților.*
- *Asigurarea normei de 4 m² pentru fiecare deținut.*
- *Promovarea, în special, de către administrațiile instituțiilor penitenciare, a unor relații constructive, care ar ocupa locul raporturilor de confruntare dintre deținuți și personal, iar fapt ce va diminua tensiunile, precum și va consolida ordinea și securitatea în penitenciar.*
- *Elaborarea de către serviciile abilitate ale Departamentului Instituțiilor Penitenciare a unei modalități eficiente și accelerate de organizare a examinării medico-legale a persoanelor private de libertate.*

- *Crearea sistemului de executare a pedepselor și a cadrului juridic pentru acesta astfel încât să fie valorificată cu adevărat noțiunea de reintegrare a deținuților prin facilitarea contactului cu lumea exterioară și eliminarea practicilor restrictive de detenție.*

14. Respectarea drepturilor omului în stânga Nistrului

Libertatea circulației

Dreptul la libera circulație în țară este garantat, conform art. 27 din Constituție, oricărui cetățean al Republicii Moldova, fiindu-i asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară.

Autoritățile Republicii Moldova nu au recunoscut oficial niciodată „regimul de la Tiraspol”, garantând și protejând drepturile constituționale ale cetățenilor săi pe întreg teritoriul țării. În același timp, autoritățile din stânga Nistrului, conform înțelegerilor încheiate în vederea reglementării pașnice a conflictului armat, și-au asumat obligațiuni în vederea evitării acțiunilor de destabilizare și de tensionare a situației din zona de securitate.

De la încetarea ostilităților din anul 1992 până în prezent, circulația persoanelor între cele două maluri ale Nistrului este realizată cu dificultăți, datorate faptului că autoritățile transnistrene permit trecerea pe teritoriul controlat a persoanelor în mod discreționar. Delegațiile oficiale care doresc să se deplaseze în raioanele din stânga Nistrului sunt obligate să anunțe prealabil autoritățile transnistrene pentru obținerea autorizației, chiar dacă o asemenea autorizație poate fi oricând revocată.

Pe parcursul anului 2010, autoritățile din stânga Nistrului au restricționat deliberat accesul cetățenilor Republicii Moldova pe teritoriul controlat de către autoritățile de la Tiraspol. Astfel, la 22 iunie 2010, la punctul de trecere a frontierei Cuciurgan, Președintele Comisiei Electorale Centrale (CEC), Eugen Știrbu, a fost reținut de către autoritățile transnistrene pe motiv că ar fi fost dat în căutare. După circa trei ore, Eugen Știrbu a fost transportat la Tiraspol, unde i s-a comunicat că are un dosar penal deschis pentru pretinse încălcări ce țin de organizarea alegerilor locale din 2007 în satul Corjova, de lângă Dubăsari, aflat sub jurisdicția Chișinăului, dar unde sunt prezenți și exponenți ai structurilor transnistrene. După intervenția promptă a reprezentanților Guvernului cu susținerea OSCE, Președintele CEC a fost eliberat. Astfel reținerea demnitarului a continuat șirul de rețineri ce au avut loc pe parcursul anului 2010.

În acest context, la 18 martie 2010, a fost arestat colaboratorul Inspectoratului fiscal din mun. Bender, Ilie Cazac, fiind învinuit de acte de spionaj în favoarea Republicii Moldova, iar la 7 aprilie 2010, la Tiraspol, a fost arestat jurnalistul Ernest Vardanean, fiind învinuit de înaltă trădare de stat, acționând în favoarea Republicii Moldova. Împrejurările și temeiurile în care au fost arestați cetățenii Republicii Moldova, precum și modul în care și-au recunoscut vinovăția pentru actele incriminate au trezit dubii rezonabile privind asigurarea garanțiilor procesuale și derularea unui proces echitabil. În acest sens, declarațiile rudelor celor arestați și ale societății civile din Moldova și din regiunea transnistreană relevă că există îndoieli privind respectarea

dreptului la libertate individuală și siguranța persoanei, precum și a dreptului la un proces echitabil, garantate de art. 5 și 6 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Acțiunile autorităților transnistrene derulate pe parcursul anului 2010 au fost condamnate de către reprezentanții Guvernului Republicii Moldova, care au adresat apeluri părții transnistrene, precum și mediatorilor la formatul de negocieri, de a pune capăt practicilor de destabilizare a situației și de a elibera persoanele arestate. Autoritățile moldovene au întreprins măsuri active de protejare a libertăților cetățenilor aflați sub „jurisdicția” sa. De altfel, deciziile Curții Europene pentru Drepturile Omului indică asupra obligației pozitive a statului de a-și proteja cetățenii, obligație care persistă chiar și în cazul în care exercitarea autorității sale este limitată pe o parte a teritoriului acestuia, astfel încât statului îi revine obligația de a lua toate măsurile adecvate care stau în puterea sa.²⁵⁹

După arestarea Președintelui CEC, Eugen Știrbu, a reținerea, la 7 octombrie 2010, a celor doi colaboratori ai Penitenciarului nr. 8, situat în mun. Bender, autoritățile transnistrene i-au eliberat pe aceștia la intervenția Guvernului Republicii Moldova.

În aceste cazuri, avocații parlamentari au condamnat public acțiunile părții transnistrene și au adresat un apel autorităților transnistrene de a manifesta maximă diligență întru respectarea drepturilor fundamentale la libertate individuală și siguranță ale persoanelor pe teritoriul aflat sub jurisdicția acestora.

Respectarea drepturilor copilului

Accesul limitat al reprezentanților autorităților constituționale ale Republicii Moldova, precum și al organizațiilor care activează în domeniul drepturilor copilului pe teritoriul din stânga Nistrului, nu permite colectarea de statistici oficiale și studii calitative privind situația copiilor din această regiune. Informațiile disponibile, oferite de mass-media sau de puținele organizații care își desfășoară activitatea în domeniu, nu reprezintă o abordare globală a sistemului de protecție a drepturilor copilului. Din acest considerent nu este posibilă formularea unor concluzii clare privind respectarea drepturilor copilului în stânga Nistrului.

Astfel, din presa de la Chișinău,²⁶⁰ avocații parlamentari au aflat despre situația copiilor nesupravegheați, originari din regiunea transnistreană, care sunt identificați tot mai frecvent în

²⁵⁹ *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia*, Cererea nr. 48787, ECHR 2004-VII & 313.

²⁶⁰ www.arena.md. Informația a fost oferită de către specialiștii Fundației elvețiene *Terre des Hommes*, într-un interviu acordat agenției de la Tiraspol, Novîi Reghion. În ultimii patru ani, în baza de date a Fundației au fost incluși 47 de copii găsiți în Ucraina, 48 – în Rusia și câte unul în România, Italia și Belarus. Vârsta copiilor este de la câteva luni până la 17 ani. Cei din Rusia fie au fost născuți și abandonți în această țară, fie au plecat cu familia dar au fost lăsați ulterior fără supraveghere. Referitor la copiii din Ucraina, cei mai mulți au vârsta cuprinsă între 14

Rusia și în Ucraina și numărul acestora este în creștere în ultimii ani. În opinia avocaților parlamentari, prezența Misiunii de Asistență la Frontieră în Ucraina și Moldova (EUBAM) pe segmentul transnistrean ar fi redus riscul de trecere frauduloasă a graniței de către copii și scoaterea ilegală din țară a minorilor.

În pofida tuturor barierelor existente, într-un mod absolut apolitic și exclusiv întru respectarea interesului superior al copiilor care sunt cetățeni ai Republicii Moldova, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului a facilitat soluționarea a trei cazuri de încălcare a drepturilor copilului din regiunea transnistreană.

Într-un caz, avocatul parlamentar a contribuit la documentarea cu acte de identitate eliberate de autoritățile Republicii Moldova, deoarece colaboratorii Secției de evidență și documentare a populației refuzau să recunoască autenticitatea deciziei de instituire a curatelei asupra copilului, eliberată de autoritatea tutelară din stânga Nistrului.

În altă situație, avocatul parlamentar a intervenit pentru facilitarea procedurii de adopție a unui copil aflat sub tutela autorităților de la Chișinău de către o familie care locuiește în stânga Nistrului și care a înfiat anterior fratele minorului. Intervenind pentru soluționarea acestui caz, avocatul parlamentar s-a condus de interesului superior al copilului și de faptul că unul dintre criteriile primordiale în alegerea formei de protecție a copiilor rămași fără îngrijire părintească este plasarea fraților și surorilor împreună.²⁶¹

Situația copiilor în regiunea transnistreană este o problemă complexă, date fiind barierele menționate. Cu toate acestea, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului consideră necesară implicarea în soluționarea dificultăților cu care aceștia se confruntă și își propune, în limita posibilităților, să studieze pe parcursul anului 2011 mai aprofundat această situație.

Realizarea dreptului de vot în regiunea din stânga Nistrului

Spectrul de probleme cu care se confruntă cetățenii Republicii Moldova din stânga Nistrului a rămas la fel de alarmant, astfel încât imposibilitatea realizării dreptului de vot confirmă tendințele generale, extrem de îngrijorătoare.²⁶²

Începând cu anul 2005, Comisia Electorală Centrală, în comun cu autoritățile publice centrale și locale aflate sub jurisdicția Republicii Moldova, au depus eforturi în vederea

și 17 ani și au fost identificați la Odesa. Majoritatea lor figurează în evidențele miliției transnistrene și au trecut frontiera ilegal, pe segmentul de graniță necontrolat de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova.

²⁶¹ Art. 10 din Legea privind regimul juridic al adopției, nr. 99 din 28 mai 2010.

²⁶² Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2008, www.ombudsman.md/md/anuale.

desfășurării scrutinelor în comuna Corjova din raionul Dubăsari. În ciuda acestor acțiuni, alegerile din 2005 încoace nu s-au desfășurat, iar alegătorii nu au avut posibilitatea de a-și exercita dreptul de vot.

Potrivit informației furnizate de Comisiei Electorale Centrale, ultimele alegeri în condiții democratice s-au desfășurat în regiunea transnistreană în anul 2003. Atât în cadrul alegerilor parlamentare din 2005, a celor locale generale din 3 iunie 2007, cât și în timpul scrutinelor parlamentare anticipate din 5 aprilie și 29 iulie 2009, la referendumul republican constituțional din 5 septembrie 2010 forțele regimului anticonstituțional de la Tiraspol au blocat procesul de votare, astfel încălcând flagrant dreptul de vot al cetățenilor Republicii Moldova din această localitate.

Pentru asigurarea dreptului de vot al cetățenilor din stânga Nistrului, din municipiul Bender și din unele localități ale raionului Căușeni, aflate provizoriu în afara controlului suveran al autorităților constituționale ale Republicii Moldova, Comisia Electorală Centrală a dispus deschiderea a șapte secții de votare în localitățile învecinate. Acest fapt le-a permis alegătorilor din localitățile respective să participe la votare. Au fost constituite patru secții de votare separate în satele Varnița din raionul Anenii Noi și Sănătăuca din raionul Florești, precum și în orașul Rezina doar pentru alegătorii din localitățile din stânga Nistrului.

La solicitarea cetățenilor din regiunea transnistreană a țării, la referendumul republican constituțional din 5 septembrie 2010 a fost permisă votarea și în municipiul Chișinău, la secția de votare nr.113, situată în incinta Direcției Căilor Ferate din Moldova.

Totuși, în pofida creării condițiilor necesare pentru ca cetățenii din stânga Nistrului să-și exercite dreptul de vot, participarea acestora a fost redusă, motivul fiind teama cetățenilor pentru consecințele ce ar putea urma.

Prin Hotărârea nr. 3835 din 16 noiembrie 2010, CEC a stabilit că în cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 cetățenii Republicii Moldova, domiciliați în unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului, în municipiul Bender și în unele localități ale raionului Căușeni, aflate provizoriu în afara controlului suveran al autorităților constituționale ale Republicii Moldova, pot vota în una din 21 secții de votare: 3 în mun. Chișinău; 3 în Anenii Noi; 3 raionul Căușeni; 9 în raionul Dubăsari; o secție de votare din satul Sănătăuca, raionul Florești; o secție de votare în orașul Rezina, raionul Rezina; o secție de votare în satul Răscăieți, raionul Ștefan Vodă.²⁶³

²⁶³ Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 3951 din 6 decembrie 2010.

Hotărârea a stipulat că alegătorii domiciliați în unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului, în municipiul Bender și în unele localități ale raionului Căușeni, vor fi înscrși în lista suplimentară la prezentarea actului de identitate, ce atestă domiciliul sau reședința persoanei în localitatea corespunzătoare, iar la rubrica „Notă” din această listă se va consemna „UAT din stânga Nistrului”. Conform proceselor-verbale ale consiliilor electorale de circumscripție, în total au participat la votare 7704 cetățeni din aceste localități.

Pentru a garanta securitatea procesului de vot la secțiile de votare din localitățile aflate în zona de securitate, Comisia Electorală Centrală a făcut apel către observatorii naționali, internaționali și Comisia Unificată de Control pentru monitorizarea desfășurării pașnice a procesului electoral în cadrul secțiilor de votare menționate și a solicitat Ministerului Afacerilor Interne, în baza atribuțiilor ce-i revin conform prevederilor Codului Electoral, să întreprindă toate măsurile necesare pentru menținerea ordinii publice în localitățile unde își au sediul secțiile de votare.²⁶⁴

La 23 noiembrie, CEC a adoptat Hotărârea cu privire la votarea alegătorilor din comuna Corjova, raionul Dubăsari, la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010.

Prin Hotărârea nr. 3/1 din 27 octombrie 2010 a Consiliului electoral al circumscripției electorale raionale Dubăsari nr. 15, a fost constituită secția de votare nr. 5 din comuna Corjova, Dubăsari, amplasată în Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”. Ulterior, decizia a fost modificată, stabilind locația acestei secții de votare în incinta gimnaziului, str. S. Lazo, comuna Corjova, raionul Dubăsari.

Ținând cont de faptul că pe parcursul ultimilor ani autoritățile neconstituționale de la Tiraspol au blocat participarea alegătorilor din această localitate la scrutinele electorale și pornind de la necesitatea asigurării unui proces electoral liber și democratic, Comisia Electorală Centrală a examinat problema în cauză, a consultat opinia alegătorilor din localitatea nominalizată, precum și a unor instituții de stat și a ajuns la concluzia că este necesară reamplasarea secției de votare nr. 5 din comuna Corjova în incinta primăriei satului Cocieri, raionul Dubăsari.²⁶⁵

Potrivit Raportului Asociației „Promo-LEX” privind „Monitorizarea alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010” (raport final 8 februarie 2011), în regiunea transnistreană a Republicii Moldova deschiderea secțiilor de votare, desfășurarea campaniei electorale și a întregului proces electoral s-a confruntat cu dificultăți. Alegătorii din regiunea transnistreană nu au beneficiat de condiții egale privind informarea și educarea lor electorală.

²⁶⁴ Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 3951 din 6 decembrie 2010.

²⁶⁵ Ibidem.

Autoritățile constituționale continuă să nu depună eforturi vizibile la nivel național și internațional privind asigurarea unor condiții minime de participare la procesul electoral pentru alegătorii din regiunea transnistreană.

În perioada monitorizată, autoritățile constituționale, organele și concurenții electorali, societatea civilă și mass-media au continuat să trateze diferențiat / discriminatoriu alegătorii din regiunea transnistreană. Totuși, „Promo-LEX” a constatat unele eforturi din partea Comisiei Electorale Centrale pentru facilitarea participării la votare și exercitării dreptului de vot de către alegătorii din regiune, prin majorarea numărului de secții de votare (de la 11 până la 21) la care pot vota cetățenii din regiune. De asemenea, CEC a permis alegătorilor de pe malul stâng al Nistrului să voteze la oricare dintre cele 21 de secții de votare. Din acestea 21 de secții, 17 sunt „mixte” și la ele au votat și alegătorii din localitatea respectivă, în baza listelor electorale de bază. Secțiile „mixte” nu corespund criteriilor stabilite de legislația electorală, confruntându-se cu insuficiență de spațiu, lipsa listelor electorale pentru alegătorii din regiune.

Numărul secțiilor de votare la care alegătorii din regiunea transnistreană au avut posibilitatea să voteze s-a majorat în acest scrutin, însă numărul de buletine de vot tipărite pentru această categorie de alegători s-a redus la 13800, în comparație cu 14500 de buletine editate pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 și 14100 de buletine de vot tipărite pentru referendumul din 5 septembrie 2010. În regiunea transnistreană, conform datelor Ministerului Dezvoltării Informaționale al Republicii Moldova, locuiesc peste 223000 de cetățeni cu drept de vot. Totuși, nici de această dată, autoritățile nu au întocmit liste electorale pentru alegătorii din regiunea transnistreană.²⁶⁶

În ziua alegerilor, observatorii „Promo-LEX” au constatat următoarea situație în regiunea transnistreană: la intrarea în or. Bender, pe traseul Chișinău- Bender, efectivul postului de control transnistrean a fost dublat. La posturile de control transnistrene, persoanele erau supuse unor întrebări legate de participare la vot. Pe traseul Varnița-Bender s-a creat un ambuteiaj de circa 200 automobile, iar în sat. Corjova, în apropierea Liceului Teoretic „Mihai Eminescu”, a fost constatată prezența unui număr de aproximativ 100 de persoane, aflate în stare de ebrietate, cu pancarte pe erau inscripții „Net viboram v Prednestrovii, net Rumînizații v pmr”. O situație similară a fost înregistrată în preajma gimnaziului din s. Corjova.²⁶⁷

Pe de altă parte, s-a constatat că procesul electoral pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a servit drept prilej pentru a semnală îmbunătățiri calitative și o aplicare în practică a unor bune practici electorale reflectate în modificările la legislație în

²⁶⁶ Raportul „Promo-LEX” privind „Monitorizarea alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010”.

²⁶⁷ Ibidem.

perioada inter-electorală. În plus, procesul de elaborare a modificărilor la Codul Electoral a fost unul transparent, fiind implementat de către o comisie parlamentară specială, în parteneriat cu societatea civilă.²⁶⁸

Cu toate acestea, limitarea respectării drepturilor omului și a proceselor democratice în regiunea transnistreană condiționează în continuare perpetuarea eforturilor deficiente ale autorităților constituționale în contracararea efectelor acesteia.

Ocrotirea sănătății

Instabilitatea economică și politică din regiunea transnistreană a Republicii Moldova și izolarea acestei regiuni cealaltă de parte a țării au afectat negativ situația demografică și starea sănătății populației din această regiune.

Din momentul declarării autoproclamatei republici nistrene, autoritățile publice centrale din Republica Moldova nu au mai avut acces la indicatori statistici și date epidemiologice, fapt ce a condus la izolarea și divizarea sistemelor de sănătate. Sistemul de sănătate din Republica Moldova a cunoscut în ultimii 10 ani schimbări majore, datorită politicilor clare și reformelor realizate. Structura instituțională și organizațională a acestui sistem a fost în mod substanțial modificată în conformitate cu noile tendințe și standardele internaționale, precum și cu recomandările organizațiilor donatoare din domeniul sănătății. În pofida lipsei unei relații oficiale dintre autoritățile administrației publice centrale ale Republicii Moldova și ale regiunii transnistrene, Ministerul Sănătății al Republicii Moldova menține, într-o oarecare măsură, relații de colaborare, în mare parte informale, cu reprezentanții autorităților din domeniul sănătății din regiunea transnistreană.

În sistemul de sănătate din regiune nu există documente importante de politici (asemenea documente au devenit de mai mult timp un lucru firesc pe malul drept al Nistrului), cum ar fi strategii privind dezvoltarea sistemului de sănătate în general, strategii specifice pe diferite domenii (de exemplu, medicină primară, sănătatea reproductivă etc.), documente de planificare bugetară pe termen mediu și altele. Cauza principală de creștere continuă a mortalității populației din regiunea transnistreană, la fel ca și în Republica Moldova, o reprezintă maladiile cardiovasculare și afecțiunile oncologice. Printre factorii agravanți care contribuie la această situație este și distanța relativ mare (90 km) dintre Tiraspol și Chișinău, fapt care limitează accesul fizic al cetățenilor din stânga Nistrului la servicii medicale de nivel terțiar.

Combaterea HIV/SIDA și a tuberculozei în regiunea transnistreană prin utilizarea modelelor acceptate de către Ministerului Sănătății al Republicii Moldova în baza standardelor

²⁶⁸ http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1297169756.pdf.

internaționale se confruntă cu bariere și dezavantaje semnificative, care se manifestă în mod special prin accesul limitat la tratament, la spitalizarea pacienților din regiunea transnistreană și la prestarea serviciilor de ambulatoriu la Chișinău. Factorii principali care determină aceste probleme sunt: lipsa cetățeniei Republicii Moldova, fapt care induce restricții legale pentru a beneficia de tot spectrul de servicii împotriva HIV/SIDA și tuberculoză în mod gratuit, de care se bucură cetățenii Republicii Moldova (spitalizarea fără a plăti ziua-pat ocupată, testele de laborator etc.); posibilitățile limitate ale autorităților medicale din regiunea transnistreană de a achita cheltuielile unor servicii medicale costisitoare de lungă durată, combinată cu posibilitățile limitate ale pacienților în condițiile în care costurile unei singure cure de tratament în staționar deseori depășesc 200 dolari SUA; apartenența la grupurile de populație marginalizate, cu un comportament cu nivel scăzut de aderență la un mod de viață sănătos; prezentarea semnelor clinice ale HIV/SIDA și tuberculoză (fatigabilitate, pneumonie, alte infecții oportuniste). Toate acestea nu doar fac dificilă deplasarea persoanelor în cauză cu mijloacele transportului public, dar, de asemenea, pun sănătatea altor persoane la risc de infectare (de exemplu, cu bacilul tuberculozei).

Provocarea majoră pentru modernizarea sistemului de sănătate în regiunea transnistreană a țării este nedorința autorităților din regiune de a colabora cu autoritățile constituționale, precum și lipsa inițiativelor de reformare a sistemului de sănătate. În aceste condiții, Ministerul Sănătății și Protecției Sociale din regiunea transnistreană nu are mecanisme de colaborare cu partenerii de peste Nistru. Între cele două ministere nu există un schimb oficial de date și opinii. Colaborarea se realizează neoficial, de cele mai dese ori la inițiativa Chișinăului (de exemplu, distribuție de preparate antivirale și vaccinuri contra gripei AH1N1 în legătură cu epidemia de gripă pandemică). Totuși, în opinia mai multor funcționari din cadrul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, colegii lor de peste Nistru sunt foarte bucuroși atunci când au un sprijin și recunosc că ar avea nevoie de mai multă implicare din partea Chișinăului în soluționarea problemelor existente din domeniul sănătății din regiunea transnistreană. Din păcate, restricțiile datorate politicului și subordonării administrative nu permit structurilor din stânga Nistrului să colaboreze în mod deschis cu autoritățile constituționale de la Chișinău.

Relațiile de cooperare stabilite cu organizațiile internaționale implicate în soluționarea diferendului transnistrean, inclusiv cu participanții la formatul „5+2” de reglementare a conflictului transnistrean, sunt, în opinia avocaților parlamentari, unele dintre soluțiile potrivite ale statului pentru a asigura respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pe teritoriul din stânga Nistrului. Totodată, dinamica și rezultatele consultărilor în cadrul acestui format determină necesitatea elaborării unor strategii clare pentru viitor, revizuirea și adoptarea

strategiei grupurilor de lucru sectoriale, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1178 din 31 octombrie 2007, inclusiv prin instituirea grupului de lucru pentru drepturile omului.

Avocații parlamentari își exprimă convingerea că o abordare mai largă a spectrului de raporturi generate de conflictul transnistrean pe linia de acțiune a organismelor internaționale partenere ale Republicii Moldova ar contribui esențial la asigurarea garantării drepturilor fundamentale ale omului pe teritoriul din stânga Nistrului.

CAPITOLUL II

Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova

„Copiii sunt cea mai mare bogăție a lumii și cea mai bună speranță pentru viitor”. John Fitzgerald Kennedy

Copilul constituie capitalul de mâine al umanității și este ocrotit atât pe plan internațional, cât și de legislația Republicii Moldova. Ocrotirea se reflectă în normele legale care obligă statul să asigure drepturile copilului, protejându-l împotriva situațiilor care prejudiciază buna dezvoltare.

1. Interesul superior al copilului

Republica Moldova a aderat la Convenția ONU privind Drepturile Copilului, prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12 decembrie 1990, care a intrat în vigoare pentru țara noastră la 25 februarie 1993. Astfel, statul și-a asumat angajamentul să garanteze copiilor aflați în jurisdicția sa respectarea tuturor drepturilor enunțate în Convenție, indiferent de proveniența etnică sau socială, apartenența la o anumită cultură, religie, limbă, convingeri etc.

Prevederile Convenției poartă un caracter obligatoriu pentru autoritățile Republicii Moldova. Respectarea Convenției de către statele-părți este realizată prin revizuirea de către Comitetul pentru Drepturile Copilului a rapoartelor depuse de către acestea. Rezultatul discuției și analizei rapoartelor este reflectat într-un set de recomandări, prin care Comitetul invită statul-parte la un dialog constructiv în scopul evaluării corecte a situației copiilor din țară.

Convenția privind Drepturile Copilului se bazează pe patru principii generale. Primele două se aplică tuturor persoanelor, iar Convenția le reafirmă și pentru copii. Ultimele vizează doar copiii.²⁶⁹

Unul dintre aceste principii, cel de-al treilea, este interesul superior al copilului și presupune că *„în toate deciziile și acțiunile ce afectează copiii ca indivizi sau ca grup, interesele lor majore trebuie luate în considerare în mod primordial, indiferent dacă deciziile sunt luate de guvern, de autorități administrative sau judiciare sau de înșiși membrii familiei”*.

În acest context, avocatul parlamentar a organizat o întâlnire cu reprezentanții concurenților electorali pentru a lua cunoștință de angajamentele acestora în domeniul protecției

²⁶⁹ Primul principiu stipulează: „copiii nu trebuie să fie discriminați, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului, a părinților sau a reprezentanților săi legali, indiferent de naționalitate, etnie sau origine socială, situație materială, deficiențe sau alte condiții”. Al doilea principiu susține: „copiii au dreptul la supraviețuire și dezvoltare, în toate aspectele vieții: fizic, psiho-emoțional, cognitiv, social și cultural”. Al patrulea principiu afirmă: „copiii trebuie admiși ca participanți în evenimentele care le afectează viața, fiind liberi să-și exprime propria opinie. Ei au dreptul ca ideile lor să fie auzite și luate în serios”.

drepturilor copilului. O inițiativă similară a fost realizată și de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC), care în timpul ultimei campanii electorale a prezentat o analiză a platformelor electorale pentru a urmări modul în care programele politicienilor abordează drepturile copilului. În calitate de referință au servit prevederile Convenției ONU privind Drepturile Copilului și *Observațiile finale* ale Comitetului pentru Drepturile Copilului transmise Republicii Moldova în 2009.

Autorii cercetării consideră insuficiente eforturile clasei politice de a respecta prevederile Convenției ONU privind Drepturile Copilului și evidentă neglijarea acestei categorii de cetățeni. Copiii și drepturile acestora nu se află pe agenda de acțiuni imediate și de lungă durată a liderilor politici, iar grija față de „viitorul țării” este mai degrabă la nivel de declarații și în spoturile video ale concurenților politici.²⁷⁰

Totodată, este de menționat că în Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova nu se regăsesc acțiuni prioritare referitor la protecția drepturilor copilului, din care considerente sperăm că aceste acțiuni au fost prevăzute la capitolul protecția drepturilor omului.

2. Drepturile copilului care locuiește separat de părinți

Pe parcursul anului 2010, au fost sesizate probleme privind neachitarea pensiilor de întreținere. Debitorii nu își respectă obligațiile așa cum acestea au fost stabilite de instanța de judecată, acumulând datorii foarte mari, timp de mai mulți ani.

Sunt frecvente situațiile în care părintele, la care a fost stabilit domiciliul copilului minor, nu are posibilitatea de a asigura material într-un mod corespunzător necesitățile copilului. În unele cazuri, este vorba despre cheltuieli elementare, în altele – de cheltuieli de școlarizare, iar în situațiile cele mai tragice este vorba de cheltuieli pentru intervenții chirurgicale sau alte servicii medicale.

Analizând această problemă, s-a constatat, cu regret, că prin atitudinea necorespunzătoare a părintelui responsabil de achitarea pensiei de întreținere în urma unei despărțiri puțin amiabile, este afectat, în primul rând, copilul, deci și dezvoltarea lui, ceea ce este o încălcare a drepturilor acestuia. Există o concepție eronată, precum că doar părintele în grija căruia se află copilul este responsabil de educarea și creșterea lui. Părinții nu depun eforturi comune pentru a asigura copilului un mediu de educare și creștere care să corespundă conceptului de *interes superior al copilului*. Astfel, copilul este utilizat drept armă în disputa dintre soți. Aceștia nu realizează că

²⁷⁰ <http://www.childrights.md>.

doar copilul este cel care are de suferit și că impactul unor astfel de acțiuni se manifestă negativ asupra dezvoltării copilului și în nici un caz pozitiv.

Această problemă este cauzată într-o oarecare măsură și de respectarea atribuțiilor de serviciu de către executorii judecătorești. Aceștia nu manifestă suficientă voință și nu depun destule eforturi pentru a pune în aplicare deciziile instanțelor. Instituția avocaților parlamentari speră că odată cu reformele inițiate în acest domeniu situația se va ameliora din acest punct de vedere.

Totodată, pârghiile de care dispun executorii judecătorești pentru realizarea atribuțiilor de serviciu se dovedesc a fi ineficiente pentru determinarea debitorului de a-și respecta obligațiile. Cazurile analizate au relevat că interdicția față de debitor de a părăsi teritoriul țării nu va prezenta un obstacol la traversarea frontierei de stat.

În același context, trebuie menționat faptul că în unele situații judecătorii emit decizii cu privire la stabilirea pensiei de întreținere minime, deși debitorul nu are proprietăți sau alte surse de venit în afară de terenul arabil din care își câștigă existența. Astfel, în unul din cazurile examinate de avocatul parlamentar, debitorul, tatăl copiilor, a acumulat datorii de zeci de mii lei pentru neachitarea pensiei de întreținere pentru cei patru copii. Fără o altă sursă de venit în afară de cota de teren agricol pe care o prelucra, debitorul a considerat că decăderea din drepturile părintești ar fi soluția pentru a se eschiva de la plata pensiei de întreținere, fără a ține cont de faptul că decăderea din drepturile părintești nu atrage după sine și eliberarea de obligațiile de părinte care, în pofida acestui fapt, rămân în vigoare și în temeiul cărora este obligat să achite pensia alimentară stabilită de instanță.

O problemă importantă privind respectarea drepturilor copilului care locuiește separat de părinți vizează stabilirea și achitarea indemnizației pentru tutelă / curatelă.

Avocatul parlamentar a constatat că autoritățile publice locale responsabile de stabilirea tutelei și achitarea indemnizațiilor încearcă cu orice preț să se eschiveze de la îndeplinirea acestor atribuții.

În unul dintre cazurile examinate de avocatul parlamentar, autoritatea publică locală a tergiversat aproape un an adoptarea unei decizii privind instituirea tutelei, în condițiile în care legislația în vigoare a Republicii Moldova prevede instituirea tutelei de către autoritățile publice locale, în termen de o lună din momentul primirii cererii respective, în baza avizului scris al autorității tutelare.²⁷¹

²⁷¹ Art. 142, alin.(4) din Codul Familiei.

Administrația publică locală a motivat neadoptarea unei decizii de instituire a tutelei în acest caz prin faptul că mama copilului nu a fost decăzută din drepturile părintești, prin urmare, nu există un motiv întemeiat de instituire a tutelei.

Concomitent cu petiționarul, și conducerea APL a făcut o adresare, solicitând avocatului parlamentar oferirea unei interpretări a articolului 112 din Codul Familiei al Republicii Moldova.

În context, avocatul parlamentar a atras atenția autorității publice asupra faptului că interpretarea actelor este oficială atunci când se face prin acte legislative de interpretare²⁷² și ține de competența exclusivă a Parlamentului²⁷³, exprimându-și în același timp opinia vizavi de acest caz.

Astfel, autoritatea publică locală a fost atenționată asupra faptului că, potrivit art. 112, alin (1) din Codul Familiei, autoritățile tutelare apără interesele și drepturile copilului nu doar în cazurile de decădere din drepturile părintești, dar și în multe altele, precum abandonul. În opinia avocatului parlamentar, motivul de respingere a cererii nu este în conformitate cu prevederile legislației în vigoare. Adresarea administrației publice locale către avocatul parlamentar denotă că acest copil a fost abandonat de mama sa și, deci, există un motiv întemeiat de instituire a tutelei.

Autoritatea publică a adoptat o decizie în acest sens la 19 aprilie 2010, prin care a hotărât instituirea tutelei, începând cu 1 aprilie 2010, cu plata indemnizației lunare în sumă de 500 lei, în pofida faptului că cererea petiționarei a fost înregistrată cu data de 15 ianuarie 2009.

Decizia a fost atacată cu recurs de către procuratură. Drept urmare, la 26 mai 2010, a fost emisă o nouă decizie, cu plata indemnizației lunare în sumă de 500 lei, începând cu data de 15 ianuarie 2009, în corespundere cu prevederile art.142, alin.(4) din Codul Familiei.

Un alt cetățean a fost nevoit de fiecare dată să se adreseze instanței de judecată pentru încasarea indemnizației de tutelă, dat fiind faptul că autoritatea publică locală nu reacționa nici la deciziile Consiliului Raional în acest sens, și refuza categoric să achite indemnizația de tutelă, stabilită conform legii pentru educarea și îngrijirea unui copil orfan, motivând că nu dispune de resurse financiare în bugetul local prevăzute în acest scop.

Prin urmare, deși prevederile legale nu oferă temei pentru interpretări, autoritățile încearcă să tergiverseze adoptarea unor astfel de decizii care sunt o povară pentru bugetul local.

Traversarea ilegală a frontierei de stat de către minori rămâne a fi un subiect actual pentru Moldova. Segmentul transnistrean al frontierei de stat, care nu este controlat de Serviciul de

²⁷² Art. 42, alin.(3) al Legii privind actele legislative, nr. 780.

²⁷³ Art. 43, alin.(2) al Legii privind actele legislative, nr. 780.

Grăniceri al Republicii Moldova, este utilizat pentru traversarea frauduloasă a frontierei, inclusiv pentru scoaterea din țară a copiilor în mod ilegal.

Avocatul copilului a examinat în anul 2010 două astfel de cazuri. În ambele situații, după divorțul părinților, prin hotărârea instanței de judecată, locul de trai al copiilor a fost stabilit cu tatăl copilului, iar printr-o altă încheiere judecătorească mamei i-a fost interzisă traversarea frontierei de stat, fără acordul autentificat notarial al tatălui, conform prevederilor legislației Republicii Moldova.²⁷⁴

În ciuda interdicțiilor emise de instanțele judecătorești și a prevederilor legale, cunoscând despre consecințele ce vor urma, dar și pedepsele stipulate în conținutul Codului Penal²⁷⁵, în ambele cazuri mamele au scos copiii din țară. Prin aceste acțiuni, copiii au fost afiliați la cetățenia Federației Ruse și, chiar dacă în privința mamelor a fost pornită urmărirea penală și dosare de căutare interstatale, până în prezent copiii nu au fost reîntorși la locul de trai stabilit prin încheiere judecătorească. Părinții au înaintat diverse adresări organelor de drept ale Federației Ruse, au înaintat cereri către Ministerul Justiției al Republicii Moldova pentru înaintarea procedurii de recunoaștere a hotărârilor instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova pe teritoriul Federației Ruse, potrivit prevederilor Tratatului între Republica Moldova și Federația Rusă cu privire la asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală, încheiat la Moscova, la 25 februarie 1993. Însă, procedura de recunoaștere și executare a hotărârilor judecătorești a fost respinsă de organele abilitate ale Federației Ruse.

Cu certitudine, aceste două cazuri nu sunt singurele, iată de ce dimensiunile și caracterul grav al problemei sunt îngrijorătoare. Există un risc iminent pentru copiii din Moldova de a deveni victime ale traficului de ființe umane, deoarece autoritățile sunt incapabile să garanteze copiilor cetățeni ai Republicii Moldova drepturile consfințite prin legea fundamentală și alte acte internaționale la care țara noastră este parte, din cauza lipsei controlului și securizării segmentului estic al frontierei de stat.

Totodată, asemenea situații sunt înregistrate și pe segmentele de frontieră controlate de Republica Moldova. Un fenomen puternic de migrație ilegală a minorilor este semnalat în raionul Cahul. Potrivit Consiliului Raional pentru Protecția Drepturilor Copilului Cahul, din

²⁷⁴ Prevederile art. 1 alin. (2) al Legii nr. 269-XIII din 9 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, menționează că: „minorii au dreptul de a ieși și de a intra în Republica Moldova numai însoțiți de unul dintre reprezentanții lor legali sau de un însoțitor, desemnat prin declarație de către reprezentantul lor legal a cărui semnătură se legalizează notarial. În declarație se indică scopul călătoriei, durata acesteia și țara de destinație”.

²⁷⁵ Art. 207 Cod Penal Scoaterea copilului din țară în baza unor acte false sau pe altă cale ilegală, precum și abandonarea lui în străinătate în scopuri altele decât cele indicate la art. 206, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani.

acest raion provin cei mai mulți copii aflați peste hotarele țării fără supravegherea părinților²⁷⁶, cu vârsta cuprinsă între 14 și 17 ani. Destinația principală este Italia, în special orașul Padova. Copiii merg în Ucraina fără nici un fel de acte, de acolo merg către Italia, traversând Ungaria. Odată ajunși la destinație, copiii merg la instituția de plasare a copiilor fără supraveghere din Padova, unde sunt cazați, învață limba italiană, beneficiază de îngrijirea necesară, au dreptul la muncă câteva ore pe zi, iar din banii câștigați își ajută și familia rămasă în Moldova.

Copiii nu doresc să se întoarcă, iar părinții le aprobă decizia, pentru ca acești copii să se bucure de un trai decent. Aceleași motive i-au determinat pe unii părinți să-și ajute copiii să traverseze frontiera și în asemenea situație Procuratura Generală a intentat mai multe procese de decădere din drepturi părintești. Acest fapt, însă, nu îi împiedică pe copii să migreze ilegal în continuare, din moment ce, comunicând cu cei care au ajuns deja în Italia, află condițiile lor de viață, posibilitățile pe care le au și cum ar putea să emigreze și ei pentru a se beneficia de acestea.

Deși Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, într-o scrisoare adresată Consiliului raional Cahul, califică situația drept alarmantă, discuțiile cu părinții denotă faptul că copii lor au ales să migreze din cauza condițiilor social-economice din țară, și nicidecum că aceștia ar fi victime ale traficului de ființe umane. De altfel, faptul că părinții evită să discute despre locul aflării copiilor lor de frica ca aceștia să nu fie repatriați confirmă această presupunere.

3. Răspunderea familiei pentru copil

Unul dintre efectele migrației semnificative a cetățenilor Republicii Moldova a fost creșterea numărului de copii rămași fără îngrijire părintească. Nu există date statistice oficiale care să confirme numărul exact al categoriei respective de copii. Deseori, copiii sunt lăsați în îngrijirea unor persoane apropiate familiei, ceea ce nu este o garanție că acest copil va fi în siguranță și va beneficia de o îngrijire corespunzătoare.

Pe parcursul anului 2010, mass-media au relatat mai multe incidente cu implicarea minorilor ai căror părinți sunt plecați la muncă peste hotare. Adesea, acești copii sunt abuzați sexual sau decedează în mod tragic din cauza lipsei supravegherii părintești. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a documentat câteva dintre situațiile care au ajuns în vizorul presei.

²⁷⁶ Aproximativ 40 de copii aflați peste hotarele țării fără supravegherea părinților.

În unul dintre cazuri, o minoră de numai doi ani a fost abuzată sexual de către concubinul persoanei în îngrijirea căreia se afla. Mama minorei, fiind plecată la muncă peste hotare, a considerat că copilului ei nu i se poate întâmpla nimic grav pe perioada absenței sale, dat fiind faptul că copilul a rămas în grija unei prietene.

Autoritățile au reacționat corespunzător, inițiind un proces penal și lipsind mama copilului de drepturile părintești, pe motiv că a dat dovadă de iresponsabilitate și neglijență față de copil. Victima a beneficiat de asistența medicală și psihologică necesară pentru reabilitare, urmând a fi plasată într-un mediu familial favorabil pentru creștere și educare.

Este regretabil faptul că s-a intervenit prea târziu și nu s-a făcut tot posibilul ca acest caz tragic să fie prevenit. Aici este evidentă lipsa coeziunii sociale într-o comunitate care nu se implică în soluționarea problemelor cu care se confruntă membrii săi. De altfel, o comunitate puternică ar fi oferit unui copil care locuiește separat de părinți, în mod prioritar, un mediu sigur de educație și dezvoltare. Coeziunea socială este determinată de conștiința și modul de percepere a problemelor de către fiecare persoană din comunitate, iată de ce agenții statului prezenți în comunitatea respectivă sunt obligați prin atribuțiile de serviciu să asigure garantarea respectării drepturilor copilului. Mai ales că într-o comunitate mică nu este complicată identificarea persoanelor vulnerabile care ar avea nevoie de asistența inspectorului de sector sau a asistentului social comunitar. Astfel, nu există nici o explicație pentru faptul că acest copil nu a fost supravegheat de către organele abilitate. Deci, problema constă în atitudinea neglijentă a acestora față de respectarea atribuțiilor de serviciu.

Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului recomandă examinarea posibilității de a introduce o prevedere legală care să ofere dreptul / obligația autorităților tutelare de a decide dacă copilul care urmează a fi plasat în alt mediu familial, pe perioadă aflării la muncă peste hotare a părinților, este unul potrivit. În acest fel ar putea fi prevenite situațiile de plasare a copiilor într-un mediu periculos pentru creșterea și educarea lor.

Familia este celula societății și anume părinții sunt cei care trebuie să apere drepturile și interesele legitime ale acestora. Legislația statului obligă, prin reglementări cuprinse în Codul Familiei, Codul Penal și Codul Contravențional, la respectarea relațiilor sociale ce asigură climatul adecvat de dezvoltare al copilului. Pentru abuzurile pe care unii sunt predispuși să le comită asupra minorului, Codul Penal prevede în mod expres pedepse aspre, în funcție de caracterul grav al consecințelor pe care faptele acestora le pot avea în viața minorului.

Codul Familiei menționează că drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor. Părinții nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului și poartă răspundere pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului.²⁷⁷

În Republica Moldova, însă, există situații în care părinții își tratează copiii într-un mod inuman. Copiii sunt lăsați fără supraveghere în spații închise, încuiați sub lacăt sau legați. Avocatul copilului s-a autosesizat referitor la o situație relatată de mass-media în care un copil în vârstă de trei ani dintr-o localitate rurală a fost găsit de vecini, într-o locuință cu ușa încuiată la lacăt. Copilul se afla fără supravegherea părinților. Potrivit vecinilor, copilul a fost lăsat de mai multe ori fără supravegherea maturilor, iar alteori chiar era legat cu un lanț de fier de marginea patului. Cazul copilului a fost anunțat autorităților locale, iar avocatul parlamentar a recomandat inițierea procedurii de decădere din drepturi părintești a părinților, deoarece aceștia puneau în pericol viața, sănătatea și dezvoltarea intelectuală a copilului. Copilul a fost plasat într-o casă de tip familial, cu înaintarea dosarului cu actele necesare pentru decăderea din drepturi părintești a mamei copilului. Procuratura raională a inițiat un control potrivit prevederilor art. 274 CPP, urmând să inițieze o procedură contravențională potrivit prevederilor art. 63 Cod Contravențional.

4. Dreptul la educație

Educația în Republica Moldova constituie o prioritate națională.²⁷⁸ Acest drept este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare.²⁷⁹ Învățământul general obligatoriu este de nouă ani, iar frecventarea obligatorie a școlii încetează la sfârșitul anului de învățământ în care elevul atinge vârsta de 16 ani.²⁸⁰

Asigurarea dreptului constituțional la educație este în continuare o problemă în țara noastră. Iar implicarea copiilor în diferite munci este unul dintre impedimentele asigurării dreptului la educație. Munca copilului nu înseamnă realizarea unor mici îndeletniciri casnice sau gospodărești și nu include nici participarea copiilor la activități practice, corespunzătoare vârstei și nivelului lor de dezvoltare. Munca copilului include unul sau mai multe din următoarele elemente: munci prestate de copii sub vârsta minimă; condiții de muncă periculoase, care pot avea consecințe imediate sau de lungă durată asupra sănătății copilului; numărul orelor de lucru depășește numărul maxim admis de lege; folosirea copiilor pentru activități ilegale (cerșetorie,

²⁷⁷ Art. 62, Codul Familiei.

²⁷⁸ Potrivit prevederilor art. 3 al Legii Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

²⁷⁹ Art. 35 din Constituția Republicii Moldova.

²⁸⁰ Art. 9 din Legea Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

trafic de droguri, prostituție, pornografie infantilă etc.); folosirea copiilor în conflicte armate; frecvența școlară redusă; tratament abuziv al angajatorului și utilizarea metodelor de constrângere.

Se consideră că școala are un rol important în prevenirea și combaterea muncii copilului, deoarece cadrele didactice sunt într-un permanent contact cu elevii, pot identifica și diagnostica prompt problemele acestora și pot atrage atenția autorităților competente pentru a interveni. Totuși, anume prin intermediul instituției școlare este organizată atragerea copiilor în câmpul muncii în mod ilegal.

În raionul Cantemir, în perioada dintre 17 și 29 septembrie 2010, 126 de elevi au fost sustrași de la ore pentru a participa la colectarea recoltei agricole. Dintre aceștia, 109 erau minori în vârstă de până la 15 ani (clasele V-VIII), iar 17 erau minori cu vârstă de 15-18 ani (clasele a IX-a).

La solicitarea avocatului parlamentar, Inspekția Muncii a examinat acest caz și a constatat mai multe nereguli privind aplicarea legislației muncii privind încadrarea în muncă a persoanelor în vârstă de până la 15 ani²⁸¹, precum și nerespectarea prevederilor legale privind procedura de angajare și încetare a raporturilor de muncă cu persoanele a căror vârstă este de peste 15 ani.

Totodată, în cadrul investigației, Inspekția Muncii a stabilit că prin acțiunile lor conducerea instituției școlare și conducerea raională au admis încălcarea dispoziției speciale nr. 543 din 6 septembrie 2010, emisă de Ministerul Educației, care stabilește condițiile de participare a elevilor / studenților la recoltarea roadei.

Astfel, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului a sesizat Ministerul Educației referitor la cazul dat. Răspunsul Ministerului relevă că nu au fost admise încălcări, iar prevederile dispoziției speciale nr. 543 din 6 septembrie 2010 sunt în concordanță cu prevederile art. 46, alin. (3) și (4) ale Codului Muncii.

Conform prevederilor dispoziției respective, în lucrările de recoltare, care nu prezintă risc pentru viață și sănătate, cu acordul în scris al părinților, pot fi implicați elevi cu vârsta de nu mai puțin de 15 ani. Durata maximă a participării elevilor / studenților la lucrările agricole este de două săptămâni (cu recuperarea ulterioară a orelor). Remunerarea muncii elevilor / studenților este efectuată în baza acordurilor încheiate între administrația instituțiilor de învățământ și agenții economici respectivi, coordonate cu Direcția teritorială Învățământ, Tineret și Sport / instituția de învățământ secundar profesional, mediu de specialitate sau superior.

²⁸¹ Încălcarea prevederilor art. 46 alin. (4) Codul Muncii prin care „se interzice încadrarea în muncă a persoanelor în vârstă de până la 15 ani”.

La lucrările de recoltare elevii / studenții sunt însoțiți de cadrele didactice. Managerii instituțiilor de învățământ preuniversitar, secundar profesional, mediu de specialitate și superior poartă responsabilitatea pentru securitatea vieții și sănătății elevilor / studenților pe durata lucrărilor de recoltare.

În ceea ce privește participarea elevilor din raionul Cantemir la recoltarea roadei, Ministerul Educației a solicitat explicații de la Direcția raională Învățământ, Tineret și Sport Cantemir, prin care s-a constatat că elevii au participat la recoltare de la două până la 10 zile, în baza dispoziției Președintelui raionului Cantemir. Atât pe durata lucrărilor, cât și ulterior nu au fost înregistrate situații care ar fi pus în pericol viața copiilor și nu au fost semnalate eventuale nereguli din partea părinților, a cadrelor didactice sau a elevilor.

Prin urmare, neregulile elucidate de Inspekția Muncii la care a fost făcută referire anterior nu au fost depistate și de Ministerul Educației. În răspunsul său la sesizarea avocatului parlamentar, Ministerul Educației nu menționează nimic despre implicarea celor 109 minori în vârsta de până la 15 ani la recoltarea roadei.

În opinia avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, domeniul de activitate al instituțiilor școlare nu ține de plasarea elevilor în câmpul muncii. Nu pot exista argumente care să determine autoritățile să încalce dreptul la educație al copiilor, prevăzut de Constituția Republicii Moldova²⁸² și Convenția ONU privind Drepturile Copilului.²⁸³ Prin urmare, motivul invocat de Ministerul Educației privind solicitarea agenților economici de a implica elevii / studenții la recoltarea roadei pentru a evita pierderile cauzate de condițiile climaterice nu are nici un suport juridic, iar dispoziția specială a Ministerului Educației nr. 543 din 6 septembrie 2010, este contrară prevederilor unor acte normative cu o putere juridică mai mare.

Avocatul copilului consideră că problema va putea fi soluționată odată cu eliminarea acestei dispoziții speciale. Astfel, va fi exclusă orice pârgă ce ar putea fi folosită pentru a atrage copiii în câmpul muncii în detrimentul exercitării dreptului la educație.

Totodată, copiii își pot exercita dreptul la muncă în afara orelor de studii, cu condiția respectării de către angajator a prevederilor legislației muncii privitor la limita minimă de vârstă, procedura de angajare etc. O astfel de abordare a subiectului muncii copilului ar garanta copiilor dreptul la muncă fără a fi lezat în același timp dreptul la educație. De asemenea, nu ar avea de suferit nici cererea agenților economici pentru forța de muncă necesară, în special, în perioada colectării recoltei.

²⁸² Art. 35 din Constituția Republicii Moldova.

²⁸³ Art. 28 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

În prezent, în baza Ordinului nr. 146 din 11 aprilie 1996 al Ministerului Educației și în scopul realizării prevederilor Concepției educației fizice și sportului în învățământul preuniversitar, sunt prevăzute probe de evaluare finală pentru elevii claselor absolvente ale ciclului primar, gimnazial și liceal (cl. a IV-a, a IX-a, a XI-a școala medie de cultură generală și cl. a XII –a – liceu).

Părinții sunt nemulțumiți de faptul că testele motrice pe care le susțin copiii sunt peste măsura posibilităților acestora și, într-o oarecare măsură, prezintă pericol pentru sănătatea lor. În același timp, este afectată și reușita copiilor din cauza notelor scăzute la obiectul de educație fizică.

Astfel, avocatul parlamentar a intervenit către Ministerul Educației, solicitând implicarea acestei instituții în modificarea curriculei școlare la obiectul de educație fizică, astfel încât participarea elevilor la orele de educație fizică să fie apreciate cu „admis / respins”, iar la susținerea testelor motrice și a normelor de învățământ să se țină cont de particularitățile fiziologice ale fiecărui copil.

În acest scop, Ministerul Educației a planificat convocarea unui grup de experți din domeniu pentru examinarea problemei pe parcursul vacanței de iarnă anul curent. În soluționarea acestei situații va fi solicitată atât opinia specialiștilor din domeniul sănătății publice, culturii fizice și sportului, cât și cea a elevilor, părinților, managerilor instituțiilor de învățământ.

În opinia avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, o astfel de abordarea a disciplinei respective nu este corectă. Menirea acestei discipline ar trebui să fie de a cultiva la copii un mod de viață sănătos, de a oferi elevilor o recreere în timpul orelor, de a reduce morbiditatea în rândul copiilor, care este destul de ridicată, după cum a fost relatat și în raportul pentru anul 2009.

Învățământul special este parte integrantă a sistemului de învățământ și are ca scop educarea, instruirea, recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, fizice, senzoriale, logopedice, socioafective și de comportament sau cu deficiențe asociate.²⁸⁴

Odată cu ratificarea prevederilor Convenției privind Drepturile Copilului, Republica Moldova s-a angajat să protejeze copiii de orice gen de discriminare, să le asigure o bună securitate socială și condiții pentru dezvoltare intelectuală și fizică cât mai completă.

În pofida faptului că, de fapt, cadrul legal existent nu îngrădește dreptul la educație al copiilor cu necesități speciale, nu întotdeauna aceștia beneficiază de acest drept. Una dintre cauze este necesitatea de a plasa acești copii în instituții educative speciale, ceea ce atrage

²⁸⁴ Art. 33 din Legea Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

separarea lor de familie. Din cauza unor prejudecăți, acest lucru nu este acceptat de familie, deoarece este considerată o trădare din partea familiei față de copil, care se va simți abandonat. În astfel de cazuri, este ignorat interesul superior al copilului și este lezat dreptul la educație al acestuia.

Într-un caz similar a intervenit avocatul parlamentar, atunci când un copil cu deficiențe mintale, invalid de gradul I, la vârsta de 10 ani nu fusese școlarizat. La examinarea acestei situații, s-a stabilit că datorită necesităților speciale ale copilului acesta urma să fie plasat într-o instituție specializată. Motivul neșcolarizării copilului a fost refuzul mamei de a-l plasa într-o instituție specializată, deoarece dânsa considera că astfel copilul s-ar simți abandonat de familie.

Avocatul parlamentar a recomandat Secției de Asistență Socială și Protecția Familiei să acorde asistența socială necesară copilului și să contribuie la înscrierea copilului într-o instituție de învățământ cu monitorizarea integrării acestuia în procesul de studii. De asemenea, a fost atrasă, în același timp, atenția părinților asupra faptului că, potrivit legislației²⁸⁵, părinții au obligația de educare și întreținere a copiilor. Refuzul de a plasa copilul într-o instituție specializată ar putea fi calificat drept neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți sau de către persoanele care îi înlocuiesc a obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului care se sancționează cu amendă de la 5 la 20 de unități convenționale.

Totodată, dat fiind faptul că acest copil a suferit diverse traume în urma unei explozii a buteliei de gaz, a fost adresată o solicitare Ministerului Sănătății al Republicii Moldova pentru a oferi asistență medicală. Avocatul parlamentar a fost informat că, în prezent, copilul se află la evidența medicului și beneficiază de tratamentul necesar, precum și bilete sanatoriale de recuperare.

În opinia avocatului parlamentar, autoritățile tutelare au admis încălcarea drepturilor copilului prin atitudinea lor neglijentă față de acest copil. Motivarea inacțiunilor pe seama dezacordului părinților de a plasa copilul într-o instituție specializată nu este plauzibilă și rămâne a fi o încălcare a prevederilor Convenției.²⁸⁶

Subiectul colectării taxelor în școală a fost menționat scris și în raportul precedent.²⁸⁷ Atunci a fost relevat că, de fapt, taxele colectate de la părinți nu sunt benevole după cum afirmă autoritățile, ci mai degrabă părinții sânt constrânși să achite aceste taxe pentru a proteja copiii de izolare, discriminare și rezultate slabe la învățătură.

²⁸⁵ Art. 63 din Codul Contravențional al Republicii Moldova.

²⁸⁶ Art. 29 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului stipulează că „statele-părți sunt de acord că educația copilului trebuie să urmărească dezvoltarea personalității copilului, a aptitudinilor și a capacităților sale mentale și fizice, la nivelul potențialului maxim”.

²⁸⁷ <http://ombudsman.md/md/anuale/>.

Avocatul parlamentar revine cu acest subiect în raportul de față, deoarece situația nu a evoluat esențial față de anul precedent, ba mai mult, în anul 2010, spre deosebire de anul 2009, la Centrul pentru Drepturile Omului s-au adresat mai mulți părinți care și-au manifestat nemulțumirea față de colectarea taxelor în școli.

Astfel, odată cu începerea anului școlar, au fost expediate recomandări în adresa Ministerului Educației, precum și a tuturor Direcțiilor Generale Învățământ, Tineret și Sport, prin care a fost atrasă atenția că, potrivit art. 35 al Constituției Republicii Moldova, învățământul de stat este gratuit, iar colectarea oricăror taxe contravine prevederilor Legii fundamentale.

Răspunsul Ministerului menționează că nu există acte normative care ar admite sau ar recomanda colectarea unor sume bănești în cadrul instituțiilor de învățământ, iar învinuirile expuse împotriva Ministerului sunt nefondate, deoarece este monitorizată în permanență situația privind prevenirea și combaterea corupției în instituțiile educaționale.

Ministerul Educației afirmă că periodic sunt emise ordine, dispoziții, circulare prin care se „se interzice colectarea ilicită a mijloacelor bănești în instituțiile de învățământ”, iar cadrele didactice și manageriale sunt atenționate că, în cazul implicării în colectarea / primirea ilicită de bani, vor fi destituite din funcție și vor purta răspundere conform prevederilor art. 324 al Codului Penal (corupere pasivă).

De asemenea, conducătorii instituțiilor de învățământ sunt atenționați despre imposibilitatea implicării membrilor echipei manageriale și a cadrelor didactice în administrarea și gestionarea asociațiilor părintești.

Totodată, a fost solicitată implicarea Procuraturii Generale pentru a verifica toate instituțiile de învățământ general în vederea identificării instituțiilor care au recurs la colectarea unor taxe; în cazul în care vor fi depistate încălcări, sumele să fie returnate părinților, iar persoanele care se fac vinovate de colectarea taxelor să fie atrase la răspundere.

În răspunsul Procuraturii se menționează că se verifică gradul de școlarizare, asigurarea cu manuale etc. Un aspect al investigațiilor vizează și respectarea prevederilor art. 35 din Constituție, art. 4 al Legii Învățământului, inclusiv legalitatea colectării taxelor. Rezultatele acestor intervenții urmau a fi generalizate și, în caz de necesitate, vor interveni procurorii.

Până în prezent, instituția avocatului parlamentar nu a fost informată referitor la intervențiile procurorilor în acest sens.

În opinia avocatului parlamentar, aceste răspunsuri sunt formale și evazive, doar pentru a respecta prevederile legislației cu privire la activitatea avocaților parlamentari. Răspunsurile nu conțin detalii privind acțiunile concrete întreprinse de către instituțiile respective, ceea ce sugerează că nu se urmărește, de fapt, combaterea fenomenului. Intențiile enunțate în răspunsuri

sunt doar la nivel declarativ, iar instituțiile din acest domeniu direct responsabile pentru combaterea fenomenului încearcă camuflarea acestuia.

Deși la nivel oficial nu este recunoscută obligativitatea taxelor achitate de părinți în fondul asociațiilor, studiul elaborate de Centrul Republican de Resurse pentru Asistență Socială privind la „Percepția corupției în sistemul educațional” demonstrează contrariul.

Astfel, în percepția respondenților, nivelurile de învățământ cele mai afectate de corupție sunt învățământul superior (76,1%) și liceal (63,4%).

Formele de corupție caracteristice sistemului de educație includ oferirea / luarea de bani (67,0%), cadouri (44,%), contribuții în fondul clasei, reparații (8,6%), acordarea de servicii, favoruri (8,3%), falsificarea documentelor (7,3%), cumătrism (7,1%), orele suplimentare contra plată, obligația de a procura cărți care aduc beneficiu celui care le promovează etc.

Riscul cel mai mare al corupției în sistemul de învățământ este prezent la examenele de bacalaureat (sume neformale pentru examene, cadouri scumpe cadrelor didactice, cumpărarea testelor, falsificarea notelor, examene de bacalaureat în formă externat etc.).

În instituțiile gimnaziale și liceale în calitate de forme coruptive sunt percepute taxele achitate de părinți în Asociațiile de părinți. La nivel preșcolar, unii părinți plătesc educatorilor pentru ca copiii să beneficieze de o atenție și îngrijire specială. O modalitate de corupție caracteristică tuturor treptelor învățământului preșcolar și pre-universitar sunt taxele de înscriere în instituțiile de învățământ.

Unul dintre cazurile examinate de către avocatul parlamentar a scos în evidență rezistența sistemului de a-i accepta pe copiii ai căror părinți refuză categoric să se conformeze regulilor impuse de sistem și acceptate de majoritate.

Fiindcă un copil era educat într-o familie monoparentală, după înmatricularea în clasa a V-a, mama acestuia nu a avut posibilitatea de a achita taxele pentru primele două luni din anul școlar. Așa au început presiunile asupra copilului, care au determinat comportament agresiv, reușită slabă etc. În luna decembrie, din motivele deja menționate, copilul a refuzat să meargă la ore.

Deoarece între mama copilului și cadrele didactice ale instituției de învățământ au apărut neînțelegeri, pentru a evita traumarea psihică a copilului, mamei i-a fost propusă instruirea copilului la domiciliu, iar testele să fie susținute în cadrul liceului. Pentru promovarea testelor de capacitate, copilul, însoțit de mama sa, mergea la liceu conform graficului stabilit. Însă nici aceasta nu a fost o soluție viabilă întru evitarea supunerii la stres și abuz emoțional a copilului din partea cadrelor didactice, deoarece erau mereu indignate și nemulțumite de faptul că se rețin după program pentru un singur copil, acționând în defavoarea copilului. Pentru a evita supunerea la abuz emoțional a copilului, mama a decis să transfere copilul la un alt liceu din același sector,

dar din motive neîntemeiate directorul liceului a refuzat înmatricularea copilului la studii. Directorul i-a declarat mamei că nu are nevoie de copii ai căror părinți refuză să își respecte angajamentele față de instituția de învățământ și care se țin de scandal.

Petiționara s-a adresat către Ministerul Educației și Direcția Generală Educație, Tineret și Sport a mun. Chișinău, însă problema nu a fost soluționată. Mai mult ca atât, petiționara menționează că avut parte doar de insulte din partea funcționarilor publici și a fost avertizată că vor sesiza specialiștii din domeniul drepturilor copilului, sugerând astfel că vinovați de încălcarea drepturilor copilului ar fi membrii familiei, și nu funcționarii publici care refuză înscrierea copilului în instituția de învățământ.

Recent, datorită eforturilor familiei, copilul a fost înscris la o altă instituție de învățământ din alt sector al capitalei. Totuși, la scurt timp directoarea a telefonat-o pe mama copilului pentru a-i sugera transferarea în altă instituție a copilul, deoarece acesta nu face față cerințelor din instituția respectivă.

În mediul rural, pentru a-și exercita dreptul la educație, copiii sunt nevoiți să parcurgă fără transport distanțe care, în unele localități, depășesc 8 km. Această problemă actuală a rămas și pe parcursul anului 2010 în vizorul avocatului parlamentar. Subiectul a fost abordat și în raportul pe anul 2009. Din acest motiv avocatul nu va insista aici prea mult asupra problemei și doar va trece în revistă evoluțiile înregistrate.

Legislația prevede că autoritățile publice locale asigură transportul gratuit al elevilor la și de la instituțiile de învățământ în localitățile rurale, la distanțe ce depășesc 3 km²⁸⁸, însă în Republica Moldova există peste 100 de astfel de localități care se confruntă cu o situație similară. Autoritățile publice locale se află în imposibilitatea de a acoperi cheltuielile necesare.

Pe parcursul anului 2010, Guvernul Republicii Moldova a oferit 15 unități de transport la cele 130 de cereri ale Direcțiilor raionale. Avocatul parlamentar apreciază efortul depus de autorități, dar acestea rămân insuficiente în raport cu cererile înaintate de către autoritățile publice locale. Este un început bun pentru a asigura copiilor din Republica Moldova un acces echitabil la educație.

5. Ocrotirea drepturilor copilului în instituțiile educative speciale

Învățământul special este o parte integrantă a sistemului de educație și are ca scop educarea, instruirea, recuperarea și integrarea socială a preșcolarilor și elevilor cu deficiențe psihice, fizice, senzoriale, logopedice, socio-afective și de comportament sau cu deficiențe

²⁸⁸ Art. 45, lit. h) din Legea Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

asociate. Învățământul special este organizat în instituții instructiv-educative speciale de tip internat sau cu program prelungit.²⁸⁹

Conform prevederilor Convenției privind Drepturile Copilului, statele-părți recunosc faptul că un copil cu dizabilități mentale sau fizice trebuie să se bucure de o viață plină și decentă, în condiții care să-i garanteze demnitatea, să promoveze autonomia și să-i faciliteze participarea activă la viața colectivității. Statele-părți au recunoscut dreptul copilului cu dizabilități de a beneficia de îngrijiri speciale și vor încuraja și asigura, în măsura resurselor disponibile, pentru copilul care posedă deficiențe și pentru cei care îl au în grijă extinderea asistenței pentru care se face cererea, asistență adecvată condiției copilului și situației părinților sau celor care îngrijesc copilul.²⁹⁰

Totuși, copiii din instituțiile educative speciale se confruntă cu diverse probleme. Una dintre acestea este exploatarea lor prin muncă. Din cauza dizabilității și a lipsei incapacității de a se adresa către autoritățile abilitate pentru protejarea lor, acești copii sunt vulnerabili și limitați în exercitarea drepturilor lor. Iată de ce această categorie de copii este privită ca o forță de muncă gratuită și fidelă, incapabilă să denunțe actele de abuz comise asupra lor.

Avocatul parlamentar a fost sesizat prin intermediul „Telefonului Copilului” referitor la implicarea în muncă a copiilor de către cadrele didactice ale unei școli internat pentru copii cu deficiențe mintale. Prin aceste acțiuni, copiilor le-a fost lezat drepturile la învățătură, la odihnă și la protecție împotriva exploatării prin muncă, prevăzute în Constituția Republicii Moldova²⁹¹, Legea cu privire la Drepturile Copilului²⁹², Legea Învățământului²⁹³, dar și incluse în actele internaționale pe care Republica Moldova și le-a asumat să le respecte odată cu ratificarea.

Pentru elucidarea circumstanțelor invocate, avocatul parlamentar a recomandat organelor procuraturii, în comun cu Ministerul Educației, să inițieze un control privind respectarea drepturilor copilului. În urma investigării acestui caz, a fost inițiată urmărirea penală în baza prevederilor art. 168 Cod Penal pentru implicarea copiilor la muncă, iar desfășurarea acțiunilor de urmărire penală se află în vizorul colaboratorilor Procuraturii Generale. Reprezentanții Ministerului Educației au efectuat o vizită la instituția de învățământ, în cadrul căreia au fost purtate discuții cu copiii, au fost verificate aspecte invocate în sesizarea avocatului parlamentar și a fost decisă sancționarea cu mustrare a directorului școlii internat.

²⁸⁹ Art. 33 al Legii Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

²⁹⁰ Art. 23 al Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului.

²⁹¹ Art. 35 din Constituția Republicii Moldova.

²⁹² Art. 10, 11 din Legea privind Drepturile Copilului nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994.

²⁹³ Art. 33 din Legea Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

6. Dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecția împotriva violenței fizice și psihice

Republica Moldova a adoptat, la 1 martie 2007, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Legea a stabilit bazele juridice și organizatorice ale activității de prevenire și de combatere a violenței în familie, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie, mecanismul de sesizare și soluționare a cazurilor de violență.

Astfel, organele afacerilor interne, la nivel de structură specializată identifică, înregistrează și raportează cazurile de violență în familie; asigură evidența nominală a agresorilor; sesizează, în cazul copiilor victime ale violenței în familie, autoritățile tutelare; examinează cererile și sesizările parvenite din partea cetățenilor, instituțiilor medicale, centrelor medico-legale și a altor instituții referitor la conflicte familiale, la acte de violență, la amenințări cu moartea sau la existența unui pericol iminent de realizare a lor; vizitează familiile ai căror membri sunt luați la evidență; realizează acțiuni de prevenire a comiterii repetate a actelor de violență în familie; efectuează, în situații de criză, reținerea administrativă a agresorului, în funcție de gravitatea cazului; se adresează către autorități judecătorești pentru obținerea ordonanței de protecție în situație de criză în baza cererii depuse de victimă sau a sesizării de caz; asigură executarea ordonanței de protecție; în cazul comiterii actului de violență în familie, explică victimei drepturile ei, iar la cererea acesteia, îi acordă ajutor spre a fi plasată în centrul de reabilitare; informează victima despre dreptul ei de a beneficia de asistență juridică gratuită; asigură agresorilor, inclusiv celor aflați în arest administrativ, accesul la serviciile de reabilitare; garantează securitatea, paza și ordinea publică în centrele de reabilitare a victimelor; monitorizează și instrumentează, în comun cu asistenții sociali, cazurile de violență în familie din teritoriul deservit; actualizează baza de date cu informații din domeniu.²⁹⁴

Totodată, secțiile / direcțiile de asistență socială și de protecție a familiei, prin intermediul specialistului responsabil de domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie, conlucrează cu organele afacerilor în activitatea de identificare a persoanelor predispuse la comiterea actelor de violență în familie; plasează, după caz, victima în centrul de reabilitare, oferindu-i asistența corespunzătoare; desfășoară o activitate de consiliere psihologică și psiho-socială a victimelor, în vederea lichidării consecințelor actelor de violență în familie, prin mijloace proprii sau redirecționând cazul către specialiști din centrele de reabilitare; înlesnesc, la solicitarea organelor

²⁹⁴ Art. 8 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 1 martie 2007.

de drept, accesul agresorului la programele de reabilitare; apără drepturile și interesele legitime ale victimelor, inclusiv ale victimelor minore.²⁹⁵

Deși la nivel de legislație procedura prevede un șir de reglementări suficient de clare și care oferă suficiente pârghii autorităților abilitate pentru a acționa eficient, în realitate situația nu este atât de roz. Organele afacerilor interne, la nivel de structură specializată și asistenții sociali comunitari, nu își îndeplinesc obligațiile descrise aici. Deseori, reacția lor este întârziată și inefficientă. Inspectorii operativi de sector tratează violența în familie drept un lucru obișnuit, care îi privește doar pe membrii familiei. Din aceste considerente, cetățenii apelează la organele ierarhic superioare, în speranța de a fi îndreptățiți.

Astfel, avocatul parlamentar a fost solicitat pentru a interveni întru soluționarea unui caz de violență în familie. Tatăl manifesta un comportament agresiv față de membrii familiei, amenințându-i cu răfuiala fizică și abuzându-i psihologic. Cel mai grav însă era faptul că martor al celor întâmplate era copilul minor.

Petiționarul a decis să se adreseze avocatului parlamentar, dat fiind faptul că timp de patru luni, autoritățile responsabile pentru prevenirea și combaterea violenței în familie au ezitat să se implice conform competențelor. Potrivit prevederilor legale²⁹⁶, printre autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței de familie sunt enumerate secțiile / direcțiile de asistență socială și de protecție a familiei și organele afacerilor interne.

Deși a fost sesizat atât asistentul social comunitar, cât și inspectorul operativ de sector, nici unul nu a intervenit pentru protecția copilului minor din familia respectivă, victimele nu au beneficiat de consiliere psihologică și psiho-socială, iar abuzatorul nu a urmat programe de reabilitare.

Argumentele asistentului social la solicitarea membrilor familiei de a iniția procedura de decădere din drepturile părintești ale tatălui agresor au vizat lipsa cunoștințelor juridice necesare pentru inițierea procedurii respective.

După intervenția avocatului parlamentar, a fost emisă ordonanța de protecție a familiei pentru un termen de o lună de zile, iar inspectorul operativ de sector a fost sancționat disciplinar pentru inacțiunile sale. Concomitent, a fost înaintat un aviz către Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei, însă recomandările avocatului parlamentar de inițiere a procedurii de decădere din drepturile părintești au fost ignorate. Mai mult ca atât, răspunsul autorităților a fost unul evaziv, fără a oferi informații privind acțiunile întreprinse întru respectarea drepturilor și interesului superior al copilului.

²⁹⁵ Art. 8 alin (3) din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 1 martie 2007.

²⁹⁶ Art. 7 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01 martie 2007.

Prin acțiunile lor, reprezentanții autorităților responsabile de prevenirea și combaterea violenței în familie au admis încălcarea celui de-al 3-lea principiu al Convenției privind Drepturile Copilului, și anume interesul superior al copilului, care în toate acțiunile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de protecție socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate.²⁹⁷

Totodată, au fost încălcate prevederile Convenției care stipulează că „statele-părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, sociale și de educative corespunzătoare pentru protejarea copilului împotriva oricăror forme de violență, vătămare ori abuz fizice sau mintale, de abandon sau neglijare, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuzul sexual, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentanților săi legali sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat”.²⁹⁸

În opinia avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, acest exemplu ilustrează lipsa de profesionalism și cunoștințe necesare pentru realizarea atribuțiilor de serviciu, de care au dat dovadă atât inspectorul operativ de sector, cât și asistentul social.

Avocatul copilului consideră că autoritățile centrale trebuie să inițieze un proces de evaluare și instruire continuă a personalului din subordine, deoarece lipsa cunoștințelor juridice se reflectă în activitatea zilnică a acestora, iar cei care au de suferit sunt cetățenii și, în special, copiii.

Ratificând Convenția privind Drepturile Copilului, Republica Moldova și-a asumat angajamentul să vegheze ca nici un copil să nu fie supus actelor de tortură, altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.²⁹⁹ Totodată, statele-părți recunosc oricărui copil suspect, acuzat sau dovedit că a comis o încălcare a legii penale, dreptul de a fi tratat într-un mod de natură să favorizeze sentimentul său de demnitate și al valorii personale, să consolideze respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și să țină seama de vârsta sa, ca și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului și asumarea de către acesta a unui rol constructiv în societate.³⁰⁰

Moldova are deja o imagine negativă și o experiență tragică la cest capitol în urma evenimentelor din 7 aprilie 2009 și, totuși, metodele abuzive mai sunt utilizate de către colaboratorii forțelor de ordine pentru a obține mărturii.

²⁹⁷ Art. 3 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

²⁹⁸ Art. 19 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

²⁹⁹ Art. 37 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

³⁰⁰ Art. 40 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

Prin intermediul Liniei Fierbinți „Telefonul Copilului”, avocatul parlamentar a fost sesizat privind maltratarea unui minor în vârstă de 16 ani, care a fost obligat de către colaboratorii Ministerului Afacerilor Interne să dea declarații și să recunoască comiterea unui furt.

Avocatul parlamentar a solicitat implicarea Procuraturii Generale pentru a verifica și a interveni în soluționarea acestui caz în limitele competenței funcționale.³⁰¹

Ulterior, fost obținută inițierea urmăririi penale în baza art. 309¹ alin. (3) lit. a) Cod Penal în privința colaboratorului MAI, pe faptul supunerii la abuz a minorului. Derularea investigațiilor a fost monitorizată de Procuratura Generală, pentru ca în final urmărirea penală să se încheie, iar materialele dosarul penal să fie prezentate instanței de judecată pentru examinare în fond.

Astăzi se poate afirma cu certitudine că este un caz de succes, în care la intervenția avocatului parlamentar, cu participarea Procuraturii Generale, a fost sancționat un colaborator al MAI pentru tortură.

Avocatul parlamentar consideră necesară atenționarea colaboratorilor Ministerului de Interne privind neadmiterea actelor de tortură, altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, deoarece protecția împotriva acestora este un drept absolut.

În contextul unei tendințe de mușamalizare a cazurilor similare, avocatul parlamentar recomandă investigarea minuțioasă a tuturor sesizărilor privind încălcarea acestui drept.

Potrivit informației prezentate de către Ministerul Educației, prevenirea cazurilor de violență fizică și / sau psihică față de copii, protecția copiilor împotriva oricăror acte de violență, abuz, exploatare și discriminare se află în atenția sa permanentă și constituie o prioritate în planul de acțiuni al Ministerului Educației. În cadrul Ministerului, pe parcursul anului 2010, au fost examinate șapte cazuri de aplicare a violenței fizice de către cadrele didactice față de elevi. În cinci cazuri au fost aplicate sancțiuni disciplinare, unul din cazurile de aplicare a violenței a fost semnalat după expirarea termenului de aplicare a sancțiunii și în ultimul caz a fost depusă o cerere de demisie din funcție până la demararea examinării. Situații de aplicare a violenței au fost examinate și de către Direcțiile raionale/municipale Învățământ, Tineret și Sport, precum și de către administrațiile instituțiilor de învățământ. Ministerul Educației a aplicat trei sancțiuni disciplinare pentru încălcarea obligațiilor funcționale și a prevederilor actelor legislative și normative cu privire la ocrotirea vieții și sănătății copiilor. Ministerul a atenționat colaboratorii Direcțiilor Generale raionale / municipale Învățământ, Tineret și Sport despre necesitatea sancționării disciplinare a directorilor angajați prin ordinul Direcției de Învățământ.

³⁰¹ Atribuite în prevederile Legii nr. 294-XVI din 25 decembrie 2008, dar și de prevederile Codului de Procedură Penală.

Chiar dacă Ministerul Educației emite diverse ordine prin care atenționează managerii instituțiilor de învățământ și cadrele didactice despre obligația de a respecta inviolabilitatea fiecărui copil, mass-media au relatat în mai multe reportaje și articole despre supunerea la abuz a copiilor în mediul școlar de către cadrele didactice sau chiar de alte persoane mature. Și aceste acțiuni au loc în prezența altor copii. Astfel, în cadrul Centrului pentru Drepturile Omului au fost examinate mai multe adresări, iar în unele cazuri avocatul parlamentar s-a autosesizat pe faptul unor abuzuri fizice și / sau emoționale ale copiilor în mediul școlar.³⁰² În una din situații, profesoara de limbă și literatură română s-a comportat inadecvat în timpul orelor, aplicând violența asupra elevului în prezența colegilor de clasă ai elevului abuzat. Pentru comportament inadecvat, cadrului didactic i-a fost aplicată mustrare aspră prin ordinul managerului instituției de învățământ ca sancțiune disciplinară. Iar în cazul celor trei minore care au fost molestate sexual de către profesor în timpul orelor de artă plastică, nu a fost obținută nici măcar destituirea din funcție a acestuia, deși au fost prezentate destule probe pentru a fi dovedită vinovăția.

Astfel de acte produse în școală și îndreptate împotriva copilului nu se înscriu în noțiunea de învățământ, care presupune un proces organizat de instruire și educare, prin care persoana atinge un anumit nivel de pregătire fizică, intelectuală și spirituală, stabilit de stat, și obține certificatul respectiv de studii.³⁰³ Educația trebuie să fie dirijată în sensul dezvoltării personalității și talentelor copilului, pregătind copilul pentru viața activă ca adult, cultivarea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului și pentru propriile valori culturale și naționale ale copilului și ale altora.

Aceste fapte sunt condamnate și de Convenția privind Drepturile Copilului³⁰⁴, care menționează că nici un copil nu va face obiectul ingerințelor arbitrare sau ilegale în viața sa personală, familia sa, domiciliul sau corespondența sa și nici al unor atacuri ilegale la onoarea și reputația sa. Copilul are dreptul la protecția legii contra unor astfel de imixțiuni sau atacuri.

Avocatul parlamentar consideră că pentru evitarea unor astfel de situații este necesară testarea obligatorie de către psihologi a candidaților care urmează să dețină funcția de profesor.

³⁰² Pe parcursul anului 2010, avocatul parlamentar s-a autosesizat în cazul unui abuz fizic în școală și a admis spre examinare patru petiții, dintre care o petiție privind abuzul psihologic al copilului în școală și trei petiții privind abuzul fizic.

³⁰³ Legea Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995.

³⁰⁴ Art. 16 al Convenția ONU privind Drepturile Copilului.

7. Justiția pentru copii

Raportul inițial al Republicii Moldova privind implementarea prevederilor Convenției privind Drepturile Copilului a fost prezentat Comitetului pentru Drepturile Copilului în 2001 și a fost examinat în septembrie 2002. Al doilea și al treilea Raport consolidat a fost prezentate în anul 2007 și examinate în 2009. În *Observațiile sale finale* privind Raportul inițial al Moldovei, Comitetul de la Geneva și-a exprimat îngrijorarea privind lipsa unui sistem separat de justiție juvenilă și a îndemnat autoritățile să solicite asistența UNICEF. După examinarea în 2009 a celui de-al doilea Raport al Moldovei, Comitetul și-a exprimat regretul că unele din îngrijorările și recomandările sale privind justiția juvenilă nu au fost luate în considerație sau implementate în modul corespunzător. De asemenea, Comitetul și-a reiterat recomandarea anterioară, potrivit căreia urmează a fi instituit un sistem de justiție juvenilă în deplină conformitate cu prevederile Convenției.

Astfel, în vederea executării Hotărârii nr. 2, din 13 august 2010, a Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului din Moldova, a fost instituit grupul de lucru intersectorial „Reforma justiției pentru copii”, care se înscrie în eforturile de asigurare a realizării prevederilor Convenției ONU privind Drepturile Copilului, de elaborare și perfecționare a cadrului legislativ în domeniul protecției drepturilor copilului și a familiei. Grupul de lucru are misiunea de a evalua situația copiilor în contact cu sistemul de justiție (copiii victime, martori și care comit infracțiuni) și de a elabora propuneri pe termen scurt sau mediu de ameliorare a cadrului legislativ, a politicilor și a practicilor naționale pentru a preveni contactul și a îmbunătăți situația copiilor din sistemul de justiție. Grupul va contribui, totodată, la implementarea efectivă a drepturilor copilului, luând ca bază cerințele *aquis-ului* comunitar și standardele internaționale, precum și la monitorizarea procesului de implementare a reformelor.

În 2010, a fost înregistrată o creștere a fenomenului criminalității juvenile,³⁰⁵ iar majoritatea copiilor delincvenți provin din familii vulnerabile. A fost remarcată, totodată, lipsa măsurilor necesare pentru protecția copiilor în conflict cu legea, dar care sunt sub vârsta minimă a răspunderii penale, precum și lipsa unor centre specializate pentru reabilitarea acestora, mai ales odată cu închiderea Școlii de tip internat pentru copii cu devieri de comportament de la Soloneț.

Este prezent, de asemenea, fenomenul neexecutării unor prevederi legale relevante, determinat de lipsa finanțării de la bugetul de stat, de lipsa camerelor special amenajate în comisariate destinate audierii copiilor, lipsa psihologilor și pedagogilor din inspectoratele pentru

³⁰⁵ Conform datelor oferite de Ministerul Afacerilor Interne, numărul infracțiunilor comise de către minori pe parcursul anului 2010 a fost de 1448, mai mult față de anul 2009 (1195 de infracțiuni), dar mai puțin în comparație cu 2008 (1629 de infracțiuni).

minorilor, procuraturi și instanțele de judecată. La fel, există problema neconsolidării sistemului de colectare și analiză a datelor cu privire la copiii în contact cu sistemul de justiție și se face resimțită necesitatea specializării profesioniștilor care intră în contact cu copii din sistemul de justiție (inclusiv pedagogi, psihologi, dar și polițiști, avocați, consilieri de probațiune). Totodată, este nevoie imperativă de revizuirea criteriilor de bugetare a costurilor pentru ansamblul de servicii necesare la asigurarea drepturilor copiilor în contact cu sistemul de justiție, lipsește monitorizarea duratei arestului preventiv și analiza cauzelor duratei excesive de aflare în arest preventiv a minorilor atât în faza urmăririi penale, cât și în faza judecării.

O problemă relevantă de discuțiilor purtate cu minorii deținuți din Penitenciarul nr. 2 din or. Lipcani și în Penitenciarul nr. 11 din Bălți este calitatea proastă a serviciilor de asistență juridică garantată de stat. Avocații nu se implică în apărarea drepturilor bănuțului, învinutului, inculpatului, deținutului minor – în timpul audierilor și judecării cauzelor penale avocații sunt mai aproape de poziția procurorilor. Astfel, sunt ignorate prevederile art. 40 al Convenției ONU privind Drepturile Copilului, art. 6 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, art. 26 al Constituției Republicii Moldova, dar și prevederile Legii nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.

În această situație se resimte nevoia atât a specializării judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală, cât și a creării camerelor speciale de audiere a copiilor minori, care să fie asistați și / sau audiați de pedagogi ori psihologi profesioniști. De asemenea, este necesară consolidarea calității asistenței psihologice pentru copiii din sistemul justiției pentru copii prin intermediul acțiunilor de sensibilizare publică și instruire a specialiștilor.

În octombrie 2010, UNICEF a publicat Raportul „Evaluarea realizărilor în domeniul reformei sistemului de justiție juvenilă în Moldova”, care formulează unele recomandări:

- Publicarea anuală a datelor privind justiția juvenilă și comiterea infracțiunilor de către copii. Elaborarea unor indicatori noi care vor permite o evaluare mai completă a corespunderii obligațiilor Moldovei asumate în cadrul Convenției privind Drepturile Copilului și prin prisma altor norme europene, și vor oferi informația necesară pentru deciziile de politici, precum și vor permite evaluarea impactului politicilor existente și a noilor politici sau a schimbării standardelor legale aplicabile.
- Cercetarea cauzelor delictvenței în Moldova, cu perspectiva elaborării programelor de prevenire secundară și terțiară. Studiul urmează să se axeze nu doar pe factorii social-economici care corelează cu criminalitatea raportată, dar și pe legătura între diferiți factori de risc, factorii protectivi care ajută copiii și adolescenții în situații cu risc înalt să evite comiterea infracțiunii, și riscul și factorii protectivi legați de diferite tipuri de infracțiuni. Urmează, de asemenea, să fie examinată posibilitatea cercetării infracțiunilor

neraportate, care este utilă pentru evaluarea politicilor de aplicare a legilor și asigurarea ca politicile de prevenire să fie elaborate într-un mod optim.

- Autoritățile de resort trebuie să întreprindă acțiuni administrative și, dacă este necesar, penale prompte, ca răspuns la încălcările drepturilor copiilor de către oficiali, inclusiv cauzele transmise lor de către avocatul parlamentar.

Avocatul parlamentar atrage atenția că recomandările Comitetului privind Justiția Juvenilă au fost formulate către stat în mod repetat, ceea ce este o dovadă a faptului că autoritățile nu au depus eforturi suficiente pentru îmbunătățirea situației în domeniu.

8. Protecție socială

Conform prevederilor legale³⁰⁶, pentru garantarea posibilităților egale ale familiilor defavorizate, statul asigură un venit lunar minim garantat pentru acestea³⁰⁷ prin acordarea unui ajutor social stabilit în conformitate cu evaluarea venitului global mediu lunar al fiecărei familii și cu nevoia acestora de asistență socială. Prin urmare, ajutorul social are menirea de a contribui la îmbunătățirea situației familiei solicitantului.

Asistenții sociali comunitari au atras atenția avocatului parlamentar în cadrul întrunirilor de lucru asupra modului de utilizare a resurselor financiare acordate de stat. Asistenții consideră că numărul celor care au nevoie într-adevăr de acest suport este mare, totuși, o parte dintre aceștia nu îl utilizează în mod rațional. S-a făcut referire mai ales la consumul excesiv de alcool din partea beneficiarilor de ajutor social.

În acest sens, avocatul parlamentar a solicitat Direcțiilor raionale de Asistență Socială, Protecția Familiei și Copilului din țară să prezinte informația privind numărul familiilor din categoria respectivă. Astfel, s-a constatat că în prezent în Republica Moldova există aproximativ 7309 familii needucogene, pentru care din bugetul de stat s-au alocat circa 13058251 de lei ca ajutor social.

Deși destinația acestor mijloace financiare pe care le alocă statul ar trebui să contribuie la redresarea situației în familiile defavorizate, totuși, efectul neașteptat este unul semnificativ după cum confirmă informațiile prezentate. O paralelă cu datele privind numărul infracțiunilor săvârșite sub influența alcoolului ne conduce la aceeași concluzie. Pe parcursul anului 2010, au fost comise 1372 de infracțiuni sub influența alcoolului.³⁰⁸ Astfel, se poate afirma că statul

³⁰⁶ Art. 1, 2 al Legii nr.133 din 13 iunie 2008 cu privire la ajutorul social.

³⁰⁷ *Familie defavorizată* – familia care are un venit global mediu lunar mai mic decât venitul lunar minim garantat.

³⁰⁸ Datele oficiale al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, <http://gardianul.md/?p=1802>.

susține pe banii săi alcoolismul și violența, caracteristici definitorii ale conceptului de familie needucogenă, creând în același timp dependență. În asemenea situații sunt încălcate și drepturile copilului care este expus riscului de a fi abuzat.

Conform fișei de post, asistentul social comunitar este persoana prestatoare de servicii sociale primare la nivel de comunitate, care are obligația de a integra într-o echipă locală lucrători sociali, reprezentanți ai primăriei, specialiști care activează în comunitate³⁰⁹, precum și de a mobiliza resursele din comunitate pentru rezolvarea problemelor sociale ale beneficiarilor și grupurilor de persoane aflate în dificultate.³¹⁰ Totodată, fișa de post stipulează că asistentul social elaborează și implementează planuri individualizate de asistență cu participarea beneficiarului și familiei lui.

Astfel, dacă în comunitate există familii needucogene, rolul-cheie în procesul de reabilitare este atribuit anume asistentului social, acesta având dreptul să convoace echipa multidisciplinară și, aplicând prevederile fișei sale de post, poate contribui la depășirea impasului în care se află beneficiarul. De altfel, ponderea activităților de acest gen prestate de asistentul social trebuie să constituie aproximativ 60 la sută din totalul intervențiilor.

În opinia avocatului parlamentar, lipsirea familiilor needucogene de ajutorul social nu prezintă o soluție viabilă a problemei. Din aceste considerente, beneficiarilor trebuie să li se acorde a doua șansă, oferită prin intermediul serviciilor de asistență socială de calitate, așa cum a fost relevat anterior, și concomitent prin sprijinul comunității. În caz contrar, banii statului destinați pentru îmbunătățirea situației familiilor vulnerabile vor fi cheltuiți în alte scopuri, iar aceasta va genera alte probleme precum abuzul și sărăcia, în timp ce copiii vor fi victime colaterale ale dificultăți.

³⁰⁹ Polițistul de sector, pedagogii, lucrătorul medical, biserica, etc.

³¹⁰ Punctul 2 din fișa de post a asistentului social, aprobată prin ordinul Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului, nr. 54 din 10 iunie 2009.

CAPITOLUL III

Informarea și promovarea drepturilor omului în comunitate

„Cunoașterea drepturilor de care dispune fiecare dintre noi și cum le putem apăra constituie cea mai bună protecție a drepturilor și libertăților noastre”.

O importanță deosebită în procesul de asigurare a respectului față de demnitatea ființei umane și protecția drepturilor omului o are conștientizarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale în corespundere cu prevederile constituționale și standardele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Drepturile și libertățile fundamentale pot fi exercitate de către fiecare persoană dacă acestea sunt cunoscute. Drepturile omului, însă, trebuie înțelese și exercitate în corelație cu responsabilitățile care decurg din ele. Astfel, exercitarea fiecărui drept presupune și manifestarea unei anumite responsabilități. Aceasta este condiția de bază pentru realizarea drepturilor și libertăților fundamentale.

Instruirea juridică a cetățenilor este unul dintre obiectivele instituției avocaților parlamentari – Centrul pentru Drepturile Omului. Obiectivul este realizat prin activități de informare și promovare a drepturilor omului, cooperarea cu partenerii preocupați de domeniul drepturilor omului din țară și de peste hotare: autorități publice, instituții și organizații de stat, private, non-guvernamentale și organizații internaționale.

La capitolul activități de informare și promovare a drepturilor omului, Centrul pentru Drepturile Omului a organizat diverse acțiuni, printre care se remarcă trainingul cu genericul „Parteneriat pentru Drepturile Omului”, desfășurat în cadrul Programului bilateral de acțiuni al ombudsmanilor din Republica Polonia și Republica Moldova, între 10 și 14 mai 2010, la Chișinău.

„Parteneriat pentru Drepturile Omului” este un proiect de colaborare a ombudsmanilor din Republica Polonia, Republica Moldova și Mediatorul Republicii Franceze, care a demarat în perioada 9-15 mai, la Chișinău. Inițiativa a fost realizat în cadrul Programului de parteneriat dintre ombudsmanii din Europa de Est, membri ai Uniunii Europene, pentru perioada 2009-2013, cu suportul Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Polonia în cadrul programului „Ajutor extern 2010”.

În cadrul acestui proiect, în 2009, la colegiul European din Natolin și-a desfășurat lucrările seminarul „Starea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în statele-părți ale Programului Parteneriatului Estic”, la care au participat și ombudsmanii din Moldova, Polonia, Franța. Ombudsmanii au evidențiat domeniile de acțiune comună: modelul

instituției ombudsmanului, Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, asistență pentru persoanele care au suferit un prejudiciu în rezultatul crimelor, Mecanismul Egalității de Tratatament și Non-discriminare și combaterea sărăciei și a excluderii sociale.

Subiectele de bază abordate (aspecte privind cadrul legal și competențele ombudsmanului din Polonia, mediatorului Republicii Franceze și instituției avocatului parlamentar din Republica Moldova, organizarea și funcționarea Mecanismelor Naționale de Prevenire a Torturii în Republica Moldova și Republica Polonia, asistența acordată persoanelor care au suferit un prejudiciu în rezultatul crimelor, cu prezentarea experienței ombudsmanului polonez, principiul egalității de tratament și non-discriminare, combaterea sărăciei și a excluderii sociale în Polonia și Republica Moldova), precum și vizitele la instituția penitenciară nr. 4 din Cricova și Centrul Medical de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria” au provocat discuții asupra spectrului larg de probleme în cadrul activității Mecanismelor Naționale de Prevenire a Torturii, despre diferențele sistemelor penitenciare din Polonia și Republica Moldova și, de asemenea, au fost formulate sugestii privind măsurile relevante de redresare a situației.

Cea de-a doua și a treia etape ale proiectului din cadrul programului „Parteneriat pentru Drepturile Omului” s-au desfășurat între 10 și 16 octombrie 2010, în orașul Tbilisi din Georgia și în noiembrie în Polonia.

Aceste evenimente au consolidat încrederea că această cooperare în cadrul programului „Parteneriat pentru Drepturile Omului” va contribui cu siguranță la schimbul de practici în vederea respectării și apărării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, având drept rezultat colaborarea dintre instituțiile naționale ale ombudsmanului.

Un fenomen major cu care se confruntă Republica Moldova este tortura. Ca răspuns la această situație, este implementat Mecanismul Național de Prevenire a Torturii. În calitate sa de Președinte al acestui Mecanism Național, avocatul parlamentar contribuie la combaterea relelor tratamente, mai ales în instituțiile penitenciare. În acest sens, Centrul pentru Drepturile Omului a organizat, în colaborare cu Institutul Democrației și Universitatea de Stat din Comrat, la 14 mai 2010, în or. Comrat, UTA Găgăuz-Yeri, o masă rotundă cu genericul „Combaterea torturii”. Avocatul parlamentar Anatolie Munteanu, Președinte al Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii, a prezentat retrospectiva activității Mecanismului Național, exprimându-și disponibilitatea pentru inițierea unui parteneriat constructiv și eficace cu toți actorii implicați în combaterea torturii și altor pedepse ori tratamente crude, inumane sau degradante.

La 26 iunie, de Ziua Internațională pentru susținerea victimelor torturii, avocatul parlamentar a organizat reuniunea de lucru cu genericul „Fenomenul torturii și al relelor tratamente în vizorul autorităților publice”, cu participarea reprezentanților autorităților implicate

în domeniul vizat din raioanele Cahul, Comrat, Ciadîr-Lunga, Leova, Taraclia, Vulcănești și Cantemir.

La reuniune au fost prezentate acțiunile de prevenire și combatere a fenomenului torturii și altor rele tratamente realizate de factorii de decizie din domeniu, participanții abordând diverse subiecte cu referire la acțiunile specifice întreprinse și la activitățile ce urmează a fi realizate de către instituțiile publice pentru prevenirea și combaterea fenomenului torturii.

Centrul pentru Drepturile Omului răspunde provocărilor cu care se confruntă societatea moldovenească. Iar asigurarea accesului persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială constituie un obiectiv important al activității avocatului parlamentar. Acest subiect trebuie să se afle și în vizorul autorităților publice, în special, atunci când este vorba de asigurarea adaptării infrastructurii sociale la necesitățile persoanelor cu dizabilități. Centrul pentru Drepturile Omului, în parteneriat cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, au pus în discuție situația persoanelor cu dizabilități în cadrul mesei rotunde privind consacrată persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, organizată la 30 noiembrie 2010, la Chișinău.

Au fost desfășurate și alte activități pentru sensibilizarea autorităților publice în cadrul reuniunii de lucru cu genericul „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate”, desfășurată la 2 iulie 2010, la Chișinău. O întrunire cu același generic a avut loc la 8 octombrie 2010, la Comrat, UTA Găgăuzia, și la 3-4 noiembrie, la Cahul și Bălți. Discuțiile din cadrul reuniunilor au relevat încrederea că o cooperare a autorităților publice cu societatea civilă va contribui la crearea condițiilor pentru integrarea persoanelor cu nevoi speciale în societate și va aprofunda colaborarea instituției naționale a ombudsmanului cu autoritățile abilitate. De asemenea, a fost accentuată nevoia conlucrării cu organizațiile non-guvernamentale pentru elaborarea propunerilor de ajustare a cadrului legal național la cel internațional din domeniu.

Lipsa de interes a autorităților publice locale din Cahul și a administrațiilor raionale din Leova, Cantemir și Vulcănești față de problemele persoanelor cu dizabilități demonstrează necesitatea intervențiilor avocatului parlamentar pentru soluționarea problemelor persoanelor cu dizabilități și prezentarea informației / raportului tematic Parlamentului și Guvernului Republicii Moldova. Spre deosebire de Cahul, la Bălți situația la domeniul vizat este relativ mai bună. În raportul său tematic colaboratorul Reprezentanței CpDOM a relatat despre ameliorarea stării de lucruri de aici la acest capitol.

În fiecare an, la 10 decembrie, comunitatea mondială marchează Ziua Internațională a Drepturilor Omului și celebrează adoptarea de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a Declarației Universale a Drepturilor Omului. În contextul acestui eveniment, instituția națională a ombudsmanului a organizat, la 10 decembrie 2010, tradiționala conferință cu

genericul „Drepturile omului – evaluări și perspective”, în cadrul căreia avocații parlamentari au prezentat o evaluare a situației în domeniul drepturilor omului din Republica Moldova și a activității avocaților parlamentari pe segmentele de care sunt responsabili. Avocații parlamentari au menționat, de asemenea, problemele cu care se confruntă cetățenii privind respectarea și protecția drepturilor lor, precum și eforturile necesare pentru a contribui la realizarea obiectivelor trasate și pentru a face din drepturile omului o realitate pentru fiecare persoană.

Ziua Internațională a Drepturilor Omului, marcată în cadrul acestui eveniment, a reiterat realizările apărătorilor drepturilor omului, subliniind, în același timp, responsabilitățile pe care le au Guvernul, autoritățile publice, instituția avocaților parlamentari, instituțiile și organizațiile preocupate de domeniul drepturilor omului în respectarea și satisfacerea drepturilor economice, sociale și culturale ale persoanei indispensabile pentru demnitatea și libera dezvoltare a personalității, precum și în prevenirea și combaterea diverselor fenomene care prejudiciază persoana în calitate de ființă umană.

Copiii sunt deținători de drepturi depline și este important ca ei să beneficieze de acces la informațiile de care au nevoie. Și este important ca în problemele care îi privesc pe copii, să le fie ascultate și auzite vocile și opiniile. Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului este purtătorul de cuvânt al copilului, contribuind la asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale copilului în Moldova.

Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, Tamara Plămădeală, a organizat în 2010 opt mese rotunde de informare în domeniu. Prin contribuția avocatului copilului, la 19 martie 2010, a fost inițiată colaborarea cu Consiliul Național Consultativ al Copiilor. Acest Consiliu va contribui la consultarea copiilor din regiunile țării asupra problemelor cu care se confruntă ei în viața cotidiană, a situațiilor în care li se încalcă mai frecvent drepturile și va contribui, de asemenea, la prevenirea încălcării drepturilor copilului. Consilii Locale Consultative ale Copiilor pe lângă Avocatul copilului au fost create în 17 raioane ale țării: Șoldănești, Telenești, Sângerei, Florești, Călărași, Strășeni, Fălești, Glodeni, Ialoveni, Hâncești, Cimișlia, Rezina, Fălești, Dubăsari, Criuleni, Briceni și Edineț. De asemenea, au fost organizate mese rotunde pentru consultarea copiilor din țară în domeniul drepturilor și libertăților copilului, cu accent pe dificultățile în acest domeniu și pe soluții.

În procesul de informare și promovare a drepturilor copilului în Moldova sunt relevante și cele trei evenimente cu genericul „Ziua Ușilor Deschise la Avocatul copilului”, desfășurate la 14 iunie în contextul Zilei Internaționale a Copilului, la 8 septembrie de Ziua Internațională a Alfabetizării, în cadrul căreia copiii au organizat un flash-mob în centrul capitalei, precum și Ziua Ușilor Deschise din 5 noiembrie 2010. Aceste evenimente au contribuit la informarea copilului privind drepturile copilului și le-au oferit oportunitatea de a face personal cunoștință cu

activitatea avocatului copilului și a echipei sale pentru a afla răspuns la întrebările care îi preocupă. Aceste acțiuni pot fi privite și ca o demonstrare practică a transparenței în activitatea avocatului copilului și a cooperării cu copiii în subiectele care îi privesc.

Elaborarea și editarea publicațiilor informative, de asemenea, constituie o metodă de informare și promovare a drepturilor omului și aceste produse îi ajută atât adultului, cât și copilului să-și cunoască mai bine drepturile și libertățile constituționale și mecanismele existente în realizarea protecției lor.

În 2010, a fost elaborat Raportul anual privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova 2009, care, potrivit art. 34 al Legii nr.1349 cu privire la avocații parlamentari din 17 octombrie 1997, este prezentat, la începutul fiecărui an, Parlamentului. De asemenea, a fost elaborat Raportul privind activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în anul 2009. Materialul informativ al acestor rapoarte (în limbile de stat, rusă și engleză) a fost plasat pentru informare pe pagina oficială a instituției și poate fi accesat la adresa: www.ombudsman.md.

În baza surselor financiare alocate din bugetul de stat, Centrul pentru Drepturile Omului a elaborat și editat patru ghiduri: „Dreptul de adresare la Curtea Europeană a Drepturilor Omului”, „Dreptul la petiționare”, „Cadrul juridic privind drepturile cetățenilor străini și apatrizilor”, „Prevenirea și combaterea discriminării” și patru pliante: „Non–discriminarea”, „Generalizarea jurisprudenței Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1997-2009) vizavi de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (art. 8, 9, 10, 11)”, „Spune NU violenței asupra copilului!”, „Drepturile pacientului”.

Cu sprijinul financiar al UNICEF, a fost editat Raportul de activitate al Avocatului copilului pentru anul 2009 și au fost reeditate două pliante: „Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului” și „Telefonul Copilului”.

Aceste publicații au fost diseminate în cadrul activităților instituției, organizate în regiunile țării, și a acțiunilor partenerilor din domeniu.

Informarea, comunicarea și promovarea drepturilor omului în comunitate a fost asigurată inclusiv prin funcționarea permanentă și actualizarea paginii oficiale Centrului pentru Drepturile Omului în Moldova prin actualizarea paginii web: www.ombudsman.md. Astfel, în perioada ianuarie-decembrie 2010, aici au fost plasate aproximativ 220 de subiecte. La fel, pe dimensiunea de informare, comunicare și promovare pot fi menționate diseminarea materialelor promoționale ale CpDOM și elaborarea unui capitol despre instituția avocaților parlamentari pentru publicația „Republica Moldova – Consiliul Europei, parteneriat pentru un viitor european”, realizată de Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei.

Conferințele de presă au constituit, de asemenea, o oportunitate pentru informarea publicului, mass-media și partenerilor privind domeniile de activitate ale avocaților parlamentari și pentru promovarea drepturilor omului. În 2010 au fost organizate opt conferințe de presă, în cadrul cărora avocații parlamentari au relevat problemele vizate în Raportul privind respectarea drepturilor omului în anul 2009, precum și dificultățile identificate în exercitarea mandatului în domeniul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și, în particular, în domeniul protecției drepturilor copilului. O informație detaliată se conține în capitolele consacrate respectării drepturilor copilului și drepturilor persoanelor cu dizabilități.

În 2010, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului a informat publicul asupra anumitor aspecte privind respectarea copilului inclusiv prin intermediul celor 94 de apariții media în emisiuni radio și tv și interviuri: 20 de emisiuni tv, 11 emisiuni radio, 14 interviuri, 21 de articole în presa tipărită, 28 de preluări ale comunicatelor de presă difuzate de avocatul copilului.

68 de comunicate de presă au fost distribuit în 2010 către mass-media, fiind plasate și pe pagina web a Centrului pentru Drepturile Omului – www.ombudsman.md.

Pentru crearea unor oportunități mai bune de diseminare a informației cu privire la domeniile de activitate, avocații parlamentari au efectuat vizite de informare și de lucru în regiuni.

În scopul verificării corespunderii la standardele internaționale a condițiilor de trai în instituțiile de asistență socială din Republica Moldova și monitorizării modului în care administrațiile respectă legislația în vigoare privind drepturile și libertățile fundamentale, avocatul parlamentar Aurelia Grigoriu a efectuat nouă vizite la azilurile pentru persoane în vârstă, centrele de găzduire pentru persoane fără adăpost și alte instituții de profil din țară. Printre acestea se numără vizitele la Centrul de îngrijire și asistență pentru persoane vârstnice azilul „Acasă” din s. Bădiceni, Soroca (13 iulie 2010), Centrul multidisciplinar pentru prevenirea excluziunii sociale persoanelor cu dizabilități (20 iulie 2010 și Centrul de zi pentru copii cu dizabilități din Cahul (28 decembrie 2010) etc.

Cu ocazia Zilei Internaționale a Copilului, la 1 iunie 2010, avocații parlamentari au efectuat o vizită – devenită deja tradițională – la Centrul de protecție socială a copiilor orfani, din familii defavorizate și bătrânilor singuri „Prometeu” din Strășeni, pentru fi aproape de ei și pentru a-și exprima solidaritatea.

Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului a efectuat, în anul 2010, 57 de vizite de lucru și de informare în instituții de învățământ, centre de plasament, case de copii, tabere de odihnă, instituții medicale, familii needucogene și instituții penitenciare în care sunt deținuți minorii. Iar informarea publicului și a comunităților privind rezultatele acestor vizite a

fost realizată prin intermediul paginii oficiale a instituției și comunicatelor de presă expediate către mass-media.

La fel ca în anii precedenți, avocații parlamentari au pledat pentru dezvoltarea cooperării și intensificarea dialogului cu instituțiile preocupate de drepturile omului la nivel național, regional și internațional, contribuind astfel la promovarea, respectarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În contextul dialogului deschis pe care îl susțin, avocații parlamentari au avut, în anul 2010, 16 întreveneri atât cu reprezentanții diferitelor instituții și organizații de peste hotare aflați în vizite de lucru / informare / studiu în Republica Moldova, cât și cu reprezentanți ai misiunilor străine acreditate în Republica Moldova și autorități publice din țară. Întâlnirile au contribuit la menținerea relațiilor de colaborare, schimbul de practici și idei și inițierea unor noi relații de cooperare și parteneriate cu organizații și instituții care contribuie la respectarea drepturilor omului.

Un punct forte pentru eficientizarea activității instituției avocaților parlamentari din Moldova l-a constituit schimbul de practici cu instituțiile similare ale altor state, întrunirile organizate de Institutul Internațional al Ombudsmanului (IOI), Asociația Ombudsmanilor și Mediatorilor Francofoni (AOMF), Consiliul European, Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor pentru Copii (ENOC), Misiunea OSCE în Moldova, PNUD Moldova, alte agenții și organizații internaționale preocupate de drepturile omului. Prin intermediul acestor relații, avocații parlamentari și colaboratorii Centrului pentru Drepturile Omului contribuie la aplicarea practicilor avansate în activitatea lor cotidiană și la dezvoltarea dialogului la nivel internațional și regional cu instituțiile din domeniul drepturilor omului.

Avocații parlamentari au fost implicați în activitățile organizate de autoritățile publice, organizațiile străine acreditate în Moldova și ONG-urile naționale pe diverse segmente din domeniul drepturilor omului, participând la mese rotunde, conferințe internaționale, ședințe, seminar și discuții publice.

În cadrul acestor evenimente unul dintre mesajele-cheie transmis de avocații parlamentari din Moldova a vizat faptul că nu există factori ce pot fi interpretați de sistemul național de drept ca justificare pentru recurgerea la un comportament interzis – nici comportamentul victimei, nici presiunea asupra făptuitorului pentru a continua investigația sau pentru a preveni o infracțiune și nici alte circumstanțe externe. Astfel, prevenirea și combaterea torturii trebuie să rămână o prioritate la nivel național, prezentă în orice program de consolidare a statului de drept.

O metodă eficientă și promptă de informare asupra drepturilor și libertăților fundamentale o constituie funcționarea serviciului telefonic Linia Fierbinte. În cadrul Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, în 2010, au activat două servicii informaționale de acest fel.

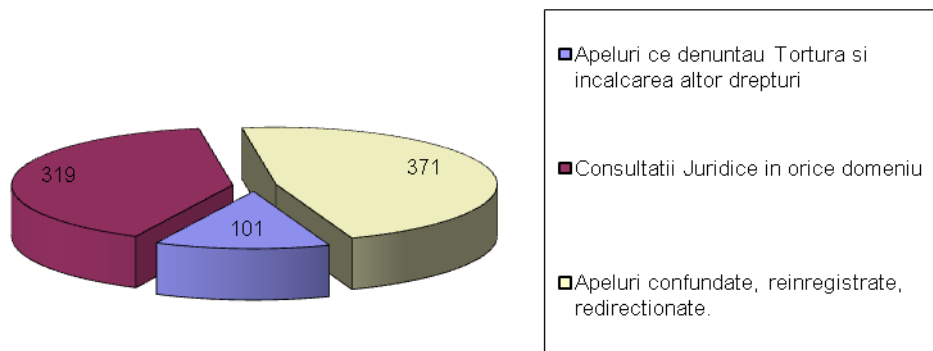
La 1 iunie 2009, a fost deschisă Linia Fierbinte a Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii (0 8001 2222), creată în cadrul proiectului „Susținerea pentru consolidarea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în conformitate cu prevederile Protocolului Opțional CAT”, finanțat de Uniunea Europeană și co-finanțat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD).

Linia Fierbinte „Telefonul Copilului” (0 8001 1116) a fost lansată, la 30 august 2009, de către avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului, în parteneriat cu organizația non-guvernamentală „CCF Moldova – Copil, Comunitate, Familie”, reprezentant oficial al *Hope and Homes for Children* (Marea Britanie), cu sprijinul Misiunii OSCE în Moldova.

La Linia Fierbinte a Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii au fost înregistrate, în 2010, 791 de apeluri, dintre care doar 101 apeluri au făcut referire la aplicarea torturii sau încălcarea altor drepturi. Diagrama prezentată în continuare ilustrează tendința beneficiarilor de a renunța conștient la consultarea unui avocat în materie procesual civilă, succesorală, fiscală etc., considerând că Linia Fierbinte le poate oferi consultație juridică gratuită.

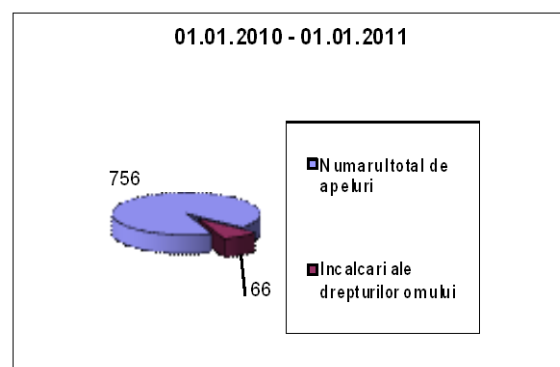
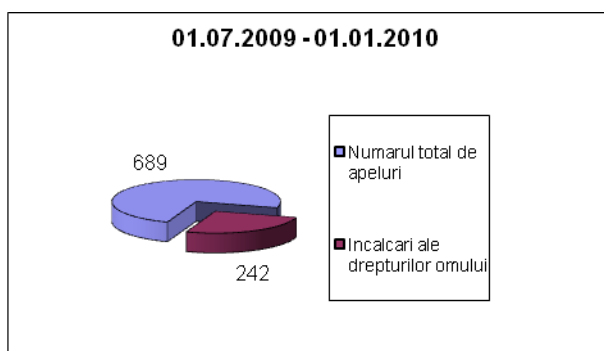
Transferul de practici și dialogul avocaților parlamentari, dezvoltat la nivel internațional, regional și național cu instituțiile preocupate de domeniul drepturilor omului, vor consolida procesul de promovare, respectare și protejare a drepturilor și libertăților fundamentale. Acestea vor favoriza și stabilirea unor relații de cooperare în elaborarea propunerilor de ajustare a cadrului legal național la cel internațional din domeniu, a politicilor și strategiilor naționale și vor facilita schimbul de informații și organizarea unor activități pe segmentele de activitate comună.

Perioada 2010 - 2011
Numarul total de apeluri: 791
Dintre care:

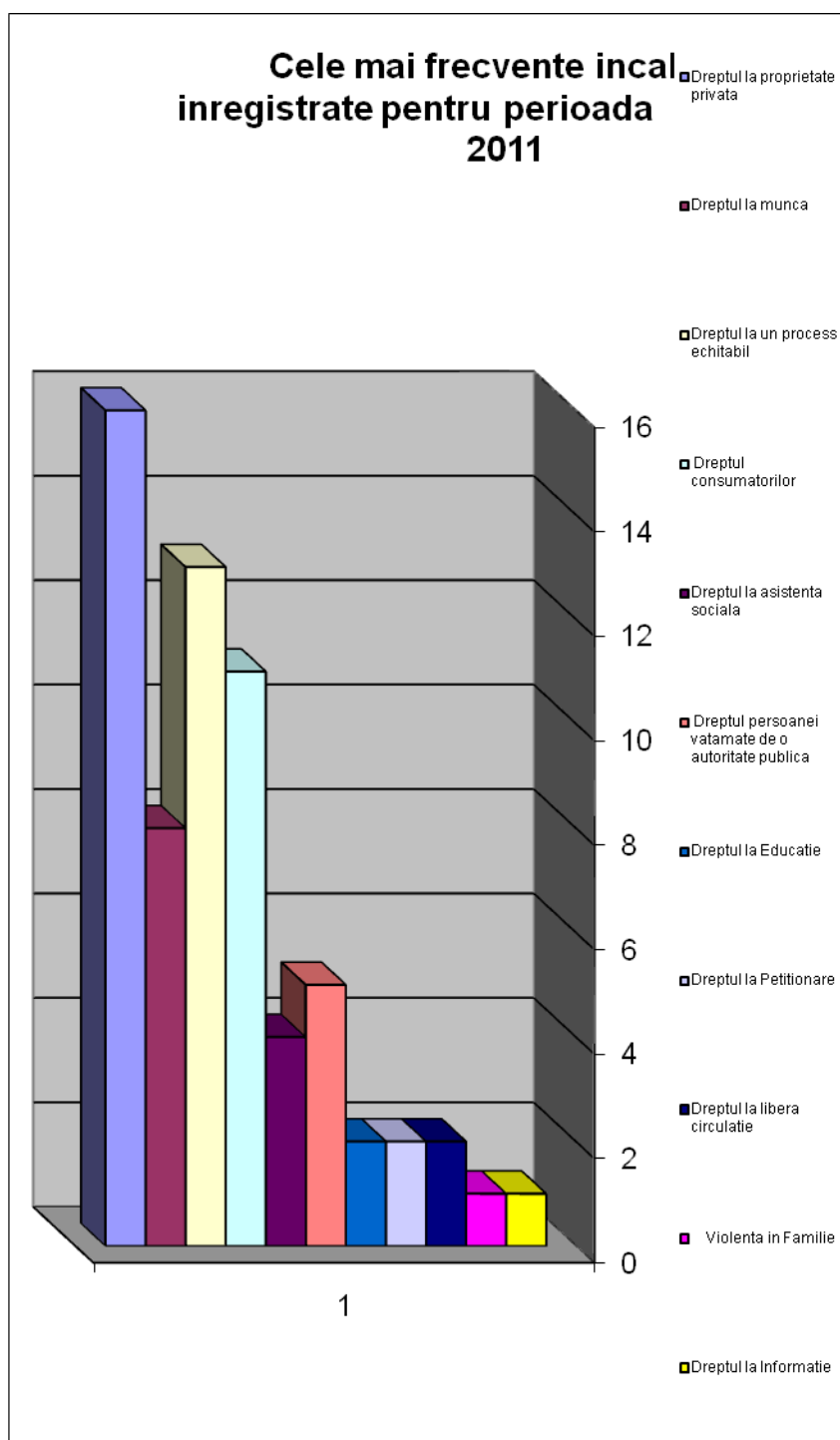
Pe parcursul anului 2010, au fost înregistrate 35 de apeluri referitoare la aplicarea torturii. O parte dintre apelurile privind tortura sau condițiile proaste de detenție au parvenit de la rudele pretinselor victime. Însă, la verificarea acestor semnale de către membrii Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii, pretinsa victimă nega faptul aplicării torturii, fie din cauza intimidării victimelor, fie din cauza informațiilor furnizate de rude. De altfel, Linia Fierbinte a Mecanismului Național nu poate selecta informațiile, însă, atunci când sunt recepționate, acestea sunt supuse verificării.

Între ianuarie 2010 și ianuarie 2011, Linia Fierbinte 0 8001 2222 a înregistrat 66 de apeluri privind încălcarea drepturilor omului.

În comparație cu raportul precedent, numărul apelurilor ce reflectau încălcarea unui sau altui drept s-a diminuat semnificativ. Cele mai multe apeluri vizau violarea dreptului la proprietate privată, iar drept subiecți ai încălcărilor comise figurează statul și persoanele fizice care prin acțiunile / inacțiunile lor au încălcat drepturi constituționale. În majoritatea cazurilor, beneficiarii au obținut consultații prin prisma Codului Civil și Procesual Civil în vederea valorificării drepturilor legale în instanța de judecată.

În topul apelurilor, urmează alte drepturi încălcate, așa cum ilustrează această diagramă:

Cele mai multe drepturi citate aici coincid cu cele menționate în raportul precedent. Caracterul permanent al acestor încălcări trebuie abordat serios, chiar dacă cifrele se deosebesc mult de cele din 2009. Este necesară eliminarea acestui proces ritmic, iar suportul gnoseologic poate fi acordat de Linia Fierbinte a Mecanismului Național, deși, recunoaștem, acesta nu este suficient.

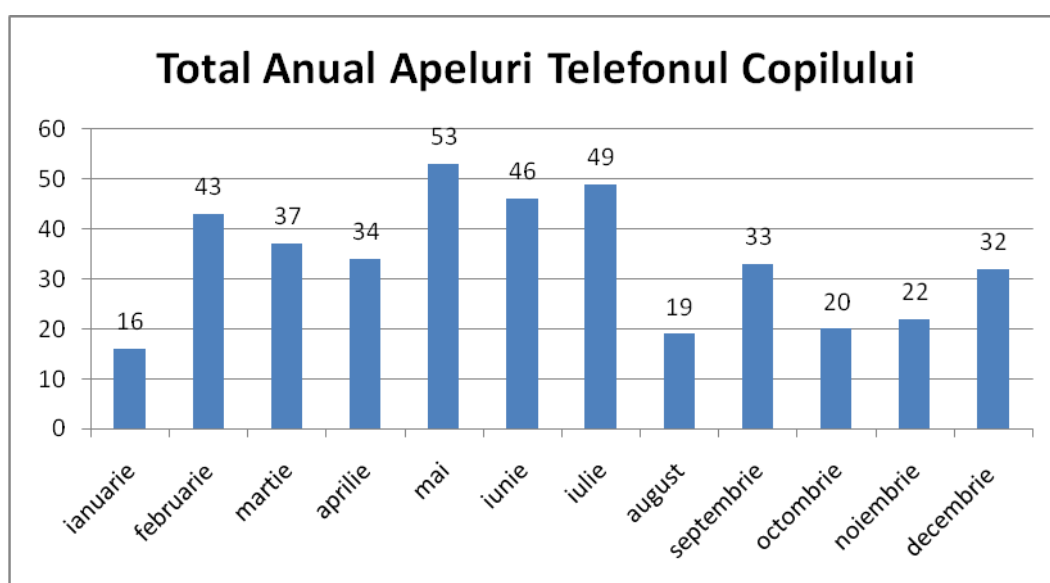
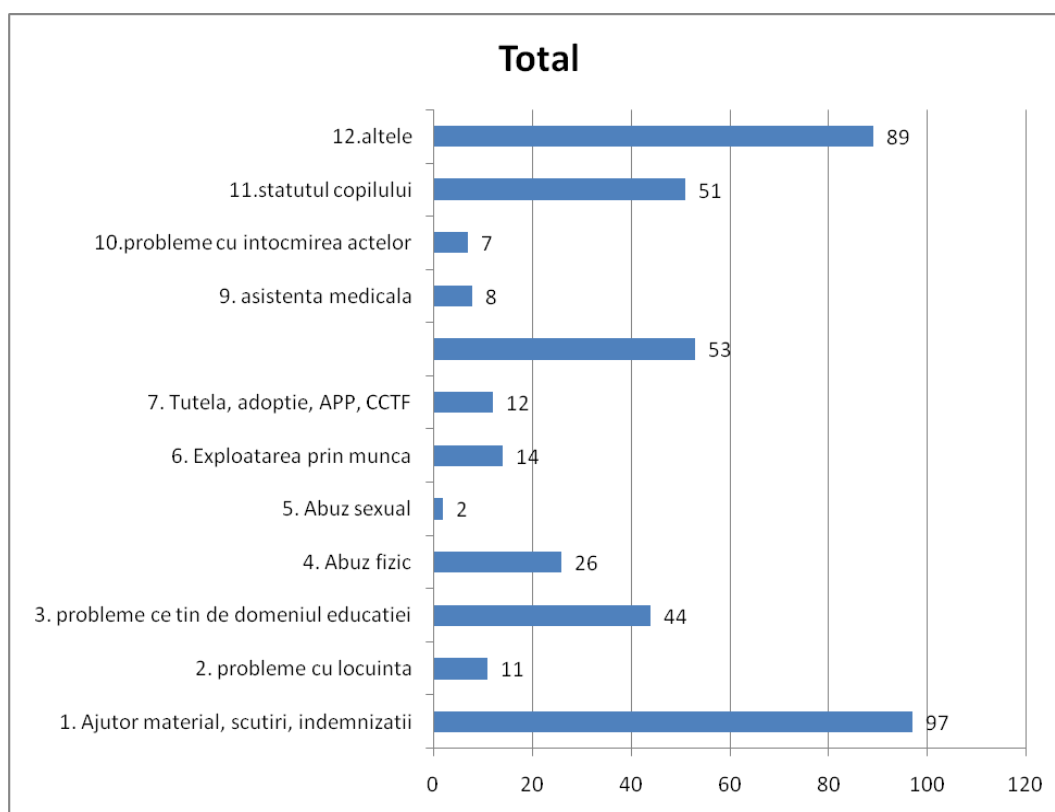
Drepturile omului reprezintă principalele condiții care permit fiecărei persoane să-și dezvolte și să-și folosească cât mai eficient calitățile: fizice, intelectuale, morale, socio-afective

și spirituale. Drepturile decurg din aspirația tot mai mare a umanității la o viață în care demnitatea și valoarea fiecăruia este respectată și protejată.

Fenomenul torturii nu este propriu doar Republicii Moldova, acest fapt fiind confirmat de mai multe hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului. Chiar statele cele mai dezvoltate se confruntă cu dificultăți pe acest segment. Spre exemplu, în 2009, pentru încălcarea art. 3 CEDO, liderul condamnărilor a fost Rusia (cu 87 de cazuri), urmată de Turcia (30), România (14), Italia (11), Polonia (10), Ucraina (9), Moldova (8), Georgia (7), Grecia (5), Bulgaria (3) și Slovacia, Spania, Albania, Armenia, Austria, Franța (respectiv câte una sau două condamnări). Indiferent de acești indicatori, Republica Moldova ar fi trebuit să-și propună doar un singur reper ideal – cifra 0 în statistici privind încălcarea art. 3 CEDO. Această ambiție a fost realizată de Germania, Norvegia, Finlanda etc. Cu regret, cazurile înregistrate în Moldova în 2010 la Linia Fierbinte a Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii demonstrează că aceeași situație se menține și în anul 2011.

Cel de-al doilea serviciu informațional telefonic – *Telefonul Copilului* – 0 800 11116 – administrat de Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, are misiunea de a contribui la protecția drepturilor copilului prin oferirea consultațiilor juridice gratuite, implicarea directă în soluționarea cazurilor grave de abuz și, la necesitate, prin posibilitatea de a discuta direct cu avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului.

În perioada ianuarie-decembrie 2010, la Telefonul Copilului au fost înregistrate 404 apeluri. Cele mai multe solicitări vizau probleme legate de ajutorul material, scutiri și îndemnizații, precum și subiecte legate de domeniul educațional și informații referitoare la instituția avocaților parlamentari. Diagramele din continuare prezintă o statistică a apelurilor la Telefonul Copilului.

O mare parte de cetățeni au apelat la Linia Fierbinte *Telefonul Copilului* pentru a beneficia de consultație gratuită pe un spectru larg de probleme vizând protecția drepturilor copilului. Operatorii Liniei Fierbinți au înregistrat o serie de apeluri referitoare la abuzul emoțional, fizic, sexual sau neglijare, violență și exploatare, implicându-se și în soluționarea unor cazuri.

Avocatul copilului a înaintat o recomandare Guvernului pentru finanțarea Liniei Fierbinți, care poate deveni astfel o oportunitate pentru copii de a beneficia de susținere atunci când sunt abuzați, ignorați etc. Răspuns din partea Guvernului n-a parvenit. Indiferent de evoluții, Centrul

pentru Drepturile Omului va menține Linia telefonică până vor fi identificate alte surse financiare. Este necesar ca Telefonul Copilului să funcționeze 24 din 24 de ore, pentru ca toți copiii să beneficieze de consiliere psihologică.

Liniile Fierbinți și-au demonstrat importanța și eficiența mai ales prin facilitarea accesului la informare nu doar în domeniile în care au fost create – combaterea torturii și asigurarea drepturilor copilului. Acestea au deschis oportunități de soluționare pentru mai multe persoane care nu dispun de informații, mijloace și deprinderi de acțiune în nume propriu. În acest context, impactul Liniei Fierbinți a Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii (0 8001 2222) și al Liniei Fierbinți – Telefonul Copilului (0 8001 1116) este relevat de sporirea accesului cetățenilor la apeluri și servicii de informare și consultanță juridică gratuită în domeniul drepturilor omului și de contribuția la repunerea persoanelor în drepturile presupus lezate.

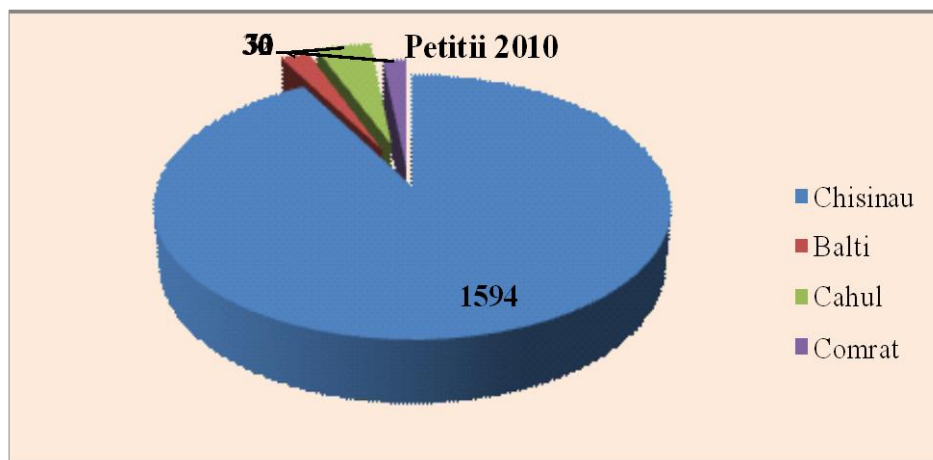
CAPITOLUL IV

Alte aspecte ale activității Centrului pentru Drepturile Omului

1. Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în cifre

Centrul pentru Drepturile Omului, în calitatea sa de instituție națională pentru promovarea și protejarea drepturilor omului, este autorizată, prin art. 13 al actului de constituire, să examineze sesizările cetățenilor Republicii Moldova, cetățenilor străini și apatrizilor care locuiesc permanent sau se află temporar pe teritoriul ei, ale căror drepturi și libertăți au fost încălcate în Republica Moldova.

Astfel, fiecare persoană este în drept să solicite avocatului parlamentar investigarea cazurilor de încălcare a drepturilor și libertăților sale, cu condiția ca dreptul pretins lezat să

fie unul constituțional, iar încălcarea să fie imputată uneia din instituțiile enumerate expres în art. 15 din Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997.

Pentru ca toți cetățenii să se poată folosi de acest drept, cererile adresate avocatului parlamentar sunt scutite de taxa de stat, conform alin.(2) art.14 din Legea cu privire la avocații parlamentari.

Pe parcursul anului 2010, la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova au parvenit 1732 de cereri, recepționate de Reprezentanțele Centrului din orașele Chișinău, Cahul, Comrat și Bălți (Anexa 1), ceea ce constituie cu 68 de cereri mai puțin decât în anul 2009 (Anexa 2).

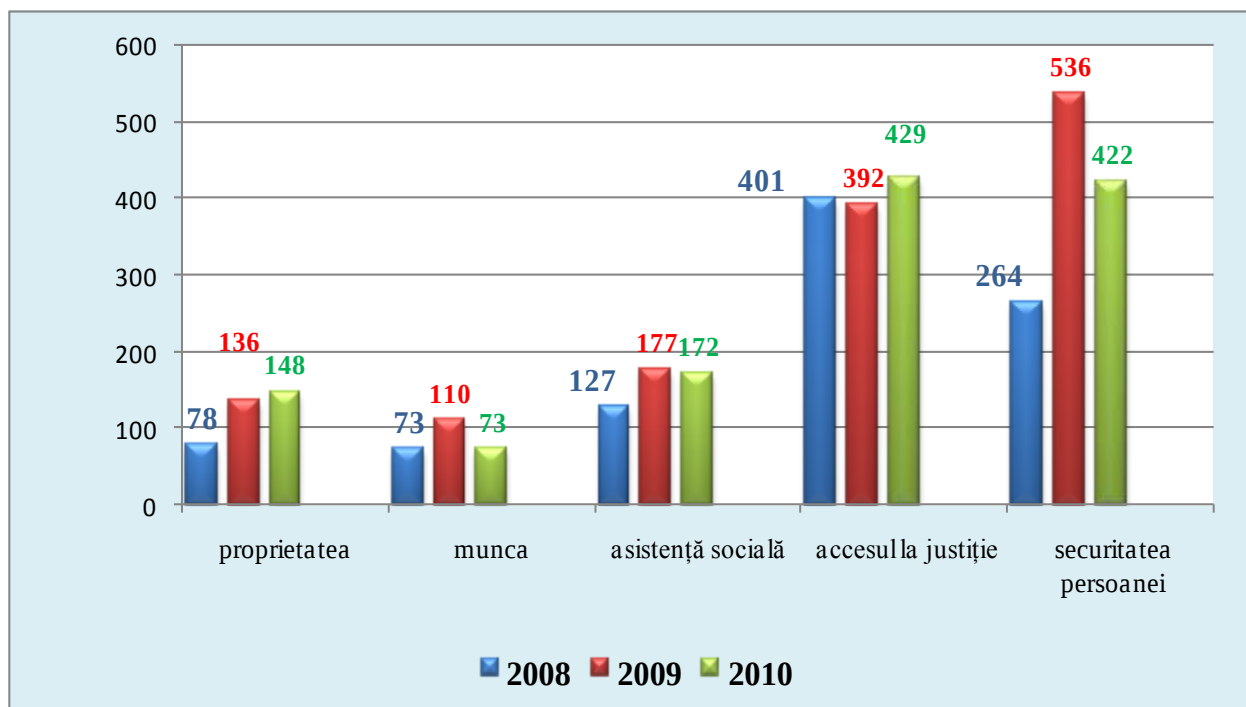
Aici, înainte de analiza indicatorilor de activitate, vom explica faptul că sistemul existent de compilare a datelor statistice nu mai satisface necesitățile instituției pe segmentul administrării plângerilor, iar clasificarea cererilor de către CpDOM nu prezintă întotdeauna natura acestora foarte clar. Categoriile precum „dreptul la ocrotirea sănătății” sau „dreptul la cetățenie” sunt destul de clare în sine, pe când altele sunt mai puțin evidente. Spre exemplu, cea mai extinsă categorie în fiecare an „securitatea și demnitatea personală” nu este o denumire informativă și poate să includă mai multe aspecte – de la tortură până la detalii relativ minore.

Lacunele existente pe acest segment prioritar au fost remarcate de experții internaționali Richard Carver și Alexei Korotaev, în cadrul misiunii din 2007 de evaluare a eficienței instituției naționale pentru drepturile omului, sau Eric Svanidze, în contextul monitorizării în 2009 a situației pe țară în domeniul combaterii relelor tratamente.

În opinia acestor specialiști, formulate independent unii de alții și reflectate în rapoartele lor, o descriere mai detaliată și mai amplă a cererilor ar asigura o imagine mai clară, iar integrarea datelor într-un sistem național uniform de colectare a informațiilor statistice relevante va spori, cu siguranță, eficiența instituției.

Analiza datelor statistice relevă că cele mai frecvente motive de adresare la Centrul pentru Drepturile Omului sunt legate, în mod constant, de pretinsele încălcări ale dreptului la garanții sociale, la proprietate privată și muncă, îngrădirea accesului liber la justiție, precum și violarea dreptului la securitate și demnitate personală. Din totalul celor 1732 de petiții adresate în 2010, 1244 (72 la sută) abordează una din tematicile menționate (Anexele III și IV).

Anexa III

Anexa IV

Tematică	Petiții	%
Accesul liber la justiție	429	24.77
Securitatea și demnitatea personală	422	24.36
Dreptul la muncă	73	4.21
Accesul liber la informație	160	9.24
Viața familială	117	6.76
Dreptul la asistență și protecție socială	172	9.93
Libera circulație	33	1.91
Dreptul la ocrotirea sănătății	45	2.60
Dreptul la apărare	39	2.25
Proprietate privată	148	8.55
Dreptul la mediu înconjurător sănătos	6	0.35
Dreptul la petiționare	37	2.14
Dreptul la cetățenie	10	0.58
Dreptul la instruire	16	0.92
Dreptul la administrare	3	0.17
Viata intimă și privată	12	0.69
Libertățile personale	4	0.23
Dreptul electoral	1	0.06
Altele	5	0.29
Total	1732	100.00

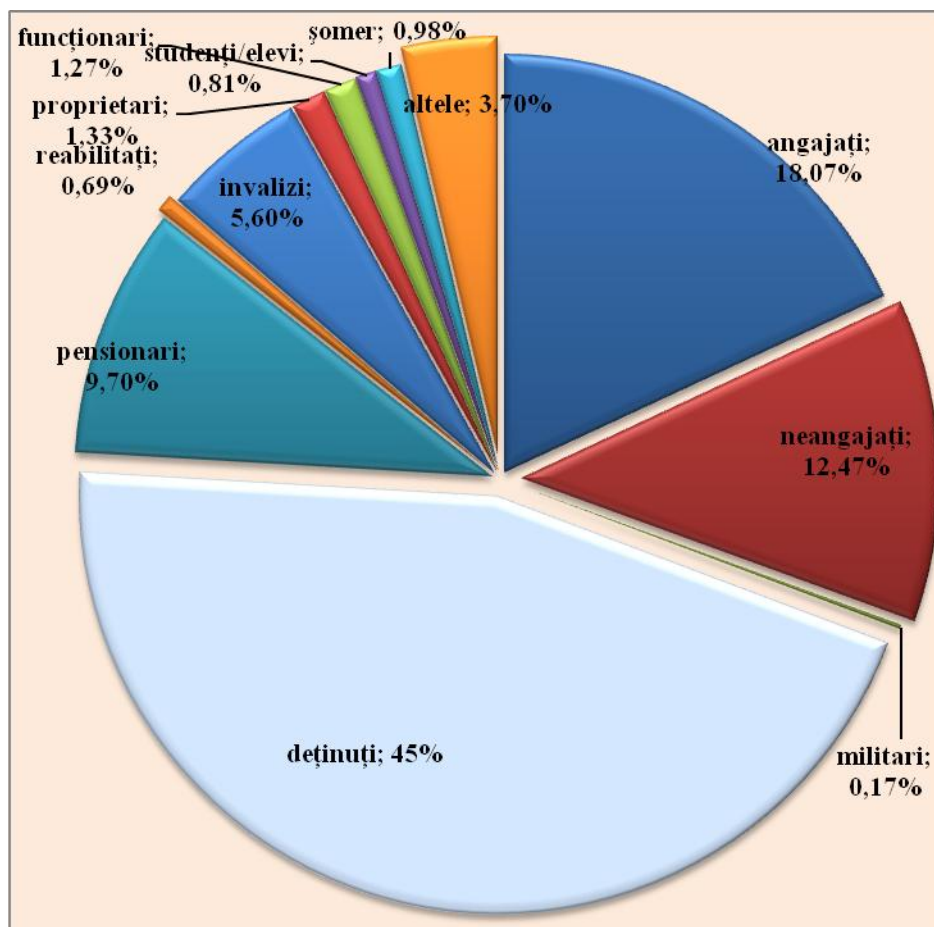
Notă: La rubrica „alte” sunt incluse cererile în care nu este invocată încălcarea unui drept constituțional, ca spre exemplu drepturile consumatorului.

Cu referire la datele prezentate în Anexa IV, este de remarcat că menționarea redusă a unor tematici nu indică neapărat asupra unui nivel ridicat de respectare a drepturilor cetățenilor în aceste domenii, ci mai degrabă imposibilitatea sesizării Centrului, din diverse motive subiective, sau tolerarea încălcărilor cu un grad prejudiciabil redus, fie soluționarea problemei prin intermediul instanțelor judecătorești.

Această situație reflectă caracterul insuficient al sistemului actual de compilare a datelor statistice, în acest caz, datorită faptului că tematicile sunt generale. În opinia avocaților parlamentari, astfel se creează dificultăți la analiza motivelor reale care i-au determinat pe cetățeni să sesizeze Centrul pentru Drepturile Omului. De exemplu, dreptul cu cele mai multe referiri – dreptul la „securitate și demnitate personală” – este formulat mult prea general, iar pentru prezentarea unor date obiective legate de problematica adresărilor este necesară prelucrarea manuală a corespondenței, prin ce consumă nejustificat resursele instituției. Astfel, dintre acele 422 de cereri incluse la rubrica „securitate și demnitate personală”, 48 la sută constituie sesizări despre aplicarea torturii și relelor tratamente de către agenții statului în instituțiile subordonate atât Ministerului Justiției, cât și Ministerului Afacerilor Interne. 16 la sută din cereri invocă ilegalitatea transferului într-o altă instituție penitenciară, precum și refuzul, considerat de petiționar nemotivat și ilegal, de transferare într-o instituție penitenciară situată mai aproape de rude. În circa 11 la sută din cereri este acuzată calitatea serviciilor medicale în sistemul penitenciar, iar în 24 la sută sunt reclamate condițiile de detenție.

Anexa V răspunde la întrebarea „Cine apelează la ajutorul avocaților parlamentari?”. Astfel, pe parcursul anului 2010, la Centru au depus petiții 783 de deținuți, 313 angajați, 168 de pensionari, 216 persoane neangajate, 97 de invalizi, precum și alte categorii mai puțin numeroase, date reflectate aici.

Anexa V

Geografia petițiilor, prezentată în Anexa VI , relevă că majoritatea adresărilor, la fel ca și în anii precedenți, parvin din raza municipiului Chișinău (aproximativ 40 la sută). Acest fapt se explică prin caracterul accesibil al instituției pentru locuitorii municipiului și ai comunităților din vecinătate.

Anexa VI

Numărul mic, în termeni absoluți, al adresărilor din regiunea de est a țării (23 cereri) se explică atât prin lipsa de încredere a cetățenilor că la Chișinău vor fi soluționate problemelor existente în acest teritoriu, unde legile Republicii Moldova nu funcționează, cât și prin frica de a fi urmăriți pentru aceasta de către autoritățile de la Tiraspol.

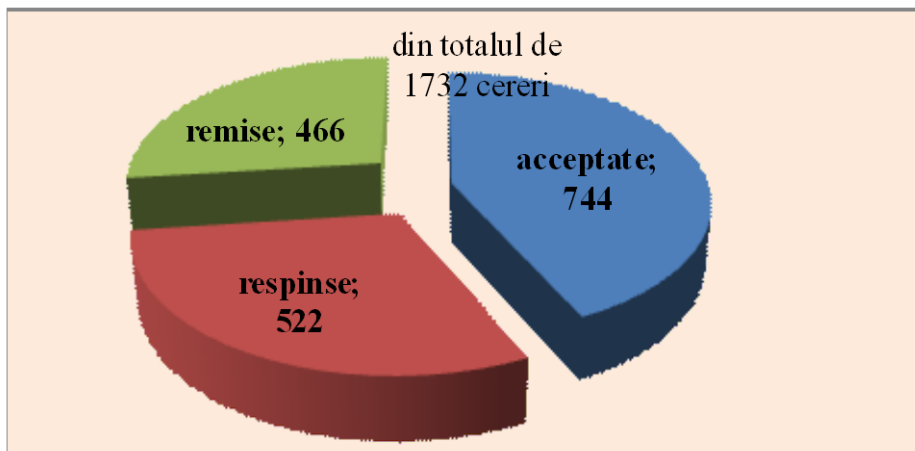
După înregistrarea cererii, avocatul parlamentar adoptă una din soluțiile propuse de art. 20 din Legea cu privire la avocații parlamentari și este în drept: 1) să accepte cererea spre examinare; 2) să respingă cererea, explicând petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile; sau 3) să remită cererea organelor competente pentru a fi examinată în conformitate cu Legea cu privire la petiționare.

În practică, toate cererile primite trec examinarea primară, care are drept scop identificarea dreptului pretins lezat, verificarea caracterului temeinic al cererii în raport cu cadrul legislativ și normativ național și internațional, examinarea posibilității de implicare a ombudsmanului, iar în

cazul în care cererea se află în afara mandatului, este identificată instituția competentă pentru soluționarea cazului.

Anexa VII

Anexa VII ilustrează că, din totalul cererilor înregistrate (1732), 744 au fost admise și investigate cu resurse proprii, 522 au fost restituite, indicându-se petiționarului căile și procedeele legale de repunere în dreptul pretins

lezat, iar alte 466 au fost remise spre examinare organelor competente, fiind instituit controlul avocatului parlamentar asupra rezolvării acestora.

După examinarea celor 744 de cereri, au fost realizate mai multe acțiuni și au fost adoptate actele de reacționare, prezentate în Anexa VIII, în comparație anii 2008 și 2009.

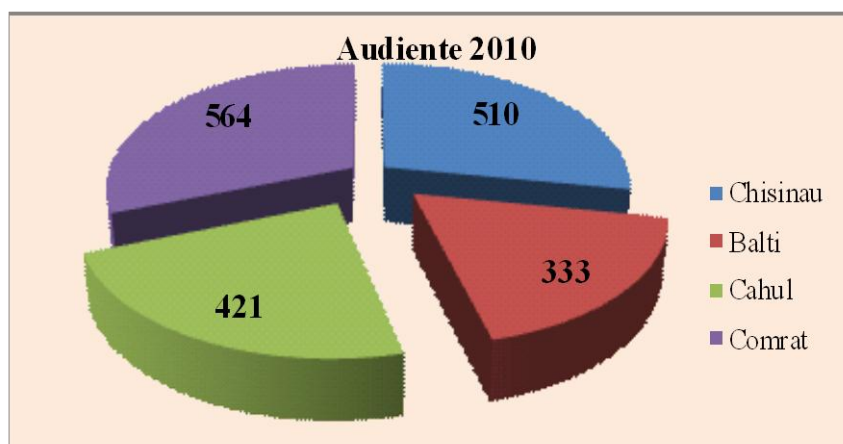
Anexa VIII

Tipul acțiunii / actului de reacționare	2008	2009	2010
Aviz (în temeiul art. 27 din Legea 1349)	13	68	144
Demersuri (pentru intentarea procedurii penale / disciplinare în temeiul art.28 lit. b) Legea 1349) și Sesizări (asupra cazurilor de încălcări a eticii de serviciu, târăgănare și birocratism, în temeiul art.28 lit.d) Legea 1349)	8	33	59
Sesizări la Curtea Constituțională (în temeiul art.31 din Legea 1349)	2	2	10
Propuneri de perfecționare a legislației în domeniul drepturilor omului (prezentate Parlamentului și Guvernului în temeiul art.29 din Legea 1349)	10	5	28
Acțiuni în judecată	-	-	6
Rapoarte tematice	-	-	24
TOTAL	33	108	335

Constatăm că o serie de autorități până-n prezent nu au ajuns să cunoască și, respectiv, să recunoască împuternicirile avocaților parlamentari. Printre aceste instituții se numără organe ale administrației publice locale, societăți cu capital privat, dar și unele autorități publice centrale,

precum Ministerul Educației care, nesocotind prevederile legale, a oferit răspuns la avizul avocatului parlamentar din 23 august 2010 abia la 6 decembrie 2010, depășind cu peste două luni termenul acordat,. De asemenea, pe această listă figurează Procuratura Generală care a fost surprinsă asupra depășirii termenului de examinare de o lună cu altele două luni, sau Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, ambele instituții depășind cu peste o lună termenul acordat de avocatul parlamentar pentru examinarea avizului și reacție. Și exemplele ar putea continua. Avocații parlamentari consideră că acest fenomen periclitează esențial activitatea instituției pentru drepturile omului, a cărei eficiență este strâns legată de modul în care sunt tratate solicitările. Iată de ce este oportună aici evidențierea dificultăților întâlnite, o practică ce poate fi dezvoltată. O altă metodă de obținere din prima sursă a informației privind presupusele violări de drepturi sunt *audiențele zilnice*, desfășurate atât de către avocații parlamentari, cât și de către funcționarii Centrului pentru Drepturile Omului, conform unui grafic aprobat lunar prin ordinul directorului instituției.

Scopul audiențelor este identificarea încălcărilor care pot fi investigate de instituție, apelantului fiindu-i recomandată adresarea unei cereri avocatului parlamentar prin completarea unui model tipizat, iar în cazul în care subiectul abordat se află în afara mandatului avocatului parlamentar, cetățeanul este îndrumat spre organul

competent, concomitent beneficiind și de o consultație în domeniul dreptului. Totodată, urmărind crearea unor condiții echitabile de acces la serviciile instituției naționale de protejare a drepturilor omului, în cadrul Centrului funcționează trei Reprezentanțe, cu sediile în Bălți, Cahul și Comrat. Una dintre atribuțiile acestora este primirea cetățenilor în audiență la sediul reprezentanței. Pe parcursul anului 2010, la sediile din regiuni ale Centrului pentru Drepturile Omului au fost primite în audiență 2046 persoane. În 2010, au fost planificate și realizate mai multe acțiuni care au apropiat activitatea Centrului pentru Drepturile Omului de localitățile rurale, prin intermediul audiențelor în afara sediilor instituției. Aflându-se în teritoriu, avocații parlamentari și funcționarii Centrului, inclusiv specialiștii reprezentanțelor, au primit în audiență 391 de cetățeni. Iar practica desfășurării audiențelor de către avocații parlamentari în regiuni urmează să fie dezvoltată în anul 2011.

2. Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în materie de cooperare internațională și parteneriat pentru drepturile omului

Acreditarea și impactul asupra prestației Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova

La cea de-a doua sesiune a Sub-Comitetului de Acreditare al Comitetului Internațional de Coordonare al Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului, desfășurată la 16-18 noiembrie 2009, a fost examinată cererea de acreditare a Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, recomandându-se ca CpDOM să fie acreditat cu statutul B, decizia finală fiind menținută și de Biroul ICC.

În Recomandarea sa, Sub-Comitetul ICC pentru Acreditare și-a exprimat aprecierea pentru munca efectuată de către CpDOM, realizată în circumstanțe dificile, în special, datorită alocării resurselor neadecvate instituției, iar acest fapt afectează capacitatea de îndeplinire a mandatului în mod eficient.

Concomitent, Sub-Comitetul a constatat: „lipsa unei finanțări adecvate este o problemă structurală a Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova. În ciuda eforturilor semnificative ale instituției, finanțarea insuficientă subminează capacitatea CpDOM de a angaja personal, a face uz de spații dotate și de a desfășura activități. Centrul pentru Drepturile Omului trebuie echipat cu resurse adecvate pentru a asigura realizarea treptată și progresivă a operațiunilor de consolidare a organizației și îndeplinirea a competențelor sale. Bugetul CpDOM ar trebui să aibă, de asemenea, o linie bugetară separată pentru finanțarea Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii”.

De asemenea, Sub-comitetul încurajează CpDOM să își continue cooperarea constructivă cu sistemul internațional în domeniul drepturilor omului.

După obținerea statutului B, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova și-a propus să realizeze toate acțiunile necesare pentru a asigura în termeni cât mai restrânși respectarea cerințelor înaintate pentru acreditarea cu statutul A. Acest nou statut va permite instituției avocaților parlamentari să participe în deplină măsură în activitatea Consiliului ONU pentru Drepturile Omului. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv este însă deosebit de importantă susținerea autorităților publice (de la modificarea cadrului legislativ național până la dezvoltarea colaborării eficiente pe segmentele comune de activitate, precum și susținerea reciprocă atunci când este necesar). Or, îmbinând cu succes capacitățile și procedeele utilizate de acestea în cadrul abordării problemelor în domeniul drepturilor omului cu competențele și metodele

specifice de intervenție ale avocaților parlamentari, Republica Moldova poate demonstra că în țară există o tendință sănătoasă și voință de îmbunătățire a situației în domeniul respectării drepturilor omului, că există pluralism de opinii.

De altfel, în prezent, autoritățile publice dovedesc un grad sporit de receptivitate la actele de reacționare ale avocaților parlamentari, relațiile de cooperare au devenit mai solide, iar interacțiunea cu autoritățile publice, precum și implicarea CpDOM în promovarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului comportă un caracter mai amplu.

Cu toate acestea, lipsesc premisele necesare, garantate de către stat, ce ar permite obținerea statutului A de către Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, în calitatea sa de instituție națională pentru protecția drepturilor omului.

Avocații parlamentari reiterează că acreditarea reprezintă recunoașterea oficială de către Biroul Comitetului Internațional de Coordonare a Instituțiilor Naționale de Protecție a Drepturilor Omului că o instituție națională întrunește sau continuă să respecte pe deplin Principiile de la Paris. Instituțiilor naționale le pot fi acordate următoarele statute de acreditare:

- *Membru votant*: conformarea deplină cu Principiile de la Paris.
- *Membru observator*: nu sunt pe deplin conforme cu Principiile de la Paris sau nu au furnizat documentele necesare pentru a obține această calificare.

Instituțiile acreditate cu statut A pot participa pe deplin la lucrările și ședințele instituțiilor naționale la nivel internațional și regional, în calitate de membru cu drept de vot, și pot deține funcții în Biroul ICC sau orice Sub-Comitet, stabilit de Birou. Instituțiile cu statutul A, de asemenea, pot participa la sesiunile Consiliului pentru Drepturile Omului, pot lua cuvântul pe marginea oricărui subiect inclus în ordinea de zi, pot prezenta documente și pot să ia un loc separat.

Instituțiile acreditate cu statut B pot participa în calitate de observatori la lucrările și reuniunile instituțiilor naționale la nivel național și regional. Ele nu pot vota sau deține mandat în cadrul Biroului ICC sau în cadrul Sub-Comitetelor. Instituțiile cu acest statut nu dețin ecusoane NHRI (Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului), ele nu pot lua cuvântul în ordinea de zi și depune documente la Consiliul pentru Drepturile Omului.

În consecință, eșecul efortul de a obține acreditarea ca fiind pe deplin conformă Principiilor de la Paris ar putea permite comunității să ia act de faptul că o instituție națională de protecție a drepturilor omului nu este pe deplin independentă sau eficace și, prin urmare, nu este complet credibilă.

Recomandări și Observații finale ale organismelor internaționale elaborate vizavi de Republica Moldova cu referire la Centrul pentru Drepturile Omului (Instituția națională a ombudsman-ului)

1) Recomandarea 1615 (2003) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind Instituția ombudsman-ului: Adunarea concluzionează că anumite caracteristici sunt esențiale pentru orice instituție de ombudsman pentru a opera în mod eficient, și anume: 1) stabilirea, la nivel constituțional într-un text care garantează esența caracteristicile descrise în acest paragraf, cu elaborarea și protecția acestor caracteristici în legislația care să permită și statutul de birou.

2) Comitetul pentru Drepturile Omului a studiat cele de-al doilea Raport periodic prezentat de Republica Moldova, care include informație utilă cu privire la măsurile adoptate de către statul-parte pentru implementarea în continuare a Pactului cu privire la Drepturile Civile și Politice (CCPR/C/MDA/2) în cadrul ședințelor 2559 și 2560 din 13 și 14 octombrie 2009, și a adoptat următoarele *Observații finale* în cadrul ședinței 2582 din 29 octombrie 2009 (Următorul Raport periodic urmând a fi prezentat până la 31 octombrie 2013): „Comitetul este preocupat de faptul că Centrul pentru Drepturile Omului nu este finanțat în modul adecvat și depinde de Guvern pentru primirea mijloacelor financiare. De asemenea, Comitetul constată cu îngrijorare că majoritatea plângerilor adresate Centrului pentru Drepturile Omului nu sunt investigate în mod oficial. Comitetul denotă absența informației cu privire la acțiunile întreprinse pentru a mediatiza și face publică existența și funcțiile Centrului pentru Drepturile Omului și cele ale Mecanismului Național de Prevenire a Torturii. (art. 2).

Statul-parte trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru a asigura ca Centrul pentru Drepturile Omului să dispună de resurse umane și financiare adecvate pentru a-și exercita mandatul în mod eficient. De asemenea, urmează a fi realizate acțiuni active pentru a spori conștientizarea cu privire la existența acestor mecanisme și mandatele lor, în conformitate deplină cu articolul 2(3) din Pact”.

3) „Comitetul împotriva Torturii a analizat cel de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova (CAT/C/MDA/2) în cadrul ședințelor sale nr. 910 și 912 (CAT/C/SR.910 și 912), organizate la 11 și 12 noiembrie 2009, și a adoptat în cadrul ședinței sale nr. 922 (CAT/C/SR.922), desfășurată la 19 noiembrie 2009, următoarele concluzii și recomandări (Următorul Raport periodic, al treilea după număr, urmează a fi prezentat până cel târziu 20 noiembrie 2013):

Cu referire la avocații parlamentari și Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii: „Comitetul constată cu îngrijorare faptul existenței unor constrângeri legislative și logistice serioase care împiedică funcționarea efectivă a Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, constituit sub egida Protocolului Opțional la Convenția împotriva Torturii și altor Pedepse și Tratamente Crude, Inumane sau Degradante. Comitetul exprimă o preocupare specifică referitor la lipsa de claritate cu privire la constituirea Mecanismului Național de Prevenire (art. 2, 11 și 16).

Statul-partie trebuie să clarifice constituirea Mecanismului Național de Prevenire, precum și să fortifice independența și capacitățile avocaților parlamentari și a Mecanismului Național de Prevenire, inclusiv cele ale Consiliului său de Consultativ, în domeniul realizării vizitelor periodice și inopinate în locurile de detenție.

4) *Observațiile finale* ale Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, adoptate în cadrul ședinței din 16 mai 2008 asupra Rapoartelor periodice combinate 5-7, prezentate de Republica Moldova cu privire la măsurile adoptate de către statul-partie în conformitate cu articolul 9 din Convenția Internațională privind Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare Rasială (Rapoartele periodice-8 și 9, prezentate la 25 februarie 2010): „Comitetul observă că avocații parlamentari au examinat, la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, doar câteva plângeri legate de discriminare rasială.

Comitetul recomandă ca statul-partie să promoveze și să consolideze rolul și activitățile avocaților parlamentari în legătură cu plângerile privind discriminarea rasială și să ia în considerare statutul Centrului pentru Drepturile Omului, al unei instituții naționale pentru drepturile omului, în conformitate cu Principiile de la Paris (Rezoluția Adunării Generale a 48/134, Anexa din 20 decembrie 1993)”.

5) Al treilea Raport cu privire la Republica Moldova, adoptat de Comisia Europeană împotriva Rasismului și a Intoleranței (ECRI) la 14 Decembrie 2007:

Comisia Europeană împotriva Rasismului și a Intoleranței reiterează recomandările sale privind inserarea de către autoritățile din Moldova în Constituția țării a statutului instituției de ombudsman, pentru a-i spori independența. Autoritățile trebuie, de asemenea, să garanteze implementarea deciziilor ombudsmanului și să asigure toate mijloacele și resursele pentru ca acesta să-și îndeplinească diversele sale funcții, inclusiv combaterea rasismului și a discriminării rasiale.

ECRI încurajează puternic autoritățile Moldovei fie să clarifice și să sprijine responsabilitățile și competențele ombudsmanului în domeniul combaterii rasismului, fie să creeze o instituție independentă specializată în combaterea rasismului și a discriminării rasiale.

Rolul Centrului pentru Drepturile Omului în calitate de instituție națională de protecție a drepturilor omului în cadrul Evaluării universale periodice

Rezoluția Adunării Generale 60/251 din 15 martie 2006, prin care a fost creat Consiliul pentru Drepturile Omului (CDO), a decis că acesta trebuie să „efectueze o evaluare universală periodică, bazată pe informații obiective și credibile, de îndeplinire de către fiecare stat a obligațiilor sale în domeniul drepturilor omului și a angajamentelor într-un mod care asigură universalitatea de cuprindere și egalitatea de tratament cu privire la toate statele; evaluarea trebuie să fie un mecanism de cooperare, bazat pe un dialog interactiv, cu implicarea deplină a țării în cauză și luarea în considerare a nevoilor sale de consolidare a capacităților; un astfel de mecanism va completa și nu va dubla activitatea organismelor tratatului (...)”.³¹¹

Baza evaluării, principiile și obiectivele, procesul și modalitățile, precum și rezultatul examinării sunt prezentate în Rezoluția 5/1, adoptată de CDO la 18 iunie 2007, și sunt cuprinse în raportul celei de-a cincea sesiuni (așa-numitul „pachet de consolidare instituțională”), disponibil în cele șase limbi oficiale ale ONU pe site-ul Biroului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR).

Rezoluția 5/1 permite un angajament activ al Instituțiilor Naționale de Protecție a Drepturilor Omului în mecanismul de Evaluare universală periodică. Această evaluare va „asigura participarea tuturor actorilor relevanți, inclusiv organizații non-guvernamentale și instituțiile naționale pentru protecția drepturilor omului, în conformitate cu Rezoluția Adunării Generale 60/251 din 15 martie 2006 și Rezoluția 1996/31 din 25 iulie 1996 ale Consiliului Economic și Social, precum și orice decizii pe care Consiliul le poate lua în acest sens”.

Obiectivele evaluării sunt:

- (a) Ameliorarea situației drepturilor omului în țară
- (b) Îndeplinirea de către stat a obligațiilor în domeniul drepturilor omului și a angajamentelor și evaluarea evoluțiilor pozitive și provocările cu care se confruntă statul
- (c) Consolidarea capacității statului și a asistenței tehnice, în consultare cu statul – membru și cu acordul acestuia
- (d) Schimbul de bune practici între state și alți constituenți
- (e) Sprijin pentru cooperare în promovarea și protecția drepturilor omului

³¹¹ Articolul 5 (e) din Rezoluția Adunării Generale 60/251 din 15 martie 2006.

(f) Stimularea cooperării depline și angajamentului Consiliului, altor instituții de apărare a drepturilor omului și Biroului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR).

Evaluarea universală periodică apreciază în ce măsură statele-membre respectă obligațiile în domeniul drepturilor omului cuprinse în Carta Națiunilor Unite, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Instrumentele Drepturilor Omului (pacte, convenții și alte tratate) la care statul este parte, angajamente voluntare și angajamentele asumate de către stat, dreptul internațional umanitar aplicabil.

Situația din Republica Moldova va fi evaluată în cadrul celei de-a 12-a sesiuni (ultima sesiune a Comitetului pentru Drepturile Omului), care va avea loc în perioada 3-14 octombrie 2011.

Centrul pentru Drepturile Omului, în calitate de Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului, urmează să prezinte informația pentru includerea ei în Raportul constituenților, ce urmează să fie discutat în cadrul sesiunii a 12-a a Grupului de lucru pentru Evaluarea universală periodică, către 21 martie 2011.

Constituenții, care sunt menționați în Rezoluția 5/1, includ ONG-uri, instituții naționale pentru drepturile omului, apărătorii drepturilor omului, instituțiile academice și institutele de cercetare, organizații regionale, precum și reprezentanți ai societății civile.

Evaluarea periodică universală va fi realizată într-un grup de lucru compus din 47 de state-membre ale Comitetului pentru Drepturile Omului, iar rezultatele vor fi incluse într-un raport care va conține un rezumat al procedurii, concluziile și / sau recomandări, și angajamentele voluntare ale statului în cauză.

Astfel, în conformitate cu Rezoluția 5/1:

- Statele sunt încurajate să pregătească informațiile pe care le prezintă printr-un amplu proces de consultare la nivel național cu toți constituenții relevanți” (Art. 15 litera (a))
- Informațiile suplimentare credibile furnizate de alți constituenți relevanți pentru evaluarea universală periodică vor fi rezumate de către Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului într-un rezumat care nu trebuie să depășească 10 pagini (Art. 15, litera (c))
- Alți constituenți pot participa la Evaluare în cadrul grupului de lucru, dar nu pot interveni (Art. 18 (c))
- Statele-membre și cele cu statut de observator, precum și ONG-uri și alți constituenți, pot participa în reuniunile plenare pentru a analiza rezultatele evaluării.
- Înainte de adoptarea rezultatului de către plenul Consiliului, statul-membru în cauză trebuie să beneficieze de posibilitatea de a prezenta răspunsuri la întrebări sau

probleme. Alți constituenți vor avea posibilitatea de a formula observații generale înainte de adoptarea rezultatului de către plen (Art. 29 și 31).

- Rezultatul evaluării periodice universale, ca mecanism de cooperare, trebuie pus în aplicare în primul rând de către stat și, după caz, de către alți constituenți relevanți (Art.33).

Constituenții pot contribui la monitorizarea rezultatului procesului de evaluare (2012-2015), în măsura în care acest lucru este necesar:

- Acțiunile de monitorizare ar putea fi realizate în cooperare cu instituțiile de stat, în adresa cărora au fost formulate recomandările.
- Constituenții pot disemina concluziile Evaluării universale periodice la nivel național.

În același timp, constituenții sunt încurajați să informeze cetățenii și autoritățile despre liniile directoare ale evaluării și să contribuie la sensibilizarea cu privire la evaluare.

Rolul Instituției Naționale de Protecție a Drepturilor Omului la etapa de *follow-up* include diseminarea pe scară largă a rezultatelor Evaluării universale periodice; prioritizarea problemelor pentru *follow-up* prin conexiunea recomandărilor evaluării cu cele ale altor agenții ONU, a organismelor naționale și regionale; contribuție activă la procesele de consultare de către stat și alți constituenți cu privire la rezultatele evaluării; facilitarea punerii în aplicare a recomandărilor acestora; definirea criteriilor de referință și monitorizarea / raportarea privind implementarea de către stat a rezultatelor Evaluării universale periodice ; menținerea legăturii și schimbul de bune practici cu alte rețele de Instituții Naționale de Protecție a Drepturilor Omului regionale și internaționale privind *follow-up*-ul evaluării.

Astfel, rolul Instituției Naționale pentru Protecția Drepturilor Omului în procesul Evaluării periodice universale în cadrul celor etapelor – pregătirea pentru evaluare, grupul de lucru plinar, *follow-up*-ul evaluării / implementarea recomandărilor – rezidă în consilierea Guvernului cu privire la Evaluarea universală periodică, organizarea și prezidarea consultărilor publice, cooperarea cu societatea civilă în cadrul procesului de evaluare, elaborarea Raportului, monitorizarea (*follow-up*) implementării de către stat a recomandărilor.

În acest context, în octombrie 2010, Ministerul Justiției a inițiat crearea grupului național de lucru pentru lansarea procesului de elaborare la nivel de țară a Raportului pentru Evaluarea universală periodică a Drepturilor Omului, din componența căruia se regăsește și reprezentantul Centrului pentru Drepturile Omului.

Cooperarea Centrului pentru Drepturile Omului cu Consiliul Europei

Din debutul mandatului său, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei a considerat structurile naționale de apărare a drepturilor omului drept parteneri-cheie în protecția drepturilor omului la nivel național. Astfel, Comisarul pentru Drepturile Omului a inițiat un proces de cooperare efectivă cu structurile naționale de apărare a drepturilor omului, axat pe un schimb continuu de informație și discuții deschise despre practicile existente ce ar putea contribui benefic asupra acțiunilor realizate fie individual, fie în comun.

În aprilie 2007, masa rotundă desfășurată, la Atena, la inițiativa Comisarului european a lansat o nouă etapă de cooperare, care răspunde și recomandărilor elaborate de către Grupul Înțelepților în noiembrie 2006. De atunci, structurile naționale de apărare a drepturilor omului, care operează în baza mandatului general la nivel național în statele-membre ale Consiliului Europei, au răspuns la invitația Comisarului pentru Drepturile Omului de a fi desemnate Persoane de Contact. Împreună cu acestea, Biroul Comisarului a stabilit un program de lucru pentru activități ajustate la necesitățile specifice și solicitările structurilor naționale de apărare a drepturilor omului.

Prima reuniune anuală a Persoanelor de Contact, organizată în noiembrie 2007, la Strasbourg, a inițiat crearea unei rețele active între Biroul Comisarului și structurile naționale de apărare a drepturilor omului.

A doua întrunire anuală a Persoanelor de Contact a avut loc, la Strasbourg, la 19-20 noiembrie 2008, și a fost finanțată de proiectul „De la egal la egal” (Peer-to- Peer), o inițiativă comună a Uniunii Europene și Consiliului Europei.

Pentru asigurarea unei coerențe în realizarea activităților Biroului Comisarului, conducătorilor structurilor naționale de apărare a drepturilor omului și Persoanelor de Contact, s-a propus ca ultimele să fie invitate să participe la masa rotundă anuală împreună cu conducătorii instituțiilor.

Începând cu 2008, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a desemnat, de asemenea, o Persoană de Contact, care este responsabilă pentru buna realizare a activităților prevăzute de Programul Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene privind crearea structurilor independente active și non-judiciare în domeniul drepturilor omului.

Odată cu instituirea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, Centrul pentru Drepturile a desemnat o Persoană de Contact și în domeniul vizat, fapt ce contribuie la facilitarea și consolidarea relației de cooperare cu Consiliul Europei.

Cea de-a treia reuniune a Persoanelor de Contact a avut loc la 17 și 18 noiembrie 2009, la Budapesta, iar proiectul „Peer-to-Peer”, finalizat în decembrie 2009, a fost succedat de proiectul

„Peer-to-Peer II” (2010-2011), ce cuprinde și componenta de prevenire și combatere a torturii, administrat în continuare de Consiliul Europei în comun cu Uniunea Europeană.

În cadrul acestui proiect, în 2010, au fost organizate mai multe ateliere de lucru și reuniuni ale Persoanelor de Contact, cu participarea membrilor echipei Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova. Aceștia au abordat subiecte precum: „Promovarea mecanismelor naționale non-judiciare pentru protecția drepturilor omului, în special prevenirea torturii”, „Rolul instituțiilor naționale de protecție a drepturilor omului în promovarea și protecția drepturilor persoanelor cu deficiențe mentale” etc.

Avocații parlamentari consideră că atelierele de lucru din cadrul proiectelor „De la egal la egal” sunt relevante și utile pentru activitatea structurilor naționale de apărare a drepturilor omului, aici fiind abordate atât aspectele teoretice, cât și cele practice, axate pe prioritățile structurilor naționale și fiind luat în considerare și specificul național.

Programul Comun al Consiliului Europei și Uniunii Europene privind susținerea democrației în Moldova

Ca urmare a evenimentelor post-electorale din aprilie 2009, reprezentanți ai Consiliul Europei (CoE) și Uniunii Europene au efectuat mai multe vizite în Republica Moldova, care au avut consultări în vederea definirii liniilor directoare ale asistenței tehnice destinată eliminării deficiențelor majore și cauzelor fundamentale care au condus la colapsul mecanismelor de protecție a drepturilor omului în țară. Acestea s-au soldat cu lansarea unei acțiuni comune a UE/CoE „Programul privind susținerea democrației în Republica Moldova”.

Centrul pentru Drepturile Omului a formulat propuneri de acțiuni pentru eficientizarea implementării reformelor democratice în Republica Moldova, preluate de Programul Comun.

În perioada iunie-iulie 2010, a fost realizată de către experți³¹² o evaluare a situației curente privind independența statutară și instituțională a Centrului pentru Drepturile Omului, în scopul lansării procesului de consolidare instituțională și a capacității instituției.

Unele acțiuni incluse în Obiectivul nr. 4 - „Suport pentru Instituția Ombudsmanului” din Programul Comun urmau a fi realizate în cooperare cu Instituția Ombudsmanului din Polonia. Astfel, la 16-17 decembrie 2010, a avut loc un seminar de instruire, în cadrul căruia atât reprezentanții Oficiului Ombudsmanului din Polonia, cât și colaboratorii Centrului pentru Drepturile Omului au realizat un schimb de experiențe vizavi de standardele Convenției Europene pentru Drepturile Omului și a Libertăților Fundamentale, jurisprudența CEDO și

³¹² Marek Antoni Nowicki, fost ombudsman internațional în Kosovo.

impactul acestora asupra cadrului legal național, dreptul la respectarea vieții intime, familiale și private.

Până la finele proiectului, urmează a fi realizate estimativ 15 activități, ce includ organizarea mai multor activități (seminare), de către Consiliul Europei în comun cu Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, având ca scop consolidarea rolului autorităților publice locale în protecția și promovarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și publicarea unui ghid adresat funcționarilor publici privind drepturile omului.

Dialogul Republica Moldova – Uniunea Europeană privind liberalizarea regimului de vize

Republica Moldova a inițiat Dialogul cu Uniunea Europeană privind regimul de vize, ca urmare a prevederii inserate în Declarația Comună a Summit-ului Parteneriatului Estic de la Praga și a Declarației Comune a Consiliului de Cooperare Uniunea Europeană – Republica Moldova din 21 decembrie 2009. Acestea prevăd expres obținerea regimului liberalizat de vize ca un obiectiv pe termen lung, care poate fi atins gradual și oferit după implementarea reformelor.

Comisia Europeană a decis delegarea unei misiuni de documentare, care s-a aflat la Chișinău, la 1 și 2 martie 2010. Experții Comisiei Europene au evaluat procesul de implementare a reformelor în domeniul justiției, libertății și securității în vederea estimării prealabile a nivelului de pregătire a Republicii Moldova pentru lansarea dialogului pe vize.

În scopul soluționării problemelor apărute în legătură cu inițierea procesului de liberalizare a regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova, prin Dispoziția nr.40-d din 19 mai 2010 a Guvernului Republicii Moldova, a fost creat Grupul de lucru privind coordonarea procesului de liberalizare a regimului de vize cu Uniunea Europeană, care s-a reunit în 2010 în 11-12 ședințe. În componența grupului au fost incluși factori de decizie din ministerele și serviciile vizate, inclusiv un reprezentant al Centrului pentru Drepturile Omului.

În sarcina Grupului de lucru a fost pusă planificarea și coordonarea acțiunilor de implementare a condițiilor Uniunii Europene în contextul procesului de liberalizare a regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova, precum și elaborarea pozițiilor și rapoartelor la acest subiect.

Ulterior, în cadrul ședinței Consiliului de Cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană din 15 iunie 2010, a fost decisă lansarea Dialogului Moldova-Uniunea Europeană în domeniul vizelor, care include patru blocuri tematice: Blocul 1: Securitatea documentelor, inclusiv pașapoartele biometrice; Blocul 2: Migrația ilegală, inclusiv readmisia; Blocul 3: Ordinea publică și securitatea; Blocul 4: Relații externe.

În septembrie 2010, au urmat două misiuni de evaluare, în cadrul cărora experții europeni au elaborat un raport de evaluare („*Gap Analysis*”), care evidențiază lista acțiunilor pe care Republica Moldova urmează să le realizeze cu scopul de a crea condiții pentru liberalizarea regimului de vize.

În baza raportului de evaluare, a fost elaborat proiectul Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană privind liberalizarea regimului de vize. La 25 octombrie 2010, Consiliul Miniștrilor de Externe ai Uniunii Europene a recunoscut progresul realizat de Moldova vizavi de liberalizarea regimului de vize și a invitat Comisia Europeană să prezinte un proiect al Planului de Acțiuni. În consecință, Planul de Acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, aprobat la 16 decembrie 2010, a fost prezentat oficial de către Comisarul European pentru Afaceri Interne, Cecilia Malmstrom, la 24 ianuarie 2011, la Chișinău.

Conform înțelegerilor cu Uniunea Europeană, autoritățile Republicii Moldova au elaborat un Planul Național de Acțiuni de implementare a priorităților Republicii Moldova în cadrul Dialogului privind liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană. Acest Plan se axează pe acțiunile prioritare de reformă, pașii necesari în acest sens, instituțiile responsabile, precum și termenii de implementare pentru ambele etape ale Dialogului. O primă raportare către Comisie pe marginea realizării Planului de acțiuni este planificată pentru Consiliul de Cooperare din 5 mai 2011.

În context, avocații parlamentari remarcă faptul că Blocul 4 „Relații externe”, relevant pentru Centrul pentru Drepturile Omului, în calitate de Instituție Națională pentru Protecția a Drepturilor Omului, conține componente ce vizează prevenirea și combaterea fenomenului discriminării, rasismului, xenofobiei și anti-semitismului în Republica Moldova, asigurarea garantării respectării drepturilor minorităților și a libertății de religie și promovarea toleranței interetnice.

3. Alte aspecte ale activității instituției avocaților parlamentari

Centrul pentru Drepturile Omului a fost creat în conformitate cu Legea cu privire la avocații parlamentari nr. 1349 din 17 octombrie 1997 și și-a început activitatea în anul 1998.

Instituția Națională pentru Promovarea și Protejarea Drepturilor Omului este o instituție de stat independentă, ale cărei sarcini principale sunt asigurarea activității avocaților parlamentari, orientate spre garantarea respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului în Republica Moldova de către autoritățile publice centrale și locale, de către întreprinderi, instituții și organizații, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de

organizare, de către asociații obștești și persoane cu funcție de răspundere de toate nivelurile; perfecționarea legislației în domeniul apărării drepturilor omului; instruirea juridică a populației.

Din momentul creării Centrului pentru Drepturile Omului, avocații parlamentari s-au confruntat cu o serie de obstacole în realizarea atribuțiilor, în special, datorate asigurării logistice insuficiente. Astfel, de mai multe ori au fost menționate deficiențele infrastructurii Centrului pentru Drepturile Omului în raport cu exigențele Principiilor privind Instituțiile Naționale pentru Promovarea și Protecția Drepturilor Omului (Principiile de la Paris), conform cărora instituția națională trebuie să dispună de suficiente resurse financiare, iar procedura de alocare a acestora nu trebuie să se afle în dependență directă de Guvern pe care îl monitorizează.

Lipsa unui sediu adecvat este una dintre problemele majore cu care se confruntă instituția. Avocații parlamentari și angajații Centrului pentru Drepturile Omului activează în aripa dreaptă a unui edificiu situat în centrul municipiului Chișinău. În pofida poziționării reușite, această clădire nu poate satisface cerințele de funcționare ale unei instituții. Fiind construită în anul 1948, clădirea se află într-o stare avariată, cu un grad de seismicitate redus și nu corespunde normativelor în construcție și standardelor tehnice. Acest fapt este confirmat prin actul de expertiză tehnică, efectuată în anul 1998 de către Serviciul de Stat pentru verificarea și expertizarea construcțiilor de pe lângă Ministerul Construcției și Dezvoltării Regionale. Conform concluziilor expertizei, clădirea a fost construită din materiale de construcții interzise spre utilizare în zone seismice, recomandându-se examinarea posibilității de demolare a clădirii în cauză și ridicarea unei alte construcții, cu respectarea cerințelor moderne în domeniu.

Angajații Centrului pentru Drepturile Omului activează practic în condiții de risc, în plus, ei se confruntă cu problema suprapopulării birourilor, pe de o parte, și a uzării fizice și morale a unei mari părți a echipamentelor și a mobilierului, pe de altă parte. Toate acestea, în ansamblu, fac imposibilă completarea statului de funcții al Centrului pentru Drepturile Omului pentru suplinirea locurilor vacante.

Amplasarea nereușită a Reprezentanțelor Centrului pentru Drepturile Omului, cu sediile în din orașele Cahul, Comrat și Bălți, împiedică accesul liber al cetățenilor către avocații parlamentari. Astfel, Reprezentanța Cahul este situată la etajul patru al clădirii Primăriei Cahul (pe 29,4 metri pătrați) și limitează accesul persoanelor în etate sau cu dizabilități locomotorii la serviciile instituției. Amplasarea Reprezentanței Bălți în clădirea administrației publice locale are, în mod inevitabil, o influență negativă asupra independenței acesteia în raport cu locatorii, astfel limitându-le capacitatea de a reacționa prompt la sesizările împotriva acestor autorități. Diferită este situația Reprezentanței din Comrat care, având sediu separat, cu ieșire spre stradă, în centrul municipiului, este mult mai accesibilă publicului larg.

Lipsa mijloacelor de transport pentru asigurarea activității Reprezentanțelor și a Mecanismului Național pentru Prevenirea Torturii este un alt impediment în realizarea plenară a misiunii Instituției Naționale pentru Promovarea și Protejarea Drepturilor Omului. În prezent, cei patru avocați parlamentari au la dispoziție pentru exercitarea mandatului doar două unități de transport:

- Toyota HIACE (microbuz) – a.f.1998 și primită în 2001, în cadrul proiectului PNUD
- VAZ 2107 – a.f. 2002, transmisă în baza Hotărârii Guvernului nr. 1193 din 13 octombrie 2006.

Alte două autovehicule, GAZ 2410 (a.f. 1991) și GAZ 3102 (a.f. 1993), transmise Centrului pentru Drepturile Omului în baza Hotărârii Parlamentului nr. 163 din 18 mai 2008, sunt excesiv de uzate și nu au fost utilizate în virtutea stării tehnice deplorabile. Reparația și punerea în funcțiune a acestora în condițiile în care au un consum de circa 16,5 litri la 100 km este neîntemeiată financiar și irațională managerial.

Buget 2010

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova are statut de persoană juridică și dispune de buget propriu care face parte din bugetul de stat. Proiectul bugetului instituției, cu avizul Ministerului Finanțelor, este aprobat de către Parlament concomitent cu bugetul de stat.

În baza Legii bugetului de stat pe anul 2010 nr.133-XVIII din 23 decembrie 2009, pentru Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova au fost aprobate surse financiare la componenta bugetară cheltuieli de bază – 3198.7 mii lei.

Din alocațiile aprobate pentru anul 2010 și conform limitelor de cheltuieli finanțate de la bugetul de stat, Centrul pentru Drepturile Omului a avut posibilitatea să planifice următoarele cheltuieli:

1. Cheltuieli pentru retribuirea muncii – 2482.6 mii lei (inclusiv: contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii – 435.9 mii lei, prime de asigurare obligatorie de asistență medicală – 66.2 mii lei), ceea ce constituie 78 la sută din suma totală alocată.

2. Cheltuieli pentru asigurarea funcționării instituției și desfășurarea nemijlocită a activității avocaților parlamentari – 586,9 mii lei (inclusiv: 122.4 mii lei arenda și serviciile comunale, 126.5 mii lei – paza interdepartamentală, 51.8 mii lei – cheltuieli de transport (combustibil), 25.7 mii lei – servicii editoriale etc.), ceea ce constituie 18 la sută din suma totală alocată.

3. Cheltuieli pentru plata cotizațiilor de membru al organizațiilor internaționale de specialitate – 19.1 mii lei.

4. Cheltuieli pentru vizite în interes de serviciu – 37.4 mii lei (inclusiv: 2,9 mii lei – deplasări în interiorul țării și 34.5 mii lei – delegații peste hotare).

5. Procurarea mijloacelor fixe – 72.7 mii lei.

Executarea bugetului pentru anul 2010 este de 99 %.

Salarizarea

Astăzi, pe plan internațional, instituția ombudsmanului este apreciată ca un atribut important al unei societăți democratice, bazată pe supremația legii. Avocații parlamentari consideră că și în Republica Moldova statul ar trebui să fie interesat nu doar de existența acestei instituții, dar și de activitatea ei eficientă. În acest context, salarizarea insuficientă a angajaților Centrului pentru Drepturile Omului nu contribuie la buna funcționare a instituției.

Astfel, funcționarii Centrului pentru Drepturile Omului sunt salariați în baza Legii cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar nr.355 din 23 decembrie 2005. Nivelul salariilor de funcții ale angajaților instituției, deși aceasta face parte din autoritățile publice centrale, este la nivelul salariilor de funcții ale funcționarilor autorităților publice locale la nivel de sate (comune) și este mai mic în comparație cu cele ale funcționarilor din alte autorități publice centrale, după cum relevă Anexa din continuare.

Spre exemplu, în mai multe țări europene funcțiile de administrare și de execuție de specialitate sunt asimilate cu cele din Aparatul Parlamentului. Această atenție față de motivația persoanelor care asigură activitatea ombudsmanului rezidă în vocația instituției, care de la înființare (Suedia, 1809) era definită ca autoritatea numită de Parlament și responsabilă față de acesta, căreia i se conferă prin Constituție sau printr-o lege specială dreptul de a soluționa plângerile ce i se adresează de către cetățenii care pretind că organele executive le-au încălcat sau nesocotit drepturile recunoscute la nivel constituțional.

Centrul pentru Drepturile Omului, pe plan internațional, are drept scop fortificarea parteneriatelor cu instituțiile internaționale, avocații parlamentari fiind afiliați Institutului Internațional al Ombudsmanului, Institutului European al Ombudsmanului, Asociației Ombudsmanilor și Mediatorilor Francofoni, Rețelei Europene a Ombudsmanilor pentru Copii – instituții preocupate de promovarea ombudsmanilor la nivel internațional și regional.

Deși avocații parlamentari sunt membri cu drept de vot ai acestor organizații și instituția achită anual cotizațiile respective, este imposibilă participarea la congresele anuale și conferințele organizate de aceste instituții internaționale, în cadrul cărora sunt discutate subiecte importante legate de domeniul de activitate al ombudsmanilor din toate țările, planurile de acțiuni și dezbateri cu privire la reglementările interne ale organizațiilor respective.

Ombudsmanii din Republica Moldova nu participă la asemenea întruniri din considerentul că toate cheltuielile legate de deplasare și taxa de participare trebuie achitate de către participanți, iar bugetul Centrului pentru Drepturile Omului nu permite suportarea acestor cheltuieli.

De altfel, insuficiența resurselor financiare nu a permis onorarea tuturor invitațiilor sosite în adresa la instituție, printre care la Conferința Europeană și Adunarea Generală a Institutului Internațional al Ombudsmanilor, de la 3-5 octombrie 2010, la Barcelona.

Fiind conștienți de importanța parteneriatului cu instituțiile de breaslă, avocații parlamentari constată cu regret că din cauza resurselor limitate nici pe parcursul anului 2010 Centrul pentru Drepturile Omului nu a avut posibilitatea să organizeze o conferință sau o altă reuniune la nivel internațional.

Mediul intern

În condițiile expuse supra, în prezent, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova are în componență următorul personal real încadrat: patru avocați parlamentari, 22 de funcționari care asigură avocaților parlamentari asistență organizatorică, informațională și științifico-analitică (inclusiv cinci din Reprezentanțe regionale), precum și opt unități de personal tehnic (șoferi, îngrijitori de spații etc.), în total numărând 39 de persoane, în raport cu cele 55 de unități ale statelor de funcții.

Toți funcționarii publici angajați au studii superioare în domeniul funcției ocupate, șapte persoane au studii postuniversitare de profil, iar patru au absolvit două facultăți.

Structura instituției, statul de funcții și modul de finanțare, potrivit Regulamentului Centrului pentru Drepturile Omului, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 57 din 20 martie 2008, precum și gradul de completare a serviciilor sunt prezentate detaliat într-o Anexă la acest Raport.

Centrul pentru Drepturile Omului se confruntă și cu insuficiența specialiștilor formați, pentru că instituția avocaților parlamentar activează în condițiile unei înalte fluctuații de personal, angajații îndreptându-se către mediile cu un grad mai înalt de motivare financiară.

Astfel, în 2010, la Centrul pentru Drepturile Omului au fost angajate nouă persoane, însă au demisionat șapte.

**Executarea planului de finanțarea pentru anul
2010 conform clasificării economice a
cheltuielilor**

Mii lei

Denumirea indicilor	Clasif.econ.		Plan de finanțare 2010	Realizat 2010
	Art.	Alin.		
Remunerarea muncii	111	00	1980.5	1979.9
Contribuțiile la bugetul asigurărilor sociale de stat	112	00	435.9	435.6
Contr.la asistența medicală	116	00	66.2	65.9
Total cheltuieli pentru remunerarea muncii	111 112 116		2482.6	2481.4
Rechizite de birou, materialele si obiectele de uz gospodăresc	113	03	72.3	68.3
Cărți și ediții periodice	113	06	10	7.3
Serviciile de telecomunicație și de poștă	113	11	71.4	55.5
Arendarea mijloacelor de transport și întreținerea mijloacelor de transport proprii	113	13	51.8	51.6
Reparații curente ale clădirilor și încăperilor	113	17	9.5	9,5
Reparațiile curente ale utilajului și inventarului	113	18	2.4	2.4
Arenda încăperilor	113	19	122.4	118.9
Simbolurile de stat și locale, însemnele de distincție de stat	113	20	3.5	1.3
Serviciile editoriale	113	22	25.7	24.2
Cheltuieli de protocol	113	23	2.9	2.9
Paza interdepartamentală	113	29	126.5	126.5
Lucrările de informatică și de calcul	113	30	43,6	41.6
Salubritatea	113	35	2.4	2.2
Mărfurile și serviciile neatribuite altor alineate	113	45	42.5	41.4
Total cheltuieli pentru plata mărfurilor și serviciilor	113	00	586.9	553.6
Vizitele în regiunile țării	114	01	2.9	2.9
Vizitele peste hotare	114	02	34.5	33.7
Total cheltuieli pentru deplasările în interes de serviciu	114	00	37.4	36.6
Alte transferuri peste hotare(cotizații de membru al organizațiilor internaționale)	136	03	19.1	19.1

Total transferurile peste hotare, plata cotizațiilor de membru al organizațiilor internaționale de specialitate	136	00	19.1	19.1
Procurarea mijloacelor fixe	242	00	72.7	71.9
TOTAL			3198.7	3162.4

CpDOM		Primăriile (comunelor) mare de locuitori		satelor mai 6500		Aparatul		Parlamentului
Funcția	Grila de salarii, lei	Funcția	Grila de salarii, lei	Funcția	Grila de salarii, lei	Funcția	Grila de salariu., lei	
Consilier al avocatului parlamentar	1100-1650	Secretar al primăriei	1100-1650	Director direcție generală	1850-2600	Șef direcție	2250-3000	
Sef serviciu	1100-1650	Contabil-șef al primăriei	1000-1500	Șef direcție	1700-2450	Consilier al vicepreședintelui Parlamentului	1900-2650	
Contabil-șef	1100-1650	Specialist: pentru reglementarea regimului funciar; în problemele perceperii fiscale; pentru planificare	800-1200	Șef secție, consilier al ministrului	1500-2250	Șef secție, contabil-șef	1900-2650	
Șef reprezentanță	1100-1650	Specialist în alte domenii	700-1000	Șef direcție (secție) administrativă, șef serviciu (sector)	1400-2100	Șef serviciu, sector	1800-2550	
Consultant principal	1000-1500			Consultant principal	1300-1950	Consultant principal	1750-2450	
Consultant superior	900-1400			Consultant superior	1200-1800	Consultant superior	1400-2100	
Specialist principal	800-1200			Consultant	1100-1650	Referent principal	1400-2100	
Specialist coordonator	750-1100			Specialist principal	1000-1500	Referent superior; referent al comisiei permanente	1300-1950	
				Specialist coordonator	900-1400	Referent	1100-1650	
				Specialist	800-1200	Specialist	900-1400	

ANEXA

	Conform statelor de funcții	Personal efectiv
Avocați parlamentari	4	4
Aparatul avocaților parlamentari	8	6
Serviciul programe instructive, relații cu publicul	3	2
Serviciul protecție a drepturilor copilului	4	3
Serviciul recepționare a petițiilor și organizare a audiențelor	3	2
Serviciul investigații și monitorizare	18	10
Cancelaria	2	2
Serviciul administrativ	7	5
Reprezentanțe	6	5
TOTAL	55	39

